

RIKSDAGENS PROTOKOLL

Nr 27

ANDRA KAMMAREN

1967

16—17 maj

Debatter m. m.

Tisdagen den 16 maj

	Sid.
Svar på interpellation av herr Andersson i Storfors ang. tvättmedlens skadeverkningar i vattendragen.....	3

Onsdagen den 17 maj fm.

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret, tillika svar på interpellation av herr Bohman ang. direktiven för 1965 års försvarsutredning:	8
Ramberäkning m. m.....	8
Armén: Avlöningar till aktiv personal m. fl.....	87
Anskaffning av flygmateriel m. m.....	88

Onsdagen den 17 maj em.

Central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården m. m.....	91
De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.....	117
Anslag till lantbrukshögskolan, m. m.....	158
Bistånd åt befrielseerörelsen i Moçambique.....	160
Ekonomiskt stöd åt Moçambique Institute.....	162
Ändrad lydelse av 28 § 1 och 2 mom. kommunallagen m. m., innebärande ändrade ersättningsregler.....	163
Meddelande om enkel fråga av herr Westberg ang. åtgärder för att åstadkomma en jämnare vattenavrinning i älvarna.....	165

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 17 maj fm.

<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 102, ang. vissa anslagsfrågor rörande försvaret.....	8
--	---

Onsdagen den 17 maj em.

<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 105, ang. central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården m. m.....	91
— nr 106, ang. vissa anslag till psykiatrisk sjukvård m. m.....	117
<i>Jordbruksutskottets</i> utlåtande nr 18, ang. de nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.....	117
— nr 19, ang. anslag till lantbrukshögskolan, m. m.....	158
<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 39, ang. de nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.....	160
<i>Tredje lagutskottets</i> utlåtande nr 35, ang. de nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.....	160
<i>Utrikesutskottets</i> utlåtande nr 4, om bistånd åt befrielseförelsen i Moçambique.....	160
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 104, om ekonomiskt stöd åt Moçambique Institute.....	162
<i>Konstitutionsutskottets</i> utlåtande nr 30, ang. ändrad lydelse av 54 § 2, 5 och 7 mom. lagen om val till riksdagen.....	163
— nr 31, ang. grupplivförsäkringen för riksdagens ledamöter.....	163
— nr 32, om ändring i kommunallagen m. m., innebärande ändrade delegationsregler.....	163
— nr 33, om ändrad lydelse av 28 § 1 och 2 mom. kommunallagen m. m., innebärande ändrade ersättningsregler.....	163

Tisdagen den 16 maj

Kl. 14.00

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes av herr förste vice talman.

§ 1

Svar på interpellation ang. tvättmedlens skadeverkningar i vattendragen

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet HOLMQVIST, som yttrade:

Herr talman! Herr Andersson i Storfors har ställt vissa frågor till mig om tvättmedlens skadeverkningar i vattendragen, m. m.

Under senare år har tvåltvättmedlen till övervägande del ersatts av syntetiska tvättmedel. De ökade vattenvårdsproblem, som härigenom uppstått, utreds för närvarande av en kommitté, som bildats av representanter för statens vatteninspektion, tvättmedelsindustrin och Institutet för vatten- och luftvårdsforskning. Kommittén undersöker bl. a. möjligheterna att finna ersättningsämnen för vissa av de ämnen, som ingår i de syntetiska tvättmedlen. Särskilda statliga medel har tilldelats Institutet för vatten- och luftvårdsforskning och institutionen för fysiologisk botanik vid Uppsala universitet för undersökning av sådana ersättningsämnen biologiska effekter i vattendrag. Vissa resultat av undersökningarna kan väntas inom kort.

Forskning om möjligheterna att ur kommunalt avloppsvatten avlägsna växtnäringssämnen pågår vid tekniska högskolan i Stockholm. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen planerar att utge en informationskrift om de tekniska möjligheterna att ta bort växtnäringssäm-

nen ur kommunalt avloppsvatten och om kostnaderna härför. Det kan också nämnas att fyra kommunala avloppsreningsverk utförts med anordningar för långtgående reduktion av växtnäringssämnen.

Den lagstiftning som finns i Västtyskland innebär att sådana tvättmedel, som innehåller starkt skummande s. k. tensider, förbjudits. Övriga typer av tvättmedel berörs inte. I Sverige används i stor utsträckning tvättmedel med mindre skummande tensider, varför en lagstiftning av den utformning som finns i Västtyskland ej skulle få någon större effekt i vårt land.

Enligt min mening bör resultaten av nu pågående undersökningar och vattenvårdsmyndigheternas ställningstaganden till dessa avvaktas, innan ytterligare åtgärder i frågan övervägs.

Vidare anförde:

Herr ANDERSSON i Storfors (s):

Herr talman! Jag ber att till jordbruksministern få framföra mitt tack för det utförliga svaret på de frågor jag ställt i detta ämne.

Det är glädjande att konstatera att kommittéer och forskare håller på att utreda frågan om tvättmedlens inverkan i vattendragen och att vissa förslag till åtgärder för att motverka en försämring av vattendragen kan väntas inom kort, som jordbruksministern nyss nämnde om.

Beträffande redan befintliga reningsverk för långtgående närhaltsreduktion vill jag erinra om att det för närvarande håller på att färdigställas två stycken medelstora reningsverk i Mellansverige, där långtgående såväl biologisk rening som närhaltsreduktion kommer att upp-

Svar på interpellation ang. tvättmedlens skadeverkningar i vattendragen

nås till ungefär samma anläggningskostnader som för enbart biologisk rening.

Jag vill i sammanhanget understryka vikten av att redan gjorda erfarenheter, som initiativtagarna till dessa anläggningar vunnit, tillvaratages. Det är angeläget att de kommittéer, som arbetar med hithörande problem, undersöker de möjligheter som kan vinnas ur vattenvårdssynpunkt genom att ersätta skadliga komponenter vid tillverkning av tvättmedel samt att tvättmedelsindustrin kan fås att medverka härtill. Åtgärder i denna riktning har redan genomförts på vissa håll.

Jag har i min interpellation pekat på lagen i Västtyskland. I lagen om detergenter i tvätt- och rengöringsmedel förordnar förbundsregeringen i Västtyskland i § 1 att nedbrytbarheten hos anjonaktiva detergenter i tvätt- och rengöringsmedel skall vara minst 80 procent.

Den tyska förordningen trädde i kraft redan den 1 oktober 1964.

Min uppfattning om nämnda lagtext är att en övergång till s. k. mjuka detergenter (tvättmedel) ger möjligheter till maximal nedbrytning och tillbakahållande i reningsverk av tensider, d. v. s. ytspänningsaktiva ämnen. Om tvättmedlen är skummande eller ej bedömer jag härvidlag som inte lika väsentligt ur vattenvårdssynpunkt.

Det är min förhoppning att när det nya naturvårdsverket träder i funktion de som hittills handlagt vattenvårdsärendena här i landet — i första hand vatteninspektionen — skall få en sådan position, att intentionerna att rädda våra vattendrag från förstöring kommer att fullföljas.

Herr NORRBY (fp):

Herr talman! I interpellationssvaret har jordbruksministern redovisat att det pågår undersökningar av ersättningsämnenas biologiska effekter i vattendrag. Ersättningsämnen uppfattar jag då i första hand som NTA, ett ämne som har

prövats med skiftande framgång utomlands. Jag ställer då frågan: Ser man inte på övriga effekter av ersättningsämnen också? Det är ju trots allt inte bara biologiska effekter i vattendrag som är av intresse. Det kan nämnas att exempelvis NTA lakar ut metalljoner inte endast i recipienterna — ur t. ex. fasta beståndsdelar i botten — utan även i avloppsledningar, tvättmaskiner o. s. v. Det betyder att man inte utan vidare kan byta en komponent i tvättmedel mot en annan.

Vidare finns det ju inte bara tvättmedelsfosfater att ta hänsyn till. Vi har de s. k. humanfosfaterna som i och för sig ofta är tillräckliga för att mätta recipienten med fosfater. Andra problem finns också — kvävehaltiga avfallsämnen exempelvis. Det innebär att den riktiga linjen måste vara att satsa på reningsåtgärder i större utsträckning än vad man uppenbarligen är inne på för närvarande.

Intressant är att vi i interpellationssvaret får information om att »fyra kommunala avloppsreningsverk uppförts med anordningar för långtgående reduktion av växtnärsämnen». Men hurdana är resultaten ur teknisk synpunkt och ur ekonomisk synpunkt? Man kan efterlysa fullskaleförsök i statlig regi eller med statlig garanti för kommunalt risktagande; såvitt man kan se måste ju en omfattande försöksverksamhet komma till stånd.

Först den dag det s. k. tredje steget, d. v. s. den fullvärdiga reningen av kommunalt avloppsvatten, har blivit en kommunal statussymbol i klass med kommunalhus med fasad av handslaget tegel och glasbetong, kan man säga att vi har väckt kommunerna på ett riktigt sätt i dessa frågor. Det gäller också att vända utvecklingen i de redan skadade vattnen. Saken är inte så enkel som att man bara behöver stoppa tillförseln av skadliga ämnen — man måste också vända utvecklingen i de redan mer eller mindre definitivt förstörda vattnen.

Svar på interpellation ang. tvättmedlens skadeverkningar i vattendragen

Detta är, skulle jag vilja säga, en i sammanhanget primär frågeställning jämsides med dem som är nämnda i interpellationssvaret.

Det vore intressant att höra jordbruksministerns bedömningar av möjligheten att åstadkomma någonting på denna punkt — pågående försök, framtidsplaner o. s. v. Vi är ju i det läget i dag att ett par av landets största sjöar i vissa delar redan är förstörda. Vad kan vi göra för att vända utvecklingen där? Detta måste även i ett långsiktigt perspektiv vara en primär frågeställning.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **HOLMQVIST**:

Herr talman! Herr Norrbys inlägg erinrade i stor utsträckning om just den argumentering som föres i en broschyr som jag har fått mig tillsänd från Sveriges kemiska industrikontor. Där uttalas just ängslan för att riksdagen möjligen kommer att vidta mått och steg som skulle alltför mycket lägga ansvaret hos fabrikanterna. Man gör också samma jämförelse som herr Norrby, att det inte bara är tvättmedel utan även annat avlopp som inger bekymmer och skapar problem härvidlag.

Men jag tycker, herr Norrby, att vi borde kunna vara överens om att vi i detta land efter hand har upptäckt, att vi måhända varit för toleranta när det gällt att använda oss av kemiska hjälpmedel på olika områden. De tråkiga erfarenheter vi har haft inom jordbrukssektorn borde ge oss anledning att med större skärpa lägga ett ansvar på dem som tillverkar de olika hjälpmedlen åt oss. Därför måste vi självfallet vidta de åtgärder som nu är nödvändiga. Vi måste skaffa oss bättre reningsverk, vi måste fortsätta den dyrbara investering som vi har inlett på detta område. Men jag tror att det är alldeles för lättvindigt att behandla frågan på det sättet att vi accepterar ifrågavarande tvättmedel och sedan får staten eller kommunerna för-

söka att städa upp efter oss. Jag tror nog, herr Norrby, att denna debatt skulle tjäna på om man även på industrihåll skulle känna sitt ansvar och försökte medverka till bättre lösningar. Jag har nog den föreställningen, att det på många håll inom industrin finns en stark känsla för nödvändigheten av att försöka åstadkomma en lösning på båda vägarna.

Herr **NORRBY** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tror att vi i detta fall bör avstå från att tvista om vem som är lättsinnig. Vi bör nog alla se mycket allvarligt på dessa problem. Jag vill direkt deklarerat att jag har stor respekt för jordbruksministerns sätt att angripa miljöproblemen, även om min målsättning kanske är ännu mer långtgående än jordbruksministerns. Trots allt måste man se till att man inte nu vidtar åtgärder, som inte är några förbättringar utan kanske på lång sikt försämringar. Man måste se allsidigt på problemen.

Jag tror att man i detta fall kan lita på industrin. Den är redan engagerad i utredningsarbete. Jag tror också att man skall lyssna något på industrins varningsord när det gäller ersättningsämnen i tvättmedlen.

Herr **TOBÉ** (fp):

Herr talman! I sitt interpellationssvar var jordbruksministern mycket teknisk, vilket gjorde att jag begärde ordet. Jag vill påminna om ett anförande som jordbruksministern höll för ungefär en vecka sedan vid den konferens som Nordiska rådet hade i dessa frågor. Jordbruksministern sade då att man härvidlag måste tänka om på ett radikalt sätt. Därför skulle jag beträffande dessa frågor vilja inlägga något av ett politiskt bedömande.

Den tekniska utvecklingen pågår både i fråga om sådana saker som förvärrar vattendragens kondition och i fråga om sådana saker som avser att skydda vattendragen. Vi fick en redogörelse för

Svar på interpellation ang. tvättmedlens skadeverkningar i vattendragen

detta i interpellationssvaret, och vi hoppas att det blivande resultatet av pågående utredningar blir positivt.

Problemen ligger i att vad som är recipient för den ena industrin eller kommunen utgör en vattentäkt för ett annat företag. Detta är väl den stora politiska fråga som kommit för sent upp, eftersom vi varit vana vid att ha recipienter i obegränsad omfattning. Frågan gäller då: Skall man i princip inrikta utvecklingen på att den, som släpper ut någonting som förstör ett vattendrag, skall vidta åtgärder så att rening sker vid utsläppet och inte vid intaget då vattnet skall användas på nytt. Vi har litat på en självrening av vattendragen som inte längre håller. Därför är det viktigt att man vid sidan om och som en komplettering av de rent tekniska frågorna tar upp en mera politisk debatt om dessa saker. Då bör denna gälla inte bara vad som är riktigt och lämpligt ur principiell synpunkt, utan även vad vi har råd med på olika områden, hur vår industri skall kunna klara konkurrensen från utlandet samtidigt som den i förevarande hänseende vidtar erforderliga åtgärder, liksom hur våra kommuner skall kunna tillgodose de ökade kraven på reningsanläggningar.

Jag ansåg att utöver de mera tekniska frågorna borde något sägas om dessa saker i utkanten på den nu förda debatten.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **HOLMQVIST**:

Herr talman! Herr Andersson i Storfors ställde fyra eller fem preciserade frågor till mig, herr Tobé, men jag har inte upprepat dem i svaret, eftersom jag ville korta ned det. Jag tror emellertid att om herr Tobé ser på herr Anderssons frågor skall han finna att jag har svarat på dem på ett sådant sätt att herr Andersson — om jag förstod honom rätt — var nöjd med redogörelsen.

Visst skall vi lyssna på vad industrins representanter säger, herr Norrby; de

har säkerligen vittgående kunskaper. Jag kan omöjligen i ett interpellations-svar uppträda som specialist på detta område, ty jag är inte utbildad i vare sig kemi eller limnologi eller vad som i övrigt skulle behövas i detta sammanhang. Ändå menar jag att det i allmänhet kan vara klokt av oss som politiker att ha en sunt skeptisk inställning till specialisterna.

När vi förde diskussionen om betningsmedel sades det: »Utan kvicksilverbetningsmedel kan vi inte klara oss. Vi har haft sådana i 40 år, och det är omöjligt att finna någonting lika effektivt.» Det var mycket ansedda representanter för industrin som talade om detta, och jag tror att de också hade stöd av vissa vetenskapsmän. Det visade sig emellertid att man inom loppet av ett par tre år fick ändra denna uppfattning och med större optimism såg på utsikterna att finna ersättningsmedel. Jag hoppas att det även i denna fråga skall kunna finnas möjlighet, om det bara finns vilja, att uppnå förbättringar och att vi skall få teknikernas och kemisternas hjälp att hitta ämnen som är bättre än de i dag förhärskande.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 2

Föredrogs, men bordlades åter utrikesutskottets utlåtande nr 4, konstitutionsutskottets utlåtanden nr 30—33, statsutskottets utlåtanden nr 102—113, bevillningsutskottets betänkanden nr 39, 45 och 48, bankoutskottets utlåtande nr 34, första lagutskottets utlåtanden och memorial nr 37—40, andra lagutskottets utlåtande nr 46, tredje lagutskottets utlåtande nr 35 samt jordbruksutskottets utlåtanden och memorial nr 18, 19 och 22.

§ 3

Föredrogs den av herr *Björkman* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan

att få framställa interpellation till hans excellens herr statsministern angående meddelande till riksdagen om regeringens ställningstagande i frågan om Sveriges anslutning till EEC.

Kammaren biföll denna anhållan

§ 4

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN yttrade:

Jag hemställer, att bland två gånger bordlagda ärenden på morgondagens föredragningslista måtte uppföras dels statsutskottets utlåtanden nr 102, 105 och 106, jordbruksutskottets utlåtanden nr 18 och 19, bevillningsutskottets betänkande nr 39 samt tredje lagutskottets utlåtande nr 35 i nu nämnd ordning först, dels statsutskottets utlåtande nr 104 närmast efter utrikesutskottets utlåtande nr 4, dels bankoutskottets utlåtande nr 34 och bevillningsutskottets betänkande nr 45 i nämnd ordning närmast efter första lagutskottets utlåtande nr 38, dels ock statsutskottets utlåtanden nr 111, 112 och 113 samt bevillningsutskottets betänkande nr 48 i denna ordning sist.

Denna hemställan bifölls.

§ 5

Till bordläggning anmälde

bankoutskottets utlåtanden:

nr 30, i anledning av motioner angående riktlinjerna för lokaliseringspolitiken, m. m., och

nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner angående dels bildande av ett statligt kreditaktiebolag för finansiering av investeringar inom näringslivet, dels vissa författningsärenden i samband därmed, jämte av propositionerna föranledda motioner; samt

andra lagutskottets utlåtande nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposi-

tion med förslag till lag angående ändring i lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring, m. m., såvitt propositionen hänvisats till lagutskott, jämte i ämnet väckta motioner.

§ 6

Anmälde och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 220, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående hälso- och sjukvård samt motionsverksamhet för studerande;

nr 221, i anledning av dels Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande anslag till överståthållarämbetet och landsstaten m. m., dels ock Kungl. Maj:ts proposition angående sammanläggning av överståthållarämbetet och länsstyrelsen i Stockholms län till en länsstyrelse m. m. jämte i dessa ämnen väckta motioner;

nr 222, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående användning av medel ur postverkets understödskassa;

nr 223, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse av staten tillhörig mark m. m.; och

nr 224, angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1967/68; samt

från tredje lagutskottet:

nr 218, i anledning av dels väckta motioner angående bildande av vattenvårdsförbund, dels väckta motioner angående vattenvårdsförbundens organisation.

§ 7

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 14.20.

In fidem
Sune K. Johansson

Onsdagen den 17 maj

Kl. 10.00

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1

Herr andre vice talmannen meddelade, att herrar Werner och Andersson i Essvik enligt till kammaren inkomna läkarintyg vore sjukskrivna, herr Werner under tiden den 16—den 26 innevarande maj och herr Andersson i Essvik under tiden den 16—den 21 samma månad.

Herrar Werner och Andersson i Essvik beviljades ledighet från riksdagsgöromålen under för envar angiven tid.

§ 2

Föredrogs, men bordlades åter bankokottets utlåtanden nr 30 och 33 samt andra lagutskottets utlåtande nr 41.

§ 3

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret, tillika svar på interpellation ang. direktiven för 1965 års försvarsutredning

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 102, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslagsfrågor rörande försvaret för budgetåret 1967/68 jämte i ämnet väckta motioner.

Hans excellens herr statsministern *Erlander* hade tillkännagivit, att han hade för avsikt att i samband med behandlingen av detta ärende besvara herr Bohmans interpellation angående direktiven för 1965 års försvarsutredning.

Herr ANDRE VICE TALMANNEN yttrade:

Överläggningen beträffande punkten 1 i statsutskottets utlåtande nr 102 må omfatta utlåtandet i dess helhet, men yrkanden avseende övriga punkter framställs först sedan desamma föredragits.

Punkten 1

Ramberäkning m. m.

I propositionen nr 1 hade Kungl. Maj:t (bilaga 6, s. 14—23 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över förvarsärenden för den 3 januari 1967) dels berett riksdagen tillfälle att yttra sig med anledning av vad som hade anförts om ramen för det militära försvaret m. m., dels föreslagit riksdagen att för budgetåret 1967/68 medge att, om värnpliktiga av beredskapskäl inkallades till krigsförbandsövning eller beredskapsövning eller av samma skäl andra särskilda åtgärder måste vidtas, följande under riksstatens fjärde huvudtitel uppförda, av riksdagen maximerade anslag, nämligen Armén: Övningar m. m., Underhåll av tygmateriel m. m., Marinen: Övningar m. m., Underhåll av fartyg m. m., Flygvapnet: Övningar m. m. samt Drift och underhåll av flygmateriel m. m., finge överskridas enligt Kungl. Maj:ts bestämmande, dels ock föreslagit riksdagen att medge att det för budgetåret 1962/63 anvisade reservationsanslaget Utredningar rörande förflyttning av vissa förband från Järvafältet m. m. och det för budgetåret 1963/64 anvisade investeringsanslaget Markförvärv för nya förläggnings- och övningsområden för Svea liv-

garde och Svea ingenjörregemente finge disponeras även under budgetåret 1967/68.

Vidare hade Kungl. Maj:t i propositionen nr 110 (s. 2—13 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 10 mars 1967) dels berett riksdagen tillfälle att yttra sig med anledning av departementschefens förslag rörande ramberäkning och förbättrade värnpliktsförmåner, dels ock föreslagit riksdagen att medge att det för budgetåret 1963/64 under fjärde huvudtiteln anvisade reservationsanslaget Materiel för en svensk beredskapsstyrka för FN-tjänst finge disponeras även under budgetåret 1967/68.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Holmberg m. fl.* (I: 384) och den andra inom andra kammaren av herr *Bohman m. fl.* (II: 480), i vilka hemställts a) att riksdagen måtte besluta att för nästa budgetår för det militära försvaret anslå ett i jämförelse med proposition nr 1 med 300 milj. kr. förhöjt belopp, varigenom basbeloppet komme att uppgå till 4 900 milj. kr. i pris- och löneläge maj 1966, b) att befintliga reservationer skulle frisläppas i den utsträckning konjunkturläget medgäve, c) att anslag för andra militära ändamål (beredskapsstyrka för FN-tjänst, flyttning av I 1 och Ing 1 m. m.), flygtekniska försöksanstalten och försvarets fabriksverk skulle utgå enligt i propositionen angivna grunder,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Holmberg m. fl.* (I: 755) och den andra inom andra kammaren av herr *Bohman m. fl.* (II: 944), i vilka hemställts att riksdagen måtte besluta att för nästa budgetår för det militära försvaret anslå ett i jämförelse med proposition nr 110 med 298,75 milj. kr. förhöjt belopp fördelat enligt följande

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

Anskaffning av tygmateriel + 84,6 milj. kr.
Anskaffning av fartygsmateriel m. m. . . . + 59,6 milj. kr.
Anskaffning av flygmateriel + 154,55 milj. kr.

samt att bemyndiganden lämnades i erforderlig omfattning för att genomföra här ovan angiven anskaffning på ekonomiskt fördelaktigaste sätt,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Ivar Johansson* och *Lundström* (I: 807) och den andra inom andra kammaren av herr *Nihlfors m. fl.* (II: 1007), i vilka hemställts att riksdagen 1) i syfte att begränsa de för försvarets effektivitet och ur sysselsättnings synpunkt ogynnsamma verkningarna av de i propositionen nr 110 föreslagna nedskärningarna av försvarsanslagen måtte för budgetåret 1967/68 anvisa till materielanslag inom försvarets kostnadsram ytterligare 50 milj. kr. utöver departementschefens förslag samt medgiva att för budgetåret 1967/68 av tillgängliga reservationsmedel finge disponeras ytterligare 50 milj. kr. utöver Kungl. Maj:ts förslag, 2) icke nu gjorde något uttalande beträffande försvarets planerings- eller kostnadsramar för budgetåren efter 1967/68,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Ivar Johansson* och *Lundström* (I: 385) samt den andra inom andra kammaren av herrar *Ståhl* och *Hansson* i Skegrie (II: 491), i vilka hemställts att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att de militära myndigheterna anbefalldes att kontinuerligt till statsutskottet redovisa hur större anslagsposter i statsverkspropositionen och senare propositioner återverkade på utlagda beställningar och sysselsättningen inom statsförvaltningen, industrin och andra berörda områden,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Werner* (I: 485) och den andra inom

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

andra kammaren av herr *Jansson m. fl.* (II: 606), i vilka hemställts att riksdagen måtte besluta att anslaget Anskaffning av tygmateriel m. m. minskades med 75 milj. kr., att anslaget Anskaffning av fartygsmateriel m. m. minskades med 50 milj. kr. och att anslaget Anskaffning av flygmateriel m. m. minskades med 225 milj. kr.,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Werner* (I: 486) och den andra inom andra kammaren av herr *Nilsson* i Gävle *m. fl.* (II: 609), i vilka hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t gäve 1965 års försvarsutredning i uppdrag att som alternativ utreda och framlägga förslag om total avrustning i enlighet med vad som i motionerna anförts,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Ahlmark m. fl.* (I: 787) och den andra inom andra kammaren av fru *Sjövall m. fl.* (II: 1009),

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Svanström* och *Axel Kristiansson* (I: 808) och den andra inom andra kammaren av herr *Elmstedt m. fl.* (II: 1006).

Utskottet hemställde,

I. att riksdagen måtte

a) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 384 och II: 480, I: 485 och II: 606, I: 755 och II: 944 samt I: 807 och II: 1007, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, godkänna vad departementschefen anförde om ramen för det militära försvaret, vilket innebure att utgiftsramen för budgetåret 1967/68 bestämdes till 4 959 000 000 kr. samt att därutöver finge utnyttjas reservationsmedel enligt Kungl. Maj:ts förslag,

b) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt motionerna I: 384 och II: 480, såvitt nu var i fråga, besluta att kostnaderna för vissa militära ändamål (beredskapsstyrka för FN-tjänst, flyttning

av I 1 och Ing 1 m. m.), flygtekniska försöksanstalten och försvarets fabriksverk skulle bestridas av medel utöver rambeloppet,

c) godkänna Kungl. Maj:ts förslag rörande förbättrade värnpliktsförmåner m. m.,

d) för budgetåret 1967/68 medge att, om värnpliktiga av beredskapsskäl in kallades till krigsförbandsövning eller beredskapsövning eller av samma skäl andra särskilda åtgärder måste vidtas, följande under riksstatsens fjärde huvudtitel uppförda, av riksdagen maximerade anslag, nämligen Armén: Övningar m. m., Underhåll av tygmateriel m. m., Marinen: Övningar m. m., Underhåll av fartyg m. m., Flygvapnet: Övningar m. m. samt Drift och underhåll av flygmateriel m. m., finge överskridas enligt Kungl. Maj:ts bestämmande,

e) medge att det för budgetåret 1962/63 anvisade reservationsanslaget Utredningar rörande förflyttning av vissa förband från Järvafältet m. m. och det för budgetåret 1963/64 anvisade investeringsanslaget Markförvärv för nya förläggings- och övningsområden för Svea livgarde och Svea ingenjörregemente finge disponeras även under budgetåret 1967/68,

f) medge att det för budgetåret 1963/64 under fjärde huvudtiteln anvisade reservationsanslaget Materiel för en svensk beredskapsstyrka för FN-tjänst finge disponeras under budgetåret 1967/68,

g) i anledning av motionerna I: 385 och II: 491 i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna vad utskottet anförde,

h) avslå motionerna I: 808 och II: 1006;

II. att motionerna I: 486 och II: 609 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

III. att motionerna I: 787 och II: 1009 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservationer hade avgivits

a) av herrar *Ivar Johansson*, *Bengt-*

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret, tillika svar på interpellation ang. direktiven för 1965 års försvarsutredning

son, *Edström, Dahlén, Ståhl, Eliasson* i Sundborn, *Nihlfors, Mattsson* och *Gustafsson* i Skellefteå, vilka ansett att utskottet under I. a) bort hemställa,

att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 384 och II: 480 samt I: 755 och II: 944, med bifall till motionerna I: 807 och II: 1007 samt med avslag å motionerna I: 485 och II: 606, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, godkänna vad i reservationen anförts om ramen för det militära försvaret, vilket innebure att utgiftsramen för budgetåret 1967/68 skulle i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag ökas med 50 000 000 kr. till 5 009 000 000 kr., samt att av tillgängliga reservationsmedel finge utöver utgiftsramen förbrukas 50 000 000 kr. utöver Kungl. Maj:ts förslag;

b) av herrar *Virgin, Kaijser, Ottosson, Bohman* och *Petersson*, vilka ansett att utskottet under I. a) bort hemställa,

att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 807 och II: 1007, med bifall till motionerna I: 384 och II: 480 och I: 755 och II: 944 samt med avslag å motionerna I: 485 och II: 606, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, godkänna vad dessa reseranter anført om ramen för det militära försvaret, vilket innebure att utgiftsramen för budgetåret 1967/68 skulle i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag ökas med 300 000 000 kr. till 5 259 000 000 kr., varigenom basbeloppet komme att uppgå till 4 900 000 000 kr. i pris- och löneläge maj 1966, samt att befintliga reservationer skulle frisläppas i den utsträckning konjunkurläget medgäve;

c) av herr *Ståhl*, utan angivet yrkande.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Herr Bohman har den 12 januari frågat mig, om jag avser att i överensstämmelse med tidigare gjorda uttalanden tillse att de nya direktiv som kan komma att lämnas 1965 års försvarsutredningen eller en eventuellt ny utredning i ämnet får sådant innehåll att de möjliggör samling »kring ett försvarsprogram som inte innebär en reducering av det svenska försvaret och dess möjligheter att hävda de intressen som vi alla väntar skall hävdas»?

Kungl. Maj:t har genom beslut den 13 januari 1967 med anledning av en den 15 december 1966 ingiven skrivelse från försvarsutredningens ordförande medgivit att försvarsutredningens arbete får fortsättas oaktat utredningen inte — som direktiven föresätter — kan avlämna betänkande i sådan tid att det kan föranleda förslag till 1967 års riksdag. Några ytterligare direktiv från Kungl. Maj:t till utredningen har således inte ansetts nödvändiga.

Herr Bohman gör gällande att de anslag och den inriktning beträffande försvaret, som i avvaktan på arbetet i 1965 års försvarsutredning föreslagits i statsverkspropositionen, innebär ett klart avståndstagande från hittillsvarande principer för det svenska försvarets uppbyggnad och står i strid med uttalanden om försvaret som jag gjort 1962 och hösten 1966.

Jag vill med anledning härav för det första understryka att de förslag om försvarsutgifterna som — i avvaktan på att försvarsutredningen lämnar förslag om den långsiktiga utformningen av försvaret — framläggs i årets statsverksproposition innebär att utgifterna för det militära försvaret i fast penningvärde i princip blir lika stora nästa budgetår som utfallet för innevarande budgetår. Någon utgiftsminskning är det således inte fråga om mellan de två budgetåren.

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret, tillika svar på interpellation ang. direktiven för 1965 års försvarsutredning

Jag vill vidare understryka att försvarsutredningen fortsätter sitt arbete med inriktning på försvarets verksamhet efter utgången av budgetåret 1967/68. Utredningen har bl. a. hos överbefälhavaren begärt att få ytterligare kostnadsalternativ undersökta. Utredningen har således inte tagit någon slutlig ställning i fråga om den framtida kostnadsramen för försvaret. Möjligheten står därför fortfarande öppen att, sedan de begärda kompletterande utredningarna avslutats, nå samling kring den framtida försvarspolitik.

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsministern för svaret.

För att förenkla handläggningen här i kammaren kommer jag emellertid att i mitt huvudanförande i försvarsfrågan senare i dag bemöta statsministerns svar.

Herr PETERSSON (h):

Herr talman! När vi i dag i riksdagen skall ta ställning till regeringens förslag rörande vårt lands försvar, befinner vi oss i ett nytt läge, där alltför mycket är oklart om vårt framtida försvar.

Under efterkrigstiden har de demokratiska partierna varit överens om att ett starkt skydd för vårt lands frihet och alliansfria ställning varit värt sitt pris. Vi har också varit överens om att detta pris kunnat hållas lägre genom en målinriktad, långsiktig försvarsplanering.

Kostnaderna för försvaret har under den gångna tioårsperioden, om man räknar i andel av nationalinkomsten, minskat. Så har t. ex. försvarets kostnadsram i procent av statens löpande inkomster varit klart nedåtgående, uttryckt i siffror från cirka 22 procent till 16 å 17 procent av statens inkomster. Trots detta har de ansvariga politikerna och den militära ledningen

varit överens om att den av riksdagen angivna målsättningen för försvarets uppgifter kunnat hållas så som den preciserats av 1964 års riksdag.

Vid föregående års riksdag blev det en hård debatt om försvarets kostnader med anledning av regeringens förslag att pruta ned försvarets beställningsbemyndiganden med 350 miljoner kronor. Inom första avdelningen i statsutskottet hade vi en mycket ingående behandling av frågan. Överbefälhavaren yttrade sig och framhöll att målsättningen var i fara genom nedprutningen; om inte väsentligt ökade medel anslogs till det militära försvaret fr. o. m. budgetåret 1967/68 måste målsättningen för försvaret sänkas. I sitt enhälliga utlåtande anförde utskottet att det fann det »angeläget att myndigheterna i sin planering får utgå från att den uppskjutna anskaffnings- och anläggningsverksamheten återhämtas under de närmast följande budgetåren». Utskottet konstaterade också enhälligt att syftet med högermotionerna, där målsättningen åberopades, blivit tillgodosett. Enigheten mellan de demokratiska partierna om försvaret höll den gången.

Denna enighet har alltid och från alla håll betygats ha stor betydelse för utlandets syn på vår försvarsvilja och därmed följande respekt för vår vilja och förmåga att hävda vår alliansfria linje i utrikespolitiken. Detta är enligt min bestämda mening det tyngst vägnade skälet för att eftersträva enighet om vårt försvar.

Från den utgångspunkten kan jag inte förstå socialdemokraternas efter förlustvalet 1966 plötsligt framlagda förslag, innebärande relativt sänkta försvarsanslag under kommande budgetår. Detta förslag har medfört att den militära ledningen nödgats meddela att den av riksdagen godkända målsättningen icke kan uppfyllas, att den tidigare godkända långtidsplaneringen kommer att till

stora delar raseras och att en snabb reducering av försvarseffekten icke kan undvikas.

Vilka krafter inom socialdemokratien har drivit fram detta förslag, och vilka partitaktiska fördelar tror man sig vinna?

Jag hävdar också att det måste vara beklämmande för ansvarsmedvetna politiker, oavsett partifärg, att denna sänkning av försvarsanslagen inte förberetts genom en utredning om vilka konsekvenser för försvarets sammansättning på längre sikt eller för sysselsättningen inom berörd industri som förslaget skulle få.

Helt naturligt har vi inom högerpartiet — med utgångspunkt i den enighet om försvaret och dess målsättning som rådde så sent som föregående år — undersökt vilka åtgärder och vilka minimibelopp som erfordras för att den överenskomna målsättningen för försvaret skall kunna hållas och den sittande försvarsutredningen ha full handlingsfrihet vid sina kommande överläggningar om försvarsanslagens storlek efter budgetåret 1967/68 i syfte att kunna enas om ett förslag som bibehåller vår försvarskraft på den nivå varom enighet hittills rått.

Dessa bedömningar har vi redovisat i motionerna I: 384 och II: 480 samt I: 755 och II: 944. Vi har också utgått från att svenska folkets flertal anser att försvarets främsta uppgift är att vara krigsavhållande. Sverige är inte någon expansiv eller aggressiv stat och utgör inte något hot mot något land. Det är därför svårt att se andra motiv för anfall mot vårt land än att en angripare vill utnyttja svenskt land eller svenskt luftrum för sina syften eller för att tillgodogöra sig våra ekonomiska resurser.

Detta mål nås inte genom terrorkrigföring med kärnladdningar. Genom en sådan krigföring skulle angriparen förstöra just de kommunikationer, hamnar, flygfält och ekonomiska resurser

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

som han vill ha tillgång till. Skall syftet med anfallet nås måste angriparen genomföra en invasion över vatten, genom luften eller över landgränser för att hela landet eller delar därav skall kunna intas.

Om vårt försvar verkligen skall vara krigsavhållande måste det utgöra ett gott invasionsskydd.

Vidare har vi utgått från att nästa budgetår måste ses som ett provisorieår i avvaktan på förslag från försvarsutredningen.

I propositionen gör departementschefen gällande att den sammanlagda ökningen av anslagen jämfört med riksstaten för innevarande år skulle uppgå till 229,4 miljoner kronor. Om man beaktar den av riksdagen beslutade minskningen av medelsförbrukningen med cirka 350 miljoner kronor under budgetåret 1966/67, skulle förslaget innebära en ökning med 579,4 miljoner kronor.

Vi anser att den av departementschefen verkställda anslagsberäkningen är vilseledande. För att man skall få en rättvisande jämförelse bör basbeloppen för innevarande budgetår och det belopp som föreslås för nästa år uttryckas med utgångspunkt i samma kostnadsläge: maj 1966. Om man alltså till det för budgetåret 1966/67 fastställda basbeloppet, 4 588,6 miljoner kronor, lägger 335 miljoner kronor, utgörande skillnaden i pris- och löneläge maj 1965 —maj 1966, och jämför den därvid framkomna summan 4 923,6 miljoner kronor med det av departementschefen för nästa budgetår föreslagna basbeloppet 4 600 miljoner kronor, finner man att det blir en minskning i anslagsmedel med cirka 324 miljoner kronor. Det må erinras om att det vid den beslutade nedskärningen av kostnadsnivån med 350 miljoner kronor förra året underströks att åtgärden endast var tillfällig och att beloppet skulle återgå under de närmaste budgetåren. Sålunda kan det inte vara riktigt att jämföra an-

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

slagsbeloppet efter denna provisoriska reducering med innevarande års. Även om man vid jämförelsen medräknar detta belopp blir departementschefens förslag till anslagstilldelning dock avsevärt lägre än den nuvarande nivån. Nya kostnader, t. ex. för bättre värnpliktsförmåner och reducering av försvarsindex, har nämligen inlagts i den föreslagna utgiftsramen, tillsammans uppgående till cirka 120 miljoner kronor. Departementschefen har vidare räknat med en tillfällig begränsning av repetitionsövningarna under 1967/68. De direkta utgifterna under nästa budgetår minskas härigenom med cirka 50 miljoner kronor. För att man skall kunna åstadkomma stridsdugliga krigsförband måste dock dessa repetitionsövningar framdeles återtagas. Den verkliga minskningen av anslagstilldelningen till försvaret kan alltså uppskattas till cirka 400 miljoner kronor eller, om man tar i beaktande att de inställda repetitionsövningarna bör återtagas, cirka 450 miljoner kronor.

Det är klart att en nedskärning av angiven storleksordning måste få betydande återverkningar.

Vad försvarsgrenarnas materielanslag beträffar vill jag nämna följande. När det gäller armén kan den avsedda förnyelsen av materiel för fältförbanden icke ske i tillräcklig omfattning. En betydande del av planerat antal luftvärnsrobotar kan icke anskaffas. Samma sak gäller erforderliga pansarvärnspjäser. Ammunitionstillverkningen måste begränsas. För marinens del kan varken kanonbåtar eller det ena av de två planerade minfartygen beställas. Utvecklingen av kust- och sjörobot 08 måste avbrytas och anskaffningen av materiel till rörliga spärrförband senareläggas. För flygvapnets del måste den fortsatta materielanskaffningen för stridsledning och för flygbaserna starkt begränsas, likaså tillverkningen av robotar och ammunition. En betydande del av flyg-

vapnets utgifter i Viggenprojektet läses utan att detta vägts mot andra alternativ i den föreslagna låga utgiftsramen. Vidare måste frågan om beväpning till flygplan Sk 60 skjutas på framtiden.

Såsom framgår av det sagda får den föreslagna anslagsberäkningen allvarliga följder för vår försvarseffekt och medför genom de starkt minskade beställningarna under kommande år betydande störningar på arbetsmarknaden.

Som motionsvis framhållits av högerpartiet är det av yttersta vikt att planmässigheten i vårt försvars funktion i sina väsentligheter kan bibehållas och att den långsiktiga materielanskaffningen kan fortgå utan de allvarliga rubbningar som ett bifall till regeringens förslag skulle medföra. Det är också av vikt — som jag tidigare nämnt — att den sittande försvarsutredningen har full handlingsfrihet vid sina kommande överläggningar.

Mot bakgrunden av det anförda kan regeringens förslag icke godtagas. För att ge försvarsutredningen full handlingsfrihet är det enligt vår mening nödvändigt att den av regeringen föreslagna utgiftsramen vidgas. Vi vill i anslutning till motionsvis framlagt förslag förorda att anslagshöjningen bestämmas till 300 miljoner kronor. Härigenom kommer basbeloppet att utgöra 4 900 miljoner kronor med utgångspunkt i pris- och löneläget maj 1966. Därjämte bör befintliga reservationer frisläppas i den utsträckning konjunkturläget medger. Vi anser även att den långsiktiga planeringen under tiden fram till dess att ett nytt försvarsbeslut fattas skall ske enligt det till överbefälhavaren överlämnade utredningsalternativet C.

Herz talman! Som framgår av det anförda anser vi inom högerpartiet att medelsförbrukningen främst under försvarsgrenarnas materielanslag bör ökas utöver regeringens förslag. I enlighet med de nämnda motionerna bör ök-

ningen fördelas med 84,6 miljoner på tygmaterielanslaget, 59,6 miljoner på fartygsmaterielanslaget och 154,55 miljoner på flygmaterielanslaget.

Jag ber att få yrka bifall till reservation 1 b av herr Virgin m. fl.

Herr NIHLFORS (fp):

Herr talman! I remissdebatten i januari förekom en ganska omfattande diskussion om regeringens utspel i försvarsfrågan och dess uppföljning i statsverkspropositionen, där dock de stora materielanslagen endast uppfördes med preliminära belopp i avvaktan på särskild proposition. Det är denna proposition samt den från statsverkspropositionen utbrutna ramberäkningen som efter utskottsbehandling nu står inför sitt avgörande i kammaren.

Då liksom nu har man intrycket av svåröverskådlighet, när man skall försöka anställa en jämförelse mellan anslagen för innevarande budgetår och för nästa budgetår. Framför allt beror detta på att pris- och löneruleringsanslagen redovisats på olika sätt. Jag skall inte för egen del ånyo ta upp en debatt om detta, utan jag vill endast konstatera att vi inom statsutskottet blivit eniga om behovet av att ersätta det gamla systemet, som innebar eftersläpning av regleringen av pris- och lönestegringar genom stora anslag på tilläggsstat och överskridande av förslagsanslagen, med ett nytt system, som får den faktiska medelsförbrukningen att bättre överensstämma med de i riksstaten uppförda utgifterna. För nästa budgetår beräknas prisregleringsanslagen till hela 340 miljoner, varav 140 miljoner kronor upptagits under en ny rubrik »Täckning av beräknade merkostnader under förslagsanslag».

I riksstaten för innevarande budgetår finns blott upptaget ett ursprungligt belopp för detta ändamål på 100 miljoner kronor, uppenbarligen inte på något sätt realistiskt beräknat. I statsverkspropositionen föreslogs från departe-

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

mentschefens sida en ändring av sättet för beräkning av försvarsindex, som innebär att samtliga lönestegringar för de anställda inom försvaret, som inträffat efter maj 1966, skall minskas med 2,5 procentenheter innan de uttrycks i försvarsindex. Hittills har dylikt reducering skett i fråga om lönestegringar, som ägt rum vid militära verkstäder och detta som ett uttryck för att hänsyn bör tas till produktivitetsförbättringar.

Nu skall detta synsätt — om så är möjligt — anläggas även på övrig militär s. k. tjänsteproduktion. Man kan dock ifrågasätta, om motsvarande produktivitetstegring kan påräknas även på stabs- och förvaltningssidan. I varje fall bör, om ökad rationalisering där kan ske, den uppkomna rationaliseringsvinsten inte helt frånhändas försvaret, vilket kan befaras med den föreslagna utökade användningen av den schablonmetod, som avses här.

Att vi kunnat bli eniga inom utskottet i denna fråga beror enligt min uppfattning helt på att vi ansett att försvarsutredningen måste ta upp frågan om den framtida prisregleringsmetodikens till behandling och att nästa budgetårs provisoriekaraktär i fråga om anslagen gör det möjligt att till nöds acceptera åtgärden för ett år.

Andra väsentliga frågor, där enighet kunnat uppnås, är begränsningen av repetitionsövningarna nästa budgetår, för att därigenom bl. a. minska betalningssvårigheterna för redan beställd materiel, som behöver tas fram, och en sammanlagd ökning av värnpliktsförmånerna på 40 miljoner. Denna ökning är enligt min uppfattning väl motiverad och väl befogad, inte blott med hänsyn till att det är fyra år sedan någon uppjustering av dessa förmåner ägde rum utan även med hänsyn till det nya utbildningssystem, som riksdagen beslöt förra året och som medför ökad differentierad tjänstgöring och för många värnpliktiga också ökad repetitionsutbildning. Hade inte repetitionsövningarna

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

minskat i omfattning för nästa budgetår, skulle kostnaderna för den av utskottet förordade ökningen av värnpliktsförmånerna komma att uppgå till 55 miljoner kronor. Det hela är dock mera en teknisk anpassning till det nya utbildningssystemet, och försvarsutredningens uppdrag att se över dessa förmåner mera definitivt liksom frågan om reseförmånerna kvarstår alltjämt.

Alltsedan besked gavs av regeringen om dess uppfattning beträffande kostnadsramen för försvaret nästa budgetår har oron bland de inom försvarsindustrin anställda varit mycket stor, inte minst hos dem som arbetar i underhållsverkstäderna. Man befärrar med rätta arbetslöshet i ganska betydande omfattning, även om försvarsministern i sin anslagsproposition nr 110 förklarat att några avbeställningar inte blir aktuella nästa budgetår och att påbörjade anskaffningar kan fortgå.

Inom regeringens utgiftsram för försvaret har materielanslagen fått en ökad andel i förhållande till vad som preliminärt angavs i början av riksdagen. På sikt måste man dock befara att betydande sysselsättningssvårigheter kommer att uppstå för den svenska industri som tillverkar försvarsmateriel likom för de militära verkstäderna till följd av de betydande nedskärningarna. Den uppkomna situationen berör ofta specialutbildad personal som är svår att i framtiden ersätta. Det är en känslig situation som uppstår.

Vi är medvetna om att nästa budgetår för försvarets del måste betraktas som ett övergångsår, ett provisorieår, innan ett — som vi hoppas — nytt flerårigt försvarsbeslut fattas nästa vår. Beskränningarna av anslagen medför dock så besvärande konsekvenser för planeringsarbetet inom försvaret och från sysselsättningssynpunkt, att vi på folkparti- och centerpartihåll ansett det befogat att ramen något ökades och att dessutom ytterligare reserveringsmedel utöver vad regeringen har föreslagit

borde få förbrukas. I allt skulle därmed ytterligare 100 miljoner kronor få disponeras för försvarsändamål under nästa budgetår.

Vi har därvid förordat att förstärkningen helt sker på materielsidan inom samtliga vapengrenar och att den skall gälla sådant som med relativt stor säkerhet kan bedömas komma att ingå även i den framtida försvarsorganisation, som vi räknar med skall beslutas nästa vår och där de av regeringen föreslagna anslagsbeskränningarna skulle få en från planerings- och sysselsättningsmässig samt samhällsekonomisk synpunkt direkt negativ effekt.

I ett sammanhang vill jag nu något beröra vad som skulle tillföras olika vapengrenar med våra förslag, som återfinnes som reservationer till utskottsutlåtandet.

För arméns del skulle anskaffning av ytterligare ammunition och 9 cm pansarvärnspjäser fullföljas. Ammunitionsfabriken i Zakrisdal, som kan befaras få svårigheter med sysselsättningen, skulle därigenom kunna undvika avskedanden. En insats här skulle ge god effekt samtidigt som en viss eftersläpning i fråga om ammunitionsanskaffning kunde återhämtas.

Även på marinsidan är i vårt förslag tyngdpunkten lagd på ammunition i form av ökad anskaffning av minor och torpeder. Dessutom anser vi att ett min och depåfartyg bör kunna beställas och anskaffning påbörjas av ett redan färdigutvecklat vapensystem för kustartilleriets rörliga spärrförband.

När det slutligen gäller flygets materielanslag delar vi regeringens uppfattning om behovet av att lägga ut beställning för serietillverkning av Viggen på upp till 100 flygplan. Hälften av det belopp som försvaret enligt vår mening bör få disponera nästa budgetår utöver det av regeringen föreslagna har vi placerat på flygmaterielsidan. Vi anser det angeläget att en snabbare utbyggnad sker av vissa radarstationer, som man re-

dan lagt ned betydande kostnader på. Vidare bör anskaffning göras av jaktrobot till flygplan 35 F Draken.

I fråga om varje anslagspost för materiel till de olika vapengrenarna har regeringen begärt att riksdagen skall godkänna, i och för planering av anskaffande av materiel, vad departementschefen föreslagit beträffande ramarna för anslag och medelsförbrukning under budgetåret 1967/68 fram till 1973/74. Mittenpartiernas representanter i utskottet har reagerat mot förslaget att riksdagen i förväg skall godkänna sådana ramar. Riksdagen bör inte tvingas till något uttalande av detta slag under pågående arbete inom försvarsutredningen, som skall vara helt obunden vid sitt ställningstagande till frågan om de framtida försvarskostnadernas storlek. Ett beslut från riksdagens sida kan utnyttjas så att försvarsutredningen blir bunden.

Vad jag hittills uppehållit mig vid i mitt anförande ger mig motivering för att yrka bifall till de reservationer, som finns fogade till utskottets utlåtande vid punkterna 1, 9, 17 och 25 och som utskottets folkpartister och centerpartister avgivit. Jag återkommer därtill under berörda punkter.

Jag går nu över, herr talman, till att något beröra en fråga som gäller personalsidan. Den är närmast föranledd av 1960 års befälsstatsdelegations förslag rörande specialtruppslagen vid armén, men kan nog anses ha en något större räckvidd.

Befälsstatsdelegationens förslag har tagits upp av departementschefen, men utskottet har inte kunnat ena sig om att underofficerare bör kunna användas som ställföreträdande kompanichefer i fredsorganisationen.

Departementschefen och utskottsmajoriteten har ansett att så icke bör ske. Dock har utskottet vid sina överläggningar funnit att man bör ta till vara dugliga och erfarna underofficerares förmåga i större omfattning än hittills,

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

även om majoriteten inte ansett att det nu föreligger tillräckliga skäl för att förorda en avvikelse från befälsordningsbeslutet.

Vi är några folkpartister inom statsutskottet som vid våra överväganden funnit att frågan om utnyttjandet i större omfattning av förfarna underofficerare borde kunna tas upp av regeringen för närmare prövning i ett större sammanhang. Vi har därvid menat att man icke bör begränsa sig till arméns specialtruppslag, utan frågan bör omfatta samtliga truppslag.

Jag tror för min del att nuvarande spärrar och onödiga gränsdragningar för kompetensen, vilka på många håll är irriterande, skulle behöva ses över, låt vara att det ganska nyligen gjorts en sådan översyn. Utvecklingen går emellertid snabbt på detta område. Jämför vi med den civila förvaltningen, har där skett en förändring i riktning mot bortseende från kompetenskrav av formell natur. Man tar i stället hänsyn till de reella erfarenheterna hos de anställda och kunskaperna och försöker utnyttja dem, eventuellt med vissa mindre påbyggnadskurser. Inom försvaret har man nog anledning att särskilt följa utvecklingen på den civila sidan och se om man inte kan tillgodogöra sig erfarenheterna av den metodik, som där tillämpas. På detta sätt kanske också — som vi har nämnt i reservationen vid punkten 2 — frågan om underofficerares ianspråktagande i större omfattning inom fredsorganisationen kan bli beaktad.

Jag anser, herr talman, att riksdagen borde kunna ge till känna en positiv uppfattning i denna fråga i skrivelse till Kungl. Maj:t. Det är också vad som hemstälts i reservationen 2 av herrar Edström, Dahlén och Gustafsson i Skellefteå samt mig själv och till vilken jag som sagt skall återkomma.

Tills vidare, herr talman, yrkar jag bifall till reservationen 1 a.

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

Herr MELLQVIST (s):

Herr talman! Vi är väl alla i denna kammare fullt medvetna om att såväl den statsfinansiella som den samhälls-ekonomiska situationen för närvarande är mycket hårt pressad. Det råder också enighet om att det finns stora brister på snart sagt alla väsentliga civila samhällsområden och att det krävs än hårdare satsningar av det allmänna för att komma till rätta med dem. Mot denna bakgrund är det ganska naturligt att även våra utgifter för försvaret måste få en mera återhållsam inriktning.

Trots denna åtstramning är det en i och för sig icke alltför nedtonad utgiftsram som riksdagen i dag har att ta ställning till.

För nästa budgetår rör det sig totalt om inte mindre än drygt 5 miljarder kronor, varav huvudparten helt naturligt går till militära ändamål. Något mer än 43 miljoner kronor går till flygtekniska försöksanstalten och till försvarets fabriksverk. Ökningen av försvarsanslagen i förhållande till vad som utgår under innevarande år, blir 229,5 miljoner kronor eller omkring 4,6 procent. Om man beaktar den av riksdagen våren 1966 beslutade minskningen av medelförbrukningen med 350 miljoner kronor, innebär det nu föreliggande förslaget en ökning med 579,4 miljoner kronor.

Materielanslaget för nästa budgetår upptar en större andel av utgiftsramen än motsvarande anslag för innevarande budgetår. Förslaget innebär att de tre stora materielanslagen ökar från 1 790 miljoner kronor till 1 957 miljoner kronor eller med 168 miljoner kronor. Genom denna åtgärd kan materielanskaffningar företas i lika stor omfattning som under innevarande år. Det är i detta sammanhang att observera att inga avbeställningar kommer att äga rum. Däremot kommer under nästa budgetår nybeställningar av icke ringa omfattning att läggas ut.

För planering av anskaffningsverk-

samheten har föreslagits vissa ramar, framför allt för materielanslagen, för budgetåren 1967/68—1973/74. Enligt utskottets uppfattning innebär ett godkännande av dessa ramar inte på något sätt att man föregriper kommande beslut om utvecklingen av våra försvarskostnader. Det är viktigt att vid detta tillfälle understryka att dessa ramar endast skall tjäna som ledning för planeringen av anskaffningsverksamheten.

Departementschefens av utskottet tillstyrkta förslag innebär vidare en begränsning av vissa förbandsövningar inom marinen och armén, som beräknas omfatta 37 000 man. Därtill kommer också en viss begränsning av mobiliseringsövningar.

De av 1966 års riksdag beslutade ändrade reglerna för de värnpliktigas utbildning har motiverat en anpassning till det nya värnpliktssystemet av värnpliktsförmånerna. Som en följd av förra årets beslut föreslås nu vissa omräkningar i det nuvarande förmånssystemet. Utskottet har ingen erinran mot att riksdagen beviljar det av departementschefen begärda anslaget, som innebär en merkostnad av cirka 40 miljoner kronor.

När det gäller anskaffning av flygmateriel, kommer självfallet den nya flygplantypen Viggen AJ 37 och Sk 37 in i bilden. Beträffande flygplantypen Viggen har departementschefen lagt fram en synnerligen grundlig utredning. De militära myndigheterna har mycket enstämmigt under flera år understrukit behovet av att snarast anskaffa just flygplan av denna typ.

Då nu förslag framläggs om att 100 plan skall inköpas under nästa budgetår förefaller det som om framför allt högern ändock inte skulle vara helt nöjd med detta. Man kan läsa ut att högerpartiet närmast tänker sig ett nytt uppskov av ställningstagandet till denna fråga.

Hur ställde sig då högern till detta spörsmål för två år sedan när vi i riks-

dagen behandlade förslaget om ett uppskov med den första serieleveransen av dessa nya plan? Jo, i en reservation till utskottets utlåtande uttalade utskottets högerledamöter att det vore angeläget både för att vidmakthålla försvarets avsedda effekt och för att tillgodose kraven på flygsäkerhet, att serieleveransen kom till stånd utan onödig fördröjning. Högern reserverade sig däremot icke mot departementschefens uttalande att en ogynnsam kostnadsutveckling av såväl resterande utvecklingsarbete som seriepris måste få återverkningar på det antal flygplan som kunde beställas.

Ett ytterligare uppskov nu skulle, såsom också i propositionen framhållits, medföra ökade kostnader på 150—200 miljoner kronor. Ingen är väl beredd att vi skall påtaga oss denna merutgift, som icke får någon betydelse för planets kvalitet och utformning.

Då det gäller frågan om att bereda ekonomiskt utrymme för den nu föreslagna Viggenbeställningen har undersökningarna visat att detta är möjligt även inom det lägsta av försvarsutredningens utredningsalternativ.

Det kan i sammanhanget erinras om att år 1965 då utskottet behandlade Vigenprojektet framhölls att den fortgående tekniska utvecklingen med därav följande starka kostnadsstegring för kvalitativt högtstående vapensystem ingav betänkligheter för framtiden. Det vore därför angeläget att frågan om avvägning mellan kvalitet och kvantitet ägnades fortlöpande uppmärksamhet inte minst vid de militära studierna. Utskottet har anledning förmoda att sådan avvägning gjorts av överbefälhavaren, som ju har ansvaret för bedömningen av materielbehoven inom samtliga försvarsgrenar.

Herr talman! Det är givetvis att beklaga att försvarsutredningen under hösten 1966 icke kunde komma fram till ett förslag om de åtgärder som borde vidtagas under de närmaste budgetåren för försvarets vidkommande.

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

Men å andra sidan har jag mycket svårt att förstå att i detta utskottsutlåtande har kunnat redovisas skiljaktiga meningar, då ju utskottsutlåtandet som sådant avser, som jag redan har framhållit, ett budgetförslag som upptar inte mindre än 5 miljarder i anslag till försvaret, vilket i sin tur innebär en ökning i förhållande till innevarande budgetår på 500 à 600 miljoner kronor.

Men högern har ju sin vana trogen bjudit över; det hör liksom till bilden. Och det är inte precis några små summor det nu rör sig om. Man föreslår en höjning med 300 miljoner kronor, så att själva basbeloppet kommer att uppgå till 4 900 miljoner kronor mot av utskottet och Kungl. Maj:t föreslagna 4 600 miljoner kronor. Därutöver föreslås att befintliga reservationer skall frisläppas i den utsträckning konjunkturen medger.

Mittenpartierna har följt med ett stycke på vägen men dock blygsamt, i förhållande till högern, stannat för en anslagshöjning av 50 miljoner kronor. I en försvarsbudget på 5 miljarder har jag ganska svårt att förstå dessa överbud.

Självfallet finns det i de olika staverna en mängd önskelistor, som kan ge underlag för synpunkter och motioner, men sådana önskelistor finns också på många andra håll i vårt samhälle.

De känsligaste anslagen är onekligen de tre försvarsgrenarnas materielanslag. Dessa har, som jag redan framhållit, uppräknats med inemot 170 miljoner kronor i förhållande till innevarande budgetår. Detta i sin tur innebär att deras andel av utgiftsramen ökas från 36,3 procent till 37,7 procent. Genom denna höjning underlättas också övergången till en ny utgiftsnivå.

Det är icke en gång för alla givet, att de grunder som 1963 års försvarsbeslut vilar på är något sakrosankt. Förhållandena kan självfallet förändras såväl inom som utom landet. Andra huvudtitlar har i det nuvarande ansträngda

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

ekonomiska läget måst dra in på ett eller annat sätt, och försvarshuvudtiteln kan väl inte alltid vara ett undantag.

Jag skulle innan jag slutar vilja ta upp några av de punkter som närmast herr Nihlfors uppehöll sig vid. Han ansåg att den av reservanterna föreslagna utgiftsökningen på 50 miljoner kronor, vartill skulle komma 50 miljoner av reservationsmedel, skulle på ett avgörande sätt minska risken för annars befarad arbetslöshet vid försvarets verkstäder. Givetvis kan dessa miljoner betyda en hel del, men att de skulle ha en så avgörande betydelse som herr Nihlfors' uppräknings gav vid handen tvivlar jag på.

Därefter övergick herr Nihlfors till personalsidan och tog upp några synpunkter i anslutning till en motion, och det är närmast vid detta jag skulle vilja uppehålla mig något.

Vad beträffar frågan om ställföreträdande kompanichef vill jag erinra om att underofficerarnas uppgift i befälsystemet fastslogs i 1960 års befälsordningsbeslut. Detta beslut grundades på ett mångårigt utredningsarbete, och det förslag som då förelåg hade tillstyrkts av samtliga militära myndigheter.

Då nu frågan kommit upp på nytt och spörsmålet närmast berör underofficerarna kan det kanske vara av intresse att se vad Svenska underofficersförbundet yttrade över befälsordningsförslaget just beträffande denna del. Underofficersförbundet framhöll rörande underofficerarnas uppgifter i fredsorganisationen, att det i ansträngda personallägen av praktiska skäl kunde vara nödvändigt, att befälhavare tillhörande en lägre kompetensgrupp utnyttjades även i befattningar som normalt vore avsedda för en högre.

I trängda lägen borde sålunda underofficerare kunna anvisas tjänst som ställföreträdande chef vid fredsmäsigst organiserat kompani. Såvitt jag förstår är det detta som departementschefen givit uttryck för när han i proposi-

tionen uttalat, att underofficer endast tillfälligtvis bör placeras i befattning som ställföreträdande kompanichef.

Jag kan inte förstå, att några nya förhållanden inträtt som motiverar en annan ståndpunkt till detta spörsmål än den som 1960 enhälligt antogs av statsmakterna, de militära myndigheterna och som sagt även av underofficerarna själva. Samma uppfattning har hävdats av befälsstatsdelegationen i dess betänkande, som vi här har att ta ställning till och som också tillstyrkts av förutom departementschefen de militära myndigheterna. Man frågar sig helt naturligt vilka andra intressen det kan vara som ligger bakom. Jag har full förståelse för underofficersförbundets nyss citerade uttalande att man i trängda lägen måste kunna göra vissa avsteg. Men principen, som efter alla dessa utredningar måste vara väl underbyggd, får man inte utan vidare springa ifrån.

Herr talman! Med de anförda synpunkterna ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr *Gustavsson* i Ängelholm (s).

Herr NIHLFORS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Mellqvist framhöll i början av sitt anförande att om riksdagen godkänner de föreslagna ramarna för planeringen fram till 1973/74, så innebär det inget föregripande av försvarsutredningens kommande beslut. Man kan då bara fråga sig varför riksdagen nu skall behöva godkänna dessa ramar för planeringen. Frågan är om det inte är onödigt att riksdagen försätter sig i en sådan situation, som kan ha inflytande på framtida ställningstaganden.

När herr Mellqvist säger att han beklagar att försvarsutredningen hösten 1966 inte kom fram till ett förslag, som kunde läggas till grund för ett nytt försvarsbeslut, vill jag framhålla för kammaren att detta beklagande återfinns i

vår reservation, medan majoriteten inte velat vara med om att uttala sig för att det, som det heter i reservationen, »hade varit önskvärt, att försvarsutredningen hade kunnat lämna förslag redan för budgetåret 1967/68». Det är alltså först i efterhand vi nu får konstatera att herr Mellqvist delar reservanternas uppfattning att detta var beklagligt.

Vad beträffar frågan om underofficerarnas ställning i fredsorganisationen har jag framför mig en ledande artikel som stod att läsa i senaste numret av tidskriften Den svenske underofficeren, där det görs gällande att det föreligger en misstolkning i proposition nr 110. I artikeln heter det: I yttrandet över befälsdelegationens (BFD) förslag »hävde underofficersförbundet att någon position som stf kompanichef i fred borde kunna anförtros åt äldre trupperfaren underofficer. När försvarsministern nu redovisar BFD förslag i proposition nr 110 skärper han emellertid kraven på kompanichefs stf i fredsutbildningen. För denna syssla krävs, sägs det, formell kompetens för krigsplacering som bataljonschef. Uttalandet är en misstolkning av 1960 års befälsordningsbeslut, liksom av BFD förslag. Kravet på bataljonschefskompetens är för övrigt orealistiskt, även om man fasthåller vid att löjtnant skall avses för befattningen, eftersom förbanden i regel saknar tillgång till erforderligt antal löjtnanter med dylik kompetens.»

Herr PETERSSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Mellqvist säger att högerpartiet bjuder över. Jag vet att herr Mellqvist är rätt väl insatt i dessa frågor, och därför förvänar det mig att han använt det uttrycket. Han vet lika väl som jag att vad högerpartiet gjort är att det med utgångspunkt i den enighet om försvaret och dess målsättning, som rådde så sent som föregående år, har undersökt vilka minimibelopp som erfordras för att den sittande försvarsutredningen skall ha full handlingsfri-

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

het. Vårt förslag därvidlag innebär en sänkning jämfört med den nuvarande planeringsnivån. Därför måste det vara i agitatoriskt syfte som herr Mellqvist säger att högerpartiet bjuder över.

Beträffande Viggen vill jag säga att vi inte finner det klarlagt att anskaffning av flygplan 37 Viggen rymms i alla de av försvarsutredningen från överbefälhavaren infordrade utredningsalternativen med bibehållande av kravet på bästa möjliga försvarseffekt för utgivna anslag. Vi tror dock att det är möjligt när det gäller alternativ C, högerpartiets alternativ, och vi har ingenting emot att Kungl. Maj:t erhåller bemyndigande att beställa föreslagna 100 flygplan 37 Viggen, men vi förutsätter att detta bemyndigande inte utnyttjas förrän de infordrade utredningarna givit en klarare bild av möjligheten att på ett försvarsekonomiskt sätt infoga flygplan 37 Viggen i de skilda kostnadsramarna.

Herr MELLQVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Nihlfors tog upp ramresonemanget, som ju också går igen i reservationen. Jag vill understryka vad jag sade förut, nämligen att jag inte alls anser att den arbetande försvarsutredningen är bunden av de ramresonemang för materielanskaffningen som redovisas. Det är ju här snarare fråga om att kunna få ledning för det kommande arbetet, men självfallet inte ledning på så sätt att den icke kan påverkas i den ena eller andra riktningen av det beslut som försvarsutredningen kan komma att fatta.

Jag tror inte alls att jag är ensam om att beklaga att inte resultatet av försvarsutredningens arbete framlagts i sådan tid, att det kunnat ligga till grund för den proposition som nu presenterats riksdagen. Men det beror ju på omständigheter som vi alla som arbetat i utredningen väl känner till. Det jag sade i mitt förra anförande är alltså inte någon efterhandskonstruktion utan det är en realitet som vi samtliga i försvarsutred-

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret, tillika svar på interpellation ang. direktiven för 1965 års försvarsutredning

ningen varit på det klara med. Å andra sidan tror jag inte att detta provisorieår kommer att vara till något större men för våra försvarsansträngningar.

Jag frågade i mitt inlägg vad det var som kunde ligga bakom de synpunkter som kommit fram i reservationen vid punkten 2 beträffande underofficerarna. Herr Nihlfors har nu redovisat det genom att läsa upp ett avsnitt ur en ledare i underofficerarnas organ. Det är väl i så fall några nya synpunkter som nu kommit fram i denna fråga och som inte var kända när förbundet bereddes tillfälle att yttra sig vid den remiss som föregick riksdagens ställningstagande.

Herr Petersson sade att högern inte bjuder över. Visst bjuder högerpartiet över det förslag som redovisas i föreliggande proposition — det kan man väl inte komma ifrån. Det är ett klart överbud på 300 miljoner kronor plus de reservationsmedel som med hänsyn till »konjunkturläget», som man säger i motionen, kan komma i fråga. Det är inte i agitatoriskt syfte som jag redovisat detta; det är ju vad ni själva framfört i partimotionen och i den reservation som är fogad till utskottsutlåtandet.

När det sedan gäller Viggenprojektet, som också herr Petersson slutligen tog upp, är det på det viset, att skall man invänta förslaget från ÖB — vilket reservanterna ju hänger upp sin tankegång på — så innebär det ingenting annat än en fördröjning av utläggningen av beställningar av de i propositionen begärda 100 Viggenplanen.

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! Jag vill först knyta några ytterligare synpunkter till debatten om Viggen.

Det är väl bekant — och det har också herr Petersson redan framhållit — att vi på högerhåll har ansett Viggen vara en värdefull produkt och att den borde tillföras det svenska försvaret. Anledningen till att debatten har blossat upp igen är

den, att vi nu efter det socialdemokratiska utspelet ligger på en kostnadsnivå som gör det tveksamt huruvida Viggen verkligen får plats.

På den nivå vi har förordat utgår vi ifrån att det finns utrymme för beställning av Viggen, men vi tror inte att det finns sådant utrymme på de lägre nivåer som försvarsutredningen har begärt att överbefälhavaren skall utreda. Och om det inte finns plats för Viggen, så leder det till att vi kommer att utnyttja de resurser som ställes till försvarets förfogande på ett sämre sätt än vad som annars skulle ha blivit fallet. Detta skall nu ÖB klarlägga, men han har inte fått möjlighet att göra det förutsättningslöst. I de ramar som skall klarläggas har nämligen socialdemokraterna begärt att Viggen skall ingå. Vi eftersträvar bara bästa möjliga effektivitet av till förfogande stående resurser. Och man måste vara obunden. Någon försening behöver inte inträffa, herr Mellqvist.

I likhet med andra talare vill också jag gärna understryka att till de mest positiva inslagen i svensk politik hör det samförstånd som under ett kvarts sekel har rått mellan våra demokratiska partier om Sveriges utrikes- och försvarspolitik. Den enigheten har varit av utomordentligt stor betydelse, inte minst gentemot den omvärld som ibland, framför allt tidigare, har ifrågasatt motiven för vår alliansfria politik och vår vilja och förmåga att hävda den politiken i ett krisläge. De obestridliga uppoffringar som vi alla har varit överens om att göra för att skapa ett effektivt försvar har alltmer bidragit till att understryka allvaret i våra utrikespolitiska deklamationer. Vad man i dag särskilt fäster sig vid vad gäller omvärldens syn på oss är den respekt för vårt försvar som allmänt kommer till uttryck utomlands.

Vi kan i dag konstatera att den försvarspolitiska enheten har brutits. Vi vet inte om motsättningarna bara är tillfälliga. Försvarsutredningen väntas i bästa

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret, tillika svar på interpellation ang. direktiven för 1965 års försvarsutredning

fall redovisa resultatet av sitt arbete kommande höst, och det är inte alldeles uteslutet att det som nu inträffat kan bli en parentes utan allvarligare följd för framtiden. Men det finns tyvärr i uttalandena i årets försvarspropositioner tecken som tyder på att en sådan enighet *inte* kommer att uppnås.

Vad beror då denna brytning på? Vem har ansvaret för den? Vilket demokratiskt parti är det som avsiktligt har sökt strid, och varför har man i så fall gjort det? Det är sådana frågor som har diskuterats under det senaste halvåret och som kräver belysning, framför allt i dag när riksdagen skall konfirmera resultatet av höstens förhandlingssammanbrott i försvarsutredningen.

Låt mig då understryka, herr talman, att det inte råder några delade meningar om att försvaret bör underkastas samma noggranna och på besparingar inriktade granskningar som alla andra samhällsområden. Ja, i själva verket torde försvaret vara ett område som är mera genomlyst än andra sektorer — och det med rätta, inte minst därför att en så stor del av våra samlade resurser går till fjärde huvudtiteln. Vi måste också fortlöpande bilda oss en uppfattning om hur starkt försvaret behöver vara för att fylla sin fredsbevarande funktion och skydda vårt oberoende, om så skulle behövas, samt hur försvaret skall byggas upp för att mest effektivt fylla sina uppgifter med hänsyn till de ekonomiska tillgångar som ställs till förfogande.

Det finns inte något demokratiskt parti som inte förutsättningslöst och obundet är berett att debattera och pröva våra försvarsproblem inom de gränser som dras upp av vår utrikespolitik och av hotet från världen runt omkring oss. Ingen är sålunda läst beträffande storleken av våra försvarsuppgifter, vare sig absolut eller relativt i förhållande till andra utgiftsbehov. Försvarsutgifterna är inte »sakrosankta», för att använda herr Mellqvists eget adjektiv.

För att möjliggöra dylika fortlöpande bedömningar och omprövningar har vi under hela efterkrigstiden valt den metoden att vart tredje eller fjärde år uppdraga åt företrädare för de demokratiska partierna att med hjälp av all tillgänglig expertis studera våra försvarsfrågor och ange de förändringar i principiella, sakliga och ekonomiska hänseenden som kan vara behövliga i förhållande till de ståndpunkter vi har intagit tidigare.

Det var med sådana utgångspunkter som också 1965 års försvarsutredning gick till verket för mer än två år sedan. Direktiven för den utredningen var utarbetade i överensstämmelse med dessa grundtankar. Efter ett mycket noggrant utredningsarbete var kommittén i höstas beredd att ta slutlig ståndpunkt, att framlägga förslag till försvarskostnaderna fr. o. m. nästa budgetår. Man hade kommit så långt i försvarsutredningen, vill jag betona, att man hade börjat få klart för sig i varje fall konturerna till den försvarsöverenskommelse som man då trodde sig kunna uppnå någon gång i början av november månad. Då kom plötsligt, den 12 oktober, tre veckor efter valet, det socialdemokratiska utspellet. Förutsättningarna för det fortsatta arbetet ändrades totalt, och det förelåg en helt ny situation i försvarsutredningen.

Under den allmänna debatt som sedan ägt rum har man från socialdemokratiskt håll försökt göra gällande att socialdemokraternas bud inte kan ha kommit som någon överraskning, att det inte innebar någon helomvändning och att det inte var fråga om något slags politiskt utspel, betingat av valnederlaget. Det gällde bara, har man sagt, en naturlig anpassning av försvaret efter ett kärvare ekonomiskt klimat och efter en påtaglig avspänning i det utrikespolitiska läget.

Man har dessutom hävdats — det gjorde senast herr Mellqvist för en stund sedan — att konsekvenserna för försva-

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret, tillika svar på interpellation ang. direktiven för 1965 års försvarsutredning

rets vidkommande skulle bli förhållandevis begränsade. Vi har, har man sagt i annat sammanhang, sedan 1950-talet byggt upp ett försvar med ansenlig slagkraft, och därför skulle vi nu utan risk kunna ligga kvar på i stort sett oförändrad anslags- och styrkenivå.

Herr talman! Jag underkänner helt de argumenten — de är konstruerade i efterhand. De kan möjligen i någon mån ha *medverkat* vid ställningstagandet, men i allt väsentligt var det — det vidhåller jag — en av inrikespolitiska skäl dikterad politisk anpassning till en i försvarsfrågan starkt radikal meningsriktning *inom* socialdemokratien och *till vänster* om socialdemokratien. Jag skall närmare utveckla mina skäl för den meningen.

Då finansministern hösten 1965 bestämde sig för att frysa ned 350 miljoner kronor av de medel som enligt 1963 års försvarsbeslut redan hade anvisats till försvaret, var motivet inte statsfinansiella svårigheter utan övertryckstendenserna i samhällsekonomin. Genom återhållsamhet inom den offentliga sektorn skulle en dämpning av trycket kunna uppnås. Ett halvt år därefter, våren 1966, ansågs det statsfinansiella läget motivera särskilda anvisningar till myndigheterna att iaktta restriktivitet i sina äskanden för nästa budgetår. Försvarsutredningen orienterades i maj 1966 om den statsfinansiella utvecklingen på lång sikt. Detta föranledde inga kommentarer i utredningen — den ansåg sig inte böra ändra sina dispositioner för det fortsatta utredningsarbetet. Fortfarande var det inriktat på att man skulle försöka nå en uppgörelse kring en kostnadsram som låg någonstans mellan de alternativ Kungl. Maj:t själv hade begärt att ÖB skulle särskilt belysa, nämligen 3 600 och 3 460 miljoner kronor i 1962 års prisläge, d. v. s. i 1966 års prisläge i runt tal 5 200 respektive 5 000 miljoner kronor. Försvarsutredningen fann alltså, trots de oriente-

ringar som vi fick, att det inte var påkallat att lägga ut några nya utredningsuppdrag vare sig till ÖB eller till de egna experterna — utredningsuppdrag som skulle vara anpassade till en väsentligt lägre kostnadsnivå. Så sent som några veckor före valet var utredningen samlad till en nära veckolång överläggning, och därvid knöt man fortfarande an till tidigare utgångspunkter för utredningsarbetet.

Valet ägde som bekant rum i mitten på september. Socialdemokraterna förlorade ungefär 8 procent av valmanskåren — alla övriga partier ökade sin andel. Den 12 oktober lade socialdemokraterna i utredningen fram sitt förslag, ett förslag som för det första året låg i runt tal 400 miljoner kronor under det lägsta av de alternativ som utredningen hade låtit utreda i enlighet med Kungl. Maj:ts direktiv. För den sjuårsperiod som planeringen avser låg budet nästan 7 miljarder kronor under den nivå som myndigheterna hade anbefallts att bedriva sin försvarsplanering efter — den nivå som alltså hade accepterats genom 1963 års försvarsbeslut här i riksdagen.

Jag skall, herr talman, inte uppehålla mig vid vad som sedan hände i försvarsutredningen; det har stötts och blötts i olika sammanhang. Vad som förtjänar att belysas är i stället det socialdemokratiska påståendet, att de svenska statsfinanserna har försämrats så kraftigt och så plötsligt att det nu är ofrånkomligt att drastiskt sänka den nivå på vilken svensk försvarsplanering legat under hela efterkrigstiden.

Ingen kan väl rimligen påstå att vi är fattigare i dag i Sverige än vi var exempelvis 1958, då riktlinjerna för de hittillsvarande försvarsbesluten drogs upp. Nej, våra resurser i dag är avsevärt större än de var då.

Men visst finns det brister, herr Mellqvist — det skall ingalunda bestridas. Och att även anspråken ökat med sti-

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret, tillika svar på interpellation ang. direktiven för 1965 års försvarsutredning

gande resurser är naturligt. Däremot är det inte naturligt att de ökande anspråken på andra områden skall tillgodoses på bekostnad av försvaret — att det ansträngda statsfinansiella läget främst skall leda till restriktivitet på det *enda* område där inte *vi*, utan *främmande makt* i sista hand avgör *om* och *när* de resurser, som vi har byggt upp, skall behöva användas.

Statsbudgetens omslutning har i löpande priser under de senaste tio åren tredubblats. Motsvarande siffra för försvaret är en fördubbling. I förhållande till bruttonationalprodukten går i dag en *lägre* andel än tidigare till försvaret, och försvarets andel av statens löpande inkomster är också avsevärt lägre. I mitten av 1950-talet gick nära 23 procent av inkomsterna på driftbudgeten till försvaret — nu är motsvarande siffra 16 procent. Herr Petersson har redan nämnt siffrorna, men de förtjänar att upprepas. Förra budgetåret — alltså 1965/66 — var det av de västeuropeiska staterna bara tre som avsatte en mindre del av den statliga driftbudgetens belopp till försvaret än Sverige. Det var Belgien, Luxemburg och Danmark — alla anslutna till större försvarspakter. Och av huvudtitlarna utvisar social-, kommunikations-, eklestiastik- och inrikeshuvudtitlarna väsentligt snabbare ökningstakt än försvarshuvudtiteln. Detta är i och för sig riktigt och önskvärt, men man bör hålla den utvecklingen i minnet, då man gör gällande att statsfinanserna nu har försämrats så allvarligt — inte i och för sig utan med tanke på infriandet av nya löften som man givit och nya åtaganden som man gjort — att särskilt restriktiva åtgärder är av nöden och att dessa främst skall leda till en omprövning av tidigare av alla accepterade försvarsprinciper.

Jag har redan, herr talman, strukit under att inget parti trots detta skulle ha undandragit sig att diskutera lämpliga besparingsåtgärder under fjärde huvudtiteln. Det är en sak.

Något helt annat är däremot åtgärder som i realiteten får till konsekvens att man plötsligt tar avstånd från hittillsvarande grundtankar för både försvarsplanering och utgiftsramar. Statsfinansiella skäl kan alltså inte rimligen åberopas för det säregna utspel socialdemokraterna gjorde den 12 oktober.

Än mindre kan utrikespolitiska motiv anföras för en reducering av vårt försvar. Även om krigsriskerna i Europa just nu kan sägas ha minskat *något*, kan det inte vara avgörande för vår försvarspolitik. Så länge krigsriskerna över huvud taget kvarstår eller inte är helt obefintliga, så länge måste vi med nuvarande utrikespolitik ha ett försvar som är så dimensionerat att det kan hävda vår frihet, *om* riskerna skulle aktualiseras — *om* krig skulle utbryta.

Den s. k. avspänningen i Europa utsluter verkligen inte krigsrisker, alldeles oavsett att Europa i dag inte kan snöras av från världen i övrigt. Urladdningar ute i världen måste, om de är av någon betydelse, komma att få konsekvenser även för Europa. Jag nämner bara Vietnam, Syrien, Israel, Irak, Aden och kolonierna i Afrika för att ge en påminnelse.

Den militära potentialen är även i Europa oförändrad eller stigande. Inom östblocket är fortfarande forskning och teknik samt utbyggnaden av den tunga industrin inriktade på att få maktbalansen att väga över åt deras håll. Kommunikationsnätet har byggts ut, nya uppmarschmöjligheter och tillfälle till snabb kraftsamling har skapats. Två miljoner man med hög beredskap står under vapen. Nya luftlandsättningsdivisioner har satts upp och är placerade i Europa. För amfibieoperationer har under de allra senaste åren antalet landstigningsfarkoster ökat. De militära utgifterna visar inga tecken till minskning.

I sin tur är naturligtvis detta läge i Europa ett uttryck för en bestående

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret, tillika svar på interpellation ang. direktiven för 1965 års försvarsutredning

djup misstro framför allt gentemot Västtyskland. Den tyska återföreningsproblematiken, Berlinmuren och de olösta gränsdragningsfrågorna utgör konsekvenser av denna misstro. Det är bl. a. mot denna bakgrund som den europeiska s. k. avspänningspolitiken skall värderas, en politik som ju bl. a. syftar till att minska Förenta staternas engagemang i Europa och försvaga sammanhållningen inom NATO.

Till sist, herr talman, vittnar de tragiska händelserna i Grekland om hur bräcklig den grund är på vilken vi bygger upp vår förtröstan på stabilitet i vår egen världsdelen. Omstörtningar av det slaget kan — om det vill sig illa — utlösa snart sagt vilka kedjereaktioner som helst.

Det finns verkligen ingen anledning att ta avstånd från det konstaterande som görs i den på försvarsutredningens eget initiativ utgivna studien »Svensk säkerhetspolitik», nämligen: »Inga säkra tendenser till en mera långtgående och långvarig avspänning i världen kan skönjas i dagens läge. Snarare kan motsatsen befaras.»

Det finns »tvärtom skäl stryka under att stormakterna från sin redan förut fantastisk höga rustningsnivå faktiskt på nytt börjat klättra upp igen, detta såsom uttryck för de motsättningar som råder ute i världen — och att vi då inte kan göra vårt försvar billigare, d. v. s. medvetet på längre sikt minska vår försvarskraft». Det är inte bara jag som säger detta. Påståendet har uttryckts med dessa ord av försvarsministern själv så sent som i mars förra året just i denna kammare. Nej, herr talman, »ingen kan med fog hävda» — och jag citerar på nytt försvarsministern — »att världsläget undergått någon avsevärd förändring till det bättre under de snart gångna fyra åren». Om man känner ansvar för vårt lands säkerhet kan man alltså inte i världsläget hämta nå-

got som helst stöd för åtgärder som är ägnade att minska vår försvarskraft.

Det är angeläget att i detta sammanhang på nytt stryka under sambandet mellan utrikes- och försvarspolitik. »Omvärlden skall kunna lita på att svensk territorium och svenska resurser inte skall kunna utnyttjas för angreppshandlingar. Vi kan inte underlåta att bjuda motstånd åt varje angripare eller underlåta att motsätta oss kränkningar av landets neutralitet. Försvaret är i nuvarande världsläge ett nödvändigt stöd för utrikespolitiken. Det skall skapa respekt för vår vilja att hävda neutraliteten åt alla håll och vår förmåga att försvara oss, om vi ändå blir angripna.» — — — »En politik med denna inriktning ligger uppenbart i vårt eget intresse. Neutraliteten anser vi ge större trygghet än någon annan utrikespolitik, men den innebär självfallet ingen garanti för att vi inte dras in i krig. Försvaret är ett uttryck för vår oböjliga vilja att värna vårt oberoende och ger oss resurser därtill.»

Känner statsministern igen dessa ord? Det är statsministerns egna.

»Vår alliansfria utrikespolitik förutsätter att försvarsresurserna på lång sikt hålles intakta. Vi kan inte ändra den försvarspolitiska kursen från år till år. Detta är också grunden för de långsiktiga försvarsbesluten.»

Citatet är hämtat från försvarsministern förra året i februari.

»Den nuvarande försvarskraften måste bibehållas, om vi skall vinna respekt för det vi kallar den svenska säkerhetspolitiken.» (Försvarsministern i första kammaren i mars förra året.)

När jag, herr talman, återger vad statsministern och försvarsministern helt nyligen har deklarerat, gör jag detta inte bara för att de har uttryckt vad jag själv anser vara riktigt utan för att påvisa den åsiktsförändring, som uppenbarligen har ägt rum inom regeringen

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret, tillika svar på interpellation ang. direktiven för 1965 års försvarsutredning

inom loppet av några få månader efter ett dåligt val.

Självfallet är man på socialdemokratiskt håll medveten om dessa motsägelser. Man har därför valt att argumentera från den utgångspunkten, att det som nu har skett inte skulle innebära någon allvarlig försvagning av vårt försvar utan att det bara är en besparingsåtgärd motsvarande vad som sker på andra håll i statsförvaltningen. I själva verket skulle den socialdemokratiska restriktiviteten inte leda till någon nämnvärd reducering av försvarseffekten, har man gjort gällande. Vi behåller försvaret på en uppnådd hög nivå, och anslagen för nästa budgetår är rent av högre än för innevarande, eller »i princip lika höga», som statsministern sade i sitt interpellationssvar till mig för några stund sedan. »I princip lika höga»!

Det är naturligtvis fullständigt — för låt uttrycket — vilseledande. Strävandena från socialdemokratiskt håll att *å ena sidan* göra gällande att man genomfört stora besparingar på försvarsområdet men att *å andra sidan* försöka fördölja vilka konsekvenser detta medför i försvarseffekt på lång sikt är enligt min mening det mest betänkliga inslaget i dagens försvarsdebatt. Den ekvationen går helt enkelt inte ihop. Mörkläggningen bedrivs uppenbarligen i fullt medvetande om hur svårt det är att göra klart för väljare och folk i allmänhet vad det verkligen är fråga om. Det belopp det här gäller ter sig nästan svindlande för enskilda skattebetalare, det skall ingalunda bestridas. När vi lägger ned nära 5 miljarder kronor på vårt försvar, hur kan då en prutning på 400—500 miljoner om året få sådana konsekvenser som jag och företrädare för de andra oppositionspartierna gör gällande, frågar man. Det blir i praktiken opponenter, det blir vi som får ta på oss den svåra uppgiften att bevisa våra påståenden.

Man borde kunna förutsätta att kammarens ledamöter är så insatta i försvarskostnadernas och försvarsplaneringens problematik, att någon utförlig argumentering i det hänseendet inte skulle behövas här i kammaren. Statsutskottets utlåtande, formulerat av utskottets socialdemokratiska majoritet, vittnar emellertid om motsatsen. Man återger sålunda departementschefens uttalande om att försvarskostnaderna ökat från innevarande till nästa budgetår utan att samtidigt redovisa de olika omständigheter som klarlägger, att det i själva verket är fråga om en *betydande minskning* av de *reella* resurser, vilka ställs till försvarets förfogande och att propositionen med hänsyn till direktiven för planeringen på något längre sikt syftar till en försvarsplanering, som direkt strider mot de grundsatser vi alla varit överens om, i varje fall under de senaste tio åren.

Herr talman! Utan att ytterligare vilja förfalla till något slags försvarsföreläsning vill jag konstatera följande.

1. Efterkrigstidens försvarspolitik bygger på rullande långsiktplaner. Planeringen syftar till att ge största möjliga effekt för de ekonomiska resurser som ställs till förfogande. Planeringen binder organisation och vapenanskaffning för längre tid än den försvarsöversenskommelserna brukar omfatta. Den förutsätter därför viss kontinuitet även i de olika försvarsbeslut som fattas. Tvära, drastiska avbrott är inte möjliga att genomföra utan att verkningarna med hänsyn till både försvarseffekt och ekonomi blir mycket allvarliga. 1963 års riksdag var enig om en viss nivå för den militära planeringen under en period som sträcker sig fram till 1974. Den planeringsnivå som ÖB nu har anbefallts att arbeta efter enligt den proposition som vi i dag behandlar ligger enbart för första året 600 miljoner kronor under den nivå som riksdagen

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret, tillika svar på interpellation ang. direktiven för 1965 års försvarsutredning

tidigare har anbefallt myndigheten att planera efter.

2. Full enighet har rått om att försvarets organisation skulle bestämmas i fast penningvärde. Inflationen — pris- och lönehöjningar — får alltså inte undergräva försvarsramens reella innehåll. Kungl. Maj:ts proposition tunnar ut denna princip.

3. Full enighet har också rått om att försvarsramarna inte får urholkas i förhållande till omvärldens resurser. Sedan 1958 har man därför räknat med en kompensationsfaktor för teknisk utveckling. Den har nu slopats trots att försvarsministern år efter år har förklarat att denna faktor var av utomordentligt stor betydelse.

4. Enighet har tidigare rått om att höjningar av värnpliktsförmåner — sociala utgifter — inte skall minska försvarsanslagen till andra ändamål. Även i det hänseendet har man nu brutit med det förflutna.

5. Den rullande försvarsplaneringen har byggt på beställningsbemyndiganden och ett fritt förfogande över reserverade medel. Detta har möjliggjort en inte minst ur ekonomisk synvinkel ändamålsenlig medelsdisposition. Även härutinnan har nu restriktioner vidtagits.

Och, herr talman, ändå gör man som statsministern gällande att oktoberutspellet inte »innebär en reducering av det svenska försvaret och dess möjligheter att hävda de intressen, som vi alla väntar skall hävdas».

Därmed är jag inne på interpellationssvaret, som jag fick av statsministern för någon timme sedan. Utan att ge uttryck åt någon vanvördnad mot statsministern tycker jag att svaret är mycket intetsägande.

Jag har i min interpellation gjort gällande att de anslag och den inriktning beträffande försvaret, som i avvaktan på arbetet inom försvarsutredningen föreslagits i statsverksproposi-

tionen, innebär ett klart avståndstagande från hittillsvarande principer för det svenska försvarets uppbyggnad och att de också står i strid med de uttalanden om försvaret som statsministern gjorde 1962 och 1966. Vad som hänt står också i strid med de direktiv för 1965 års försvarsutredning som utredningen har arbetat efter. Det var anledningen till att jag interPELLERADE statsministern i januari i år. Statsministern säger nu i sitt interpellationssvar, att utgifterna för det militära försvaret i fast penningvärde i princip blir lika stora nästa budgetår som utfallet för innevarande budgetår; det är alltså inte fråga om någon utgiftsminskning för nästa budgetår.

Jag har redan i mitt anförande bevisat att det väsentliga inte är om det är fråga om minskning eller ökning i pengar räknat utan om vilka resurser som försvaret får. Årets nivå ligger, om man arbetar med jämförbara siffror, nära 400 miljoner kronor under förra årets nivå och väsentligt under vad det tidigare försvarsbeslutet skulle ha inneburit. Vidare bryter propositionen i inte mindre än fem hänseenden med de grundtankar som hittills har gällt.

Nu har utredningen själv, utan direktiv från statsmakterna, begärt en del utredningar av ÖB och begärt att ytterligare kostnadsalternativ skall undersökas. De ligger på en väsentligt lägre nivå än den som en tillämpning av de hittillsvarande principerna skulle ha föranlett. Förverkligas något av dessa alternativ, kommer det att leda till en avsevärd reducering av vår försvarseffekt, en reducering som statsministern själv har tagit avstånd från.

Sedan konstaterar statsministern att försvarsutredningen ännu inte tagit slutlig ställning, och det är obestridligen riktigt. Möjligheterna, säger statsministern, står därför fortfarande öppna att sedan dessa utredningar har avslutats nå samling kring den framtida

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret, tillika svar på interpellation ang. direktiven för 1965 års försvarsutredning

försvarspolitik. Det är ett sangviniskt uttalande; jag hoppas ändå att det finns någon realitet bakom det, även om det ser mörkt ut. Och det ser mörkt ut därför att avsteget i år i förhållande till vad som tidigare gällt är så stort, därför att vi nu ligger på en så låg nivå att det kan vara svårt att anpassa den och därför att konsekvenserna redan i år blir så allvarliga.

I detta hänseende vill jag citera överbefälhavaren, fackmyndigheten, som borde kunna bedöma vad årets beslut egentligen innebär. Han säger: »Den nu föreslagna, mycket omfattande och plötsliga neddragningen av kostnadsramen i förhållande till tidigare godkända långsiktplaner raserar stora delar av den nuvarande planeringen. Redan innevarande budgetår blir en betydande omplanering nödvändig. — En snabb reducering av vår försvarseffekt kommer inte att kunna undvikas. — Därest den nu angivna planeringsnivån blir en realitet, kommer försvarseffekten att ytterligare kraftigt reduceras. Nu gällande, av riksdagen godkänd målsättning för krigsmakten kan inte uppfyllas — — —

— — — Med begränsade resurser har svenskt försvar kunnat uppnå en — även internationellt sett — hög kvalitativ och kvantitativ standard. Det är utan tvekan ett resultat av målmedveten och fast inriktning. Med ett ettårigt provisorium och därpå följande angiven planeringsnivå som helt avviker från tidigare försvarsbeslut kommer denna inriktning att brytas. Ingreppen från statsmakternas sida har under de senaste åren varit så tätt återkommande och medfört så stora omkastningar att det kan ifrågasättas om det längre är meningsfullt att bedriva långsiktplanering inom försvaret i nuvarande form. Fördelarna med en långsiktig planering är dock så uppenbara, inte minst för ett litet land med begränsade resurser, att allt bör göras för att fort-

sättningsvis kunna bedriva en sådan. Långsiktplanering är ju ändå den rationaliseringsåtgärd som ger den ojämförligt största utdelningen. — Utan långsiktig inriktning för planeringen ökar riskerna för felinvesteringar inte enbart inom det militära försvaret utan också inom svensk industri, som svarar för cirka 80 % av materielleveranserna till försvaret. — Den starkt minskade beställningsverksamheten kommer att medföra att industrier tvingas friställa arbetskraft i mycket stor omfattning. Tusentals anställda kommer att beröras redan budgetåret 1967/68. Det är i stor utsträckning kvalificerad arbetskraft som friställs och som det kan bli svårt att vid behov återanställa. — Erforderliga avbeställningar medför extra kostnader, som inte tillgodogörs det militära försvaret. Det kan ta lång tid att åter starta tillverkning av försvarsmateriel efter ett produktionsstopp. — För att försvaret skall kunna bedriva en rationell anskaffningsverksamhet och bygga upp en lämplig organisation krävs forskning, utveckling och försök. Denna verksamhet måste nu till stora delar förändra sin målinriktning och flera utvecklingsprojekt nedläggas.» Så långt ÖB.

Herr talman! Att jag har tagit kammarens tid i anspråk genom att citera överbefälhavaren så pass utförligt beror främst på att hans synpunkter återges i försvarspropositionen *med en enda mening*.

Inte minst vad ÖB sist anförde om den svenska industrins betydelse förtjänar att ytterligare apostroferas. I avhandlingen »Svensk Utrikespolitik efter 1945» uttrycker författarna Nils Andrén och Åke Landqvist motsvarande tankegång på följande sätt: »Den alliansfria politiken har gjort Sverige angeläget att så långt som möjligt vara självförsörjande i fråga om krigsmateriel. Tillvaron av en effektiv vapen- och flygplansindustri, vars produkter är inter-

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret, tillika svar på interpellation ang. direktiven för 1965 års försvarsutredning

nationellt eftersökta, ökar tilltron till Sveriges förmåga att genomföra en alliansfri politik. Dessa industrier får därmed omedelbar betydelse för den svenska utrikespolitiken. Detsamma gäller om den försvarstekniska forskningen och om landets industriella och teknologiska kapacitet över huvud taget.»

Herr talman! Jag har med det anförda velat påvisa — och jag hoppas att jag har lyckats göra det — att det socialdemokratiska utspelet och därmed avståndstagandet från de övriga demokratiska partierna i försvarsfrågan inte haft sakliga utan rent politiska motiv. Efter valförlusten tycks det ha varit avgörande för socialdemokraterna att tillmötesgå en radikal, mot försvaret negativ vänsterflygel. Man har därmed velat försvåra för herr Carl Henrik Hermansson att till sitt nyfriserade kommunist- och vänsterparti locka rekryter från denna flygel inom socialdemokratin. Man har över huvud taget velat anpassa sig till de många som av olika skäl — framför allt ett i och för sig fullt förklarligt önsketänkande — inte vill begripa att vårt land *inte alltid* kan räkna med att vara oberört av de motsättningar, risker och konflikter som den internationella utvecklingen när som helst kan utlösa.

Regeringspartiet har alltså tagit politisk ståndpunkt. Man har, åtminstone tills vidare, valt en linje som innebär att man bryter den hittillsvarande demokratiska enigheten om försvaret och att man försvagar trovärdigheten till vår alliansfria utrikespolitik. Den nya politiken innebär på lång sikt också att man utsätter vårt land för större risker än vi tidigare varit beredda att ta.

Herr talman! En sådan politik har högerpartiet icke kunnat ansluta sig till.

I detta anförande instämde herrar Nordgren, Ringaby, Magnusson i Borås, Edlund, Krönmark, Turesson och Björkman (samtliga h).

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Den ärade senaste talaren har dels i en interpellation till mig, dels också nu från talarstolen uttalat en del beskyllningar och påståenden av rent politisk innebörd. Detta gör att jag anser mig förpliktad att omedelbart efter interpellanten ta till orda.

Låt mig till att börja med ställa följande frågor. Är det nödvändigt att förgifta den politiska diskussionen genom att försöka spåra motiv för ett annat politiskt partis handlande av en mycket mindervärdig karaktär? Det socialdemokratiska partiet har under en lång följd av år demonstrerat sin vilja att i med- och motgång ta ansvaret för mycket betydande försvarskostnader. Är det nödvändigt att lägga upp ett anförande så, att detta parti beskylls för att icke ha någon egen uppfattning i en för landet väsentlig fråga, utan i sitt ställningstagande vara helt beroende av ett litet, till vänster om socialdemokratin stående kommunistiskt partis bedömning?

Om man vill föra diskussionen på ett hyggligt sätt måste som en arbetshypotes accepteras att det socialdemokratiska partiet har motiv för sitt handlande och att det icke från andra partier har skett en ordergivning, som det stora partiet icke har vågat motsätta sig. Hela den politiska diskussionen skulle vinna mycket på om man rensade bort sådana oarter som dessa påståenden. Det vi diskuterar är nämligen en högst allvarlig fråga. Det gäller landets försvar. Ingen har oftare än jag demonstrerat sådan uppskattning av att det har lyckats oss, de fyra demokratiska partierna, att bygga upp en försvarspolitik i enighetens tecken.

Det har varit en stor styrka för landets regering att veta med sig att vi, när det har gällt försvaret och — med undantag för den Hjalmarsonska utflykten 1959 — även utrikespolitiken, har haft en enig folkopinion bakom oss

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret, tillika svar på interpellation ang. direktiven för 1965 års försvarsutredning

med undantag av ytterlighetsmoment till vänster. Det har varit en stor styrka att ingen har kunnat tvivla på att den uppfattning som vi har företrätt har varit en uppfattning som även en av oppositionspartierna bildad regering skulle komma att företräda.

Detta att vi har i handling visat en utomordentlig uppskattning av enigheten får emellertid icke, herr Bohman, missbrukas därhän, att man skall tvinga det socialdemokratiska partiet och regeringen att acceptera vilken ytterlighetsståndpunkt som helst i försvarsfrågan. Man skall inte tvinga oss genom att säga: Om ni inte accepterar högerns bud i försvarsfrågan, så splittrar ni nationen. Vem splittrar? Högern står i dag isolerad. Bakom regeringen står inte bara det socialdemokratiska partiet utan i mycket stor utsträckning även mittenpartierna. Under sådana förhållanden ligger det något orimligt i att dra den växel på vår vilja till samförstånd att man kan göra gällande att om högern bara för fram en uppfattning, så är det vi — majoriteten av den svenska riksdagen — som splittrar nationen, då vi inte utan vidare accepterar högerns uppfattning. Liksom i polemik med kommunisterna tillåter jag mig säga: Varje politiskt parti har rätt och plikt att bilda sig en egen uppfattning om vad som är gagneligt för landet. Skulle vi inte kunna acceptera den tankegången?

Vad som inträffat här är ju ingenting annat än att vi i de gamla försvarsöverenskommelserna har haft en mekanism inbyggd, som var värdefull under den uppbyggnadstid för försvaret, som vi har haft, men som naturligtvis, när försvarskostnaderna har kommit upp i den nivå de har för närvarande, skulle komma att leda oss fram till alltför höga försvarskostnader. Jag skall inte föregripa försvarsutredningens arbete — det är fullkomligt riktigt att försvarsutredningen skall ha fria händer, och

den kommer givetvis även i fortsättningen att kunna arbeta med olika alternativ och undersöka, om den kan för något av alternativen få en så bred samling som möjligt. Men om man fortsatte att ge anslag till försvaret på grundval av de gamla försvarsöverenskommelserna skulle vi om fyra år ha fått — samlade under dessa fyra år — en ökning av försvarsutgifterna på 2,5 miljarder kronor. Är det inte naturligt, när man nu har tillgång till långtidsutredningens planläggningar, att säga sig, att en så kraftig höjning av skattetrycket som ett fullföljande av den hittillsvarande planen för försvarsutgifterna är av den arten att, även om herr Bohman önskade något sådant, många ställer sig tveksamma till en sådan höjning?

Ännu mera konsternerade måste ju de bli som studerar högerns förslag till skattesänkningar. I samma ögonblick som högern för de närmaste fyra åren begär ett fullföljande av beslut som skulle innebära en sammanlagd stegring av försvarsutgifterna med 2,5 miljarder, försöker högern ge allmänheten den uppfattningen, att den försvarspolitik som högern rekommenderar icke skulle medföra ett behov av höjda skatter. Högern försöker tvärtom demagogiskt göra gällande, att man samtidigt skulle kunna klara uppgiften att företa en skattesänkning.

Det hade varit renhårigare om högern sagt att för den är försvaret så väsentligt, att allt tal om skattesänkningar är nonsens och att det svenska folket tvärtom måste förberedas på väsentliga skattehöjningar om den nuvarande stegringen av försvarsutgifterna skall fortsätta. Högerns dubbelspel innebär alltså att högern låtsas som om dess linje i försvarsfrågan skulle kunna vara förenlig med väsentliga skattesänkningar.

Det tredje jag vill säga till herr Bohman är följande. Det är vilseledande när han jämför en tänkt utveckling —

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret, tillika svar på interpellation ang. direktiven för 1965 års försvarsutredning

en planerad utveckling som ännu inte beslutats av Sveriges riksdag — med de faktiska utgifter som vi nu beslutar och sedan påstår att jag — han sade inte »ljuger» utan använde det mera diplomatiska ordet »vilseleder», men skillnaden är egentligen härfin — vilseleder när jag säger, att det i år blir i stort sett samma försvarsutgifter som i fjol, varför det inte heller kan bli tal om ett nedbrytande av försvaret. Vad är det som är fel i detta resonemang? Med samma penningvärde kommer försvaret att kosta exakt lika mycket som i fjol. På grund av kostnadsstegringar höjs försvarsutgifterna men det skall vi inte resonera om för dagen utan när det blir fråga om ekonomin. Det faktiska förhållandet är ju exakt det som står i mitt interpellationssvar. Vad tjänar det då till att påstå att jag vilseleder? Kan man göra ett sådant uttalande, om man inte litar på att folk inte kan skilja på planer, som utarbetats av de militära myndigheterna, och de faktiska besluten? Det är de senare som vi har att ta ställning till, och dessa innebär oförändrade försvarskostnader i förhållande till fjolårets. Men genom att drömma om en högre försvarsplanering som bakgrund lyckas i varje fall herr Bohman, med den skicklighet som han onekligen besitter så länge som han står ensam och talar, ge folk föreställningen att det här försiggår ett nedbrytande av försvaret. Jag tror att han har rätt när han säger att vi har ett i hög grad effektivt försvar, och detta gläder oss mycket, men detta effektiva försvar kan ju inte plötsligt bli värdeöst då det får exakt samma anslag som i fjol. Var försvaret effektivt i fjol är det självklart att det har samma effektivitet i år.

Herr Bohman gick inte närmare in på det uttalande som jag gjorde i Köpenhamn, och jag kan förstå honom. Vad jag sade i Köpenhamn den 12 oktober 1966 har jag här framför mig och

jag kan garantera, att det inte finns ett ord i detta anförande som inte sedan verifierats av utvecklingen. Jag tillfrågades vid en presskonferens om Sverige, som har så besvärligt att skaffa pengar till bostadsbyggande och annat inte skulle kunna företa en kraftig nedskärning av försvarsutgifterna. Jag svarade att denna frågeställning i och för sig är naturlig. Uppenbarligen diskuteras i många hem i Sverige, om det inte är möjligt att i det nuvarande kärva ekonomiska läget begränsa försvarsutgifterna. I den mån det finns möjligheter till besparingar skall dessa självfallet tillvaratas, men det väsentliga är, att några större ingrepp inte är möjliga mot bakgrunden av den svenska försvarspolitiska filosofin som bygger på kontinuitet. Denna politik innebär att tillfälliga skiftningar i konjunkturerna inte kan eller får bryta ned en långsiktig planering. »Som ett led härpå», tillägger Svenska Dagbladets korrespondent Axel Waldemarsson, »valde statsministern 'Viggen', ett projekt som är långtidsplanerat och som inte går att ändra på till följd av en tillfällig spänning».

Vad finns det i detta uttalande som tyder på att jag sedan dess skulle ha ändrat mening? Jag deklarerade, att man inte kan göra stora nedskärningar; regeringen har föreslagit exakt samma anslag till försvarsutgifterna i år som i fjol. Jag har dragit fram Viggen som ett exempel på hur besvärligt det är att arbeta med långtidsplaneringar eftersom dessa binder; Viggenprojektet fullföljs. Jag har sagt att det är nödvändigt att göra besparingar; besparingar sker på det sättet att man bibehållit försvarsutgifterna på en oförändrad nivå.

Jag kanske också till kammarens protokoll får anteckna att detta anförande hölls först sedan försvarsutredningens ordförande och regeringen haft sin första överläggning efter det att dessa planer skisserats. När jag höll detta an-

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret, tillika svar på interpellation ang. direktiven för 1965 års försvarsutredning

förande den 9 oktober var jag alltså fullt medveten om vad försvarsutredningen ämnade göra. Utspelet kom den 12 oktober. Man kan beskylla mig för allt möjligt, men direkt dum har ingen sagt att jag är. Efter att ha resonerat med försvarsutredningens ordförande skulle jag alltså den 9 oktober ha rest ned till Köpenhamn och sagt en sak, som direkt skulle dementeras den 12 oktober när utspelet kom. Tror ni på någonting så — uppriktigt sagt — enfaldigt, underkattar ni oss!

Vad som hänt är naturligtvis inte en följd av valutslaget. Herr Bohman är ju så otroligt intresserad av vad jag säger — jag rekommenderar ett studium härav, ty ibland säger man ett och annat förnuftigt, och det kan ju vara värdefullt att få det inläst i kammarens protokoll. Jag är mycket glad över att mitt uttalande om neutralitetspolitiken blivit inläst i protokollet. Det är också ett uttalande som jag lade ned mycket arbete på när det skrevs, och det gläder mig att det dragits fram ur glömskan. Jag står för varje ord som sagts där. Men herr Bohman, som alltså är så intresserad av vad jag säger, kan ju då också studera 1964 års partikongress. 1964 års partikongress hölls sedan svensk socialdemokrati 1962 hade haft sin största valframgång. Enligt herr Bohmans argumentering skulle vi då följaktligen ha excellerat i försvarsvänlighet, eftersom herr Bohman tror att det bara är kommunisterna som har intresse för sparsamhet med försvarsutgifter. Vad hände på 1964 års partikongress? Vi talade då ungefär som vi gör nu; det är nödvändigt att även inom försvaret upprätthålla en sparsamhetslinje. Både försvarsministern och jag sade några ord som då kritiserades mycket. Vi sade: Skulle det därvid visa sig att andra partier inte accepterar en sådan sparsamhetslinje, så är det beklagligt, men då får vi väl ta den konflikten. Det är

inte nödvändigt att i varje situation låta sig pressas av ytterlighetsriktningar för att undgå beskyllningen att man åstadkommit en splittring i försvarsfrågan.

Inför allt detta tal om en vänsterglidning och om att vårt sparsamhetsintresse när det gäller försvaret uppstått efter valet 1966 bör herr Bohman ägna en smula uppmärksamhet även åt våra tidigare uttalanden om försvarskostnaden. Läget är ju helt enkelt det att Sveriges ekonomiska situation sedan 1958 och 1962 års uppgörelser blivit kärvare. Det har ingenting att göra med att herr Hermansson lyckats uppnå hälften av den röststyrka som kommunisterna hade för 20 år sedan. Värre är inte herr Hermansson än att han är hälften så stor som Linderot var. Jag tänker inte på fysiken utan på röststyrkan. Att det plötsligt skulle ha skapat panik hos socialdemokratien att vi fått ett kommunistiskt parti som är hälften så stort som det var när jag övertog ledningen av det socialdemokratiska partiet och att detta skulle vara anledningen till vår nuvarande hållning i försvarsfrågan, går nog inte i så många mer än de allra lättrognaste läsarna av Svenska Dagbladet. Vad som har inträffat är alltså att vi har fått ett kärvare ekonomiskt klimat. Vidare har vi fått en långtidsutredning som visar oss vilka konsekvenser ett fullföljande av de gamla försvarsuppgörelserna skulle medföra. Detta är hela förklaringen till vår ståndpunkt. Vi kommer att till det yttersta försöka hålla försvaret intakt — det har vi visat genom årets budgetförslag — men vi kommer att visa normal sparsamhet även när det gäller försvaret.

Skulle man inte kunna rensa upp den politiska debatten — jag slutar med samma fråga som jag började med — genom att låta detta vara detta och resonera kring det? Det resonemanget tror jag säkerligen att försvarsministern nu brinner av iver att få kasta sig in i.

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret, tillika svar på interpellation ang. direktiven för 1965 års försvarsutredning

Jag har velat rensa bort de alltför utpräglad demagogiska blommorna i herr Bohmans ortagård.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig börja med en vänlighet. I alla möjliga sammanhang har jag ute i landet och här i kammaren berömt socialdemokraterna — om de nu är intresserade av beröm från min sida — därför att de så konsekvent och målmedvetet slagit vakt om det svenska försvaret. De har, trots att de haft en stark flygel som ställt sig negativ till försvaret, under hela efterkrigstiden drivit en bestämd och klar försvarspolitik som verkligen förtjänar lovord. Jag skulle i detta sammanhang vilja nämna Per Edvin Sköld och vad han betytt för det svenska försvaret. Jag har också i olika sammanhang understrukit hur värdefullt det är att vi kan vara överens. För vår utrikespolitik, för vår försvarspolitik och för förtroendet i landet är enigheten av omistligt värde.

Det som skedde i höstas var emellertid ur många synvinkel anmärkningsvärt. Man gjorde ett plötsligt avhopp som stod i strid med det arbete som under nästan två år hade bedrivits i försvarsutredningen, ett avhopp från de principer som vi *alla* i olika sammanhang under efterkrigstiden har förfäktat. Socialdemokratiska talare och talare från oppositionen har i olika sammanhang strukit under hur betydelsefullt det är att vi bedriver vår planering på ett visst sätt, att försvaret inte urholkas etc. Detta har vi *alla* varit överens om. Plötsligt framlägger man ett konkret förslag som till sitt innehåll bryter mot allt vad man förut hade sagt.

När jag i dag i mitt anförande valde att mycket noggrant — kanske alltför noggrant enligt någras mening — analysera de olika leden i vad som har inträffat, ta upp de olika argumenten till bedömande, diskutera det statsfinansiella och det utrikespolitiska argumen-

tet och påvisa att sedan 1958 ingenting i dessa hänseenden inträffat som kan motivera ett sådant här underligt avhopp, så hade jag väntat att statsministern skulle ha gått in i en detaljerad polemik och tagit upp och kritiserat de olika detaljerade analyser jag gjorde — en sådan kritik hade jag varit beredd att acceptera. I stället valde statsministern metoden att ta till brösttoner och svepande formuleringar och beskylla mig för att vara demagogisk och för att dra ner den politiska debatten för att omedelbart därefter tala om högerns skattepolitik som ett »dubbelspel». Har vi gjort något fel, sitter vi tydligen i samma båt, herr statsminister.

Jag har givit statsministern tillfälle att bevisa att min analys var felaktig, men det har statsministern inte gjort, utan han har i stället valt att svepa över resonemanget på detta sätt.

Statsministern vidhöll att utgifterna nästa budgetår för försvaret är lika stora som de var förra budgetåret. När han gör den jämförelsen tar han *inte* hänsyn till att man förra året frös in 350 miljoner kronor som var tilldelade försvaret, man lade dem i kylskåp för användning något kommande år. Det bryr man sig inte om. Sedan underlåter han att ta hänsyn till att man nu tillämpar en ny indexfaktor för att neutralisera pris- och lönestegringarna, en faktor som inte tillämpats tidigare. Han gör alltså en jämförelse som inte är jämförbar. Samtidigt säger man till de militära myndigheterna: Nu skall ni inte planera på det sätt som 1963 års riksdag var överens om, utan för en nivå som ligger ungefär 600 miljoner kronor under denna och inte bara för det år vi nu diskuterar utan för tiden därefter, intill dess att det eventuellt fattas ett nytt försvarsbeslut.

Jag har inte gjort gällande att det inträffade innebär ett totalt nedbrytande av det svenska försvaret eller att vårt försvar plötsligt blir helt värdelöst. För

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret, tillika svar på interpellation ang. direktiven för 1965 års försvarsutredning

att undvika överord har jag citerat ÖB och hans bedömning av vilka konsekvenser detta kan medföra. Det var enklare. Jag förutsätter också att statsministern är orienterad om de metoder vi här använder för vår försvarsplanering som ju förutsätter en fördelning av utgifterna över ett flertal år. Ett visst år kan därför större delen av de pengar man diskuterar redan vara intecknade och bundna på grund av tidigare beställningsbemyndiganden och liknande dispositioner. De pengar som står till förfogande och är disponibla är en mycket liten del. Om man helt plötslig klipper av en sådan period, så får det därför långt allvarigare konsekvenser än vad själva reduceringen i pengar räknat i och för sig medför.

Sedan sade statsministern: »Ni i högerpartiet skall inte tro att ni kan åberopa behovet av samling för att tvinga oss att acceptera någonting som inte är bra.» För säkerhets skull tillade han sedan att ett »ytterlighetsparti» skall inte tro att det kan göra på det sättet. Jag gör gällande, att — om man över huvud skall tala om ytterlighetspartier — det i detta fall är socialdemokratin som är ytterlighetsparti, därför att socialdemokraterna i sin argumentering bryter och har brutit mot principer, som alla ledamöter i denna kammare — möjligen med undantag av herr Hermansson och hans partikolleger — har varit överens om. Om något parti i detta sammanhang skall betecknas som ytterlighetsparti, så är det socialdemokraterna!

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Herr Bohman försökte nu föra in diskussionen i mera sakliga banor. Det skulle han ha gjort i det första anförandet, som ju var en analys av det svenska socialdemokratiska partiets avhopp från en tidigare enhetlig samlingslinje. Anledningen till avhoppet var att vi råkat ut för ett valneder-

lag, menade herr Bohman. Även en annan talare från högern nämnde nyss valsiffrorna och påpekade att de vore den enda grunden för avhoppet. Är det, menar herr Bohman, att föra en försvarsteknisk diskussion att med utgångspunkt från procentsiffrorna i ett val ifrågasätta vår bedömning av försvarsfrågan? Vilken partiordförande skulle stillatigande ha kunnat åhöra det utan att begära ordet och förklara att det är en vilseledande och demagogisk framställning, som inte har någonting med verkligheten att göra och som dessutom skadar vårt land i mycket större utsträckning än besparingar på något hundratal miljoner kronor? Det kan nämligen finnas människor som inbillar sig att vårt ställningstagande i försvarsfrågan har berott på att vi tagit order av det lilla kommunistiska partiet. Det var för att få bort hela det resonemang, som var så helt dominant i herr Bohmans argumentation, som jag tog till orda.

Det andra jag vill säga i anledning av den nu mera lugna tonen i herr Bohmans tal — var inte så överraskad, herr Bohman; jag kan också dela ut goda betyg, när detta är befogat! — är att herr Bohman liksom viftade bort vårt besparingsresonemang. Han talade inte längre om vänstern och om herr Hermanssons parti utan betraktade tydligen besparingarna som någonting ovidkommande. Då vill jag än en gång säga att högern skulle ha kunnat vinna en helt annan respekt för sin hållning om man där slutade med dubbelspelet i skattefrågan och sade till allmänheten att ett realiserande av högerns program under de närmaste fyra åren kommer att betyda 2,5 miljarder kronor; dessa två miljarder är högern villig att täcka genom skattehöjningar. Det är vad jag sade, och att det skall vara förbjudet att nämna detta dubbelspel från högerns sida tycker jag inte är riktigt rätt, i synnerhet inte när man går ut så hårt

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret, tillika svar på interpellation ang. direktiven för 1965 års försvarsutredning

som herr Bohman gjorde i sitt första anförande.

Vill herr Bohman emellertid ha en saklig diskussion i försvarsfrågan är vi säkert beredda att ställa upp. Jag skall inte trötta kammaren med det — försvarsministern kan säkerligen punkt för punkt gå in på alla de ting herr Bohman nämnt. Jag föreställer mig att det efter det senaste anförandet inte finns några hinder för att så sker.

Herr BOHMAN (h) kort gemmäle:

Herr talman! Som bekant har jag bara sex minuter till en förlängd replik och tre minuter till en andra replik, och jag måste tyvärr begränsa mig och ta upp det som jag tycker är mest väsentligt.

Jag har en bestämd känsla av att om vi skall betygsätta mina anföranden var mitt första anförande mera sakligt än det andra — i varje fall var det första mindre engagerat. Jag upprepar på nytt, att jag har försökt att analysera läget i försvarsfrågan, och jag har givit statsministern möjlighet att ta upp min argumentering i dess detaljer och visa att den är felaktig. Statsministern har inte valt den metoden, utan han har beskyllt mig för att använda mindre riktiga metoder, samtidigt som han gör på precis samma sätt när han kritiserar högerens skattepolitik.

Men jag skall ta upp statsministerns eget uttalande i Köpenhamn, ett uttalande som alltså gjordes två, tre dagar före utspelet i försvarsutredningen och som han säger sig stå för. Han säger däri, att det är väsentligt »att några större ingrepp inte är möjliga mot bakgrunden av den svenska försvarspolitiska filosofin, som bygger på kontinuitet». I själva verket innebar det som diskuterades i försvarsutredningen i höstas en reducering av försvarskostnaderna på mellan 15 och 20 procent på något längre sikt. Jag tycker det är ett *stort* ingrepp. Statsministern kanske inte har samma pretentioner — det

beror ju på vilken inflationsfilosofi man har.

Statsministern säger vidare »att tillfälliga skiftningar i konjunkturerna inte kan eller får bryta ned en långsiktig planering». Men det är just det man håller på med nu — att bryta ned den långsiktiga planeringen. Om statsministern är beredd att ta avstånd från alla sådana försök, skall det bli med stor tillfredsställelse som vi sätter oss i försvarsutredningen och diskuterar i höst. Då går jag ifrån denna debatt med mycket mera optimism än jag hade när jag klev upp i talarstolen.

Får jag sedan när det gäller utrikespolitiken anförä ytterligare ett citat. Det står i en motion: »Och vad angår den hotande risken för en världsbrand med opåräkneliga följder även för oss, har man ingen rätt att i en officiell framställning av läget måla ensidigt i svart med hänvisning till spända situationer för ett par år sedan, vilka lyckligen övervunnits, men utan att beakta den ljusning, som inträtt i och med den tydliga avspänningen av motsättningen England—Tyskland: de senaste tecknen tyda ju t. o. m. på möjligheten av att den — — — ännu ömtåligare motsättningen Frankrike—Tyskland långt ifrån är oövervinnelig.» De orden skrevs i en motion som väcktes den 7 juni 1914, någon månad före 1914 års stora fredsbrott.

Under den motionen stod namnen på tre blivande socialdemokratiska utrikesministrar — Branting, Palmstierna och Sandler. Jag säger inte detta för att komma åt socialdemokraterna, ty det finns konservativa som har gjort lika stora felbedömningar. Jag säger det för att konstatera att *enskilda människor* gärna må leva i eu drömvärld, men när *ansvariga politiker* gör sig skyldiga till önsketänkande och verklighetsflykt kan konsekvenserna verkligen bli allvarliga. Därför kan det inte vara rätt att i dag åberopa det utrikespolitiska läget som

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret, tillika svar på interpellation ang. direktiven för 1965 års försvarsutredning

motiv för att skära ned våra försvarskostnader på det sätt som man diskuterar.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Jag vill fästa kammarens uppmärksamhet på att jag icke i mina anföranden här har använt det utrikespolitiska läget såsom motivering för att besparingarna skall gälla inte bara de civila huvudtitlarna utan också försvaret. Jag har däremot kunnat i varje fall acceptera den tankegång som har förts fram, att det inte finns några utrikespolitiska hinder för att låta besparingssynpunkterna göra sig gällande. Men det har inte för mig varit någon primär motivering att vi har ett helt nytt världspolitiskt läge, och det tror jag att herr Bohman vid närmare eftertanke kommer att finna.

Herr talman! Hur man skall tolka sina egna anföranden är tydligen mycket svårt att avgöra. Jag höll det aktuella anförandet i Köpenhamn i full vetskap om det socialdemokratiska utspelet tre dagar senare. Jag skulle självfallet inte ha gjort ett sådant uttalande, om det hade stått i strid med den standpunkt som jag visste att den regering, vars statsminister jag är, skulle komma att inta tre dagar senare. Är det inte en analogibevisning som borde vara fullt tillräcklig?

Och dessutom, herr Bohman, är det inte så att det inte sker något nedbrytande av försvaret? Vi får samma försvarsutgifter som under föregående år, och herr Bohman har ju själv sagt att förra årets resultat inom försvaret var lysande. Vi hade alltså ett effektivt försvar i fjol. Det händer, såvitt jag kan förstå, ingenting som gör att vi inte skall kunna hålla ett lika starkt försvar i år som det som herr Bohman var så nöjd med i fjol.

När det gäller de långsiktiga spörsmålen arbetar ju utredningen, och där

finns olika alternativ. Men vi kommer aldrig ifrån att vi måste röra oss inom ramen för våra ekonomiska resurser. Någon annan ståndpunkt har vi inte intagit, och det kommer vi heller inte att göra för framtiden.

Ordet lämnades på begäran till

Herr **BOHMAN** (h), som yttrade:

Herr talman! Kammarens ordningsregler medger mig tyvärr ingen ytterligare replik.

Vidare anförde

Herr **MELLQVIST** (s) kort genmäle:

Herr talman! I en replik till mig sade herr Bohman bl. a. att den försvarspolitiska överenskommelsen hade brutits. Han ställde också frågan varför så blivit fallet. Själv gjorde herr Bohman konstaterandet, att det skett en radikal omsvängning i den socialdemokratiska inställningen till försvarsfrågan, och han insinuerade att förklaringen låg i att, som han sade, socialdemokraterna hade förlorat valet. Statsministern har nu klart och entydigt tillbakavisat dessa — jag vågar säga det — insinuationer av herr Bohman, och jag skall inte uppehålla mig vid saken. Men det är herr Bohmans yttrande om inhoppet i höstas som jag inte vill skall stå helt oemotsagt.

Samtliga partier hade redan i ett tidigt skede kommit överens om att frågan om lösningen av de stora och avgörande problemen rörande försvaret skulle tas upp först efter valet. Det förslag till handlingslinjer som den socialdemokratiska gruppen i utredningen lade fram vid sammanträdet den 12 oktober och som av de borgerliga karakteriserades som ett demagogiskt utspel baserade sig på det enkla konstaterandet, att om vi fortsatte enligt den tidigare överenskommelsen skulle det under fyraårsperioden röra sig om mycket

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

stora tal — om 3 600 miljoner kronor räknat i fasta priser i maj 1966.

Efter överläggningar med vår partiledning kom vi socialdemokratiska representanter i utredningen fram till att vi inte kunde oreserverat förorda en sådan kraftig ökning av de sammanlagda försvarsutgifterna. Vår motivering var bl. a. att de utrikespolitiska men framför allt de ekonomiska förhållandena varit avgörande när partiets ledning och dess representanter i försvarsutredningen kommit till slutsatsen att försvarsfrågan borde få utvecklas betydligt lugnare och så att säga i en flackare bana än enligt den upptrappning som en obruten linje enligt 1963 års beslut skulle innebära. De ÖB-utredningar som förelåg hade följt just det upptrappade mönstret, och kostnadsramarna enligt dessa utredningar ledde till den fördyring som jag redovisat. Sammansättningen av försvaret och dess olika vapensystem och verksamheter borde kanske bli annorlunda inom en lägre och kanske på sikt mera flackt inriktad kostnadsram. Detta talade starkt för att ett nytt utredningsuppdrag borde ges åt ÖB med utgångspunkt från en eller flera lägre kostnadsramar, och det kunde förutsättas att en sådan ny utredningsomgång skulle behöva spänna över åtminstone ett år, vilket kom att innebära att 1967/68 blev — som vi redan framfört — ett övergångsår. De borgerliga partierna inbjöds vid detta tillfälle att delta i denna handlingslinje.

Så småningom presenterades från den borgerliga sidan — den 24 november för att vara exakt — en gemensam PM med vissa allmänt hållna frågor och riktlinjer, som de ville att de militära experterna närmare skulle utreda. Detta utredningsuppdrag gavs också. Den 13 januari i år — en fredag, förresten — förelåg regeringens beslut innebärande att utredningen skulle fortsätta och att dess direktiv alltjämt var gällande. Vid detta tillfälle ansåg högerens represen-

tanter det vara förenligt med sina egna och partiernas — föreställer jag mig — intressen att hoppa av. Som kammarens ledamöter kanske kan erinra sig följde TV-intervjuer och radioinlägg där högerens representanter försökte få fram ett försvar för detta märkliga handlings sätt. Men avhoppet varade inte länge. Efter några veckor kom högerens representanter tillbaka till utredningen. Då hade såväl socialdemokraterna som mittenpartierna framlagt sina önskemål till ÖB, men högerpartiet bereddes i alla fall tillfälle att framföra sina nya synpunkter på de utredningsalternativ ÖB skulle få. Detta pågår nu, och dessa direktiv skall redovisas den 25 september i år, om jag inte minns fel.

Det är alltså anmärkningsvärt och överraskande att högerpartiet och dess talesman här försöker framställa sig med hjältegloria när man vet hur de uppträdde i den nu arbetande utredningen. Det är i högsta grad anmärkningsvärt, men det är alltid bra när en syndare låter sig omvända.

Herr förste vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Ordet lämnades på begäran till

Herr BOHMAN (h), som yttrade:

Herr talman! Kammarens ordningsregler ger mig inte möjlighet att replikera, vilket annars vore mig ett stort nöje att få göra.

Vidare anförde:

Herr STÅHL (fp):

Herr talman! Om man ur detta replikskifte mellan särskilt statsministern och herr Bohman skulle vilja stryka under någon särskild del finner man att båda talarna är helt ense om önskvärdheten av att vi även denna gång skall lyckas komma fram till samling i försvarsfrågan — en samlingslösning. Vi har från vårt håll gjort vad vi kunnat för att i

den för närvarande något upprörda situationen försöka gjuta olja på vågorna, detta med sikte på att även denna gång åstadkomma en uppgörelse. Jag skulle emellertid i anslutning till vad både statsministern och herr Bohman sagt vilja understryka, att om man uppriktigt önskar åstadkomma en uppgörelse i försvarsfrågan så måste båda parter handla så att de bidrar till att främja en sådan samlingslösning.

Båda parter har härvidlag en hel del på sitt samvete. Herr Mellqvist har nyss skildrat vad som hände vid högerns avhopp.

Ingen kan påstå att detta i och för sig främjade en samlingsröstning. Men den beskrivning som statsministern här lämnade täcker inte heller det exakta förloppet och vad som verkligen inträffade. Om vi skall göra en historisk beskrivning på denna punkt, ber jag få understryka att den nuvarande försvarsutredningen arbetade från början av 1965 och fram till oktober 1966 under en kanske outtalad men ändå klar förutsättning. Försvarsutredningen skulle — för att undvika den kostnadsutveckling som statsministern här givit siffrorna på — med olika ekonomiska modifikationer i stort sett fullfölja sitt arbete. Den hade gjort till sin uppgift att fortsätta en kontinuerlig utveckling av vår försvarspolitik.

Först efter ett och ett halvt år eller mer av enigt arbete ställdes utredningen plötsligt inför det faktum att här skulle göras en mycket hastig och radikal beskäring. Utredningen fick dessa direktiv sedan dess ordförande hade haft täta överläggningar med regeringen.

Från och med innevarande års början figurerar i allt officiellt tryck om försvarsfrågan den uppgift som kommitténs ordförande på eget ansvar har lämnat i en skrivelse till regeringen: att utredningen icke ansåg sig vara i stånd att framlägga någon kostnadsberäkning för det närmaste budgetåret. Men detta berodde på att dess arbete

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

torpederats genom de radikalt nya och helt oväntade inofficiella direktiv, som serverades i oktober 1966 och som tydligen emanerade från försvarsdepartementet, jag antar även från försvarsministern, som jag nu ser har kommit in i kammaren. I sak är det felaktigt att säga att kommittén inte var i stånd att framlägga ett kostnadsförslag. Vad som gjorde kommittén inkapabel till detta var den socialdemokratiska helomvändning som skedde i oktober.

Man kan då fråga sig om någon helomvändning verkligen har skett. Här står statsministern och säger att anslagsramen för nästa budgetår i princip är densamma som för innevarande budgetår. Ja, om man räknar så som det har gjorts i försvarsministerns proposition nr 110, kommer man dithän. Men till dessa siffror skulle jag vilja göra en kommentar, som jag väntade att herr Bohman skulle göra under debatten men som han underlät. Jag har själv gjort en beräkning av hur stor andel av detta års belopp som utgörs av nya poster, vilka i år för första gången har flyttats in i kostnadsramen. Jag kommer då, herr talman, till i runt tal 120 miljoner kronor. Detta belopp har jag fått bestyrkt av expertis som står till utredningens förfogande. Jag kan nämna de största siffrorna. Helt plötsligt har man infört en minuspost på 2,5 procent på löneökningen under motivering att detta är en uppskattning av rationaliseringens effekt. Någon sådan har man tidigare inte gjort men nu vill man göra en uppskattning i pengar räknat.

Man har vidare inom kostnadsramen fört in ett förslag från försvarsutredningen om förbättrade värnpliktsförmåner — som vi alla varit eniga om — trots att man inte kan visa att detta i och för sig medför någon ökad försvarseffekt. Man har vidare lagt in merkostnader för Muskö-försvaret — som tidigare har legat utanför — på inte mindre än 47 miljoner kronor. Därtill kommer en del andra smärre kostnader som

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

jag inte skall gå in på. De siffror som här har ställts samman, fjolårets och årets kostnads-siffror, är alltså icke jämförbara, och jag tycker nog att det hör till elementär upplysning att försvarsdepartementet i stället för att fördunkla denna bild lämnar ett klart besked om att beloppen icke är jämförbara.

Så några ord om metoden för framräkningen av det belopp som föreslås i propositionen! Om jag är rätt underrättad har dessa siffror räknats fram och omvärderats inom försvarsdepartementet. I departementet finns sedan några år tillbaka en särskild avdelning som arbetar härmed, och jag har blivit underrättad om att när departementet har ändrat de militära myndigheternas äskanden har dessa myndigheter, som dock ytterst är ansvariga för medlens användning, icke ens beretts tillfälle att framföra sina synpunkter.

Redan på detta stadium måste jag säga att jag känner stor tveksamhet inför det tillvägagångssätt som departementet har börjat tillämpa och som innebär en tendens till direkt styrning av inte bara materielanskaffningen för försvaret utan även indirekt av mycket stora områden av vårt militära försvar. Den som styr materielanskaffningen styr nämligen i sista hand också stora delar av organisationen och därmed den operativa planläggningen. Jag skulle vilja fästa försvarsministerns uppmärksamhet på att departementet bör hålla sig inom sitt område och göra en klar gränsdragning mot de militära myndigheternas ansvarsområde. En sammanblandning kan i längden bli utomordentligt riskabel, eftersom vi inte skall ha någon politisering av det militära försvaret, endast en politisk bedömning av kostnadsramarna. Så ser jag denna problematik, och jag anser det mycket väsentligt att man i tid uppmärksammar den.

I den föreliggande propositionen nr 110 har en planeringssiffra, en beställningsbemyndigandesiffra, framräknats fyra

budgetår fr. o. m. det nästkommande. Vi har varit oroliga för att regeringen — medvetet eller omedvetet, det skall jag lämna öppet — genom ett riksdagsbeslut som innebar att majoriteten godtog departementets siffror redan nu på något sätt skulle låsa bemyndigandena och den militära planeringen under dessa år. Högermotionärerna synes mig i princip ha glidit in på samma tankegång då de lagt beloppet högre.

Vi har väckt en motion, i vilken vi tar avstånd från hela denna tankegång och hävdar att riksdagen nu har att ta ställning endast till det första budgetåret. Beträffande de tre kommande skall den sittande försvarsutredningen verkställa utredning. Jag vill, herr talman, med tillfredsställelse notera det förtydligande och den klara förbättring i detta avseende som utskottet har gjort i sin skrivning i jämförelse med vad statsrådet har föreslagit i propositionen. Jag konstaterar att det efter denna utskottsskrivning icke kan råda något tvivel om att några bindningar av försvarskommitténs arbete på denna punkt icke kan komma i fråga.

Under den försvarsdebatt som har följt efter de något dramatiska händelserna i december i fjol har försvarsministern gjort några uttalanden, som jag skulle vilja uppmana honom att förtydliga. Jag har nämligen ett bestämt intryck av att de i hög grad har verkat förvirrande och kanske också vilseledande på en ganska vid försvarsintresserad opinion här i landet. Försvarsministern spred vid något tillfälle relativt tidigt i höstas uppgiften att man nu måste överväga en övergång till ett segt försvar av territoriets yta. Många intresserade har fått en känsla av att han därmed helt plötsligt och opåkallat utan någon närmare utredning givit en rekommendation till en ny försvarsordning för Sverige i stället för den som vi hittills har ställt i centrum för planläggningen, nämligen invasionsförsvaret. Jag skall inte gå in på detaljerna, men

jag har hört i föredrag av både lekmän och militära fackmän att man känner sig förvirrad av hela detta hans resonemang.

För min del har jag utgått från att försvarsministern och hans omgivning i departementet inte kan komma på den vilnsna idén att hänge sig åt något slags centralförsvarstänkande, vilket vi ju övergav för drygt hundra år sedan. Faktum är dock att »segt försvar av territoriet» var ungefär den term som man på sin tid använde för det s. k. centralförsvaret. Därför tror jag att det är utomordentligt viktigt att det här sägs ifrån att svenskt försvar enligt nu gällande och även enligt kommande planläggning skall ta sikte på invasionsförsvar, d. v. s. ett gränsförsvar eller perifert försvar, som vi icke kan ge avkall på. Det är själva huvudpunkten när det gäller att över huvud taget bevara försvarsvilja och försvarsintresse.

Herr talman! Jag skulle vilja tillägga ett par ord om det intresse som socialdemokraterna har visat för andra uppslag än sina egna i denna diskussion.

Statsministern räknade sig till godo att han bakom sig i stor utsträckning hade mittenpartierna. Jag tror att han diskonterade litet för mycket i detta fall. I det budgetläge vi har med svårigheter att finansiera den nu föreliggande budgeten har vi i motsats till högern ansett läget mana till försiktighet. De utredningsramar som är angivna av försvarsutredningen får under inga förhållanden tas till intäkt för att de skulle bli de olika partiernas slutliga ställningstagande i utredningen. Det är två helt skilda saker! Vi har energiskt och vid olika tillfällen försökt understryka detta. Beställningsramarna är till för att få reda på vad som kan rymmas inom dessa ramar. En hel del sådana beställningsramar är nu utlagda. Men detta får på intet sätt förväxlas med det slutliga ställningstagandet i kostnadsfrågan.

Det blygsamma förbättringsförslag vi

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

framlade, sammanlagt 100 miljoner kronor — 50 miljoner kronor i anslag och 50 miljoner kronor i ökade reservationer — vägrar man från socialdemokratiskt håll att ta upp ens till diskussion. Socialdemokraterna är så fastlåsta vid sin egen linje att de inte ens inför mycket vägande argument — och jag vet, herr talman, att det inom statsutskottet har framlagts mycket tungt vägande argument för den ökning som föreslogs i motionen — vill ta upp förslagen till allvarlig diskussion på utskottsplanet. Man måste därför bli bekymrad över vilken ståndpunkt som skall intas vid det slutliga ställningstagandet.

Herr talman! Förutsättningen för samling i detta läge är att ingen intar låsta positioner utan att samtliga parter har den vilja till jämkning som behövs på alla håll, men naturligtvis framför allt på de ytterflanker det är fråga om, nämligen å ena sidan det socialdemokratiska partiet och å den andra högerpartiet. Jag hoppas att vi, när vi kommer till slutbehandlingen i försvarsutredningen, på denna viktiga punkt inte skall bli besvikna, utan att det skall finnas god vilja till en uppgörelse.

Jag vill, herr talman, endast tillägga något om en alldeles speciell fråga. Det gäller anslaget till flygtekniska försöksanstalten. Utskottet har välvilligt skrivit att man bör eftersträva möjligheter att tillgodose anstaltens behov och önskemål. Detta är inte enbart av militärt intresse utan också i hög grad av civilt. Flygtekniska försöksanstalten är en enastående institution, inte bara i Sverige utan även internationellt. Jag vill lägga departementschefen och hans medhjälpare på hjärtat att i all den utsträckning det är möjligt söka tillgodose dessa behov så att ingen allvarlig beskäring av anstaltens verksamhet behöver göras.

Herr ELIASSON i Sundborn (cp):

Herr talman! När vi i riksdagen i dag tar ställning till vissa anslagsfrågor inom försvaret befinner vi oss i en

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

något ovanlig situation eftersom vi inte i år har kunnat nå enighet, medan vi däremot tidigare under en lång följd av år på grund av eniga försvarsutredningar kunnat nå samlande lösningar i försvarsfrågan.

Inte minst från regeringshåll har ju många gånger betonats vikten av enighet kring försvaret både med hänsyn till vad det betyder för försvarsviljan inom vårt eget folk och för att utåt manifestera vår beslutsamhet att värna vår neutralitetspolitik. Det är därför beklagligt att vi nu står i den situationen att det råder så delade meningar om anslagen och kanske även i någon mån om synpunkterna i stort.

Jag skall inte närmare gå in på historiken, eftersom den har berörts här bl. a. av herr Ståhl. Jag lade emellertid märke till att statsministern här i dag betecknade det förslag som framlades av försvarsutredningens ordförande — jag tror det var den 12 oktober — som ett »utspel». Man kan ha svårt att frigöra sig från att med ordet »utspel» måhända menas någonting alldeles speciellt, och man kan ju fundera över vad det i så fall kan vara.

Jag tycker att det är alldeles självklart att varje parti har rätt att inta den ståndpunkt det finner förnuftigast i försvarsfrågan liksom i andra frågor. Något annat skulle vara orimligt. Det krav som ställs på oss inom de demokratiska partierna är dock, att man bör ha en vilja att söka åstadkomma en samförståndslösning. En försvarsutredning är nämligen ingen vanlig parlamentarisk utredning såsom när det gäller inrikespolitiska frågor. Om vi kan nå enighet eller inte i försvarsfrågan har ju stor betydelse utåt för att, som jag sade, manifestera vår beslutsamhet att föra en neutralitetspolitik och även vara beredda att värna den alldeles oavsett om det råkar bli en skiftning i regeringen eller inte.

När man anför att budgetläget motiverar det som statsministern beteckna-

de som ett utspel, kan man inte underlåta att göra den reflexionen, att det statsfinansiella läget inte var någonting obekant för försvarsutredningens ledamöter på ett tidigare stadium än i oktober 1966. Vi kunde som bekant inte få detta plötsligt framlagda förslag tillräckligt belyst av experterna inom den tidsfrist som vi fick, och vi nödgades konstatera, trots våra energiska försök att få till stånd en verklig diskussion med syfte att nå en flerårsuppgörelse, att man från regeringspartiets sida ställde sig avvisande till en närmare diskussion om möjligheterna till en uppgörelse.

Nu får beslutet för nästa budgetår karaktären av ett provisorium. Försvarsutredningen fortsätter ju efter en del mer eller mindre dramatiska händelser med avhopp och inhopp arbetet med att till hösten försöka få fram ett förslag för försvarets inriktning och utformning och kostadsram för de närmast följande åren. Det förslag som avser nästa budgetår och som vi nu diskuterar är alltså att betrakta som ett provisorium. Regeringen har ju ansett att det i princip skall vara oförändrade kostnader för nästa budgetår jämfört med det innevarande. Emellertid uppkommer bl. a. genom att man lägger in ökade värnpliktsförmåner o. s. v. vissa konsekvenser i fråga om anslagstilldelningen på andra poster. Även om de faktiska försvarskostnaderna stiger för nästa budgetår — kompensationen för ökade priser innebär ju en ökning med 340 miljoner kronor — blir det i fasta priser räknat en avsevärt lägre utgiftsnivå än den myndigheternas planering har utgått ifrån.

För att underlätta anpassningen till en lägre nivå och för att minska de betalningssvårigheter som uppstår med redan beställd materiel har det föreslagits att det skall göras besparingar beträffande en rad andra poster — bland annat genom begränsning av repetitionsövningarna. Allt detta görs alltså

för att öka materielanslagens andel av budgeten. Försvarsministern har sagt att det inte behöver bli aktuellt med några avbeställningar under nästa budgetår. Man måste emellertid fråga sig om detta kommer att visa sig riktigt — i varje fall med tanke på materielplaneringen på sikt — och om vi inte får en försvagad effektivitet inom försvaret. Cirka 80 procent av den materiel som försvaret köper levereras av den svenska industrin, och det är svårt att bedöma konsekvenserna för denna. Det är svårt att veta hur det blir med sysselsättningen inom industrin och de militära verkstäderna och detta även om det, såsom framhållits, är fråga om ett provisorium för ett år.

Enligt min mening är det av statsfinansiella och andra skäl motiverat att dämpa stegringen av försvarskostnaderna, och det är för mig alldeles uppenbart att man inte utan vidare kan fortsätta efter de linjer som låg till grund för 1963 års försvarsbeslut. Lika klart är emellertid att sådana här plötsliga provisorier i hög grad försvårar en anpassning till en ny nivå. Det råder i dag ovisshet om försvarets utformning för de närmaste åren vilket naturligtvis medför ogynnsamma verkningar för försvarets myndigheter, industrin som levererar till försvaret och de anställda inom industri och serviceverkstäder. Man får komma ihåg att personalen ofta är specialutbildad, och i sådana här situationer kan det visa sig svårt att hålla den samlad kring projekt som kan bli aktuella på längre sikt — i varje fall om man vet så litet om den framtida försvarspolitik som vi gör i dag.

Det är mot denna bakgrund mittenpartierna föreslagit en ökning av utgiftsramen med 100 miljoner kronor, varav 50 miljoner i form av nya anslag och 50 miljoner genom ianspråktagande av vissa reservationsmedel. På detta sätt kan man förstärka försvarsgrenarnas materielanslag. I första hand vill vi att man börjar eller fortsätter med en

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

anskaffning av materiel som med säkerhet kan bedömas ingå även i en framtida försvarsorganisation, och som framgår av reservationerna har vi framlagt konkreta förslag härom.

Herr talman! Jag är förvånad över att det stora bemyndigande beträffande Viggen som riksdagen nu inbjuds att besluta om hittills har väckt så liten diskussion. Såvitt jag vet är det det största beställningsbemyndigande som riksdagen haft att besluta om för ett projekt, även om det här bara är fråga om en första seriebeställning av 100 Viggenplan och vissa kostnader för den fortsatta utvecklingen av projektet. Totalt sett innebär det ett bemyndigande på 1 560 miljoner kronor. Nu har försvarsdepartementet haft en egen flygmaterielberedning som ansett att denna första seriebeställning bör kunna skapa förutsättningar för en ekonomisk produktion — och det får man ju hoppas.

Beredningen har också ansett att denna beställning kan få utrymme ekonomiskt även inom det lägsta alternativ som framförts inom försvarsutredningen. Försvarsministern delar denna uppfattning men pekar på att vi kan få likviditetssvårigheter inom de närmaste åren som kan medföra behov av senareläggning och i en del fall omprövning av vissa projekt eller annan verksamhet inom försvaret, som det heter. Det skulle naturligtvis ha varit värdefullt om försvarsministern hade velat närmare belysa vilka dessa konsekvenser kan bli t. ex. enligt det lägsta utredningsalternativet. Man kan ju inte undgå frågan, huruvida Viggenprojektet kan komma att få ogynnsamma konsekvenser för andra viktiga delar av invasionsförsvaret och motverka strävandena att inom en framtida kostnadsram uppnå ett balanserat försvar. Det vore ju högst allvarligt, herr talman, om vi skulle få den situationen, att andra viktiga försvarsfunktioner måste eftersättas därför att vi gjort och gör en så betydande satsning på Viggenprojektet. Det är

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

självkärligt att den framtida kostnadsramen blir avgörande för om de pengar man satsar på Viggenprojektet kan förenas med en riktig avvägning inom försvaret.

Jag har tidigare varnat för att ställa prestandakraven så högt och som följd därav få så höga kostnader för ett nytt flygplan, att vi riskerar att få en bristande balans mellan kvantitet och kvalitet. Den varningen tycker jag inte heller i dagens situation är alldeles opåkallad.

Är man beredd att satsa 1 500 miljoner kronor enbart på utvecklingen av en ny flygplantyp, måste man också se till att man får en så stor serieproduktion, att kostnaderna per plan blir rimliga. Vi skall i detta sammanhang komma ihåg att seriekostnaden per plan kommer att bli någonting på 12 å 13 miljoner kronor. Jag tycker att man har anledning att säga att SAAB har lyckats i sitt utvecklingsarbete och kunnat producera flygplan som i fråga om prestanda och kostnader väl tål en jämförelse med andra länders flyg. Jag tycker att jag har så mycket större anledning att säga detta som jag inte är aktieägare i detta företag. Vi vet att en utvecklingskostnad på 1 500 miljoner kronor för ett nytt flygplan snarast är en låg siffra internationellt sett, och det vore ju ganska oklokt att lägga ned Viggenprojektet när vi redan nu satsat över 1 100 miljoner på det. De pengarna skulle ju i så fall vara praktiskt taget bortkastade.

Men som jag tidigare anförts från denna talarstol är det nödvändigt att bringa ned typkostnaden per plan. Om typkostnaden totalt är 1 500 miljoner kronor och vi får en serie på 200 plan, så betyder det att typkostnaden per plan blir 7,5 miljoner kronor. Vid en serie på 600 plan blir typkostnaden 2,5 miljoner per plan. Blir det 1 000 plan är det lätt att räkna ut att det blir en typkostnad på endast 1,5 miljoner per plan. Detta visar betydelsen av en balans mellan

typkostnaden och serieproduktionens storlek.

Typkostnaden för Viggen är väl internationellt sett inte hög, men den utgör ett oerhört stort belopp i den svenska försvarsbudgeten. Därför hade det varit önskvärt att man hade kunnat genomföra Viggenprojektet i samarbete med något annat lämpligt land för att få en större serie att slå ut dessa typkostnader på. När så nu inte är fallet anser jag att det är utomordentligt angeläget att regeringen i positiv anda prövar möjligheterna att sälja Viggen till vissa andra länder. Naturligtvis måste man ta sekretesshänsyn och andra hänsyn, men i princip är en försäljning önskvärd för att nedbringa typkostnaderna för planet. Här finns enligt min mening möjligheter att göra besparingar på flera hundra miljoner kronor för det svenska försvaret utan att viktiga sekretesskrav eftersätts. Det är de utomordentligt stora typkostnaderna på flygets område som gör detta till ett specialfall och som gör det så angeläget att man beaktar serieproduktionens storlek.

Jag skall, herr talman, inte säga många ord om de värnpliktigas förmåner. Man föreslår nu vissa förbättringar som är ytterligt välmotiverade; vi får tillfälle att resonera vidare om dessa frågor inom försvarsutredningen. Detta gäller också reseförmånerna. På den punkten föreligger en motion från några centerpartister om att man skall införa en generell fribiljett vid resor inom landet för värnpliktiga. Statsutskottet har hänvisat till att försvarsutredningen kommer att pröva denna fråga. Spörsmålet om de fria resorna har ju diskuterats i så många sammanhang att man inte kan låta bli att göra reflexionen att det borde finnas tekniska möjligheter att lösa detta problem på något sätt, t. ex. genom betalning av något slags kollektivbiljett till SJ och bussföretagen. Vi får väl se om vi inom utredningen kan hitta någon lösning av problemet.

Vi har inom försvarsutredningen att

försöka lägga fram förslag i höst till en flerårig uppgörelse om försvaret och dess kostnadsram. Förutsättningen för att försvarsutredningen skulle fortsätta sitt arbete har varit och är att ingen från början intar några låsta positioner. På denna punkt har vi begärt en bekräftelse från regeringspartiets sida och också fått en sådan.

Eftersom herr Bohman och även andra talare framfört några synpunkter på det utrikespolitiska läget skulle också jag vilja göra några sådana reflexioner. Försvarets långsiktiga karaktär gör det givetvis nödvändigt att man inte låter tillfälliga förändringar i konjunkturen eller utrikespolitiskt läge vara avgörande. Om läget skärps har vi, som alla vet, möjligheter att skärpa beredskapen. Ser man till den internationella rustningsnivån så finner man att den för närvarande är mycket hög. Vi har ett lokalt krig i Vietnam av en omfattning och med risker som knappast haft någon motsvarighet på mycket länge. Berlinfrågan och Tysklandsfrågan är olösta. Man skulle kunna anföra en hel del liknande exempel.

Men jag tycker också att man bör konstatera att det ändå sker en viss uppluckring inom de två paktsystemen. Frankrike har dragit sig ur NATO-maskineriet. Det är naturligtvis mycket svårt att bedöma vilket resultatet kan bli av revisionen av NATO-avtalet när avtalet löper ut 1969. Det kan få konsekvenser som vi här i Sverige har speciell anledning att observera. Uppenbarligen har det under senare år skett en tyngdpunktsförskjutning från Europa till östligare delar av världen. Jag tror att relationerna mellan öst och väst — om de begreppen nu skall användas för all framtid, vilket jag betvivlar — kan komma att förändras genom den maktkamp som förs och som med all sannolikhet kommer att föras också framöver mellan Kina och Sovjet. De relationerna kan också förändras, om Vietnamkonflikten får en snar och fredlig lös-

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

ning, vilket vi måste hoppas. Vidare kan relationerna mellan länderna i Västeuropa och vissa östeuropeiska stater komma att förbättras ytterligare. Det mest avgörande i det sammanhanget är väl att supermakterna Förenta staterna och Sovjet i sitt inbördes agerande synes uppträda försiktigare.

Jag menar alltså att det finns rum för en försiktig optimism, men det föreligger självfallet inga garantier för att inte läget kan skärpas på nytt. Och därför måste vi ha ett försvar som ger oss en chans att stå utanför en stormaktskonflikt. Ingen stormakt kan i ett konfliktläge avdela hur stora styrkor som helst mot vårt land. Däri ligger vår chans — så mycket mer som vårt land väl inte kan bedömas vara ett primärt mål.

Från vissa håll har tanken på ett gerillaförsvar förts fram. Man har därvid bl. a. hänvisat till förhållandena i Vietnam. Jag tycker att den tanken och det resonemanget är helt orealistiska. Ett framgångsrikt gerillaförsvar lär inte kunna föras i ett så utvecklat land som vårt. Och ett sådant försvar skulle för övrigt inte på något sätt hindra en stormakt från att ockupera vårt land eller delar därav. En stormakt skulle kunna vålla enorm materiell förödelse hos oss och utöva omfattande repressalier mot civilbefolkningen. När man talar om det billigaste försvaret måste vi därför fasthålla vid den principiella ståndpunkten att det försvar är billigast som verkar krigsavhållande.

Jag är övertygad om att det finns möjligheter att göra besparingar inom försvaret. Om vi t. ex. kunde inleda ett produktionssamarbete på flygets område eller sälja det nya planet Viggen, så skulle vi kunna spara hundratals miljoner genom att slå ut typkostnaderna på en större serieproduktion.

Även inom staber och förvaltningar bör det vara nödvändigt att hårdare pröva möjligheterna att göra besparingar. Beträffande förbanden ute i landet

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

har jag ett intryck av att man har en redovisning och kontroll, som är så omständlig och detaljbindande att det med nuvarande system knappast går att få ut största möjliga utbildningseffekt. Likaså kan vi diskutera en ytterligare differentiering av värnpliktstiden i syfte att göra besparingar när det gäller tjänstgöringsdagar för vissa grupper av värnpliktiga. Ett och annat ytterligare exempel skulle kunna anföras.

Min slutsats är alltså — och den är väl inte särskilt märklig — att det inte finns någon saklig grund för att genomföra en isolerad svensk avrustning. Där emot är det motiverat att söka dämpa kostnadsstegringen inom försvaret, och det bör ske på sådant sätt att vi kan behålla kontinuitet och långtidsplanering för att uppnå största möjliga effekt av de stora belopp som anslås.

I detta sammanhang vill jag också säga att jag av många skäl anser att frågan om anskaffande av ett svenskt kärnvapen saknar varje aktualitet i nuvarande läge och förmodligen också framöver. Jag tror inte att man kan övertygande bevisa att ett begränsat antal svenska kärnvapen skulle ha någon avgörande betydelse för den händelse vårt land drogs in i en stormaktskonflikt. Jag tänker här på den enorma överkapacitet som båda stormaktsblocken har på kärnvapenområdet.

Men bortsett från denna och andra synpunkter skulle jag också vilja peka på att om vi skall satsa kanske 3 miljarder på att skaffa oss ett svenskt kärnvapen, kan det väl inte undgås att ett sådant beslut skulle innebära betydande risker för en urholkning av vårt konventionella försvar och därmed medföra — måhända under många, många år — en försvagning av vår försvarsstyrka. Jag har sagt i andra sammanhang offentligt, och jag säger också från talarstolen här i dag, att man måste bedöma denna fråga inte bara ur begränsade strategiska synpunkter, såsom sker på militärt håll, enligt vad det förefal-

ler mig. Man måste sätta in en sådan här fråga i hela dess säkerhetspolitiska sammanhang. Man skall inte heller bortse från att en anskaffning av svenska kärnvapen kan få konsekvenser som vi inte önskar för vårt konventionella försvar, och det konventionella försvaret är ju ändå vår främsta chans att hävda oss i en stormaktskonflikt.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen 1 a) av herr Ivar Johansson m. fl. Jag vill också uttala den förhoppningen att vi nu, trots alla dissonanser och av- och inbrott som förekommit, skall lyckas att i höst inom försvarsutredningen nå fram till en lösning som kan vinna bred anslutning både bland allmänheten och här i riksdagen.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Det är nu tio år sedan riksdagen senast tog ställning till en försvarsbudget som inte i förväg varit överenskommen mellan de fyra stora partierna. Därför får vi också vara med om det något ovanliga, herr talman, att det föres en stor försvarspolitisk debatt och att det föreligger ett statsutskottsutlåtande med många partiskiljande reservationer. Det senaste försvarsbeslutet, som har gällt fyra år, upphör i och med utgången av detta budgetår. Det har inte träffats någon överenskommelse för nästa budgetår, och det finns inte heller något förslag till en sådan överenskommelse. Arbetet i försvarsutredningen pågår alltså jämt.

Jag skall inte ytterligare ge mig in på en debatt om orsaken till att inte försvarsutredningen blev färdig i följ. Vi har diskuterat detta vid flera tillfällen här i kammaren. Man fortsätter att göra gällande att det kom som en stor överraskning att socialdemokraterna i oktober föreslog minskningar i försvarskostnaderna, det som statsministern här i likhet med många andra

har kallat för ett utspel — han använde det uttrycket för att alla, föreställer jag mig, skulle begripa vad han talade om. Men överraskningen kunde väl inte ha varit så stor i oktober, dels med tanke på att riksdagen i fjol var med om att hålla inne 350 miljoner kronor av innevarande budgetårs anslag, dels därför att man i försvarsutredningen fick ingående redogörelser för det statsfinansiella och samhällsekonomiska läget i maj månad förra året av dåvarande statssekreteraren Wickman. Nog borde detta ha givit tydliga uttryck för att vi befann oss i ett samhällsekonomiskt och statsfinansiellt läge som tvingade till återhållsamhet.

I de anföranden som jag höll både i januari och i fjol höstas vädjade jag till de övriga partierna att, med respekt för detta samhällsekonomiska och statsfinansiella läge, ta större hänsyn till regeringens och socialdemokraternas förslag än man hade tagit inom försvarsutredningen. Mina vädjanden om enighet mötte i varje fall inget som helst gensvar inom högerpartiet, medan däremot både centerpartiet och folkpartiet efter hand har visat förståelse.

Vi har här konstaterat att diskussionerna inom försvarsutredningen inte ledde till något samförstånd, och utredningen väntar nu på resultatet av nya ÖB-utredningar som beställts. Det var inför detta skede i försvarsutredningens arbete som högern bröt med de två andra borgerliga partierna och gick sin egen väg, som partiet nu fullföljer i sina reservationer till föreliggande utlåtande från statsutskottet. — Högerns företrädare har både här i riksdagen — vi hörde herr Bohman i förmiddags — och utanför riksdagen riktat tämligen våldsamma angrepp mot regeringens försvarspolitik. Denna högerns ovilja att ens diskutera en begränsning av försvarsutgifterna i det statsfinansiella läge, som vi befinner oss i, och den strid som har blossat upp kring försvarsfrågan har nog kom-

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

mit att läsa positionerna. För min del kan jag inte se någon annan förutsättning för en eventuell överenskommelse, för ett nytt samförstånd i försvarsfrågan, än att högern radikalt ändrar ståndpunkt.

Det skulle finnas en hel del att säga om högerns reservationer, men jag skall bara konstatera att de avslöjar den spricka som har uppstått inom den borgerliga oppositionen i försvarsfrågan. Jag vill påpeka att oenigheten inte gäller bara anslagens storlek för nästa budgetår, utan försvarsanslagens utveckling i framtiden och många viktiga principer i vår försvarspolitik.

I en så väsentlig fråga som försvarsfrågan, med alla de statsfinansiella och samhällsekonomiska konsekvenser som dess lösning rymmer, står alltså oppositionen djupt splittrad. Utöver oenigheten kring nästa års budget kommer detta till uttryck i utredningsdirektiven till överbefälhavaren, där skillnaden mellan mittenpartierna och högern är 1 miljard 800 miljoner kronor i fast penningvärde under en fyraårsperiod.

Tyvärr kunde jag själv inte lyssna till hela herr Bohmans anförande, och jag har därför ingen möjlighet att på alla de punkter han behandlade gå in i polemik. Jag är ledsen för detta — jag skulle gärna ha önskat göra det. Men det är några synpunkter i replikväxlingen mellan statsministern och herr Bohman som jag vill säga ett par ord om.

Herr Bohman hävdar att den budget som framlagts bryter mot väsentliga grundtankar i den försvarsordning som hittills gällt. Ja, på vissa punkter bryter budgeten mot gällande ordning — men den gör det bl. a. därför, herr Bohman, att vi inte kommit överens om några nya riktlinjer för framtiden. Jag har kunnat lägga fram budgeten alldeles obunden av vad som varit; jag har helt kunnat bortse från tidigare överenskommelser. Brytningarna är emellertid inte stora. De är väsentliga

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

endast på en punkt — det gäller frågan om planeringsnivån. Jag medger att de erfarenheter som vi skaffat oss under den senaste fyraårsperioden — sedan vi kommit överens om planeringsnivån 1962 på hösten — tillåtit en planering som har legat högre än anslagsnivån under hela tiden och dessutom medgivit att planeringen fått gå vidare de närmaste tre åren efter fyraårsöverenskommelsens slut och då varit inriktad på en väsentlig höjning av försvarskostnaderna. De erfarenheter som vi skaffat oss under denna period och framför allt de erfarenheter man får när man även anslagsmässigt bryter emot de riktlinjer vi hade 1963, de pekar på att ett sådant planeringssystem inte kan bibehållas.

Jag hoppas att också herr Bohman har insett detta. Det var högern som kämpade för och lyckades få med i kompromissen att planeringsnivån skulle ligga högre än anslagsnivån. Detta ställer oss nu inför svårigheter, något som flera talare här konstaterat. Därför har också både mittenpartiernas och socialdemokraternas representanter i försvarsutredningen tänkt sig en — så långt jag förstår — annan ordning i framtiden än den nuvarande. De utgår från att även planeringsnivån bör bara horisontell. Då kan man nämligen mycket lättare möta kommande situationer, och då är också riksdagen på ett helt annat sätt fri och obunden i framtiden att ta ställning till försvarsfrågorna år från år eller från långtidsbeslut till långtidsbeslut.

Herr Bohman sade att socialdemokraterna inte har behandlat försvarsfrågan på ett sakligt sätt, utan fattat politiska beslut — så uttryckte han sig faktiskt. Jag förstår inte alls vad herr Bohman menar. Varje försvarsbeslut är ju ett politiskt beslut. Det är politiska värderingar som avgör frågan om försvarets styrka. Hur stor försvarskraft vi måste ha i Sverige i varje internationell situation med hänsyn till ho-

tet om krig är en politisk bedömningsfråga. Jag måste också säga att jag tror att varje parti har samma förutsättningar att bedöma försvarsbehoven — i varje fall bör de ha det. Högern har absolut inte något monopol härvidlag. När regeringen och socialdemokraterna har gett uttryck för en bestämd uppfattning om försvarsbehoven är det fråga om ståndpunkter och beslut som vi kommit fram till under ansvar för den nationella säkerheten.

Herr Bohman berörde också — det gör även högerreservationen — att regeringen har tagit den faktiska utgiftsramen för innevarande budgetår till utgångspunkt för beräkningarna av nästa års budget och inte den formellt beslutade budgeten, som ju enligt riksdagens beslut i fjol skulle vara 350 miljoner kronor lägre än summan av de anvisade anslagen. Detta har vi gjort för att det är mest praktiskt. Slår man upp s. 4 i statsutskottets utlåtande är budgeten där redovisad i en tabell som är mycket lättfattlig. Det är svårt att pedagogiskt klara ut vad som nu sker, men jag tror att den metod som jag här valt är den bästa. Jag är mycket tacksam för att statsutskottets övriga ledamöter inte funnit skäl att göra någon erinran mot denna budgetuppställning.

Högerreservanterna tar sedan upp frågan om den föreslagna ändringen av försvarsindex. Det är riktigt att man inom försvaret inte kommer att få samma fulla kompensation för lönestegringar under nästa budgetår som tidigare. Det är fullt avsiktligt; reduceringen skall ses som ett uttryck för att det också inom statlig verksamhet förekommer produktivitetsförbättringar. Nu får försvarsutredningen ta ställning till detta i höst, och så får vi se hur det blir i framtiden.

Jag har faktiskt inte någon större anledning att polemisera mot mittenpartiernas förslag. Reservationen innebär en anslagsökning med 1 procent, men

ser man på den totala effekten av förslagen blir det 2 procent. Med hänsyn till de hårda motsättningar som förelåg i försvarsfrågan även mellan socialdemokrater och mittenpartister i höstas tycker jag att det är glädjande att mittenpartierna nu nästan helt anser sig kunna följa våra riktlinjer. Inom försvarsutredningen är socialdemokrater och mittenpartister eniga i den principiella delen av det utredningsuppdrag som givits ÖB. När det gäller de ekonomiska ramarna ligger mittenpartiernas alternativ — om man räknar in deras förslag till anslag för nästa budgetår — 450 miljoner kronor högre än socialdemokraternas förslag under en fyraårsperiod, medan skillnaden mellan mittenpartierna och högern var, som jag sade, 1,8 miljard kronor.

Därför föreligger i dag inte den principiella skillnaden i försvarsfrågan mellan socialdemokrater och mittenpartister, utan mellan mittenpartierna och högern. Detta kommer allra tydligast till uttryck i försvarsutredningens direktiv till ÖB, där mittenpartierna och socialdemokraterna när det gäller den ekonomiska planeringsnivån för den treårsperiod som kommer efter ett eventuellt försvarsbeslut föreslår att den skall ligga horisontellt.

Mittenpartierna har för att i budgeten få utrymme för ett ökat anslag på 50 miljoner kronor till försvaret — det gäller vissa andra anslagsförstärkningar i budgeten också, antar jag — tvingats att föreslå prutningar på andra områden i budgeten. Bland prutningarna märker man sådana på det civila försvarets sida. Vi talar ju om att vi har ett svenskt totalförsvär, där den militära sidan kompletteras med en civil, och vi brukar också räkna samman den budget som gäller för det civila totalförsvaret. Den är för nästa budgetår, om man lägger ihop olika poster, ungefär 340 miljoner kronor. De besparingsförslag som mittenpartierna här har kommit med skulle, om de hade bifallits av riksdagen,

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret gen, inneburit att den civila totalförsvarsbudgeten hade minskat med 4,2 procent.

Är verkligen dessa förslag utformade i avsikt att åstadkomma något slags ny avvägning mellan totalförsvarets civila och militära delar eller har de tillkommit bara på en slump? Det är nog, om man råkar i en kritisk situation, ganska svårt att försvara landet exempelvis utan lagrad olja. Mittenpartierna har föreslagit en minskning av oljelagringsprogrammet. Våra beredskapssjukhus måste vara något så när väl utrustade och planerade. Även beträffande dem har man föreslagit besparingar. Detsamma gäller skyddsrumsanläggningar och civilförsvarsutbildning.

Riksdagen har, tror jag, avslagit dessa och andra besparingsmotioner, och därför finns det väl heller inte någon täckning för de 50 miljoner kronor i ökade anslag till försvaret som föreslås i mittenpartiernas reservationer. Enligt min mening överdrives dessutom högst betänkligt förhoppningarna om vad man kan åstadkomma för dessa 50 miljoner kronor plus ytterligare 50 miljoner kronor av reservationsmedel.

Reservanterna befarar att ett bifall till statsutskottets hemställan kan medföra allvarliga konsekvenser för sysselsättningen inom industrin. Jag har sagt tidigare, och jag vill upprepa det här, att det inte är fråga om att minska leveranserna till försvaret. Beställningsverksamheten kan tvärtom öka under nästa budgetår. De tre stora materielanslagen, som vi nu skall ta ställning till, föreslås ökade så att medelsförbrukningen kan väntas stiga från 1 540 miljoner kronor till 1 810 miljoner kronor eller med 270 miljoner kronor. Jag har påpekat att det blir nödvändigt att i avvaktan på det kommande försvarsbeslutet iakttä en viss försiktighet i fråga om nybeställningar och att det kan leda till — det har vi ännu ingen överblick över — att försvarsbeställningarna minskar vid vissa industrier men ökar vid andra.

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

Totalt kommer dock sysselsättningen på grund av försvarsbeställningar inte att minska under nästa budgetår.

I mittenpartireservationerna vänder man sig mot att riksdagen nu skall uttala sig för ramar för planerings- och anskaffningsverksamhet efter nästa budgetår. Jag har inte riktigt förstått vad man menar. Det förslag till budget som vi nu behandlar gäller bara ett budgetår, men planeringen måste fortsätta över åtskilliga budgetår och de planerande myndigheterna måste ha hållpunkter för sin planering. De har också begärt att få ramar för sitt planeringsarbete. Jag har haft diskussioner med myndigheterna och frågat dem, om de inte kunde tänka sig att, med hänsyn till att försvarsutredningen inte var färdig och att det inte fanns någon framtidsbindning, arbeta utan dessa av Kungl. Maj:t och riksdagen fastställda bestämda hållpunkter. De har bestämt sagt att det inte går — de måste ha fasta hållpunkter i planeringsarbetet.

Jag har därför föreslagit att riksdagen till ledning för planeringen skall godkänna ramar för både anslag och medelsförbrukning under de tre stora materielanslagen för budgetåren från 1967/68 fram till 1973/74. Jag vill fästa uppmärksamheten på att förra årets riksdag på motsvarande sätt godkände kostnaderna för budgetåren 1965/66 fram till 1971/72. Även dessa ramar avsåg alltså tiden efter utgången av nu gällande försvarsbeslut. De godkändes också av riksdagen och tjänar nu till ledning för planeringen. Det är sålunda ingen nyhet som föreslås. I propositionen 110 betonas mycket bestämt att ramarna skall tjäna till ledning för planeringen och inte innebära någon bindning för framtiden. Försvarsutredningen är följaktligen helt obunden av dessa planeringsramar.

Herr Eliasson i Sundborn tog upp frågan om Viggen. Jag är verkligen glad över de mycket positiva omdömen som han avgav om detta nya flygplan; han har ju tidigare i många år här i kam-

maren och i flera försvarsutredningar varnat för att Viggen kunde komma att bli en gökunge inom försvaret som trängde ut mycket annat och manat oss att vara försiktiga och göra fullt klart, om det verkligen fanns utrymme för Viggen i framtiden. Därför är det så mycket värdefullare att dessa positiva omdömen kommer just från honom.

Vi är helt eniga om att priset på Viggen är en fråga om hur många plan som kommer att produceras och på hur många enheter typkostnaderna därmed kan fördelas. Jag delar fullständigt herr Eliassons mening att vi bör tillåta försäljning av detta flygplan, om det finns intresse för det i andra länder.

Det är emellertid inte så lätt för oss att utveckla ett sådant plan i samarbete med andra länder. Rent principiellt är det inte uteslutet, men betänk att den enda stat i världen vid sidan om stormakterna som tillverkar egna flygplan av denna typ är just Sverige! Vi har sedan länge en egen flygplansproduktion, men det är knappast möjligt för oss med vår självständiga, neutrala hållning att samarbeta med särskilt många länder i fråga om utvecklingen av våra stridsflygplan.

Herr talman! Vad som ytterligare kan sägas medan vi väntar på försvarsutredningens slutresultat är att intet parti som är representerat i försvarsutredningen räknar med att det skall vara möjligt att under de närmaste åren skära ned försvarskostnaderna under den nivå som föreslagits för nästa budgetår. Tvärtom förutsätter samtliga partier i försvarsutredningen att en viss årlig ökning blir nödvändig. Detta visar väl att det trots oenigheten om nästa års budget råder enighet om en sak, nämligen att vi med hänsyn till det internationella läget är tvungna att bibehålla ett starkt försvar. Någon ny försvarspolitisk giv i den meningen att något parti allvarligt skulle vilja försvaga det nuvarande försvaret är det inte fråga om. Det är bara att beklaga att det finns riktningar som försöker att bibringa

den svenska opinionen — och tyvärr också den utländska — den föreställningen att vi närmast förbereder nedrustning.

Den återhållsamhet vad gäller försvarsutgifterna, som vi nu tvingas till, innebär inte att vi för framtiden behöver eftersätta rimliga krav på en modernisering och anpassning till den vapentekniska utveckling, som har pågått i många år. Redan nu utlagda försvarsbeställningar och de beställningar vi får möjlighet att lägga ut under de närmaste åren på modern vapenmateriel borde kunna tysta sådana påståenden, även om de som för fram dem är mycket angelägna om att denna utbyggnad skall gå snabbare.

Vad vi inte bör bortse från är — och det känner man väl till utomlands — att Sverige satsar alla sina försvarsmedel på ett s. k. konventionellt invasionsförsvar, på ett defensivt försvar. Om man jämför Sverige med andra länder, och då särskilt med stormakterna, upptäcker man snart att vi i våra försvarsansträngningar inte har anskaffat de tekniskt mest komplicerade vapensystemen, de som har kostat stormakterna så oerhörda summor och som är förklaringen till att stormakternas försvarsutgifter under senare år ständigt klättrat uppåt. Vi har inte skaffat oss kärnladdningar, vi har aldrig gett oss in på att i det svenska försvaret försöka föra in interkontinentala robotar eller satelliter för militära ändamål. Vi har exempelvis inte försökt få fram egna atomubåtar, försedda med de alldeles speciella och mycket dyrbara robotsystem som dessa s. k. atomubåtar medför. Vi har inte heller anskaffat teletekniska övervakningssystem mot robotar eller antirobot-robotsystem. Det finns flera andra sådana dyrbara tekniska system som vi inte sysslar med. Därför får vi av vår försvarsbudget ut relativt sett mer än andra genom denna envisa koncentration till vissa speciella vapensystem i vårt invasionsförsvar, alltså rent defensiva vapensystem.

Om vi även i framtiden anser oss

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

kunna avstå från de mest dyrbara vapensystemen, bör vi kunna behålla ett konventionellt invasionsförsvar, som vid internationell jämförelse måste betraktas som ett mycket modernt och slagkraftigt sådant, till rimliga kostnader. Även om försvarskostnaderna nu inte tillåtes stiga i den takt de har gjort under de senaste nio åren, bör det ändå vara möjligt för oss att i stort sett bibehålla vår nuvarande försvarsstyrka vilken — såsom vi hittills varit eniga om — motsvarar de krav den nationella säkerheten ställer. Det är möjligt att detta i så fall förutsätter en i någon mån annan inriktning av försvarsutbyggnaden än den som vi har och den som vi kanske också planerat för. Detta har jag gett uttryck för i några anföranden och herr Ståhl ville att jag skulle närmare ingå på vad jag har avsett med mina uttalanden. Jag har inte uttalat något annat än det som finns skisserat i utredningsdirektiven A och B till ÖB. Där finns en skiss för vissa omställningar av försvaret som kan bli nödvändiga vid en lägre ekonomisk nivå för försvaret. Uttrycket »segt försvar av ytan och territoriet», som enligt mitt uttalande skulle beaktas av de expertutredningar som ÖB håller på med, finns inte i den skiss till ÖB-utredningar som inryms i alternativen A och B. Det är ju inte den gamla tanken om centralförsvar som det här är fråga om, utan huruvida vi har råd med ett utpräglat periferiförsvar, och det var detta diskussionen gällde. Därför får man inte bedöma sådana uttryck isolerade, utbrutna ur sitt sammanhang. Och sammanhanget framgår av den skiss på fem, sex sidor som finns att läsa i de direktiv till ÖB där socialdemokraterna på denna punkt begär en egen utredning, helt enkelt för att få undersökt, om det inte finns möjlighet att hålla igen på försvarskostnaderna men ändå få ut en större försvarskraft ur dem.

Vi har inte alls gjort gällande att vi har funnit lösningen på detta område, utan vi har anhållit att få vissa bestäm-

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

da konkreta ting utredda av fackmännen, de militära experterna. Det är först, när de har sagt sin mening och talat om vilka konsekvenserna blir, som vi har möjlighet att ta ställning till dessa.

Det är över huvud taget dessa frågor som nu övervägs inom försvarsutredningen, och jag föredrar att i detta läge avvakta med diskussionen. Vi har bättre förutsättningar att diskutera dessa frågor, när de får ett mera konkret innehåll. Därför kan jag, herr talman, sätta punkt för detta anförande och rekommendera kammaren att bifalla statsutskottets förslag.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Även med risk att göra mig skyldig till upprepningar måste jag med några ord bemöta försvarsministerns synpunkter.

När jag gör gällande att det som hände i oktober var en överraskning, skulle det vara felaktigt enligt försvarsministern. Vi hävdar att det *var* en överraskning inte bara för oss utan också för i varje fall flertalet socialdemokratiska ledamöter av utredningen. Att förslaget kom som en överraskning framgår av att ingen i försvarsutredningen visste vad det skulle innebära. Det första man var tvungen att göra var att hos experterna begära att få klarhet om vilka konsekvenser som det skulle föra med sig.

Vidare påstår försvarsministern att vi borde ha begripit att ett sådant förslag skulle komma att framläggas bl. a. därför att man förra året frös inne 350 miljoner kronor som var utlovade åt försvaret. Jag vill erinra om att statsutskottet vid frågans behandling förra året mycket bestämt underströk, att de 350 miljonerna snarast möjligt skulle återföras till försvaret, eftersom försvaret annars skulle förorsakas planeringssvårigheter. Nu tänker man baka in de här pengarna i de blivande försvarsramarna. Det är alltså inte längre fråga om någon återföring.

Sedan sade försvarsministern att han vädjat till högerpartiet att vara berett att diskutera realistiska förslag. Av mitt anförande för några timmar sedan framgick, att vi är beredda att göra detta. Vi är fortfarande beredda att diskutera *realistiska* förslag, men vi anser att det förslag som framlades i höstas inte är ett sådant förslag.

Vidare påstod försvarsministern, att högern bröt med oppositionen i övrigt. Det gjorde vi inte. Det kan inte sägas innebära en brytning om man vidhåller ett alternativ som oppositionen var överens om att ha som underlag i höstas. Det är detta alternativ som vi också håller fast vid i år. Försvarsministern sade att vi inte ens är villiga att diskutera och att vi radikalt har ändrat ståndpunkt. Vem har radikalt ändrat ståndpunkt? Herr försvarsminister, var uppriktigt! Vem har radikalt ändrat ståndpunkt i försvarsfrågan — är det vi eller socialdemokraterna? Det skulle vara intressant att få svar på den frågan.

Försvarsministern sade vidare att oppositionen är djupt splittrad. Det är nog litet för tidigt att komma med ett sådant påstående; det framgår icke av direktiven för de begärda utredningarna, ty vi har varit överens om att de utredningsalternativ som vi begärt av överbefälhavaren inte innebär något ställningstagande utan att de skall utgöra *underlag* för de beslut som vi skall fatta i *höst*. Jag tror inte man skall jubla för tidigt över förment splittring inom oppositionen.

Årets beslut bryter mot de grundtankar vi var överens om — det vidhåller jag — och jag skall läsa upp två meningar ur försvarsutredningens enhälliga betänkande. »Försvarskommittén vill erinra om vikten av att kostnadsramen inte rubbas med hänsyn till skiftande tendenser i det utrikes- och militärpolitiska läget. — — — De grundläggande principerna om försvarets utformning på längre sikt bör respekteras

oavsett om avspänning eller tilltagande motsättningar tillfälligt sätter sin prägel på den utrikespolitiska situationen.» Vad har hänt som gör att detta inte längre är dagens sanning?

Vi har inte motsatt oss att diskutera hur planerings- och anskaffningsnivån skall bringas i överensstämmelse med varandra. Försvarsministern har alldeles rätt i att man inte i längden — men möjligen under en kort tid — kan arbeta med en planeringsnivå som ligger högre än anskaffningsnivån. Detta leder till en orimlig splittring. Det finns två alternativ: antingen en höjning av anskaffningsnivån upp till planeringsnivån eller en sänkning av planeringsnivån ned till anskaffningsnivån. Vad har man nu gjort? Jo, man har först sänkt anskaffningsnivån med 400—500 miljoner kronor och sedan anpassat planeringsnivån därefter. Då är det inte så märkvärdigt att konsekvenserna blir de som vi nu kritiserar och vilka utlandet är medvetet om, vad vi än står och säger eller förtiger här i kammaren.

Jag har inte i och för sig kritiserat socialdemokratin för att den fattar politiska beslut — det gör alla partier, det skall de också göra, och det står det dem fritt att göra — men vad jag kritiserat är att sådana politiskt betingade beslut ges sken av att vara sakligt grundade. Man åberopade ekonomin och det utrikespolitiska läget, men de motiven är i detta sammanhang icke bärande och det är detta jag har framhållit.

Försvarsministern framhöll slutligen att vi hittills haft ett försvar som motsvarat det behov vår nationella säkerhet kräver. Är detta behov, herr försvarsminister, mindre i dag än tidigare och i så fall varför?

Herr STÅHL (fp) kort genmäle:

Herr talman! Försvarsministern sade med anledning av vad som hände den där oktoberdagen i fjol att överraskningen inte kan ha varit så stor eftersom vi haft flera föredragningar i ärendet.

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

Herr statsråd! Den största överraskningen var att det dröjde från januari 1965 till oktober 1966, d. v. s. mer än ett och ett halvt år, innan denna tanke framfördes. Då kom den så abrupt att alla gjorde samma iakttagelse som den herr Bohman refererade, nämligen att de allra mest överraskade var de socialdemokratiska ledamöterna i försvarsutredningen.

Vidare vill jag säga att våra förslag till besparingar inom civilförsvaret tar sikte dels på vissa byggnadsarbeten av olika slag, dels på frivillig utbildning som skulle igångsättas under nästa budgetår. Detta innebär inte någon ändrad avvägning, utan det innebär att vi tagit en viss hänsyn till de motiv som finansministern och hela regeringen haft när man infört investeringsavgift på vissa byggnadsarbeten. Det var med hänsyn härtill som vi ansåg att vi kunde göra denna besparing under ett år.

Statsrådet säger vidare, att det var onödigt av oss att motionera beträffande planeringsnivån. Men vilket läge förelåg? Jo, vi hade då framför oss den av statsrådet signerade propositionen nr 110, där statsrådet på s. 45 i punkten 9 — jag inskränker mig till att citera hemställen under punkten a) — hemställer att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att »a) för planering av anskaffning av tygmateriel m. m. godkänna de av mig föreslagna ramarna för anslag och medelsförbrukning under budgetåren 1967/68—1973/74». När vi då konstaterar, att det sitter en försvarsutredning som har fullmakt att helt förutsättningslöst lägga fram ett förslag för dessa år, var det väl på sin plats att vi fäste riksdagens uppmärksamhet på det lämpliga i att icke låsa sig på en punkt, där man ändå inte är säker på tolkningen. Jag hänvisar till vad statsutskottet skrivit på denna punkt och konstaterar den radikala förbättring som skett på vägen från propositionen till utskottsutlåtandet. Min blygsamhet förbjuder mig att tala om i vad mån vår

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

motion har bidragit härtill, men jag kan inte hjälpa att jag tror att den har spelat en viss roll.

Det var mer än väl på tiden, att statsrådet nu tog upp resonemanget om yttorförsvaret och invasionsförsvaret. Jag är glad åt att jag förde denna sak på tal. Detta visar nämligen att statsrådets tankar nu är inne på helt andra banor än de hittills gått i. Detta är den verkliga brytningen: ett uppehållande försvaret med konsekvenser för gränsförsvaret, som allmänheten i god tid måste vara underrättad om. Detta är en försvarsplanering av helt annat slag än den vi hittills haft. Jag sätter stort värde på att statsrådet nu så energiskt betonar, att vi inte är framme vid några lösningar utan att endast överväganden bör göras. Och visst kan vi göra överväganden. Men jag får lov att säga att jag tycker — och jag är inte ensam om det — att det är litet för, tillåt ordet, slarvigt av chefen för försvarsdepartementet att i en debatt i Folkets hus i Stockholm eller någon annanstans framföra så allvarliga planer och funderingar på en radikal omläggning av hela den operativa uppläggnings av vårt försvaret.

Herr talman! Får jag sedan till sist bara säga, att det beträffande atompolitiken var ganska onödigt att försvarsministern drog upp sådana perspektiv som här nyss. Vi är ense om att för närvarande ingenting i den vägen bör göras. Det har herr Eliasson i Sundborn sagt, och jag instämmer i det. Men då är det rätt väsentligt att regeringen närstående personer icke uttalar en helt annan mening, nämligen att vi nu definitivt bör besluta att frågan om atomvapen över huvud taget inte skall övervägas. Handlingsfrihet bör alltså hävdas.

Herr ELIASSON i Sundborn (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag är mycket glad över försvarsministerns besked beträffande

Viggenprojektet. Det är kanske inte riktigt att säga att jag har ställt mig mycket positiv till Viggenprojektet. Produkten tror jag nog man kan säga att det inte är något fel på; vad jag har varnat för är att satsa 1 500 miljoner kronor på utvecklingen av en ny flygplanstyp utan att veta om man har råd att köpa ett tillräckligt antal, eftersom man i så fall får en så hög kostnad per plan. Detta i sin tur gör att man inte får en riktig avvägning inom totalförsvaret. Jag vill inte påstå att min oro på denna punkt är helt försvunnen, herr försvarsminister. Men jag är glad över att försvarsministern så klart uttalat att han betraktar det som önskvärt att en försäljning av Viggen till intresserade lämpliga länder kan komma till stånd. Det betyder att vi kan göra besparingar på flera hundra miljoner kronor. Det är en avsevärd skillnad om serieproduktionen blir så liten att priset per plan totalt blir 20 miljoner kronor eller om man har möjlighet att genom större serieproduktion nedbringa det till 12—13 miljoner kronor. Det besked herr försvarsministern gav är jag alltså utomordentligt tillfreds med.

Sedan skall jag, herr talman, nöja mig med ytterligare en kommentar, eftersom herr Ståhl redan tagit upp en del av de frågor jag tänkte beröra. Jag skulle vilja säga några ord om vem det är som splittrar. Herr Bohman var vänlig nog att göra en liten antydning om att det var mittenpartierna som splittade. Vad som händer är ju inte någon hemlighet; från mittenpartiernas sida gjordes ett utkast till utredningsdirektiv, och det hakade högern på. I slutskedet i höstas — vilket också sagts här från talarstolen — förklarade vi oss från mittenpartiernas sida beredda att diskutera ytterligare besparingar i detta projekt; det var inget bud, utan det var avsett att vara ett underlag för våra resonemang. Vad fanns det då för anledning att begära ny ÖB-utredning om det förslag vi redan hade? Vi ville ju se

ytterligare alternativ för att få ett fyl-
ligare underlag. Nej, herr Bohman skall
nog vara litet försiktigare med sina
uttalanden på denna punkt. Hans fun-
deringar kan ju också leda till den lilla
motrepliken — som jag inte tycker helt
saknar relevans — att de som talar om
splittring kanske borde tänka på egna
av- och inbrott och en del annat.

Problemet att komma överens i för-
svarsutredningen ligger ju i svårigheterna
att finna en linje som går någonstans
mellan regeringspartiets politik, som
kännetecknas av plötsliga utspel, och
högerens extrema ståndpunkter. Det
man ofta möter från högerhåll, i pres-
sen och på annat sätt, att högern skulle
ha något slags monopol på försvarsvil-
jan eller att man inte är försvarsvän om
man inte svär på varenda siffra som
militära myndigheter anger i sina an-
slagsaskanden, det ger jag inte mycket
för. Det är på tiden att vi gör oss kvitt
den sortens resonemang. Avvägningen
inom försvaret får göras med litet vi-
dare perspektiv och med hänsyn tagen
till litet mer allmänna synpunkter. Jag
hoppas att vi inte behöver fortsätta dis-
kussionen om vem som splittrar. Jag
förmodar att det är vi i mitten som får
bli något slags riktningssigare om det
skall bli möjligt att nå en överenskom-
melse med bred anslutning.

Försvarsministern har alldeles rätt i
att vårt försvar, eftersom vi inte satsar
på polarisubåtar och liknande, inte står
på en extremt hög teknisk nivå och att
vi måste beakta detta. Det är också mitt
skäl för att vi inte skall anskaffa några
kärnvapen. Vi skall inte försvaga vårt
konventionella försvar. Men jag skulle
också vilja säga att när vi bedömer de
kostnader vi lägger ned på försvaret, så
får vi också beakta att vi är ett litet
folk i ett vidsträckt land. Våra land-
gränser och våra kuster är långa. När
vi bedömer våra försvarskostnader måste
vi därför se frågan i ett territoriellt
perspektiv på ett helt annat sätt än vad
vissa stormakter behöver göra.

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

Herr NIHLFORS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall här inte ingå
på försvarsutredningens överväganden
och framtidsbedömningar utan i stället
försöka hålla mig till dagens ämne, som
faktiskt är budgeten för nästa år. Där
har mittenpartierna lagt förslag, som
innebär förstärkningar på sysselsätt-
ningssidan inom viss försvarsindustri.
Detta menade försvarsministern är rela-
tivt onödigt; det går att sysselsätta in-
dustrierna med de beställningar som re-
geringen föreslagit. Men då vill jag po-
ängtera att man inom berörda industri-
er trots regeringens åtgärder ändå är
orolig inför situationen, kanske inte för
den närmaste framtiden men väl inom
en näraliggande framtid. Även om man
för nästa budgetår lyckas undvika av-
beställningar och sysselsättningssvårig-
heter av större omfattning — dock med
undantag för några företag t. ex. centra-
la flygverkstäderna i Västerås — så har
ändå stora delar av berörd industri i
sin planering för framtida verksamhet
varit inställd på att *staten* skulle fast-
hålla vid *sin* planering när det gäller
materielanskaffningen inom försvaret.
Och det är den planeringen som nu
rubbas. Berörda industrier måste då
vidta omDispositioner, som i vissa fall
leder till friställanden av arbetskraft.
Särskilt bekymmersamt är läget för
specialister av olika slag.

Vad sedan gäller de prutningar på
civilförsvarssidan som försvarsminis-
tern omnämnde och som har avgjorts
tidigare av riksdagen vill jag säga att
våra förslag visserligen avvek från rege-
ringens men att bakom detta inte i och
för sig låg någon politik utan att det
var en avvägningsfråga. Vårt alternativ
till militär försvarsbudget med en högre
anslagnivå motsvaras av prutningar på
andra håll än inom totalförsvaret. Det
är en total avvägning i vårt budgetalter-
nativ som möjliggör våra förslag till
något högre utgiftsram för försvaret.

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Jag skall inte förlänga debatten om vad som har förekommit i utredningen. Det meningsutbytet får de ledamöter av kammaren som tillhör försvarsutredningen fortsätta. Jag vidhåller emellertid min tidigare bedömning av vad som hände där.

Sedan sade jag inte, herr Bohman, att högern radikalt har ändrat ståndpunkt, utan jag sade att högern måste radikalt ändra ståndpunkt, om det skall bli möjligt att än en gång nå samförstånd i försvarsfrågan.

Vi har under ett antal år följt vissa principer för försvarets utbyggnad. De viktigaste har varit att försvarskostnaderna reellt skulle få stiga med 2,5 procent per år, att full kompensation skulle utgå för pris- och lönestegringar och att vissa ting skulle ligga utanför de s. k. militära ramarna. Under den tid som denna ordning rått har vi självfallet byggt upp ett allt starkare försvar. Men menar herr Bohman nu att man inte kan tänka sig att någon gång bryta denna ordning — som ju innebär en ständig förstärkning, eller skall vi kalla det militär upprustning? Menar herr Bohman att sedan vi en gång har kommit överens om behovet att förstärka försvaret och att vi skall göra det enligt vissa principer, skall vi vara bundna av det för all framtid? Naturligtvis inte! Och om man vill göra en ändring, om vi vill bryta av upptrappningen, så är ju tillfället att göra det när den försvarsperiod som partierna varit ense om utgår. Den senaste har varit fyra-årig, och den har inneburit en väsentlig förstärkning av försvaret.

Nu anser vi inom det socialdemokratiska partiet och inom regeringen, att det stats- och samhällsekonomiska läget och dessutom det internationella läget ger oss möjligheter att säga:

Nu har vi ett starkt försvar. Det finns ingenting, särskilt när vi sitter illa till ekonomiskt, som säger oss att vi behö-

ver fortsätta förstärkningarna. Vi kan bevara den nuvarande styrkan; det är vad det nuvarande läget kräver.

Jag kan inte se annat än att detta är en helt rimlig ståndpunkt, som herr Bohman nog får respektera.

Herr Bohman säger att det värsta är att vi ger sken av att detta förslag har tillkommit efter sakliga överväganden och inte är ett politiskt, taktiskt grepp. Det är ganska oförsynt av herr Bohman att föra fram denna insinuation, när han dessutom vet att kammarens två andra borgerliga partier i stort sett står på samma ståndpunkt som socialdemokraterna. Det är herr Bohman som är ganska ensam om sin mening i försvarsfrågan.

Jag skall inte vidare gå in på frågan om den nya avvägning mellan det militära och det civila försvaret som skymtat i motioner och ställningstaganden från folkpartiet och centerpartiet. Jag tror *inte* att det kanske har varit fråga om en medveten avvägning. Men herrarna skall komma ihåg att det är svårare att vinna förståelse för anslagshöjningar till de civila delarna av totalförsvaret än det är att vinna förståelse för de militära. Det är inte många människor som anser att det är nödvändigt att vi arbetar med problem som rör beredskapssjukhus, vilka kostar en del pengar, att vi sysslar med lagringspolitik, att vi utbildar oss i självskydd o. s. v. Det är inte särskilt populära saker. När vi som arbetar med frågorna ändå vinner förståelse inom regeringen för anslagsökningar på dessa punkter, känns det litet egendomligt att man från borgerligt håll just kastar sig över anslagen till dessa ändamål och vill ha fram en annan avvägning.

Jag förstär inte alls herr Ståhls resonemang om principerna för den framtida försvarsutbyggnaden, som ju är föremål för offentlig debatt. Det kanske viktigaste bidraget återfinns i de socialdemokratiska direktiven för ÖB-utredningar. Hela den problematik som gäl-

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

ler expertutredning om en ny typ av försvar finns där punkt för punkt. Herr Ståhl har väl läst denna skiss? Det är klart att om denna skiss skulle bilda grund för nya principer för försvarsutbyggnaden, får vi en annan avvägning mellan t. ex. olika vapensystem, mellan försvarsgrenarna. Det är ju dessa som jag har uttalat mig om — inte slarvigt utan medvetet och bestämt. Det står alldeles klart uttryckt, att vi kanske tvingas att inrikta oss på ett försvar där de dyraste delarna eventuellt inte får plats. Och de dyraste delarna är ingredienser i det som vi kallar för periferiförsvaret.

I direktiven står bestämt angivet: »Vid försvaret mot kustinvasion prioriteras området inom och nära vår kustzon. Försvaret utformas härvid så att dubbleringar av attackflygets funktioner undviks.» Det är detta jag har uttalat mig om. Har herr Ståhl inte förrän nu uppfattat att dessa tankar och idéer finns med i den socialdemokratiska försvarspolitikerna, finner jag detta högst betänkligt, och jag ber herr Ståhl att i så fall läsa direktiven, som ju herr Ståhl har tillgång till.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag är ledsen att jag citerade försvarsministern fel, ty det gjorde jag. Försvarsministern sade faktiskt att vi måste radikalt ändra ståndpunkt, om det skall bli enighet. Nu är det ju ingen skillnad i sak, ty om det nu för att nå enighet krävs, att vi skall radikalt ändra ståndpunkt och vår ståndpunkt motsvarar det som tidigare gällt, måste detta innebära att det är någon annan som radikalt har ändrat ståndpunkt.

Jag har inte gjort gällande — det framgick väl alldeles klart av mitt anförande — att vi skall ha samma försvar i alla tider. Vi skall tvärtom tid efter annan ompröva vårt försvar och försöka skaffa oss det som ger bästa möjliga effektivitet för de resurser som försvaret får. Vad jag kritiserat är det sätt på vil-

ket nytänkandet har aktualiserats. Jag skall inte gå tillbaka till vad som inträffat, men jag skulle vilja tillägga, att om man skall införa ett nytt försvarstänkande, så kan man inte göra det över en natt. Det krävs en lång övergångstid, så som vårt försvar är konstruerat med den rullande långtidsplaneringen. Man skall också öppet redovisa vilka konsekvenserna blir.

Ingen kan beskylla oss för att ha varit inkonsekventa i vårt försvarstänkande. Det var närmast på den punkten jag ville hyfsa diskussionen, eftersom det nu hävdats att vi drivit en alldeles speciell »extrem» linje i frågan.

Försvarsministern vidhåller tydligen att det internationella läget ger oss möjligheter till nedskärningar. Jag bestriider att det internationella läget är sådant att det ger oss möjligheter att dra ned försvaret. I försvarsutredningens egna undersökningar och i den säkerhetspolitiska studie, som gjordes på försvarsutredningens uppdrag, konstaterades — och ingen i försvarsutredningen reste någon invändning på den punkten — att spänningen i världen snarare hade ökat, att motsättningarna mellan stormakterna snarare var större än vad de hade varit tidigare.

Jag har i och för sig ingenting emot att stå ensam — tvärtom många gånger. Men jag tror inte att jag är ensam inom oppositionen då det gäller att bedöma orsakerna till det socialdemokratiska utspelet i försvarsfrågan. Och det är väl ingenting att skämmas för att man av politiska skäl byter ståndpunkt. Men vad jag reagerat mot är att man skyllt på icke bärande sakliga motiv när man intagit en ny ståndpunkt.

Herr Eliasson i Sundborn begav sig plötsligt från denna talarstol ut på torget, skulle jag vilja säga. Det var onödigt — hade herr Eliasson hört upp på vad jag sade skulle han inte ha behövt göra det. Och att påstå att den ståndpunkt vi intagit i försvarsfrågan är »extrem» är, mildt sagt, överord.

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

Herr STÅHL (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är tre ting jag vill konstatera innan jag lämnar denna debatt.

Det första är att samtliga de partier, vilkas representanter här tagit till orda, har hållit alla möjligheter öppna för att även i år söka nå fram till ett enigt förslag i försvarsfrågan.

Det andra är att — i varje fall från mittenpartiernas sida — utrikespolitiken inte vid något tillfälle använts som argument för en ändrad ståndpunkt i försvarsfrågorna. Vi har exempelvis inte sagt någonting om förändringar i läget utanför våra gränser.

För det tredje har jag varit med och gnuggat och läst vilka direktiv den socialdemokratiska delen av försvarsutredningen har lämnat för experternas utredning. Detta är en sak. Men det är en helt annan sak när försvarsministern vid samma tidpunkt gör dessa ord till sina, vilket jag inte väntat. Vad jag har karakteriserat som slarvigt är att man låter en bred allmänhet få intrycket att detta är den inställning chefen för försvarsdepartementet har innan utredningen av detta stora och svåra problem ens har börjat. Min karakteristisk förefaller mera befogad nu än första gången jag använde den.

Herr ELIASSON i Sundborn (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Bohman sade att jag liksom »uppträdde på torget». Menar herr Bohman att det inte är så noga när man talar till allmänheten, eller vad menar han? Är det så högern värderar vardagsmänniskorna? Jag uppfattar herr Bohmans yttrande så, och jag beklagar om jag missuppfattade det vilket kanske inte var så förvånansvärt med hänsyn till vad som skrivs i en del av högerpressen att mittenpartierna på något sätt skulle ha lämnat den ståndpunkt som oppositionspartierna enats om beträffande ett

visst utredningsalternativ. I anledning därav ville jag förklara att vi begärt ett nytt utredningsalternativ. Det hade dittills inte varit fråga om några bud utan om alternativ för de militära myndigheternas utredning. Kvar står i alla fall detta problem, som jag inte tror att man kan bortse från, att möjligheterna att nå enighet i försvarsfrågan — det är vi alla på det klara med — underlättas inte av det plötsliga utspel som regeringspartiet gjort. Samma sak gäller en del yttringar som förekommit på högerhåll. Vi får, som herr Ståhl sade, hoppas att vi så småningom skall kunna resonera oss fram till enighet. Försvarsministern ville ju också betona att det inte var något av de i utredningen representerade partierna som ifrågasatt en nedskärning.

Som jag många gånger framhållit från denna talarstol måste vi dämpa försvarskostnadsstegringen. Det vore värdefullt om vissa inte framställde varje sådan tanke som en tanke på att riva ned försvaret. Det behövs litet mer nyanserad diskussion på en del håll.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Jag måste fullfölja diskussionen med ett par ord till herr Ståhl. Jag har inte ställt mig bakom och accepterat denna inriktning av försvaret som ett faktum. Jag har sagt att vi vill ha en utredning och att vi har tid därför. Om någon tidning sedan påstått att det är min uppfattning, är det en annan sak. Att jag är inne på sådana tankar är alldeles tydligt, men vad som är väsentligt är att vi vill ha dessa frågor utredda. Jag skall ge herr Ståhl bakgrunden eftersom han själv är med på det som är grundläggande för denna syn.

I de direktiv som utgått till ÖB är mittenpartierna och socialdemokraterna eniga om vissa gemensamma utgångspunkter. Det är dessa utgångs-

punkter som är så väsentliga och jag ber, herr talman, att få läsa upp ett par meningar därur.

»Vårt nuvarande försvar bygger i väsentlig utsträckning på de principer och strategiska bedömningar som ligger till grund för 1958, 1961 och 1963 års försvarsbeslut. Den internationella situationen och hotbilden för vår del har emellertid undergått relativt stora förändringar sedan dessa försvarsbeslut fattades», säger bl. a. herr Ståhl. »När de för den senare utvecklingen av försvaret grundläggande utredningarna gjordes år 1957 byggde t. ex. Förenta staternas doktrin fortfarande på att varje aggression skulle mötas med massiv vedergällning. Det bedömdes möjligt att Sovjetunionens doktrin och stridskrafter skulle komma att utvecklas på samma sätt. Mot denna bakgrund angavs i ÖB 57 bl. a. 'att flyg- och fjärrvapen-anfall med användning av atomvapen framstår som en allt farligare betvingelsemetod' och att denna i vissa lägen bedömdes kunna användas mot oss. Utvecklingen synes emellertid i väsentligt avseende ha förändrats, vilket även framgår av ÖB 65. Begränsade krig och särskilda typer av konflikter i ett oklart område av fred och öppet deklarerade krig har fått ökad aktualitet. Det finns också tecken som tyder på att Förenta staterna och Sovjetunionen eftersträvar en ökad grad av avspänning.»

Sedan kommer man in på att dessa förändrade förhållanden, framför allt det förändrade doktrintänkandet hos stormakterna, kommer att påverka vårt försvars sammansättning. Där har socialdemokraterna sedan pekat på hur man i varje fall utredningsmässigt skall försöka få fram ett försvar, där avvägningen blir annorlunda mellan olika vapensystem och där man pekat på att det inte är säkert att vi kan få plats med alla dyra vapensystem i ett sådant försvar. Därför har frågan ställts om hur mycket vi har råd att avdela för vårt perifera försvar. Dessa frågor är

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

ställda. De är väsentliga, centrala i den diskussion som också pågår, och jag kan försäkra herr Ståhl att de kommer att bli mycket centrala också i den försvarsdebatt som kommer när försvarsutredningen av ÖB har fått de utredningar som är beställda.

Herr NIHLFORS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Eftersom jag är den ende kvarvarande replikberättigade deltagaren i detta avsnitt av debatten, begärde jag ordet för att inte bara för mig själv utan även för övriga deltagare framföra en viss tillfredsställelse över att försvarsministern i dag givit uttryck för en mera nyanserad uppfattning i fråga om utformningen av det nya försvaret. Hans föredrag i Folkets hus den 14 januari, som jag och en annan ledamot av försvarsutredningen åhörde, var helt annorlunda uppbyggt än den slutliga utformningen av de utredningsdirektiv som socialdemokraterna sedermera gav till ÖB. Jag tror att en viss tillnyktring ägt rum. För min del tycker jag att det bara är tacknämligt att vi nu på det sättet fått frågan till ett utredningsalternativ utan att man i förväg har bundit sig för alltför bestämda uppfattningar.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Jag är ledsn att behöva säga herr Nihlfors att de principer, som vi begärt att ÖB skall utreda, precis stämmer med det anförande som jag höll vid konferensen i Folkets hus.

Herr JANSSON (k):

Herr talman! När vi försöker utspäna vad mänskligheten har att vänta sig rör vi oss i en mycket bred sektor mellan å ena sidan den nukleära tillintetgörelsen och å andra sidan huruvida mänskligheten kommer att utnyttja de vetenskapliga och tekniska resurserna för att skapa hyggliga förhållanden.

Jag skulle inledningsvis vilja faststäl-

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

la några ting, om vilka jag tror att det finns en ganska enig opinion:

1) att vår civilisation inte kan överleva ett nytt storkrig;

2) att den enda möjligheten att förhindra en kärnvapenkatastrof för världen är en omfattande allmän och kontrollerad avrustning samt ett omedelbart övergivande av kärn- och andra massförintelsevapen;

3) att tiden är ytterst knapp för att hindra spridningen av kärnvapen till andra nationer som ännu inte äger sådana och att det är en brådskande uppgift att förhindra att de blir ägare därav;

4) att världens uppdelning i rivaliserande militära block som rustar mot varandra utsätter freden för en ständigt risk för olyckshändelse och världen för fara;

5) att en ekonomisk omställning som en följd av en världsomfattande avrustning inte är något oöverkomligt problem för vare sig den socialistiska världen eller den del av världen som bygger på s. k. fri företagsverksamhet;

6) att trots omöjligheten att överenskomma om avrustning utan kontroll eller kontroll utan avrustning är ändå någon kontroll — hur dålig sådan man än skulle kunna åstadkomma i världen — bättre än ingen och bättre än att låta kapplöpningen i fråga om rustning fortsätta.

Jag vill lägga dessa synpunkter i boten för mitt resonemang beträffande den konkreta frågan om ramberäkningen.

Vi har naturligtvis under hela efterkrigstiden deltagit i en internationell kapprustning, och enorma resurser har använts till rustningar i en värld där stora delar av befolkningen svälter. De årliga investeringarna i militär materiel i vårt land har tillfört rustningsindustrin stora vinster — jag har påpekat det tidigare i samband med den diskussion som vi förde om förstärkande av den svenska krigsindustrin.

Delar av dessa resurser, som har bundits till upprustning, kunde enligt min mening ha använts till en aktiv, internationell biståndspolitik och även till sociala förbättringar.

Den försvarsordning vi har är dyrbar och orealistisk. En ny, realistisk målsättning för Sveriges försvar måste därför framtvingas. Med denna som utgångspunkt kan man stoppa militariseringen och deltagandet i kapprustning och ersätta detta med nedrustning i förening med aktiv neutralitets- och fredspolitik.

Den svenska försvarsorganisationen bör bygga på allmän värnplikt men med ett vidgat hänsynstagande till enskilda och grupper som ej önskar vapenutbildning. Dess uppgift bör vara att förbereda och möjliggöra en uthållig, omfattande och effektiv kamp mot en eventuell framtida ockupationsmakt. Den gränsbevakning, som det åvilar ett neutralt land att upprätthålla, kan ej ges den orealistiska uppgiften att slå tillbaka ett stormaktsangrepp, men den skall genomföra polisiär bevakning av luftrum, landgränser och territorialvattnen. En förändring till en vapenteknisk och kostnadsmässig nivå som motsvarar dessa uppgifter bör omedelbart inledas. En sådan ny målsättning förutsätter en ny orientering av hela försvarstänkandet och en försvarsledning som såväl centralt som lokalt står under de folkvalda organens mera direkta kontroll. Total avrustning anser jag endast kunna genomföras i anslutning till en internationell avrustning. Givetvis bör dock varje land genom initiativ och genom att åtminstone i viss mån gå före påverka utvecklingen i denna riktning.

Det militära försvaret — det har betonats tidigare — måste alltmer ses som en krympande del av säkerhetspolitiken. Till de mera betydelsefulla delarna av ett lands säkerhetspolitik hör numera utrikespolitiska initiativ, internationella biståndsinsatser, mellanfolkligt

samarbete på olika nivåer samt ekonomiskt och psykologiskt försvar. Jag skulle därför, när denna fråga diskuteras, vilja ställa den tanken i förgrunden att vi genom omorganisering skall försöka uppnå besparingar, som vi bör använda till ökat u-landsbistånd och sociala förbättringar här i landet. Den produktionskapacitet som blir disponibel när rustningsbeställningar bortfaller kan möjliggöra betydande leveranser till eftersatta länder av maskiner för produktionsändamål, transportfordon, teknisk apparatur o. s. v.

Säkerhetspolitiken måste kombineras med en utrikespolitik som aktivt stöder alla nedrustningsinitiativ på det internationella planet. Till de åtgärder som bör främjas hör överenskommelser om kärnvapenfria zoner, neutralitetsförbund, rustningsbegränsande åtaganden, upplösning av militärpakter, avskaffande av militärbaser på andra länders territorium, bortdragande av trupper i andra länder, provstoppsavtal, förbud mot kärnvapen och förstörelse av kärnvapenlager. Allt i den vägen som kan göras inom eller utom Förenta Nationernas ram bör den svenska regeringen sträva efter. För att FN skall kunna fungera effektivare måste en ytterligare konsolidering komma till stånd, främst i två avseenden: universalitet och efterlevnad av stadgan.

Den svenska neutralitetspolitiken måste fullföljas med inriktning på att skapa ett nordiskt neutralitetsförbund. Ett nedrustat Norden i kombination med ett demilitariserat Tyskland och ett i övrigt nedrustat och kärnvapenfritt Centraleuropa skulle kunna utgöra ett viktigt steg mot en internationell avspänning. Naturligtvis måste hela den svenska försvarsfrågan ställas in i detta internationella eller åtminstone europeiska sammanhang.

Det sades redan i trontalet i början av detta år att det förelåg vissa tecken till avspänning i Europa. Enligt herr Bohman har ingen förändring skett;

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

Jag har med viss förvåning lyssnat på hans polemik mot den tes som fanns uttryckt i trontalet.

Med utgångspunkt i att läget i Europa är bättre bör Sverige överge den försvarsordning som vi haft under hela efterkrigstiden.

Den nuvarande försvarsordningen går i stort sett tillbaka till det läge som rådde när USA:s utrikespolitik som sin ledande doktrin hade den massiva vederläggningen. Det råder inga tvivel om att dessa strategiska idéer tidigare starkt influerade den svenska militära ledningen och att de har kommit att påverka den militära målsättningen, en målsättning som blir alltmer föråldrad och därför starkt kritiserad i alla delar av världen. Målsättningen för vårt svenska försvar bör vara att möjliggöra en uttållig kamp mot en eventuell ockupationsmakt och att upprätthålla ett gränsskydd. Nedrustning till en nivå som motsvarar den målsättningen borde kunna inledas redan nu.

Det är att beklaga att försvarsutredningen inte kunnat redovisa något resultat i dag. Det var planerat att utredningen nu skulle ha varit färdig med något arbete. Jag får väl också anse det vara riktigt, som har framhållits av både försvarsministern, herr Mellqvist och andra, att de som egentligen har förseerat försvarsutredningen är de som hoppade av; de är så intresserade av försvarsfrågorna att de var tvungna att försena utredningens arbete så att vi inte kunde behandla ärendet utifrån de direktiv försvarsministern gett. Det står i direktiven att något av arbetet skulle vara färdigt till denna vår. Det blev inte färdigt på grund av herr Bohmans och herr Virgins beteende. Jag vill uttrycka mitt missnöje med att försvarsutredningen tog hänsyn till detta avhopp.

Som jag ser det borde det faktiskt ha varit lättare för försvarsutredningen att arbeta utan dessa ledamöter. De gick ju ur utredningen frivilligt. Jag förstår inte

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

varför man måste — om uttrycket i detta sammanhang tillåtes — när man blir av med dessa lik i lasten, avbryta sitt arbete. Då förelåg ju de verkliga förutsättningarna att påskynda arbetet. Så gjorde man dock inte.

Det må vara tillåtet för en representant för ett parti som inte är företrätt i försvarsutredningen att i detta sammanhang uttrycka några önskemål rörande denna utredning. Det första av dessa önskemål är att utredningen borde avvisa varje tanke på svenska atomvapen. För det andra borde utredas under vilka former en kärnvapenfri och militärt uttunnad zon i Norden bör kunna förverkligas. För det tredje bör man ta sikte på en helt ny försvarsordning. Jag skall inte ta upp tid med att citera direktiven, men i dessa ger departementschefen full täckning för en helt ny försvarsordning, åtminstone enligt min tolkning. För det fjärde bör formerna för ett icke-våldsförsvaret utredas. För det femte bör ett helt nytt system av civil kontroll över alla försvarsanordningar införas. För det sjätte borde man bearbeta frågan om en väsentlig förkortning av värnpliktsutbildningen. För det sjunde väntar jag mig att försvarsutredningen föreslår att alla repetitionsövningar inställs. Man bör i varje fall pröva den frågan när läget är så pass avspänt som det är i Europa just nu. Det är ju faktiskt så, att spänningssfärerna har förflyttats till andra världsdelar, även om det naturligtvis också föreligger spänning i Europa.

Jag skall inte närmare gå in på det värnpliktiga manskapets ekonomiska och sociala förhållanden. Det föreligger ju förslag till förbättringar för manskapet. Jag vill bara säga att de är otillräckliga vad beträffar både värnpliktslön och familjepening.

Det vore också önskvärt att försvarsutredningens förslag resulterade i en klarare bestämning av att var och en som av etiska eller andra skäl motsätter sig militärtjänst skall få rätt att välja civilt arbete, inbegripet hjälpinsats i

u-länderna. Jag tror att det är värdefullt.

När det gäller de olika alternativen har ju herr Bohman talat för alternativ C i försvarsutredningen, vilket innebär, att vi fram till 1972 skulle få en ökning av militärkostnaderna på i runt tal 2,5 miljarder. Det är mycket anspråksfullt att, som herr Bohman gör, fastställa att Sveriges behov i militärt avseende motsvarar exakt den kostnadsram för de militära utgifterna som högern vill fastställa. Hur vet herr Bohman det? Jag måste säga att man är inte lite förmäten när man betraktar varje förslag som är annorlunda än högerns som uttryck för en avsikt att radera vårt lands nationella försvar.

Jag vill för mitt partis vidkommande och för min egen del uttrycka den meningen att vi inte är emot ett militärt skydd för vår neutralitet, men vi vill ha ett militärt skydd annorlunda än det nu är utformat.

Inget parti i försvarsutredningen anser att man skall minska försvarsutgifterna, säger försvarsministern. Nej, det är riktigt. Det parti som vill att man skall minska försvarsutgifterna står tyvärr utanför försvarsutredningen. När försvarsministern gör ovannämnda konstaterande, har man ju anledning att beklaga att vårt parti inte är representerat i utredningen. Vidare säger försvarsministern att inget parti vill försvaga värnkraften. Eftersom han inbegrep alla partier skall jag inte polemisera mot honom, även om jag anser, att högerns ståndpunkt i försvarsfrågan innebär ett försvagande av svenska folkets värnkraft, därför att en sådan satsning på militärutgifterna som högern förespråkar icke kan ske inom ramen för någon nationell samling. Jag kan nämligen inte tänka mig att de stora organisationerna, exempelvis Landsorganisationen, skulle kunna vilja vara med om militärutgifter av sådan storlek som herr Bohman och högern i allmänhet förespråkar.

För min del tycker jag det är själv-

klart att den automatik, som har legat till grund för hittillsvarande militäranslag och höjningar av dessa, nu måste definitivt brytas.

Det talas om långsiktig planering, och det är väl riktigt att man på detta område måste ha en långsiktig planering. Det egendomliga är bara att all långsiktig planering i försvarsfrågan har gått ut på höjda militäranslag. Varför finns det inte en planering som är flexibel på så sätt att man planerar en successiv sänkning av militärutgifterna? Jag är inte alldeles ensam om att förespråka en sådan planering, ty denna tanke har även uttryckts av ledamöter i denna kammare som inte tillhör mitt parti.

Statsministern var också inne på långtidsplaneringen och framhöll att det är en försvarspolitisk filosofi att långtidsplanera. Jag skall ansluta mig till tanken på långtidsplanering därest man i denna inbegriper det momentet, att vi måste få till stånd en successiv nedrustning. Enligt min mening finns det också täckning härför i direktiven där det står att vi skall utforma en försvarsorganisation, så att vi snabbt kan anpassa oss till en internationell nedrustning. Jag är helt övertygad om att herr Bohmans ståndpunkt inte innehåller någon av dessa tankar.

Jag vill också kommentera herr Eliasons i Sundborn anförande. Han sade att vi skall ha ett försvar som är krigsavhållande för en stormakt. Det är klart att alla önskar detta, men det är mycket svårt att fastställa vad som i det ena eller andra läget är mest krigsavhållande. Vi kan bara diskutera, vilket alternativ som kan anses mest sannolikt och kommer egentligen inte längre än till gissningar. Jag skulle emellertid vilja framföra en synpunkt härvidlag.

Det finns många exempel på hur militärt vanetänkande och felaktig organisation mycket snabbt kan leda till militär katastrof även om investeringarna i försvaret varit mycket stora. Jag kan som exempel nämna Maginot-linjen un-

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

der andra världskriget. Omvänt har vi sett prov på att ändamålsenlig organisation och taktik kan ge utomordentliga resultat även om militärutgifterna varit mycket låga. Exempel härför har vi från Jugoslavien, Algeriet, kanske Vietnam och många andra länder. Det är fel att låsa denna debatt vid frågan om hur mycket det skall kosta, ty det gäller inte bara pengar utan hela den försvarsorganisation som skall utarbetas.

Det har sagts att ett gerillaförsvaret är någonting att tänka på för Sveriges del. Det är framför allt herr Eliasson som i dag har varit inne på denna tanke, men jag är inte så säker på att han har rätt. Det är möjligt att man i framtiden måste tänka sig en kombination mellan i viss utsträckning konventionellt försvar och i huvudsak gerillaförsvaret. Man har varit inne på frågan om vårt lands så att säga naturliga resurser, och skall man ta upp ett resonemang härom — jag skall verkligen inte bli långgrandig — tror jag man kan konstatera, att Sveriges läge i geografiskt och befolkningsmässigt hänseende säger oss att vi absolut måste försöka undvika stora fältslag och att det mera måste bli fråga om att utkämpa gerillakrig — om landet skulle utsättas för olyckan att bli ockuperat.

Jag förutsätter att alla är på det klara med att det är mycket svårt att försvara vårt lands gränser. Vi vet att första och andra rangens militärmakter inte klarade ett sådant försvar vid anfall från stormakter under andra världskriget. Kanske är det inte så många som drömmer om att Sverige skulle kunna göra det heller. Däremot kan både ett litet och ett stort folk i längden göra livet odrägligt för en ockupant. Det är därför som jag snarare är för ett gerillaförsvaret, även om man i ett sådant försvar kan diskutera vissa konventionella inslag.

Herr talman! Får jag till sist säga ett ord om Viggensprojektet. Jag är minst sagt tveksam, mer tveksam än vad herr

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

Eliasson i Sundborn var. Jag tyckte kanske att försvarsministern var något för självsäker just beträffande detta projekt, men han sade att man i framtiden kanske måste iaktta en större försiktighet vid utläggandet av beställningar hos försvarsindustrin. Jag är helt enig med honom härvidlag. Framför allt får inte ett utläggande av beställningar hos försvarsindustrierna ske med motive-ringar, att sysselsättningen där skall hållas vid liv. Detta får icke bli ett argument för en kapprustning; det måste finnas andra skäl för beställningarna. Men vi har haft detta förhållande på grund av att krigsmaterielindustrin är privatägd. Så fort det ryktas om att man skall spara någon krona på de militära beställningarna, så blir det ett förfärligt väsen och en psykologisk krigföring i pressen, som säger att vi då får en stor och omfattande arbetslöshet. Det är också av det skälet som jag och några andra motionärer nu liksom flera gånger tidigare fört fram kravet på ett förstatligande av krigsmaterielindustrin. Jag tror att priset på Viggen kunde bli lägre, om det inte vore en privat krigsmaterielindustri som tillverkade detta plan.

Vidare har frågan om att exportera Viggen tagits upp. Det är också en fråga som ger anledning till tveksamhet. Till vem skall vi exportera? Skall Sverige över huvud taget i framtiden vara ett krigsmaterielexporterande land? Jag tycker att den frågan verkligen bör ställas under prövning. Skall vi exportera till neutrala länder, till u-länder eller till länder som förbereder eller redan befinner sig i anfallskrig mot andra länder? Detta är svåra frågor, och jag tror att det är särskilt svåra för ett land som proklamerar en strikt neutralitet. Jag är överens med försvarsministern när han säger, att om vi skall ha ett sådant här plan, så kan vi inte framställa det i samarbete med andra länder. Det är mer en principiell fråga för oss som neutralt land att ha detta plan som en

egen produkt, menade han. Men så mycket större blir betänksamheten mot tanken på att exportera Viggen till andra länder. Det är ju riktigt att det därigenom blir billigare, men då måste man också ha med i funderingarna: Till vem är det man avser att exportera?

Herr talman! Med mitt anförande har jag följt den princip, som statsministern slog fast i sitt inlägg, att varje politiskt parti har rätt och plikt att bilda sig en uppfattning och även att ge uttryck åt denna sin uppfattning om vad det anser vara till gagn för landet i dessa frågor. Jag ber att få yrka bifall till de motioner — I: 485 och II: 606 — som väckts av den grupp jag tillhör och vari det hemställts om en minskning av anslagen till samtliga tre försvarsgrenar.

Herr talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr andre vice talmannen CASSEL (h):

Herr talman! Så länge detta var en debatt mellan hans excellens statsministern, chefen för försvarsdepartementet och de herrar som sitter i försvarsutredningen var jag förfärligt tveksam att ta till orda. Jag kände mig djupt osakkunnig i de specialiteter som dessa herrar talade om, ja, jag kände mig som någonting av en katt bland hermelineer i detta sammanhang. Herr Janssons nyss hållna anförande har emellertid givit mig nytt mod.

Bland de ting som aldrig upphört att förvåna mig är detta att samma kretsar här i landet, som med största möjliga röststyrka hävdar att vi måste föra en alliansfri utrikespolitik syftande till neutralitet i krig, också hävdar att denna utrikespolitik skall vara billig. Nuvarande försvarskostnader, säger man, är för höga. Det förefaller mig — jag betonar att jag är amatör på detta område — som om det funnes något i dessa två teser som inte riktigt stämmer överens. Jag skall inte ta upp någon

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

debatt om önskvärdheten av att vi kan fortsätta med vår alliansfria linje; jag tror att det finns en rad skäl som talar för att den linjen är riktig, och jag tror inte att vi har skilda uppfattningar om det. Men jag vill bestämt hävda en sak, och det är att den sortens utrikespolitik av naturen är dyrbar. Det måste vara utomordentligt mycket mer betungande för en liten nation som vår att försöka klara sig själv på försvarets område än att delta i en allians med mäktiga stater som är beredda att tillhandahålla mängder av dyrbar krigsmateriel.

Det har ibland sagts att tecken på avspänning nu kan skönjas. Det är möjligen riktigt. Men ingen vet väl i dag om det är en verklig omsvängning till det bättre eller om det bara är tillfälligheter. Jag tror därför att vi gör klokt i att fortfarande räkna med att vi lever i en ond och farlig värld, där ett litet folk, sådant som vårt, om det av egen kraft skall kunna uppnå en något så när acceptabel grad av säkerhet, måste vara berett att göra högst betydande offer. Det sägs ibland också: »Ja men, det har gått bra hittills; vi har lyckats hålla oss utanför de bägge världskrigen.» Det är riktigt, men vi minns väl alla hur det gång på gång i dessa krig uppstod situationer som var förfärligt farliga för oss och då det utöver allt annat ville till ett betydande mått av tur för att vi över huvud taget skulle klara oss. Vi kan väl också tillägga att vår nations möjligheter att överleva som ett fritt folk under båda dessa världskrig berodde på att Amerikas förenta stater kom till europeiska staters undsättning. Jag vet, herr talman, att det är inoportunt att tala om det för närvarande.

Frågan om vår alliansfrihet och vår försvarskraft har också något av en moralisk innebörd. För många människor, inte minst i våra nordiska grannländer, kan Sverige ibland förefalla som ett land vilket vill åka snålskjuts på en militärallians, till vars styrka och kost-

nader man inte är beredd att lämna något som helst bidrag. Vi vet att den anklagelsen är orättvis. Men för att kunna bevisa hur orättvis den i själva verket är måste vi kunna peka på att Sverige gör högst betydande uppoffringar för att trygga säkerhet och fred i vår del av världen. Till den bilden hör att varje inskränkning i vår försvarsstyrka, när det gäller så känsliga perifera områden som Nordkalotten eller centralt belägna områden som öresundstrakten, på något sätt måste kompenseras genom ökade ansträngningar från våra nordiska grannländers sida, om inte stabiliteten skall råka i fara.

Det händer av och till att man ute i Europa möter människor som kritiserar oss för att vi sedan andra världskriget och alltjämt enligt deras mening smiter undan från våra förpliktelser att slå vakt kring den västerländska demokratin. Då har vi hittills kunnat svara — jag medger med någon överdrift — att Sverige ensamt bevakar en lika lång gräns österut som hela det övriga Europa tillsammans. En försvagning av vår försvarskraft kan i Europa komma att uppfattas som om vi ville undandra oss naturliga förpliktelser.

För att vi skall kunna anses som ett alliansfritt land, vars neutralitet måste respekteras, räcker det inte med att vi själva bedömer det försvar vi presterar som tillräckligt för att i det världsläge, som vid varje tidpunkt råder, skydda vårt territorium till lands, till sjöss och i luften. Det viktigaste i sammanhanget är kanske inte vad vi själva tycker utan den uppfattning om vårt läge som man skapar sig runt om i generalstaberna i andra länder. Jag är alldeles övertygad om att specialisterna, alltså de människor som oavlåtligt uppmärksammar och värderar förändringar i risker och styrkeförhållanden, utomordentligt noggrant följer den svenska försvarssituationen. Det är säkert ingen av stormakterna som hyser något intresse av att lägga sig till med någon del av vårt

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

territorium, men uppenbarligen ligger det i vars och ens eget säkerhetsintresse att noga vaka över att här inte uppstår något av ett militärt vakuum, som kan föranleda eller till och med tvinga någon annan makt att i en konflikt utnyttja svenskt territorium.

En försvagning av vår potential kan rubba balansen på sådant sätt att det i en given situation kan vara nödvändigt att hinna ockupera delar av det svenska territoriet innan någon annan hinner dit. Förutsättningen för att stormakterna skall lämna oss i fred måste vara att de litar på vår egen förmåga och vår egen kraft och vilja att värja svenskt territorium.

Med den försvarspolitik vi fört sedan andra världskriget tror jag man kan säga att de förutsättningarna har varit väl fyllda. Man har litat på vår förmåga och vilja. Huruvida man kommer att göra det även efter det beslut vi väl kommer att fatta om några timmar är jag däremot litet mera tveksam om.

Herr talman! En av de frågeställningar som just nu fångar vår uppmärksamhet är huruvida det kan vara möjligt för oss att med bibehållen alliansfri utrikespolitik vinna anslutning till den europeiska gemensamma marknaden. Man kan också leka med ord och med en vändning på hela frågan säga så här: Sveriges möjligheter att i fortsättningen driva en alliansfri utrikespolitik och ta på sig därmed förenade tunga ekonomiska bördor har ett visst samband med att vi får inträde i denna ekonomiska gemenskap. Om vi skulle bli ställda utanför och råka ut för den diskriminering av vår handel som det skulle föra med sig, skulle det under i övrigt vidriga förhållanden betyda att allt större svårigheter uppstår för oss att bära de militära bördor som alliansfriheten förutsätter. De människor utom och inom landet som önskar ett alliansfritt Sverige borde fördenskull med all makt understödja en politik som kunde göra oss delaktiga av den gemen-

samma marknaden. Jag vill ha sagt detta med adress åt olika väderstreck.

Kontentan, herr talman, av mina funderingar är ingenting annat än att så länge vi är eniga om att föra en alliansfri utrikespolitik — och det hoppas jag att vi skall förbli — förutsetts det att vi också förblir eniga om att bära de bördor som följer med en sådan politik. Tyngden av de bördorna kan variera efter de aktuella riskerna — naturligtvis sett på litet längre sikt. Men det svenska folkets relativa säkerhet får inte bli ett uns mindre än den är för närvarande. Jag undrar, herr talman, om det inte skulle vara värdefullt om vi för det fortsatta resonemanget kunde enas åtminstone så långt.

Herr WEDÉN (fp):

Herr talman! Jag skall göra några korta reflexioner med anledning av olika inslag i debatten. En del av de inslagen tycker jag har varit ganska hoppfulla; andra kan förtjäna en kritisk kommentar.

Jag skulle vilja börja med att slå fast att det nu från deltagare i debatten, tillhörande alla de demokratiska partierna, har konstaterats — och det är ju självklart att det måste konstateras — att inga ställningstaganden från försvarsutredningens sida eller från de däri representerade partiernas sida när det gäller de stora och grundläggande frågorna har gjorts. Mot den bakgrunden tycker jag för min del att det är ganska överflödigt att på detta stadium söka göra så mycket eller ens någonting alls av de skillnader som kan föreligga mellan de olika undersökningsalternativ som överbefälhavaren har fått i uppdrag att penetrera.

Det är också en självklar sak att i det utan tvivel pressade statsfinansiella läge som vi har måste försvaret vara med när det gäller uppoffringar för att komma till rätta med bristerna. Jag går förbi det ändå tydliga förhållandet att en del av detta läge och en del av de bris-

terna har ett klart samband med den av regeringen förda politiken på olika områden.

Ett förhoppningsfullt moment när det gäller utsikterna att nå en högre grad av enighet kommer fram i de uttalanden under ett för inte alltför länge sedan förflutet skede av statsministern — även i något fall av försvarsministern — som har citerats här i dag och i vilka med sådan emfas slås fast att man icke avser att vika från uppfattningen att Sverige i det världsläge som vi nu kan överblicka behöver ett starkt för-svar.

Det är klart att jag är medveten om att här betyder det allt vad man inlägger i orden. Men jag anser ändå att dessa uttalanden och en del av de inlägg som gjorts i debatten i dag visar, att det inte behöver vara alldeles hopplöst med en strävan som syftar till ett vittgående samförstånd. Här har alla sitt ansvar.

Statsministern och någon annan socialdemokratisk debattör har sagt till högerpartiet att högerpartiet naturligtvis inte skall föreställa sig att det kan diktera en samförståndslösning i försvarsfrågan eller skylla en splittring på andra, som inte i alla delar vill följa högerpartiets linje. Så är det naturligtvis. Men det är också så, herr talman, att det socialdemokratiska partiet inte kan göra anspråk på att diktera någon samförståndslösning i försvarsfrågan. Och det var i första hand det klara elementet av diktat när man begärde ett nytt alternativ från överbefälhavaren, det var den behårda socialdemokratiska inställningen att vägra diskutera varje justering för det innevarande budgetåret — den ståndpunkt som sedan avspeglades i bl. a. den proposition som vi nu behandlar — som var ett av de verkligt illavarslande tecknen. Det är, som jag uppfattar saken, klart att en sådan socialdemokratisk inställning inte kan ligga till grund för någon enighet av större omfattning i försvarsfrågan.

Jag skall inte alls gå in på vad det

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

var som inträffade inom regeringskretsen eller inom försvarsutredningen eller i förbindelserna mellan de socialdemokratiska ledamöterna av försvarsutredningen och regeringen under det kritiska skedet i höstas. Det fanns i statsministerns anförande här en viss, tydlig skillnad i förhållande till de synpunkter som tidigare och även i dag har hävdats av försvarsministern. Statsministern underströk kraftigt att det absolut primära för hans ställningstaganden var de statsfinansiella aspekterna och den samhällsekonomiska situationen. Han hade för sin del aldrig, sade han, åberopat någon svängning i det världspolitiska läget som en primär faktor för sitt ställningstagande. Och det är väl ganska självklart att statsministern säger detta, ty motsatsen skulle ju ha inneburit en kontrast till det yttrande som statsministern fällde i Danmark och som omnämnts tidigare under debatten.

Hos försvarsministern fanns däremot fortfarande med som en självständig ingrediens — i varje fall i betydligt större utsträckning än hos statsministern — en bedömning av det internationella lägets förändringar. Jag vill för min del ansluta mig till dem som varnar mot att lägga sådana tillfälliga förändringar till grund för ett långsiktigt försvarsbeslut.

Det är en sak till som jag nu vill säga med anledning av statsministerns anförande i dag, och jag skall om en liten stund ytterligare återknyta till det anförandet.

Statsministern var indignerad — och han är utan tvivel en stor specialist på indignation — över att han blivit beskyldd för att det skulle ha varit ett taktiskt moment med i den förändrade socialdemokratiska inställning som hade kommit till uttryck inom försvarsutredningen i höstas och som har framträtt i propositionen nu.

Jag vill för min del gärna ta statsministerns försäkran, att den statsfinansiella och samhällsekonomiska bedöm-

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

ningen varit det absolut primära, ad notam. Men jag vill gärna tillägga att jag tror att det skulle vara nyttigt för möjligheterna att komma fram mot större enhet i försvarsfrågan om statsministern kunde dämpa sin indignation något i sådana här sammanhang.

Jag läste i går kväll för första gången den lilla boken om Alsterdals samtal med hr Erlander. Där finns exempel på anklagelser mot olika oppositionspartier — inte minst mot folkpartiet — för taktiska bedömningar av viktiga politiska frågor. Statsministern har ingalunda själv varit den renlevnadsman i detta avseende som han tidigare i dag beskyllt andra för att inte vara.

Jag skall till sist, herr talman, i detta korta anförande nämna ett perspektiv som tidigare knappast har blivit belyst i denna debatt; vid andra tillfällen har det förvisso belysts många gånger. Jag tänker på sambandet mellan målsättningen för försvaret och de resurser det får till sitt förfogande. Jag är väl medveten om att många anklagelser framställts vid skilda tillfällen mot deltagare i debatten, t. ex. representanter för den militära sidan men även mot andra, för missbruk av den typen av resonemang. Jag vill förvisso inte ansluta mig till dem som säger att om vi inte får just detta batteri, dessa sex flygplan eller dessa kompanier — om det nu över huvud taget finns någon som driver resonemangen så hårt — så slås målsättningen över ända. Men jag vill ändå understryka, herr talman, att jag tror att risken för överdrifter av den typen i den försvarspolitiska debatten är mycket mindre än riskerna för överdrifter åt det motsatta hållet.

Det är självklart att det är här i riksdagen som såväl målsättningen för försvaret och den därpå byggande krigsfallplaneringen som försvarets resurser skall bestämmas. Men det är också självklart att man på politikerna måste ställa kravet att det skall finnas ett klart logiskt och sakligt samband mellan mål-

sättning och resurser. Den militära sidan måste rätta sig efter våra beslut, men det kan inte från vare sig praktiska eller moraliska utgångspunkter vara möjligt för riksdag eller regering att ålägga försvarsmakten uppgifter av sådan vidsträckthet, att de resurser som samtidigt ställs till förfogande uppenbarligen blir otillräckliga. En sådan uppläggning skulle leda till offer av människoliv och offer av resurser i övrigt utan att det, om försvaret sätts på prov, finns någon rimlig chans att uppnå den fastställda målsättningen.

Jag säger detta därför att här föreligger för oss — som jag nyss antydde — en allvarlig frestelse att föra resonemang av ungefär följande typ. Vi har klarat en viss målsättning bra hittills, även om vi bromsar något nu och är överens om att vi måste bromsa något. Kanske kan vi bromsa litet till, kanske kan vi minska ytterligare en del, men vi vill ändå inte ändra på målsättningen. Det är i det sammanhanget som en särskilt allvarlig aspekt kan läggas på den diskussion som försvarsministern fört här i dag när det gäller begreppen »segt försvar av territoriet» och »periferiförsvar».

Är det så att de resurser som riksdagen vill ställa till förfogande blir otillräckliga för den målsättning — låt vara allmänt formulerad — som vi nu har och som i en av sina väsentliga punkter går ut på att *avvärja* en stor invasion, är det så att resurserna inte räcker till för detta utan resultatet måste bli att man i praktiken måste skära av en bit av målsättningen — i bokstavlig mening skära av en bit av landet från ett effektivt försvar och måste övergå till ett försvar på djupet och på ytan, där det över huvud taget finns tillräckliga ytor och tillräckligt djup att försvara — då skall man också från regeringens och riksdagens sida klart och tydligt ta ansvaret härför och göra konsekvenserna fullt klara.

Bland de förhoppningsfulla elemen-

ten i dag har, förutom de mera allmänna ord om bibehållande av ett starkt försvar som statsministern fällde, även funnits ett yttrande av försvarsministern som var ganska emfatiskt när det gällde samma sak. Jag kommer inte riktigt ihåg hur orden föll, men jag har ett starkt intryck av att försvarsministern sade att det inte var meningen att försvaga den försvarseffekt vi nu nått. Om jag fattade saken rätt, vore det bra att få en bekräftelse därpå och i så fall var det ett värdefullt uttalande. Jag vill för min del säga att jag inte har den uppfattningen att den proposition som vi nu behandlar fyller de anspråk ett sådant yttrande måste ställa. Men jag vill fortfarande, herr talman, gärna tro att det finns goda möjligheter även denna gång att till slut nå en större samling kring försvarsfrågan. Jag vill också säga att här vilar ett särskilt ansvar på statsministern.

Sedan flera år tillbaka har jag vid olika tillfällen försökt betona det särskilda ansvar som statsministern som regeringschef — naturligtvis också försvarsministern — bär för landets säkerhet och försvar. Jag gjorde det första gången i ett politiskt alls inte kontroversiellt sammanhang, då det var fråga om var det samordningsorgan för totalförsvaret, som man då var i färd med att skapa, skulle placeras. Frågan gällde huruvida det skulle placeras i försvarsdepartementet eller om det skulle placeras direkt under statsministern såsom fallet är i t. ex. Norge, bl. a. i avsikt att ge statsministern större möjligheter att följa utvecklingen av dessa mycket viktiga saker. Statsministern ville då visa detta särskilda ansvar ifrån sig. Jag hade anledning att återkomma till samma sak i ett annat sammanhang, som jag inte på något vis nu avser att dra upp debatt om, nämligen Wennerströmaffären. Då var det alldeles tydligt att det hos statsministern hade saknats ett organ av en typ som tillät honom att noggrant följa viktiga säkerhetsfrågor.

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

Jag skulle vilja vädja till statsministern att han använder den auktoritet och de särskilda möjligheter han har för att verkligen söka nå en stor och samlande lösning i försvarsfrågan också denna gång. Jag tror att uttryck för en sådan allvarlig strävan från statsministerns sida är mycket mera fruktbar än olika utbrott av indignation. Jag tror att det skulle hälsas med tillfredsställelse om statsministern ville påta sig en sådan uppgift — låt vara att den självklart inte från början kan vara förknippad med någon speciell bindning vare sig från det socialdemokratiska partiets eller något annat partis sida.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Jag vill gärna kommentera några av de uttalanden som herr Wedén gjorde.

Det är riktigt att herr Wedén vid många tillfällen har pläderat för en starkare samordning under statsministerns ledning av försvaret även under fredstid. Det kan naturligtvis ligga en del däri, och jag har heller inte — även om jag har kommit till en annan ståndpunkt än herr Wedén — på något sätt underkänt värdet av det resonemang som han har fört. Jag tror emellertid att den ordning som vi nu har kommit fram till är ganska hygglig. Vi har fört ihop det militära och det civila försvaret till försvarsdepartementet; vi har skapat ett samordningskansli som helt riktigt sorterar under försvarsministern, men vi har i försvarsrådet fått en organisation som löser den uppgift som herr Wedén efterlyste, nämligen möjligheten för statsministern att följa vad som händer på försvarets område.

Jag har en känsla av att den metoden är effektivare än någon annan form för samordning. Om jag ser hur det är på andra områden där de olika departementens uppgifter går i varandra, t. ex.

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

i fråga om arbetsmarknadspolitiken som också är väsentlig, har jag ändå en känsla av att vi inte kan få någon högre grad av effektivitet genom en sådan teknisk anordning som herr Wedén efterlyser för försvaret. Men jag skall genast ge herr Wedén rätt däri att det finns en skillnad mellan uppläggningsen av å ena sidan arbetsmarknadspolitiken, skolpolitiken och andra viktiga delar av vårt arbete och å andra sidan försvarspolitiken, nämligen att i en krigssituation inträder statsministern automatiskt som ledare av det totala försvaret. Därför kan det — jag har sagt det tidigare i en debatt med herr Wedén i andra kammaren — finnas något starkare motivering för att bygga upp detta kansli i statsministerns kansli. Efter att ha provat den nuvarande ordningen några år har jag emellertid den uppfattningen att den fungerar bättre än om kansliet vore förlagt hos statsministern. Vi har ett ansvarigt statsråd som har till daglig uppgift att följa dessa frågor; han bär ansvaret för vad som sker. Han rapporterar givetvis till mig, och tjänstegrenschefer har möjligheter att via försvarsrådet ta kontakt med mig när de så önskar och i varje fall minst en gång i månaden.

Herr Wedén ansåg också att jag borde ta ett initiativ för att åstadkomma vad han kallade en samlande lösning i försvarsfrågan. Ja, herr Wedén, det har jag gjort åtskilliga gånger. Jag har inte dragit mig undan det ansvaret för att slippa ifrån beskyllningar för taktiska spekulationer. Det var inte mot det som jag spelade upp min indignation, som herr Wedén uttryckte det. Varje politiker får ju finna sig i att han i sitt arbete måste ta taktiska hänsyn. Han vore en dålig politiker om han inte gjorde det. Vad som sårade mig och — miss-tänker jag — också många andra i kammaren i högerns angrepp var att vi beskylldes för att på grund av valnederlaget ta hänsyn till kommunisterna. Jag kan inte för mitt liv begripa hur detta

angrepp kan vara att bygga upp en samling i försvarsfrågan.

Om det finns någonting som skadar strävandena till samling — och även skadar landet utåt — måste det vara att ledaren för ett stort politiskt parti, såvitt jag vet stödd av hela detta partis press, beskyller det regeringsparti som har visat så starkt intresse för försvarsfrågan för att denna gång på grund av att kommunisterna har uppnått sex procent av rösterna plötsligt falla undan för dessa. Det var i det sammanhanget som indignationsorkestern spelade upp, och jag tror att det vore mycket nyttigt om flera än jag visade indignation mot högerns metodik.

Vad är det vi upplever? Det är att mittenpartierna de facto står på samma linje som vi. Högerns angrepp mot regeringspartiet betyder alltså att ni är i samma fördömelse. Om högerns attack mot oss är riktig och ni följer oss — det gör ni ju i stort sett — innebär det att mittenpartierna är skräckslagna av den förfärlige herr Hermansson och icke vågar ha en egen mening. Om jag turnerar högerns angrepp mot mig på detta sätt, kanske även herr Wedén blir en aning indignerad och säger: Det var det värsta jag har hört. Så där får man väl ändå inte bära sig åt!

Jag tror att det vore ganska nyttigt om också mittenpartierna sade ifrån att sådana insinuationer inte hör hemma i den politiska debatten.

Att man beskyller mig för att vid något enstaka tillfälle, undantagsvis, i någon mindre fråga lägga taktiska synpunkter på tingen betraktar jag däremot icke såsom någon förolämpning, och det skall inte herr Wedén göra heller när han blir ledare för folkpartiet. Det hör till kostymen, och han vore en ytterligt dålig partiledare om han ginge upp och sade: Jag har aldrig någonsin i mitt liv tagit taktiska hänsyn!

Herr Wedén gör också ett försök att spela ut försvarsministern mot mig. Det går inte. Jag har kanske talat litet för

fort och varit litet för häftig och indignerad för att mina ord skulle gå fram, men läs i protokollet, där min idignerade röst är borta! Jag har just läst det, och där finns inte ett ord av vad herr Wedén påstår. Vad jag säger är att det utrikespolitiska läget för mig icke har varit en primär anledning till att inte öka kostnaderna men att jag väl kan acceptera den ofta framförda uppfattningen, att det nuvarande världspolitiska läget icke hindrar sparsamhet med försvarsmedel.

Det skall allt vara en duktig analytiker som kan hitta någon skillnad mellan försvarsministerns uttalande och mitt. Båda för vi fram såväl besparingshistorien som det utrikespolitiska läget. Jag har sagt att det utrikespolitiska läget i och för sig inte är någon primär anledning till att handla som vi har gjort men att det inte heller hindrar oss att ta hänsyn till de ekonomiska synpunkterna. Vi är ganska lika varandra i vårt sätt att betrakta dessa ting, försvarsministern och jag.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tyckte inte att statsministerns förklaring av försvarsministerns och sina egna yttranden var så värst lyckad, men jag skall visst läsa protokollet.

Statsministern säger emllertid nu att han icke betraktar det utrikespolitiska läget som någonting primärt. Då måste någonting annat ha varit primärt, och detta andra, som var primärt, framhöll också statsministern mycket klart. Hos försvarsministern fanns det en högre grad av parallellism mellan vad det statsfinansiella läget krävde och vad det internationella läget kunde tillåta.

Jag har inte särskilt stora anlag för att bli indignerad, men jag skall verkligen mycket noga lära mig allt vad statsministern hann med att säga om indignation och taktik, i synnerhet när jag konfronteras med herr Erianders egna uttalanden, inte minst i den bok

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

jag nämnde, där statsministern framställer grundmotiven bakom oppositionens strävanden såsom i mycket stor utsträckning inspirerade av taktiska överväganden. Har man så lätt för att falla i en dylik argumentation skall man vara litet mera försiktig när det gäller omdömen om andra.

I övrigt får väl högern svara för sig själv. Jag har här förut sagt att det är alldeles klart att man från högerpartiet inte kan resa några anspråk på att diktera något slags samförstånds lösning i försvarsfrågan. Men det kan man inte från det socialdemokratiska partiet heller.

Jag har också konstaterat att några ställningstaganden från något partis sida ännu inte har gjorts när det gäller ett nytt långsiktigt försvarsbeslut. Då skall man nog vara försiktig innan man söker ordnar upp olika partier på skilda linjer i ett läge där det fortfarande borde finnas utsikter till att alla demokratiska partier skall kunna komma överens.

Herr talman! Jag syftade när jag väddjade till statsministern till att börja med på att jag tror att statsministern har en väsentlig uppgift att fylla, som han kan fylla bättre än någon annan, inom sitt eget parti — jag tänkte inte på kommunisterna — när det inom det socialdemokratiska partiet gäller att skapa en bättre opinion än som uppenbarligen finns för en bredare lösning av försvarsfrågan. Detta var min första avsikt. Om statsministern lyckas med denna uppgift, kan det ögonblick komma när han kan ta initiativ till verkliga ansträngningar att föra partierna samman. Men han bör börja hemma!

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Jag vet inte av vilken anledning herr Wedén plötsligt blivit oroad för sammanhållningen inom det socialdemokratiska partiet. Vi har väl visat att det går att föra en aktiv för-

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

svarspolitik utan att det innebär någon påfrestning för partiet.

Jag begärde emellertid ordet, herr talman, endast för att konstatera att herr Wedén först säger att jag var moraliskt upprörd eller indignerad över att jag hade blivit beskylld för taktiskt spel i försvarsfrågan. Jag går upp och säger: Taktiken är en sak. Jag har inte blivit moraliskt indignerad eller upprörd. Jag har bara blivit förolämpad av det förhållandet, att ledaren för ett av våra stora partier säger att vår politik är dikterad av kommunisterna. Det var det hela. Om detta har herr Wedén inte ett ord att säga. Herr Wedéns replik till mig innehöll ingenting.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Vi är väl alla medvetna om att det inom såväl det socialdemokratiska partiet som andra partier finns olika meningsriktningar. Vi är särskilt väl medvetna om att det inom socialdemokratin finns en bestämd meningsriktning som anser att man ger för mycket pengar till försvaret. Det finns mycket starka försvarsvänner, men det finns också, som sagt, en riktning som anser att försvaret får alltför mycket.

Jag sade inte, herr statsminister, att socialdemokratin har fallit undan för kommunisterna. Jag sade att socialdemokratin i denna fråga har tagit stark hänsyn till de radikala, mot försvaret fientligt ställda delarna inom sitt eget parti i rädsla för att dessa grupper skulle lockas av det nyfriserade kommunistiska vänsterpartiet och gå över till det.

Det må vara en självbevarelsedrift för alla politiska partier att försöka slå vakt om sina väljare.

Det är ingen förolämpande beskyllning riktad mot statsministern eller mot någon annan att göra gällande att man försöker tillgodose intresset att bibehålla ett starkt parti, att hindra en fanflykt åt det ena eller andra hållet. Jag har gjort gällande att sådana här synpunkter i mycket hög grad har varit av-

görande för det socialdemokratiska utspelet i försvarsfrågan, men att man inte har velat erkänna detta, utan att man hellre har velat åberopa andra motiv som har varit förment sakliga. Det utrikespolitiska läget har från vissa håll starkt understrukits, inte så mycket från statsministerns sida som från annat håll, och den statsfinansiella situationen har också starkt understrukits.

Jag tycker inte att man skall vara prinsessan på ärten i så hög grad som statsministern har varit. Det är enligt min mening väl motiverat att man utifrån sina utgångspunkter försöker tillgodose olika strömningar i ett stort parti. Vad jag har reagerat emot är att man inte har velat erkänna det utan har åberopat andra bevekelsegrunder.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Mitt anförande skall verkligen bli mycket kort. Jag vill ännu en gång, eftersom det tycks vara nödvändigt, konstatera, att de beställningar av olika karaktär som har givits överbefälhavaren icke på något vis kan sägas utgöra ställningstaganden av de politiska partierna, och det är vi tydligen överens om. Under sådana förhållanden tycker jag, att vi i varje fall på den punkten skall behålla enigheten. Den enigheten kanske ger oss större möjligheter än om den inte förelåg att uppnå ett mera samlande resultat i de reella sakfrågorna.

Sedan skall jag, herr talman, säga, att jag inte förstår herr Erlanders resonemang om indignation och om förolämpningar. Det kanske beror på bristande förutsättningar hos mig. Jag har emellertid en känsla av att herr Erlander under sin långa politiska bana har givit andra minst lika många anledningar till indignation i sådana sammanhang som han själv utsatts för anledningar att bli indignerad.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Vi skall väl inte förvandla denna försvarsdebatt till någon slags indignationsdebatt. Det finns väl ingen anledning till det. Jag skall gärna, herr Wedén, ta upp ett resonemang om innehållet i min utmärkta bok — jag ber att få bidra med reklam för densamma. Jag har inget att ändra där heller. Men det hör inte hit.

Jag har alls inte sagt att en politiker icke skall ta hänsyn till taktiska synpunkter. Jag har betraktat som någonting fullkomligt uteslutet att en politiker kan undvika det. Taktiken får emellertid inte bestämma målet för politiken. Man måste ha klart för sig vad man vill, och sedan använder man det taktiska förstånd man har — precis som man gör på en fotbollsplan — att nå målet. Men man får inte låta målet, såsom somliga partier gör, irra ikring runt plan, så att man inte vet vilka som spelar med eller mot. Det är ju den lilla skillnaden mellan folkpartiet och det socialdemokratiska partiet, att det förra har litet svårt att hålla reda på var målet ligger.

Jag betonar ännu en gång att jag inte varit indignerad för att jag blivit beskylld för att vara taktiker. Jag skulle önska att jag vore mera taktiker än vad jag är. Men när man diskuterar en allvarlig fråga och säger, att regeringspartiet i sitt ställningstagande icke har de motiv som redovisats, nämligen hänsynen till det ekonomiska läget och viljan att bevara kontinuiteten i försvaret, utan att det är beroende av kommunisterna, så är det en allvarlig sak. Då tycker jag att, eftersom folkpartiet och centern i stort sett har samma inställning i försvarsfrågorna som regeringspartiet, de också borde vara indignerade och säga: Vad är det för nonsens att högern går omkring och beskyller oss för att ta hänsyn till kommunisterna? Vårt ställningstagande är sakligt. Eller var det inte ett sakligt ställningstagande från folkpartiets och centerns sida? Finns det några andra skäl för er att inta den ståndpunkt ni

3* — *Andra kammarens protokoll 1967. Nr 27*

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

har valt? Naturligtvis inte, ni har inte ett ögonblick sneplat åt taktiska synpunkter, utan ni har tagit ställning efter mycket moget övervägande och kommit alldeles i närheten av oss, och det tycker vi är mycket bra.

Ja, herr Bohman, inte blir det mycket bättre genom herr Bohmans senaste inlägg. Det blev väl ännu klarare av herr Bohmans senaste inlägg att han mera menar att vi är beroende av kommunisterna i försvarsfrågan. Han säger att det rör sig om hänsyn till att vår vänsterflygel i fortsättningen inte skall rösta kommunistiskt! Då är det alltså fråga om rädsla för kommunisterna. Jag hade inte drömt om att herr Bohman menade att jag skulle vara fysiskt rädd för herr Hermansson, att han skulle utöva någon fysisk terror, utan fattade det just så, att han skulle kunna lura till sig röster.

Herr Bohman har genom sitt inlägg lyckats att ytterligare stärka det intryck han gav i sitt första anförande, och det är ju bra att behålla samma mening under en hel förmiddag men någon förbättring av beskyllningen blev det ju inte.

Jag skall nöja mig med detta och bara ännu en gång betona att jag inte varit indignerad över någonting annat än att man både utåt och inåt beskyller regeringspartiet för att i denna viktiga fråga — trots att vi fört en politik som många gånger sannerligen inte varit populär — plötsligt vara beroende av kommunisterna. Det är alltså bara emot detta som jag velat reagera, och jag tycker att vi nästan skulle kunna få en medborgerlig samling mot högerns taktik i detta fall.

Ordet lämnades på begäran till

Herr WEDÉN (fp), som yttrade:

Herr talman! Jag vill bara konstatera att jag på grund av gällande ordningsregler inte kan ge någon replik på det föregående anförandet, vilket det förvisso hade varit värt.

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

Vidare anförde:

Herr JANSSON (k) kort genmäle:

Herr talman! Kommunisterna har nämnts så många gånger i debatten men varken statsministern eller försvarsministern var inne när jag talade. Statsministerns yttrande att socialdemokraterna inte tar några order från kommunisterna vill jag emellertid intyga och beklaga. Den försvarspolitik regeringen fört avviker, vilket framgått av min kritik, ganska mycket från det kommunistiska partiets.

Herr Bohman däremot berömde i sitt inlägg socialdemokraterna och sade att han hade haft flera anledningar härtill i denna fråga, men så framlade socialdemokraterna plötsligt det där förslaget i höstas. För min del menar jag att det hände mycket litet i höstas och att det egentligen inte har ägt rum så mycket ännu. Möjligen kan vi förvänta oss att någonting skall ske. Eftersom frågan om taktik diskuterats vill jag säga att jag tycker att statsministern är otaktisk, om han inte tar större hänsyn till den opinion i sitt parti och andras partier som kräver en sänkning av militärutgifterna.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag har naturligtvis inte begärt att statsministern skall sätta överbetyg på mitt anförande och inte heller att han skall vara nöjd med vad jag anför. Tvärtom är det nästan så att herr Erlanders »missnöje är min belöning».

Jag har mycket sakligt tagit upp till analys vad som hänt i försvarsfrågan och försökt bemöta ett efter ett av de argument, som framförts av socialdemokraterna själva i debatten. Statsministern hade möjlighet att ta upp en saklig debatt, att diskutera de olika argumenten och att påvisa att jag hade fel i mina slutsatser beträffande våra ekonomiska resurser, det statsfinansiella läget och den utrikespolitiska situa-

tionen. I stället väljer statsministern metoden att blåsa i indignationstrumpeten och slå sig för sitt bröst och göra gällande att vi sänker debatten till en lägre nivå än den som är vanlig i denna kammare. Statsminister Erlander har ju en obestridd fallenhet för att tillgripa brösttoner i sådana här sammanhang. Jag har inte sagt någonting som behövde föranleda de våldsamma överdrifter som herr Erlander gjorde sig skyldig till.

Herr STÅHL (fp) kort genmäle:

Herr talman! Statsministern återkom i sitt senaste anförande till att mittenpartierna enligt hans mening i allt väsentligt intar samma ståndpunkt i försvarsfrågan som socialdemokraterna. Detta gjorde han sedan vi tidigare under dagens debatt klart påvisat skiljaktigheterna och hänvisat till att det endast föreligger beställning av utredningar hos de militära myndigheterna. Försvarsministern använde själv mycken energi i sitt replikskifte med mig för att betona, att eftersom det endast förelåg en sådan beställning av utredning angående det territoriella ytförsvaret, så hade han inte tagit någon som helst ställning i sakfrågan. Statsministern borde då i logikens namn erkänna att inte heller vi tagit ställning i sakfrågan i och med att vi lagt fram ett utredningsalternativ, som föranlett detta försök till »sammangiftning» av mellanpartierna med socialdemokratin.

Slutligen vill jag konstatera, att statsministern fick en allvarlig vädjan från herr Wedén att noga överväga en samlande lösning i detta läge, som ur försvarspolitisk synpunkt ter sig mer kritiskt än på många år. Jag konstaterar att statsministern tyvärr inte ägnade något överdrivet stort allvar eller någon större eftertanke åt denna vädjan.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Jag vill fästa herr Ståhls

uppmärksamhet på att jag tog mycket allvarligt på herr Wedéns vädjan. Herr Ståhl kan inte ha åhört debatten. Det är självklart att jag inte kan avvisa den vädjan som herr Wedén riktade till mig, utan jag betraktar den som en allvarlig sak. Men att jag inte begagnar mig av de möjligheter som riksdagsordningen ger mig att tala hur länge som helst, under det att mina opponenter bara har tre eller sex minuter till sitt förfogande, skall väl inte tas som intäkt för att jag inte tar saken på allvar. Jag har försökt begränsa mina anföranden till exakt samma längd som mina oponenter har till sitt förfogande för sina anföranden. Detta borde väl i stället uppfattas som ett försök att möjliggöra att debatten kan föras på samma nivå, åtminstone tidsmässigt. Att herr Ståhl anser det lämpligt att med den utgångspunkten angripa mig säger åtskilligt om herr Ståhls uppfattning om hur en debatt skall föras.

Emellertid vill jag fästa uppmärksamheten på hur herr Bohman svänger sig. Det är väldigt lustigt! Ni beskyller mig för bristande allvar, men det är nästan omöjligt att få se herrarna annat än sitta och skratta — som herr Bohman gör — när jag är uppe i talarstolen. Skulle man inte kunna diskutera denna fråga på det allvarliga sätt som jag försöker göra?

Herr Wedén säger att min indignation skulle bero på att jag anklagats för taktik. Jag har gång på gång förklarat vad som är allvarligt i denna diskussion. Det är att högern, utan att få någon reprimand från mittenpartierna, kan tillåta sig påstå att det är kommunisterna som bestämmer den socialdemokratiska politiken. Är det svårt att förstå att detta är en allvarlig sak, både inåt och utåt? Tror ni att en vädjan till mig att uppträda som en samlande kraft understöds av att den uppbyggs med anklagelser av den typen? Jag tror att detta i högsta grad hör till diskussionen och att det är nödvändigt

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

att man klarar upp detta; skall man diskutera en allvarlig fråga, så skall man också försöka respektera motståndarens bedömning och ta den seriöst.

Det har i debatten inte framkommit någonting som bestrider att detta var huvudangreppet från den borgerliga sidan. När jag bemöter detta, säger man: Han går inte in i någon sakk Diskussion. Det är just en sakk Diskussion som jag gått in i när jag tagit upp den saken.

Mitt andra huvudargument i diskussionen gällde det ekonomiska. Jag vågar påstå att jag därvid tillämpade den principen, att jag tog ut det väsentliga i herr Bohmans anförande. Jag sade nämligen så här: Om högern ett ögonblick funderar på att försöka få respekt för sitt ställningstagande i försvarsfrågan, lägg då fram de förslag till skattehöjningar som är nödvändiga för att klara ert program! Är detta verkligen att icke föra diskussionen sakligt? Är det, herr Ståhl, ingenting som man behöver ta någon hänsyn till?

Högern går fram med ett försvarsprogram som innebär absoluta krav på kraftiga skattehöjningar. Samtidigt säger högern: Vi går in för skattesänkningar. Är det inte ett andra moment i försvarsdiskussionen som det vore orimligt att icke här föra fram? Jag kan inte förstå att man inte från mittenpartiernas sida reagerar mot högerns sätt att argumentera.

Herr Ståhl sade att folkpartiet inte hade någon anledning att solidarisera sig med socialdemokraterna — det är en väldig skillnad mellan socialdemokraternas och folkpartiets bud. All right, när det gäller framtiden är det möjligt att herr Ståhl får rätt; därom vet vi i dag ingenting. Men i dagens budgetläge är det 50 miljoner kronor som skiljer. Det är väsentligt mycket mer som skiljer folkpartiet från högern. Är det då inte rimligt att säga att mittenpartierna i dagens läge ligger närmare socialdemokraterna än högern? Det är mycket besynnerligt.

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

Detta betraktas alltså inte som en argumentation. Så fort man petar på mittenpartiernas vacklande ställning — å ena sidan solidariserar de sig med högern, å andra sidan kryper de socialdemokratin så nära — anser de att man uppträder ohemult och för ned diskussionen på ett lågt plan.

Herr talman! Nu har jag på herr Ståhls uppmaning brutit mot regeln att icke tala mer än sex minuter varje gång. Jag skall förlänga mina repliker, herr Ståhl, om det är nödvändigt.

Ordet lämnades på begäran till

Herr BOHMAN (h), som yttrade:

Herr talman! Arbetsordningen förhindrar mig att begära replik.

Vidare anförde:

Herr HEDIN (h):

Herr talman! Efter den här taktiska indignationsdebatten i den högre skolan och huvudsakligen på mera allmänpolitiskt plan skall jag försöka återgå till den mera triviala dagordningen.

Ordet »trygghet» har blivit flitigt utnyttjat i den politiska debatten under senare tid. Jag skulle tro att det användes i de allra flesta förstamajtal för fjorton dagar sedan. »Trygghet» förknippas mest med ekonomisk trygghet, trygghet i anställningen, trygghet om arbetslöshet trots allt uppstår, trygghet mot sjukdom. Mindre ofta talar man om själens trygghet, som inte nämnvärt påverkas av ekonomiska faktorer och som så många längtar efter, och inte heller om tryggheten i att få leva i ett demokratiskt land med yttrandefrihet och andra grundläggande fri- och rättigheter. Det kanske anses alldeles självklart att vi allt framgent får behålla vår demokrati. Det är naturligtvis tyvärr inte så. Och ändå tror jag att alla innerst inne skattar just demokratiens frihet högre än något annat. Biskop Thomas' ord om friheten —

»Frihet är det bästa ting

som sökas kan all världen kring» —

sitter djupt rotade hos oss alla, även om vi inte så ofta tänker på det. Framför allt tror jag att vi har svårt att sätta oss in i hur det t. ex. är bakom järnridån, där den som försöker att fritt säga sin mening kan få dyrt plikta för sin oförsiktighet. Alla avhoppare från dessa länder bär vittne om hur högt de skattar friheten, när de ofta med risk för eget liv lämnar sitt fosterland, kanske för alltid. Försvarets styrka är ytterst vår garanti för att bevara vår demokratiska frihet och för att få leva i fred och därmed undgå de fruktansvärda och namnlösa lidanden som enskilda människor och familjer får utstå under krig. Vi har kanske också i vårt land svårt att riktigt förstå krigets innebörd, då vårt land under så lång tid förskonats från krigets fasor.

Rent principiellt tror jag ändå att alla är beredda att acceptera att vår försvarskostnad skall vara så hög att den så långt möjligt ger oss garanti för att vår krigsmakt får behålla en fredsbevarande effekt — eller som det preciserades i försvarets målsättning 1964: »Krigsmakten skall verka för att vår fred och frihet bevaras. Krigsmakten skall därför ha sådan styrka, sammansättning och beredskap att anfäll mot Sverige fordrar så stora resurser och tar så lång tid att de fördelar som står att vinna med anfallet rimligen inte kan bedömas värda insatserna.»

Den tidigare eniga uppslutningen kring försvaret och försvarskostnaderna samt om bl. a. den nyss citerade målsättningen har varit synnerligen värdefull, av skäl som tidigare mycket utförligt anförts i debatten i dag och vid andra tillfällen. När enigheten nu genom regeringens utspel efter höstens val har brutits, så är just frågan om försvarets fredsbevarande effekt och frågan om tryggheten för vår demokrati högaktuell. Jag menar att det finns anledning att lyssna till vad våra försvarsexperter, de

ledande militärerna, har för uppfattning om vad regeringens drastiska utspel innebär. Den 6 mars sade överbefälhavaren enligt ett TT-meddelande följande om utredningsalternativen: »Vi står därför inför en ordentlig nedskärning av vår i dag goda krigsmakt, om det lägsta alternativet skulle accepteras. Mycket av det som under många målmedvetna år byggts upp skulle efter hand snabbt förlora sin effekt.»

Det lägsta alternativet är just socialdemokraternas. Det ligger i nivå med de kostnader som regeringen föreslagit i vår.

Effekten för de olika vapengrenarna av regeringens nedfrysning har tidigare berörts, bl. a. av herr Bohman, och visar att det har blivit omedelbara och allvarliga konsekvenser av nedskärningarna. Redan nu stoppas sålunda 100 stridsflygplan eller 15 procent av alla sådana flygplantyper i malpåse. Även för marinen får nedskärningen betydande konsekvenser. Chefen för marinen har betecknat de socialdemokratiska tankarna på ett segt försvar av Sveriges territorium som något av en chock för marinen. En sådan strategi, menar han, skulle innebära att Sverige gav upp det starkaste naturliga trumfkort vi har för vårt försvar, nämligen vår vattenbarriär mot tänkbara angripare. Våra skärgårdar, som ger möjlighet till spridd och dold basering, är unika i världen men kräver naturligtvis samtidigt tillräcklig omfattning av lätta enheter för att kunna utnyttjas effektivt. Amiral Lindemalm framhöll för en tid sedan i annat sammanhang att styrkeförhållandena i Östersjön har ändrats till vår nackdel, och han bedömde våra nuvarande resurser som helt otillräckliga. Den socialdemokratiska nedskärningen ter sig mot den bakgrunden ännu mer äventyrlig.

Hur kommer nedbantningen av försvaret att påverka målsättningen? Försvarsministern har antytt att målsättningen måste ändras, och han har talat om ett segt försvar av territoriet. Det

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

vore värdefullt att få ett klarare besked om vad som ligger bakom dessa antydningar. Herr Ståhl var inne på denna fråga tidigare, men jag tycker inte att vi ännu har fått full klarhet, trots att försvarsministern i polemik med herr Ståhl försökt förklara sin inställning. Försvarsministern frågade bl. a., om vi har råd med ett utpräglat periferiförsvar. Ja, har vi inte det, så måste våra möjligheter att avvärja ett anfall vid gränsen eller kusten bli minskade. Man undrar då, vilka delar av landet som försvarsministern är beredd att ge upp.

Om vi går tillbaka till försvarsdebatten 1932, fanns det då enligt vad jag hört av dem som var med, åtminstone en framträdande socialdemokrat som erkände att hela landet inte kunde försvaras med den dåvarande socialdemokratiska försvarspolitiken. Arthur Engberg, senare ecklesiastikminister, sade rent ut att Gotland fick lov att prisges.

Är socialdemokraterna i dag beredda och tillräckligt ärliga att rent ut säga var man vill minska möjligheterna för vårt land att avslå ett anfall vid kusten eller vid gränsen? Är det i Skåne, i Norrbotten eller i delar av Mellansverige? Försvarsministern, som var inne på tankegången, vilken uppenbarligen var hans egen, att vi kanske inte har råd med periferiförsvar, måste ändå ha tänkt längre. Vilken periferi är det som vi inte har råd att försvara?

Om den nuvarande målsättningen skall ändras — och det är nödvändigt enligt de militära experterna, om prisnivån kommer att ligga på eller under den som nu har angivits i samband med försvarets anslag för kommande budgetår — måste detta få konsekvenser för någon eller några landsändar. Hur blir det då, herr talman, med tryggheten i dessa områden? Och hur blir det med tryggheten för den enskilde soldaten? Ett försvar, tillräckligt starkt för att tillbakavisa en presumtiv fiende vid gränsen eller vid kusten, är självfallet mest skonsamt mot våra soldater och

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

sannolikt även mot civilbefolkningen. För den anfallande blir det lättare att genomföra en kustinvasion, som annars är ett svårt företag, om vårt flyg och vår marin har försvagats dessförinnan. En kustinvasion, som kräver stor materiell och personell insats av fienden, orsakar också samtliga våra försvarsgrenar större förluster än eljest. Långtgående försvagningar av vårt försvar minskar självfallet krigsmaktens fredsbevarande effekt och ökar både direkt och indirekt risken för våra soldaters liv — ja, naturligtvis för alla medborgares liv.

En viktig faktor av betydelse för försvaret på lång sikt är försvarsviljan, som psykologiskt torde påverkas i negativ riktning av ett försvagat försvar. Man kan på det sättet råka in i något av en ond cirkel, då försvarsviljan och försvarets förankring hos vårt folk ytterst kan påverka försvarsanslagens storlek.

Det finns också en annan påtaglig risk av psykologisk art. Om försvaret, som nu, fräntas möjligheten till väl avvägd långtidsplanering och i stället blir utsatt för hastiga och drastiska nedskärningar, måste rekryteringen till olika befälskategorier och förutsättningarna att hålla kvar fast aktiv personal i tjänst minska i mycket hög grad. Trygghetsfaktorn kommer naturligtvis också in i bilden för många civilmilitärer och för dem som är sysselsatta inom vissa industrier, både stora och små, med leveranser till försvaret. Men inte heller i dessa avseenden har man från regeringens sida velat lämna några som helst besked om vilka konsekvenser det kommer att bli för de enskilda människorna.

En nedskärning av vårt försvar kan vi få dyrt betala. Det kan bli betydande ekonomiska påkänningar om hotbilden hastigt förändras i vår del av världen. Då kanske vi bittert ångrar ett lättsinne, som medför betydligt större kostnader än om försvaret kontinuerligt hållits på

en högre nivå. Vi kan också, i likhet med våra grannländer, få uppleva att försvaret inte har tillräcklig styrka för att verka fredsbevarande. I ett stormaktskrig kan vi då lätt klämmas mellan två sköldar. Stormakterna litat inte på att vi kan förhindra en ockupation från den ena eller andra parten, och det kan på endera sidan bedömas som en taktisk nödvändighet att försäkra sig om vårt territorium. Norrmän och danskar kan ge oss påtagliga bevis för vad det innebär att vakna upp ur en försvarspolitisk törnrosasömn. De har lärt av erfarenheterna på sitt sätt. Vår enda väg för att undvika att vår demokratiska trygghet går förlorad är att satsa på ett starkt och fredsbevarande försvar.

Jag skulle vilja instämma i vad försvarsministern sade för ungefär ett år sedan i första kammaren: »Jag håller på att den nuvarande försvarskraften måste bibehållas om vi skall vinna respekt för det vi kallar den svenska säkerhetspolitiken.» Jag beklagar djupt att försvarsministern efter valet har ändrat mening och nu förordar en kraftig nedbantning av försvaret. Vi i högerpartiet kan på inga villkor vara med om en sådan lätt sinnig politik och jag yrkar, herr talman, bifall till reservationerna av herr Virgin m. fl.

I detta anförande instämde herr Nilsson i Agnäs (h).

Herr WERBRO (fp):

Herr talman! Under debatten har ju i stor utsträckning allmänna synpunkter anlagts på hela det föreliggande utlåtandet. För min del vill jag endast gå in på några detaljer. Det gäller avsnittet om arméns avlöningsanslag, där utskottet även tar ställning till vissa andra frågor än just avlöningarna.

Jag har i motion II:1010 framfört vissa yrkanden i hithörande anslagsfrågor. Yrkandena avser i första hand förbandens utbildningsavdelningar beträffande vilka departementschefen i

propositionen föreslår viss omorganisation — förslag som utskottsmajoriteten anslutit sig till.

Vid förbanden inrättades på förslag av 1954 års befälsutredning ett stabsoch verkställighetsorgan, direkt underställt förbandschefen, vilket skulle ha till uppgift att ombesörja utbildningen inom olika förband. Detta innebar att man för att bättre kunna utnyttja befäl och övriga instruktörer sammanförde dessa till centrala befäls- och instruktörsgrupper. Utbildningsavdelningen kunde sedan efter behov fördela denna personal till bataljoner m. m. för medverkan vid utbildnings- och övningsverksamhet. På så sätt har behovet av befälspersonal inom förbanden i stort kunnat tillgodoses på ett tillfredsställande sätt.

Chefen för armén har i ett yttrande uttalat att denna form är den mest tillfredsställande för ett effektivt utnyttjande av tillgängligt befäl. Det heter i yttrandet bl. a. att regementschefens stabsoorgan för utbildningsfrågor torde vara den instans som bäst kan överblicka det samlade behovet av centrala befälsgruppens medverkan i utbildningsarbetet. Gruppen bör därför principiellt lyda under utbildningsavdelningen och ställas till bataljonschefsförfogande för viss tid eller uppgift. I proposition nr 110, som tillstyrkes av utskottet, föreslås att dessa befälsgrupper skall spridas ut på bataljonerna och utnyttjas där. En sådan spridning torde emellertid komma att resultera i än större svårigheter att effektivt utnyttja det tillgängliga befälet. Det blir ett ständigt byte av personal inom förbanden, vilket säkerligen kommer att göra att samma resultat som i dag inte kan uppnås. Bataljonerna har nämligen mycket varierande behov av personal under ett utbildningsår. Genom det tillämpade centrala systemet har man, som jag nämnde, kunnat tillgodose behoven efter hand som de uppstått, men med den nu föreslagna ordningen kommer det att

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

bli ständiga byråkratiska förvecklingar mellan personalen och cheferna inom ett förband. Det försvårar också arbetet med redovisning av personal, med utbildningsplaner, timplaner o. d. Jag har svårt att förstå varför statsrådet föreslagit denna omorganisation. Jag kan enbart konstatera att chefen för armén torde vara den som bäst kan avgöra huruvida den nu gällande organisationsformen är den mest effektiva. Det är i alla fall han som sedan detta beslut fattades haft att tillse att den mest effektiva organisationen tillämpas vid arméns förband.

Jag skall inte ställa något yrkande om bifall till motionen, utan jag har bara velat erinra om de synpunkter jag där anfört i denna punkt.

Den andra punkten jag tagit upp i motionen gäller fredsplaceringen av ställföreträdande kompanichefer. I utskottsutlåtandet anförs att det för fredsplacering som ställföreträdande kompanichef fordras kompetens för krigsplacering som bataljonschef. Statsrådet framhåller i propositionen att formell kompetens för krigsplacering som bataljonschef skall föreligga. Detta innebär att det fordras att den som genomgått militärhögskolans allmänna kurs får sådan fredsplacering oavsett om vederbörande erhållit erfarenheter på detta område. Man har helt bortsett från den möjligheten att underofficer som genomgått utbildning för formell kompetens för krigsplacering som kompanichef skulle kunna placeras som ställföreträdande kompanichef i fred, detta oaktat han har lång erfarenhet av arbete inom kompaniet. Det verkar nästan som om vi återvänder till en organisation som fanns före 1960 års befälsordningsbeslut, där gränsen sattes vid studentexamen för erhållande av sådan fredsplacering. Nu har man oaktat detta måst placera underofficerare som ställföreträdande kompanichef på grund av personalbrist. Därför förefaller det verkligen egendomligt att inte

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

förbandscheferna kan ges möjlighet att placera dem som ordinarie ställföreträdande kompanichef.

Utskottet har bl. a. i sin motivering för ett avslag på min motion sagt att underofficer inte är kompetent att »planlägga och leda stridsövningar vid det samlade kompaniet». Det är verkligen förvånansvärt, och utskottets talesman har också ansett att så är fallet. Det är högst egendomligt att riksdagen en gång kunnat fatta beslut om att krigsplacera underofficer i kompani- chefsbefattning då han nu inte befinner sig kompetent att leda en stridsövning. Hur i all världens skall han kunna leda ett kompani i krig om han inte duger till att göra det i fred?

Herr Mellqvist tog som utskottets talesman upp denna fråga och hänvisade till ett beslut 1960, som man nu försöker springa ifrån. Jag har försökt undersöka de beslut som fattades i samband därmed, men det föreligger faktiskt icke någon bestämmelse om att ställföreträdande kompanichef skall ha bataljons- chefskompetens. Det förefaller mig något egendomligt att man hänvisar till en bestämmelse som inte existerar. Det beslut som utskottsmajoriteten förordar innebär att bestämmelserna skärps och underofficerarna utestängs från freds- placering i denna befattning.

Herr talman! Jag kommer att yrka bifall till reservation nr 2 vid utskotts- utlåtandet.

Herr OSKARSON (h):

Herr talman! Jag skall inte ge mig ut på vare sig några utrikespolitiska eller militärpolitiska bedömningar eller utflykter i övrigt, utan jag skall hålla mig till två motioner som vi på höger- håll väckt, dels i anslutning till proposition nr 110 och dels under den all- männa motionstiden. Jag gör detta från den utgångspunkten att oberoende av vilken ekonomisk ram som än kommer att gälla för försvaret i framtiden är alla överens om att man inom denna

ram vill uppnå högsta grad av effek- tivitet.

I motion nr 611 i denna kammare har vi tagit upp tre frågor. De gäller förbandens lokalisering, förbandspro- duktionen och befälsordningen. I fråga om dessa frågor har vi framfört krav på dels en modernisering, dels och framför allt en planering på lång sikt.

Innan jag berör ett par detaljer vill jag säga att det inom krigsmakten på- går en kontinuerlig och jämn rationa- lisering som är långt driven och har medfört mycket goda resultat. Bl. a. vill jag peka på inskrivningsförfarandet och personalredovisningen. Men det finns ändå enligt vår uppfattning områden, på vilka man skulle kunna göra mera i fråga om rationalisering och plane- ring på lång sikt.

Alla känner till att många av våra förband snart ligger kringbyggda av stä- der eller andra tätorter. Det är allt svår- rare för förbanden att hitta utrymme för sina övningar. Terrängen blir öm- tåligare genom bebyggelse, genom fri- tidsområden, strövområden m. m. Den blir ömtåligare också genom de högre bruksvärden som ständigt åsättes både skogen och jorden. Det innebär också att markskador blir dyrbara och i fram- tiden kommer att utgöra ett ännu större problem än i dag.

Flera förband håller på att bli ute- stängda från sina förläggingsorter. Nu pågår s. k. generalplaneringar på för- banden, varvid man — skulle jag vilja säga — till varje pris försöker att hanka sig kvar på den nuvarande orten. Detta är helt naturligt. Där har förbanden le- gat länge, där trivs man och där kän- ner man sig hemma.

Men detta kan inte alltid vara riktigt och utgör sällan någon högre grad av långtidsplanering, och på detta sätt lö- ser man inte frågorna radikalt. Rätt vad det är sitter man där med ryggen mot väggen, och man kan tvingas till snabba beslut i fråga om förbandsflyttningar. Vi har haft nog av förbandskaruseller,

vilka ställt sig mycket dyrbara och som jag vet att ingen längtar efter.

Sedan vår motion skrevs har en del saker hänt på detta område. Vi har fått en utredning angående försvaret: »Försvarets fredsorganisationsutredning», som tar upp en del av de problem vi aktualiserat.

Utskottet hänvisar i fråga om vad vi anfört i fråga om förbandslokalisering i vår motion till denna utredning. Men jag vill då påstå att utskottet antingen inte orkat eller inte velat bry sig om att riktigt förstå vad motionärerna vill få fram. Denna fredsorganisationsutredning har främst att klara ut förbandsnedläggningarna, i första hand flygvapnets. Denna fråga har inget samband med vårt utredningskrav.

Vad vi på denna punkt vill ha fram är en planering på lång sikt för förbandens lokalisering. Därvid bör också beaktas önskemålet att åstadkomma rationella och driftsekonomiska enheter.

En annan nyhet som har kommit efter det att vi väckte vår motion är att försvarets kostnadsutredning har presenterat ett delbetänkande vari man jämfört kostnaderna för bibehållande av nuvarande förbandsorganisation och kostnaderna för övergång till ett fåtal stora förbandsproducerande enheter. Efter vad jag kan förstå är det en mycket spekulativ beräkning utan — det vågar jag påstå — något sakligt underlag. Vi för vår del spekulerar inte i någon förbandsproduktion enligt amerikanskt mönster, som kostnadsutredningen gör. Vad vi syftar till är en förbandslokalisering och förbandsproduktion som helt utgår från de förhållanden som råder här i landet, med anpassning till svenska krav och närmast med sikte på en kombination av den nuvarande ordningen och samverkan mellan förbanden inom en större region. Vi anser att nuvarande förläggningsplatser av kostnadsskäl i största möjliga utsträckning bör bibehållas men att för-

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

banden inom ett större område — vi har sagt att de nuvarande militärområdena torde vara lämpliga enheter — bör få centralt belägna övningsområden som gemensamt kan användas och utnyttjas.

Jag skall inte här göra några värderingar av, om ett renodlat förbandssystem eller ett mera stations- och linjebetonat system är den bästa utbildningsmetoden. Jag kan dock inte ansluta mig till utskottets skrivning där man påstår att erfarenheterna entydigt pekar på att förbandssystemet måste vara riktgivande. Vad man kallar det hela spelar mindre roll; vad vi vill åstadkomma är en tidsenlig och rationell utbildningsorganisation och utbildningsmetodik som tar sikte på rationella och driftsekonomiska utbildningsenheter på varje nivå, från den enskilde soldatens utbildning på sitt förband till de högre förbandens utbildning i sin krigsorganisation inom militärområdet.

Tekniska utbildningsanordningar är redan i stor utsträckning utbyggda på våra förband och kommer att byggas ut ännu mer i framtiden. Men det går inte att bygga ut sådana dyrbara anläggningar av flera slag på varje förband. Det är nämligen inte möjligt att på varje förband tidsmässigt utnyttja dessa på det sätt som man kan göra inom en större enhet. Det finns, vågar jag påstå, utbildningsanordningar som har kostat mycket pengar i anläggning och som även är dyrbara i drift, vilka utnyttjas endast under en mycket kort tid av utbildningsåret. Därför måste en samordning inom en större enhet genomföras för att få till stånd, om inte ett 100-procentigt så dock ett bättre tidsmässigt utnyttjande än vad nu är fallet.

Här vill jag ansluta mig till de direktiv som har givits den utredning som tillsattes i februari angående krigsmaktens fredsorganisation, där det bl. a. heter: »Strävan bör vara att söka åstadkomma förutsättningar att på lång sikt

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

erhålla effektiva produktionsenheter för krigsmaktens utbildning och mobilisering med låg kostnad per producerad enhet. Möjligheter att rationalisera genom ändringar i utbildningsorganisationen och gränsdragningar mellan försvarsgrenar, vapenslag, truppslag o. d. bör undersökas.» Det är samma tankegångar som vi varit inne på i vår motion. Jag uttrycker nu bara den förhoppningen att utredningen verkligen fördomsfritt angriper dessa problem.

Den tredje frågan, befälsordningen, vill jag också beröra med några få ord. Även i detta sammanhang har det hänt en nyhet sedan motionen skrevs. Vi har begåvats med en ny utredning beträffande tjänsteställning inom krigsmakten, vilken jag inte närmare skall kommentera. Låt mig dock påpeka att den rika flora av grader som redan finns i det militära föreslås bli ytterligare utökad med ett antal utväxter, som ännu starkare befäster det intryck av en ogenomtränglig djungel som det militära gradsystemet måste ge en normalutbildad svensk medborgare. Om man hade försökt att i stort klara ut arbetsuppgifter och tjänstgöringsförhållanden för den aktiva militära personalen och anpassa dem till de utbildningsnivåer och utbildningslinjer som finns inom vårt civila skolväsen, borde man — liksom vi — finna det naturligt och rationellt med *högst* två befälskårer. Men tydligen är man rädd för att gå så radikalt till väga. Jag är medveten om att man då skulle kollidera med två svenska folksjukdomar: prestige och avundsjuka. Mot dessa kämpar betydligt mera framstående personligheter än jag förgäves.

Med några ord vill jag också anknyta till befälsstatdelegationens betänkande, som Kungl. Maj:t gett riksdagen tillfälle att yttra sig om. Det har tidigare berörts av herr Werbro, och i vissa stycken kan jag instämma med honom.

Vi kan dock inte ansluta oss till den decentralisering av trupputbildningen som går som en röd tråd genom betän-

kandet. Den är enligt vår mening icke förenlig med ett rationellt och modernt utbildningstänkande. Man förutsätter bl. a. att förbandens utbildningsavdelningar skall bli rena stabsorgan utan verkställighetsuppgifter. Vi anser utbildningsavdelningen vara den instans på förbandet som har den bästa överblicken både över våra omfattande utbildningsanordningar och över befälet vad gäller såväl specialinriktning som vars och ens personliga förmåga. Det är också utbildningsavdelningen som bäst kan placera envar på hans plats. En samordning av utbildningen inom förbandet genom utbildningsavdelningarna anser vi vara i linje med vad vi tidigare talat för, nämligen en centralisering och i viss mån schematisering av den militära utbildningen.

Ledande av idrotten och den fysiska träningen inom förbandet har också berörts i prop 110. Alla vet att många av våra soldater när de rycker in har dålig kondition. Rekryterna hämtas till stor del direkt från skolväsen, och våra repetitionsövningssoldater tycks många gånger komma från ett mycket gott middagsbord. Båda kategorierna behöver mycken och grannlaga planerad fysisk träning för att bygga upp den kondition som erfordras för att kunna lösa sina uppgifter och över huvud taget finna tillvaron i det militära något så när dräglig.

Vi menar att denna träning skall skötas av kvalificerad, för ändamålet väl utbildad personal, såsom nu i regel är fallet vid regementena. Vid dessa finns i allmänhet officer som genomgått gymnastiska centralinstitutet placerad som gymnastik- och idrottsofficer. Om denna verksamhet, som befälsstatdelegationen föreslår, skall delegeras ut till bataljonerna, har man ingen möjlighet att erhålla samma goda ledning i alla dessa instanser. Misstag på idrottens område — det är vi alla medvetna om — kan åstadkomma mycket allvarliga och långvariga skador. Därför vill vi samman-

hålla planering och ledning av denna utbildning centralt under utbildningsavdelningen för att där kunna placera den bästa och mest kvalificerade befattningshavaren för detta ändamål som finns på ett förband.

Herr talman! Låt mig slutligen uttrycka ett önskemål med tanke på att vi har sett en hel del utredningar inom det militära området på den senaste tiden och att vi väntar ytterligare ett antal. Jag skulle önska att herrar utredare såge litet mera fördomsfritt och mindre traditionsbundet på de problem och frågor de har att brottas med. En friare och friskare syn på dessa problem skulle vara till gagn för krigsmakten och därmed också för landets försvar i dess helhet.

Herr GUSTAVSSON i Ängelholm (s):

Herr talman! Det har ordats mycket i denna fråga, vilket kanske inte är så märkvärdigt med hänsyn till den stora utgift det ändock rör sig om. Jag kan till alla delar instämma i de synpunkter som utskottets talesman, herr Mellqvist, på ett så utomordentligt sätt har anfört tidigare i debatten. Det gäller en av de största utgiftsposter vi har att behandla, i runda tal 5 miljarder kronor.

Regeringens och utskottets förslag innebär att vi för nästa budgetår får i princip samma försvarsutgifter som för innevarande år. Någon minskning kan man inte tala om, utan det hela får snarare betecknas som en nödvändig uppbromsning av utgifterna för detta ändamål. Med tanke på det statsfinansiella läget är det rimligt att vi även på detta område håller igen på utgifterna och så att säga rättar mun efter matsäcken.

Försvaret har ju alltid varit högerens käpphäst. Att man från det hållet nu framlagt ett förslag, som ligger betydligt över regeringens i kostnadshänseende, förvånar väl ingen. Då högerpartiet jämt och samt talar om att begränsa utgifterna och gå in för skattesänkningar,

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

borde man ha varit konsekvent och nu slutit upp kring regeringsförslaget. Men när det gäller försvaret finns det tydligen inga hämningar.

Folkpartiets talesman har i dag anfört att folkpartiet vill försöka uppnå samförstånd med regeringspartiet i försvarsfrågan inom försvarsutredningen. Det borde enligt min mening varit möjligt för mittenpartierna att här sluta upp kring regeringsförslaget. Folkpartiet och centern har emellertid också ett eget förslag som ligger obetydligt över regeringens, men som dock ligger över — det är väl huvudsaken. Jag tycker att detta förslag verkar tämligen onödigt, ty de miljoner med vilka man bjudit över regeringens förslag kan inte i detta sammanhang, där det rör sig om sammanlagda utgifter på 5 miljarder kronor, tillmätas någon större betydelse. Förslaget har väl närmast tillkommit, synes det mig, för att man varit angelägen om att markera en skillnad.

Herr talman! Jag skall inte orda längre, utan jag ber att få tillstyrka utskottets förslag på alla punkter.

Herr NILSSON i Gävle (k):

Från vårt håll har vi i ett par motioner förslagit att den sittande försvarsutredningen skulle utreda och framlägga förslag om en total svensk avrustning. Utskottet har inte ägnat dem någon större uppmärksamhet, utan anlagt ett mycket formellt betraktelsesätt och förklarat att det inte ingår i utredningens uppgifter att ta ställning till den fråga vi har väckt. Emellertid beror det på hur man ser på saker och ting. Jag tror säkert att utskottets motivering är väl vald, om man vill betrakta det hela formellt, men det gäller ju också vissa politiska bedömningar.

Jag vill redan från början säga, att vi när vi har skrivit dessa motioner och rekommenderar en successiv total svensk avrustning naturligtvis varit på det klara med att en sådan linje också har sina risker. Den är ingalunda risk-

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

fri, men å andra sidan har vi mot dessa risker vägt riskerna av fortsatt upprustning, och vi har dragit den slutsatsen, att en fortsatt upprustningspolitik i sig innesluter större risker än en avrustningspolitik.

När man gör olika politiska värderingar, och det är väl det som det skall handla om här, vill jag säga, att det nuvarande militära och strategiska läget inte kan jämföras med situationen före och under första och andra världskriget. Tillkomsten och utvecklingen av atom- och kärnvapen i kombination med robotar och satelliter har skapat ett helt nytt läge som reducerar och i de flesta fall omöjliggör försök av småstater att med konventionella vapen försvara sitt territorium. Detta är också en anledning till att de flesta mindre stater ingår i militärallianser som leds av en stormakt. Därtill bidrar inte bara kärnvapnen. Satelliterna, de interkontinentala robotarna bidrar också till det helt nya militärstrategiska läget. Biologiska och kemiska stridsmedel kommer sannolikt att användas i nya krig. ABC-vapnen har numera berett mänskligheten möjligheter att begå kollektivt självmord. Jag vill påstå att ingen form av militärt eller icke militärt försvar i dag ger den alliansfria neutrala småstaten någon garanti — det gäller även såväl små som stora stater som ingår i ett paktsystem. Det rent militära styrkeförhållandet utvecklas ständigt till stormakternas fördel. Klyftan mellan småstaternas och stormakternas militära kapacitet ökar oavbrutet på grund av de senares relativt större ekonomiska resurser, råvarutillgångar och industriella kapacitet.

En svensk militär avrustning, oberoende av omvärldens vilja att ta motsvarande initiativ, ger ingen garanti för att Sverige skall undgå att dras in i eventuella framtida väpnade konflikter. Men den isolerade avrustningen leder bort från kapprustningens väg och innebär åtminstone en möjlighet att bryta det

militära vansinnets onda cirkel. Jag anser att de nuvarande rustningsmiljarderna slängs bort till ingen nytta. Jag vet att många betraktar detta synsätt som en utopi. Jag kan erkänna att det är mycket i detta som är svårt att bedöma. Jag sade tidigare att det har sina risker. Om riksdagskollegerna är så säkra på att den väg som ni beträder och har beträtt leder till möjligheter för oss att överleva eventuella kommande konfliktsituationer, kan jag förstå ert handlingssätt. Jag är emellertid rädd för att de har rätt som tidigare deklarerat, att upprustning och kapprustning ofelbart leder till krig, och det är det som gör mig mycket tveksam om att vad man nu går in för kan vara en riktig politik.

Kostnaderna för försvaret uppgår ju inte bara till de 5 miljarder som det här talas om. Om vi räknar med civilförsvarskostnader, pensioner och mycket annat, så är vi uppe i nära 6 miljarder kronor. Jag har funnit att det visar sig vara mycket ont om pengar när vi diskuterar sociala reformer. Det är en rad nödvändiga ting som behövs men som inte kan genomföras på grund av dessa väldiga militäretgifter.

Jag är väl medveten om att det uppstår många problem i de fabriker som tillverkar vapen om vi avrustar. Vi menar ingalunda att man helt plötsligt skall avskaffa alltihop, utan det måste ske efter mycket noggrann utredning. Naturligtvis måste nyproduktion planeras så att arbetarna får sysselsättning. Jag vänder mig emellertid starkt emot att full sysselsättning skall baseras på produktion av krigsmateriel.

Herr talman! Jag vill också säga några ord om Viggen. Det första svenska reaplanet, Flygande tunnan, kostade cirka 500 000 kronor, den typ som kom därefter, Lanser, cirka 2 miljoner kronor, Draken 6 miljoner kronor och Viggen är nu som bekant uppe i 12 eller 15 miljoner kronor. Båda siffrorna kan vara riktiga ty vi vet inte exakt vad kostnaden blir. Det är ett dyrt plan. Försvars-

ministern sade att vi inte satsar på de dyraste delarna i försvaret men detta plan är ju så kostsamt, att herr Eliasson i Sundborn anser att vi måste exportera det, och försvarsministern var inne på samma linje.

I detta sammanhang vill jag upplysa om — kammarledamöterna känner säkert till det — att Bofors-chefen Per Odelberg i en intervju i Dagens Nyheter förklarar, att man måste försöka få en liberalisering av möjligheterna att exportera krigsmateriel till stånd. Det är närmast stridsvagn S som är aktuell, och han framhåller följande:

»Fortfarande finns det ett visst intresse för stridsvagn S från Natohåll. Men konkurrensen är hård från stridsvagnstillverkare i Västtyskland, Frankrike och England. Stridsvagn S är det största objektet i våra militära orderböcker. Vi har stort intresse av att söka exportera den. Många miljoner har investerats i bland annat dyrbara specialverktyg. Därför önskar vi få kostnaderna utslagna på så stora serier som möjligt.»

Det gäller en stridsvagn som var så hemlig, att man när jag var nere i Bofors tillsammans med andra riksdagsledamöter bara kunde visa en del av den. Denna stridsvagn säljs till andra länder, och nu är man färdig att fortsätta efter samma linje då det gäller Viggén. Jag vill erinra om att det beträffande Viggénprojektet inte är sant, att det inte funnits riksdagsmän som tidigare varit mycket tveksamma. Jag kan nämna herr Åkerström, herr Spångberg och andra som tidigt satte frågetecken, men det skedde förgäves.

Jag skall här citera en framstående ledamot av första kammaren, Anselm Gillström, som enligt Expressen den 17 januari 1967 lär ha sagt följande: »Jag har tvekat länge om vi ska fortsätta Viggénprojektet.» — — — »Jag tror att man måste erkänna att man den här gången varit helt beroende av experter. Vi har aldrig upplevt något liknande tidigare.»

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

Jag är rädd för att vi, om vi fortsätter på kapprustningsvägen, kommer att vara beroende av experter även i fortsättningen. Det är klart att vi måste vara det då och då, men det förvånar mig att man så blint tror på experterna, att man är färdig att satsa på en helt ny giv som visar sig så dyrbar, att vi inte kan behålla planen i Sverige utan måste sälja dem till utlandet. Nu är detta plan inte någon helsvensk produkt utan synnerligen många bitar tillverkas i utlandet — det lär vara åtskilliga länder inkopplade. Om jag är rätt informerad lär planet redan finnas i det amerikanska flygvapnet.

Jag kommer nu in på frågan om export av Viggén. Det är alldeles klart att herr Eliasson i Sundborn har rätt när han säger att om man tillverkar en mycket större serie så nedbringas man kostnaden per plan. Det är ju alldeles självklart. Hur många plan skall vi då försöka oss på att sälja? Var går gränsen? Vilka länder skall vi sälja till? En gång tidigare sade herr Eliasson att vi skulle sälja Viggén till neutrala länder. De lär emellertid inte ha råd att köpa så många dyrbara plan att det nedbringas kostnaderna så mycket som behövs. Jag skulle gärna vilja höra någon fråga: Tänker ni också erbjuda Sovjetunionen att köpa Viggén? Sovjet kanske har råd, men är det inte ur neutralitetssynpunkt litet äventyrligt? Det kanske hade blivit billigare om vi hade försett oss med Mig-plan från Sovjetunionen — de lär ha samma kapacitet — men det var väl ingen som kom på den idén. Har vi inte trasslat till det litet grand för oss nu?

— Visst har Viggénprojektet kostat mycket pengar hittills, men när jag och några kamrater till mig i en motion föreslår att arbetet på hela Viggén-systemet skall avbrytas, så är det inte därför att vi tycker att man utan vidare kan slänga en miljard i sjön, utan det är därför att vi är rädda att om vi fortsätter på den inslagna vägen så kommer man att få kasta kanske både två

Vissa anslagsfrågor rörande försvaret

och tre miljarder i sjön. Nej, jag har fortfarande uppfattningen att vi slagit in på en väg som inte är framkomlig; vi måste försöka bryta upprustningslinjen, vi måste försöka få fram i varje fall ett utredningsförslag om en total avrustning med allt vad det innebär.

Jag vill, herr talman, yrka bifall till motionerna I: 486 och II: 609 under punkten 1 i statsutskottets utlåtande.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. I a

Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till reservationen 1 a) av herr Ivar Johansson m. fl.; 3:o) bifall till reservationen 1 b) av herr Virgin m. fl.; samt 4:o) bifall till motionerna I: 485 och II: 606 i motsvarande del; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nihlfors begärde likväl votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontrapropositionen ånyo upptog de tre återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 2:o) angivna ha flertalets mening för sig. Beträffande kontrapropositionen begärde dock herr Magnusson i Borås votering, i anledning varav och sedan till kontraproposition i den förberedande voteringen antagits den under 3:o) angivna propositionen efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren till kontraproposition i huvudvoteringen angående punkten 1:o) mom. I a) i statsutskottets utlåtande nr 102 antager reservationen 1 a) av herr Ivar Johansson m. fl., röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraproposition i nämnda votering antagit reservation 1 b) av herr Virgin m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Bohman begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 82 ja och 35 nej, varjämte 100 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså till kontraproposition i huvudvoteringen antagit den under 2:o) angivna propositionen.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 1:o) mom. I a) i utskottets utlåtande nr 102, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 1 a) av herr Ivar Johansson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Nihlfors begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 110 ja och 101 nej, varjämte 8 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. I b—I h

Vad utskottet hemställt bifölls.

Armén: Avlöningar till aktiv personal m. fl.*Mom. II*

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 486 och II: 609; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Mom. III

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 2

Armén: Avlöningar till aktiv personal m. fl.

Sedan Kungl. Maj:t i propositionen nr 1 (bilaga 6, punkt B 3) föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, till Armén: Avlöningar till aktiv personal m. fl. för budgetåret 1967/68 beräkna ett förslagsanslag av 399 220 000 kr., hade Kungl. Maj:t i förenämnda proposition nr 110 (s. 16—35) dels föreslagit riksdagen att bemyndiga Kungl. Maj:t att i försvarets intendenturkår föra samman vissa underofficerare i enlighet med vad i statsrådsprotokollet förordats, dels föreslagit riksdagen att till Armén: Avlöningar till aktiv personal m. fl. för budgetåret 1967/68 under fjärde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 406 745 000 kr., dels ock berett riksdagen tillfälle att yttra sig med anledning av vad som i statsrådsprotokollet hade förordats om befälsordning vid arméns specialtrupp-slag.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat

dels en inom andra kammaren av herr *Oskarson m. fl.* väckt motion (II: 611),

dels en inom andra kammaren av herr *Oskarson m. fl.* väckt motion (II: 1008),

dels ock en inom andra kammaren av herr *Werbros* väckt motion (II: 1010), i vilken bl. a. hemställts att riksdagen måtte besluta, att officer och underofficer, som innehade formell kompetens för krigsplacering som kompanichef, i fredsorganisationen placerades som ställföreträdande kompanichef.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att i försvarets intendenturkår föra samman vissa underofficerare i enlighet med vad departementschefen förorddat,

b) till Armén: Avlöningar till aktiv personal m. fl. för budgetåret 1967/68 anvisa ett förslagsanslag av 406 745 000 kr.,

c) avslå motionen II: 1010, i vad den avsåge placering av officer och underofficer som ställföreträdande kompanichef,

d) med avslag å motionerna II: 611, II: 1008 och II: 1010, sistnämnda motion i vad den icke behandlats under c), i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna vad utskottet anfört om befälsordning vid arméns specialtrupp-slag.

Reservation hade avgivits av herrar *Edström, Dahlén, Nihlfors* och *Gustafsson* i Skellefteå, vilka ansett att utskottet under c) bort hemställa,

att riksdagen måtte i anledning av motionen II: 1010, i vad den avsåge placering av officer och underofficer som ställföreträdande kompanichef, i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna vad reservanterna anfört.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr *NIHLFORS* (fp):

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen vid denna punkt av herr *Edström m. fl.*

Herr *MELLQVIST* (s):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. a och b

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. c

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan,

Anskaffning av flygmateriel m. m.

dels ock på bifall till reservationen 2); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nihlfors begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 2:o) mom. c) i utskottets utlåtande nr 102, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 2) av herr Edström m. fl.

Sedan kammarens ledamöter här efter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Därvid befanns, att flertalet av kammarens ledamöter röstat för ja-propositionen och att kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. d

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 3—24

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Punkten 25***Anskaffning av flygmateriel m. m.**

Sedan Kungl. Maj:t i propositionen nr 1 (bilaga 6, punkt D 23) föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, till Anskaffning av flygmateriel m. m. för budgetåret 1967/68 beräkna ett reservationsanslag av 1 114 369 000 kr., hade Kungl. Maj:t i förenämnda proposition nr 110 (s. 72—82) föreslagit riksdagen att dels för planering av anskaffning av flygmate-

riel m. m. godkänna de av departementschefen föreslagna ramarna för anslag och medelsförbrukning under budgetåren 1967/68—1973/74, dels bemyndiga Kungl. Maj:t att medge att beställningar av flygmateriel m. m. finge läggas ut inom en kostnadsram av 1 900 000 000 kr., dels ock till Anskaffning av flygmateriel m. m. för budgetåret 1967/68 under fjärde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 1 119 979 000 kr.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Werner* (I: 390) och den andra inom andra kammaren av herr *Nilsson* i Gävle m. fl. (II: 488), i vilka hemställts att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att allt forsknings- och typarbete, som vore förknippat med system AJ 37 Viggen, måtte avbrytas,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Werner* (I: 485) och den andra inom andra kammaren av herr *Jansson m. fl.* (II: 606), såvitt nu var i fråga,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Holmberg m. fl.* (I: 755) och den andra inom andra kammaren av herr *Bohman m. fl.* (II: 944), såvitt nu var i fråga,

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Ivar Johansson* och *Lundström* (I: 807) och den andra inom andra kammaren av herr *Nihlfors m. fl.* (II: 1007).

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte

I. avslå motionerna I: 390 och II: 488; II. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 755 och II: 944 samt I: 807 och II: 1007, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, för planering av anskaffning av flygmateriel m. m. godkänna de av departementschefen föreslagna ramarna för

anslag och medelsförbrukning under budgetåren 1967/68—1973/74;

III. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 485 och II: 606, I: 755 och II: 944 samt I: 807 och II: 1007, samtliga motioner såvitt nu var i fråga,

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att medge att beställningar av flygmateriel m. m. finge läggas ut inom en kostnadsram av 1 900 000 000 kr.,

b) till Anskaffning av flygmateriel m. m. för budgetåret 1967/68 anvisa ett reservationsanslag av 1 119 979 000 kr.

I motiveringen anförde utskottet bl. a. följande.

Med hänsyn till de beräkningar och bedömningar som gjorts finner utskottet sig böra tillstyrka, att serietillverkningen påbörjas. En senareläggning av projektet skulle enligt vad som upplysts medföra ökade kostnader med ca 150—200 milj. kr. utan att några besparingar skulle vinnas på slutprodukten. Det må också erinras om att enligt vad utskottet inhämtat hittills bundna utvecklingskostnader för projektet uppgår till i runt tal 1 100 milj. kr.

Mot bakgrund av det anförda är utskottet också berett tillstyrka, att beställning av återstående typarbete på flygplan 37 — enhetsplattformen för attack- och skolverisionerna — får utläggas och att en första seriebeställning av upp till 100 flygplan får göras inom en total kostnadsram av 1 560 milj. kr. Utskottet avstyrker alltså motionerna I: 390 och II: 488.

Såsom departementschefen föreslagit torde genom nu ifrågavarande beställningar vissa likviditetssvårigheter uppkomma de närmaste åren till följd av tidigare stora beställningar av flygmateriel m. m., som då förfaller till betalning. Dessa övergångssvårigheter förutsättes kunna bemästras genom en senareläggning och i vissa fall omprövning av objekt inom planerna för stril-

och bassystem och viss annan verksamhet.

Reservationer hade avgivits

a) av herrar *Virgin, Kaijser, Ottosson, Bohman* och *Petersson*, vilka ansett att ovan intagna avsnitt i utskottets yttrande bort ha följande lydelse:

»Utskottet finner icke klarlagt, att en anskaffning av flygplan 37 kan rymmas i alla de av försvarsutredningen från överbefälhavaren infordrade utredningsalternativen med bibehållande av kravet på bästa möjliga försvarseffekt för utgivna anslag. Sannolikt torde detta dock bli möjligt åtminstone i alternativ C. Utskottet har intet att erinra mot att Kungl. Maj:t erhåller bemyndigande att beställa föreslagna 100 flygplan 37 men förutsätter att detta bemyndigande icke utnyttjas förrän de infordrade utredningarna givit en klarare bild av möjligheten att på ett försvarsekonomiskt godtagbart sätt infoga flygplan 37 i de skilda kostnadsramarna. Av det anförda följer att utskottet avstyrker motionerna I: 390 och II: 488.»

b) av herrar *Ivar Johansson, Bengtsson, Edström, Dahlén, Ståhl, Eliasson* i Sundborn, *Nihlfors, Mattsson* och *Gustafsson* i Skellefteå, vilka — under förutsättning av bifall till reservationen 1 a) — ansett att utskottets hemställen under II. och III. bort ha i reservationen angiven lydelse;

c) av herrar *Virgin, Kaijser, Ottosson, Bohman* och *Petersson*, vilka — under förutsättning av bifall till reservationen 1 b) — ansett att utskottets hemställen under II. och III. bort ha i denna reservation angiven lydelse;

d) av herr *Ståhl*, utan angivet yrkande.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! Jag yrkar bifall till den av herr *Virgin* m. fl. under denna punkt angivna reservationen 5 a.

Anskaffning av flygmateriel m. m.

Herr NILSSON i Gävle (k):

Herr talman! Jag yrkar bifall till motionerna I: 390 och II: 488.

Herr MELLQVIST (s):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad.

Hemställan*Mom. I*

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 390 och II: 488; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nilsson i Gävle begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 25:o) mom. I) i utskottets utlåtande nr 102, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit motionerna I: 390 och II: 488.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Nilsson i Gävle begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 191 ja och 9 nej, varjämte 18 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. II och III

Vad utskottet hemställt bifölls.

Motiveringen

Herr talmannen gav propositioner dels på godkännande av utskottets motivering, dels ock på godkännande av utskottets motivering med den ändring däri, som föreslagits i reservationen 5 a); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Bohman begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren godkänner statsutskottets motivering i punkten 25:o) i utskottets utlåtande nr 102, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt utskottets motivering med den ändring däri, som föreslagits i reservationen 5 a) av herr Virgin m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Bohman begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 176 ja och 31 nej, varjämte 12 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså godkänt utskottets motivering oförändrad.

Ordet lämnades på begäran till

Herr BLOMKVIST (s), som yttrade:

Herr talman! Jag avsåg att rösta ja men råkade rösta »avstår».

Punkterna 26—53

Vad utskottet hemställt bifölls.

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren att uppskjuta behandlingen av återstående på föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 19.30, då enligt utfärdat anslag detta plenum kommer att fortsättas.

§ 4

Anmäldes och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skri-

velse, nr 213, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående naturvårdens organisation, m. m., jämte i ämnet väckta motioner.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 17.06.

In fidem

Sune K. Johansson

Onsdagen den 17 maj

Kl. 19.30

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1

Central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården m. m.

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 105, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 1 (bilaga 7, punkterna E 1—E 9 och E 23—E 27) hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1967/68 beräkna vissa anslag på driftbudgeten under femte huvudtiteln.

Därefter hade Kungl. Maj:t i propositionen nr 68, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för den 17 mars 1967, föreslagit riksdagen

dels att

1) besluta, att en ny central förvaltningsmyndighet för hälso- och sjukvår-

den samt socialvården, kallad medicinalstyrelsen, skulle inrättas den 1 januari 1968,

2) besluta, att medicinalstyrelsen i sin nuvarande utformning samt socialstyrelsen och medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnämnd skulle upphöra vid utgången av år 1967,

3) bemyndiga Kungl. Maj:t att träffa avtal om inrättande och drift av ett planerings- och rationaliseringsinstitut för hälso- och sjukvården samt socialvården i huvudsaklig överensstämmelse med vad departementschefen föreslagit,

4) besluta, att centrala sjukvårdsberedningen och rådet för sjukhusdriftens rationalisering skulle upphöra vid utgången av år 1967,

5) bemyndiga Kungl. Maj:t att vidta de övergångsanordningar och åtgärder i övrigt, som erfordrades för förslagets genomförande,

6) bemyndiga Kungl. Maj:t att på personalförteckning för medicinalstyrelsen föra upp tjänster på löneplan C i enlighet med vad i statsrådsprotokollet förordats,

dels ock att riksdagen måtte för budgetåret 1967/68 under femte huvudtiteln anvisa i propositionen angivna anslag.

Central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården m. m.

I samband med Kungl. Maj:ts ifrågasvarande förslag hade utskottet behandlat följande vid riksdagens början väckta motioner, nämligen

dels en inom andra kammaren av herr *Gustafsson* i Borås väckt motion (II: 53),

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Ebbe Ohlsson m. fl.* (I: 679) och den andra inom andra kammaren av herr *Bengtson* i Solna *m. fl.* (II: 503), i vilka yrkats att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa att Kungl. Maj:t skyndsamt framlade förslag om bildandet av ett institut för sjukvårdens rationalisering, innebärande en koncentration av rikets resurser på området.

Utskottet hade i sammanhanget vidare behandlat följande i anledning av propositionen nr 68 väckta motioner, nämligen

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Oscar Carlsson m. fl.* (I: 775) och den andra inom andra kammaren av herr *Svensson* i Kungälv *m. fl.* (II: 969), i vilka bl. a. hemställts att riksdagen beslutade att det nya centrala ämbetsverket för socialvården samt hälso- och sjukvården benämndes socialstyrelsen,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Edström m. fl.* (I: 776) och den andra inom andra kammaren av fru *Eriksson* i Stockholm *m. fl.* (II: 965),

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Kaijser* och *Åkerlund* (I: 777) och den andra inom andra kammaren av fröken *Wetterström m. fl.* (II: 970), i vilka bl. a. hemställts att riksdagen måtte besluta att ytterligare en tjänst som överdirektör inrättades — utöver den i propositionen föreslagna — vid medicinalstyrelsen fr. o. m. den 1 januari 1968,

dels två likalydande motioner, väckta

den ena inom första kammaren av herr *Harald Pettersson m. fl.* (I: 778) och den andra inom andra kammaren av herr *Gustavsson* i Alvesta *m. fl.* (II: 967), i vilka hemställts att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag angående överförande av den försvarsmedicinska materielberedskapen från medicinalstyrelsen till sjukvårdshuvudmännen i enlighet med vad i motionerna anförts,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Harald Pettersson* och *Axel Kristiansson* (I: 779) och den andra inom andra kammaren av herr *Gomér m. fl.* (II: 966), i vilka bl. a. hemställts att riksdagen måtte besluta att den nya förvaltningsmyndigheten benämndes social-medicalstyrelsen,

dels en inom andra kammaren av herr *Lundberg* väckt motion (II: 922), i vilken hemställts att riksdagen beslutade

1) att avslå propositionen nr 68 angående central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården, och

2) att vidta den personella förstärkning inom nuvarande medicinalstyrelsen och socialstyrelsen som kunde anses erforderlig,

dels en inom andra kammaren av herr *Lundberg* väckt motion (II: 968),

dels ock en inom andra kammaren av herr *Wiklund* i Stockholm *m. fl.* väckt motion (II: 971).

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte

1. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionen II: 922, såvitt nu var i fråga, besluta

a) att en ny central förvaltningsmyndighet för hälso- och sjukvården samt socialvården skulle inrättas den 1 januari 1968,

b) att medicinalstyrelsen i sin nuvarande utformning samt socialstyrelsen och medicinalstyrelsens sjukvårdsbe-

Central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården m. m.

redskapsnämnd skulle upphöra vid utgången av år 1967;

2. beträffande den nya myndighetens namn i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt motionerna I: 775 och II: 969 ävensom med avslag å motionerna I: 779 och II: 966 samt II: 971, de fyra förstnämnda motionerna såvitt nu var i fråga, godkänna vad utskottet anfört, innebärande att den nya myndighetens namn borde vara socialstyrelsen;

3. i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag samt i anledning av motionerna I: 679 och II: 503 bemyndiga Kungl. Maj:t att träffa avtal om inrättande och drift av ett planerings- och rationaliseringsinstitut för hälso- och sjukvården samt socialvården i huvudsaklig överensstämmelse med vad i statsrådsprotokollet över socialärenden för den 17 mars 1967 förordats;

4. i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag besluta att centrala sjukvårdsberedningen och rådet för sjukhusdriftens rationalisering skulle upphöra vid utgången av år 1967;

5. beträffande ett särskilt planeringsråd besluta att motionerna I: 779 och II: 966, såvitt nu var i fråga, icke skulle föranleda någon riksdagens åtgärd;

6. beträffande socialdepartementets sjukvårdsdelegation besluta att motionerna I: 777 och II: 970, såvitt nu var i fråga, icke skulle föranleda någon riksdagens åtgärd;

7. beträffande den nya centrala förvaltningsmyndighetens organisation med avslag å motionerna I: 776 och II: 965, I: 777 och II: 970, II: 968 samt II: 53, de fem förstnämnda motionerna såvitt nu var i fråga, och under erinran om vad utskottet anfört godkänna vad i statsrådsprotokollet förordats;

8. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 776 och II: 965 samt I: 777 och II: 970, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, bemyndiga Kungl. Maj:t att på personalförteckning för den nya centrala förvaltningsmyndigheten föra upp tjänster på

löneplan C i enlighet med vad i statsrådsprotokollet förordats;

9. beträffande tjänstetiteln medicinalråd med avslag å motionerna I: 775 och II: 969, såvitt nu var i fråga, godkänna vad utskottet anfört;

10. beträffande riktlinjer för den nya förvaltningsmyndigheten m. m. med avslag å motionerna I: 777 och II: 970, såvitt nu var i fråga, och under erinran om vad utskottet anfört godkänna vad i statsrådsprotokollet förordats;

11. i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag bemyndiga Kungl. Maj:t att vidta de övergångsanordningar och åtgärder i övrigt, som erfordrades för förslagets genomförande;

12. beträffande försvarsmedicinsk materielberedskap i anledning av motionerna I: 778 och II: 967 i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till kännat vad utskottet anfört;

13. i anledning av Kungl. Maj:ts förslag ävensom med avslag å motionerna I: 776 och II: 965, I: 777 och II: 970, II: 968 samt II: 922, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, för budgetåret 1967/68 på driftbudgeten under femte huvudtiteln anvisa

a) till Socialstyrelsen: Avlöningar ett förslagsanslag av 2 469 000 kr.,

b) till Medicinalstyrelsen: Avlöningar ett förslagsanslag av 4 900 000 kr.,

c) till Central förvaltningsmyndighet för hälso- och sjukvården samt socialvården: Avlöningar ett förslagsanslag av 8 670 000 kr.;

14. i anledning av Kungl. Maj:ts förslag för budgetåret 1967/68 på driftbudgeten under femte huvudtiteln anvisa

a) till Socialstyrelsen: Omkostnader ett förslagsanslag av 375 000 kr.,

b) till Medicinalstyrelsen: Omkostnader ett förslagsanslag av 750 000 kr.,

c) till Central förvaltningsmyndighet för hälso- och sjukvården samt socialvården: Omkostnader ett förslagsanslag av 1 150 000 kr.;

15. i enlighet med Kungl. Maj:ts för-

Central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården m. m.

slag för budgetåret 1967/68 på driftbudgeten under femte huvudtiteln anvisa under detta moment angivna anslag.

Reservationer hade avgivits

1) beträffande den nya förvaltningsmyndighetens namn

a) av herrar *Svensson* och *Kaijser*, fru *Wallentheim*, herrar *Bertil Petersson*, *Wallmark*, *Schött*, *Bohman* och *Mellqvist* samt fröken *Olsson* och fröken *Ljungberg*, vilka ansett att utskottet under 2. bort hemställa,

att riksdagen måtte beträffande den nya myndighetens namn med bifall till Kungl. Maj:ts förslag ävensom med avslag å motionerna I: 775 och II: 969, I: 779 och II: 966 samt II: 971, de fyra förstnämnda motionerna såvitt nu var i fråga, godkänna vad reservanterna anført, innebärande att den nya myndighetens namn borde vara medicinalstyrelsen;

b) av herrar *Per Jacobsson*, *Edström*, *Harald Pettersson*, *Nelander* och *Westberg*, vilka ansett att utskottet under 2. bort hemställa,

att riksdagen måtte beträffande den nya myndighetens namn med bifall till motionerna I: 779 och II: 966 samt med avslag å Kungl. Maj:ts förslag ävensom motionerna I: 775 och II: 969 samt II: 971, de fyra förstnämnda motionerna såvitt nu var i fråga, godkänna vad dessa reservanter anført, innebärande att den nya myndighetens namn borde vara social-medicinalstyrelsen;

2) beträffande en andra tjänst som överdirektör, av herr *Kaijser*, fru *Wallentheim*, herrar *Wallmark*, *Schött* och *Bohman* samt fröken *Ljungberg*, vilka ansett att utskottet under 8. bort hemställa,

att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 777 och II: 970 ävensom med avslag å motionerna I: 776 och II: 965, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, bemyndiga Kungl. Maj:t att på personalförteckning för den nya centrala förvaltningsmyndigheten föra

upp tjänster på löneplan C i enlighet med vad av reservanterna och i statsrådsprotokollet förordats, innebärande bl. a. att ytterligare en tjänst som överdirektör inrättades;

3) beträffande socialdepartementets sjukvårdsdelegation, den nya centrala förvaltningsmyndighetens organisation och riktlinjer för den nya förvaltningsmyndigheten m. m., av herr *Kaijser*, utan angivet yrkande.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Efter den miljardrullning, som vi upplevt här i kammaren under förmiddagen, kan det naturligtvis synas förmätet att räkna med att kammarledamöterna skulle visa samma intresse i kväll. Nu gäller det ju bara hälso- och sjukvården, hjälp åt sjuka människor och andra hjälpbehövande i samhället, och det är givet att ledamöterna av riksdagens andra kammare inte har så stort intresse för att hjälpa människor så länge de själva är friska.

Att jag tar till orda beror, herr talman, inte på att jag tror mig kunna ändra vad ett enhälligt utskott har föreslagit rörande en stor organisation. Ty fusionstänkandet har ju liksom blivit en sjuka inom svenskt samhällsliv, och en hel del människor menar, att bara man genomför en fusion eller skapar en stor enhet, så klarar man allting. Emellertid har jag i en motion yrkat avslag på Kungl. Maj:ts förslag om en sammanläggning av socialstyrelsen och medicinalstyrelsen. Min uppfattning härvidlag har inte alls ändrats av vad utskottet anført i sitt utlåtande.

Hälso- och sjukvården samt socialpolitiken är ju hörnstenar i vårt s. k. folkhem, i Socialsverige. Och jag vill tillägga att vi har många kvarstående och ständigt nytillkommande problem inom dessa två områden att försöka komma till rätta med. I ett föränderligt sam-

Central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården m. m.

hälle gäller det alldeles särskilt att utan byråkrati och onödig tidsutdräkt söka lösa problemen inom hälso- och sjukvården samt socialvården. Vi är nu inom dessa vårdområden i en situation där varje fördröjande åtgärd åstadkommer både lidande och ekonomisk skada för såväl individ som samhälle. Därför måste jag ur hälsovårdens, sjukvårdens och socialvårdens synpunkt beklaga att propositionen om en sammanläggning av de ifrågavarande två stora verken har framlagts. Detta förslag kommer nämligen, såvitt jag förstår, att innebära en paus i vårt reformarbete. Och vi behöver i dag ingen reformpaus — tvärtom måste vi försöka utnyttja alla personella och andra resurser för att komma till rätta med de problem som vi står inför på de tre här aktuella områdena.

Jag vill bara konstatera att om vi nu fortsätter med en fusion jämväl på detta område kommer det att innebära att vägen mellan den enskilda hjälpbehövande människan och det bestämmande forum som finns i toppen blir avskuren eller avstängd med ett stängsel av byråkrati och paragrafrytteri, som — efter vad jag kan förstå på grund av viss erfarenhet — kan ha samma effekt som ett taggtrådsstängsel. Vi håller på att ånyo glida in i ett ämbets- och tjänstemannasamhälle där folkstyret — demokratin — alltmer får karaktären av de befintliga eller obefintliga kläderna i Andersens saga om kejsaren och hans nya kläder. Och, ärade kammarledamöter, vi löser inga problem inom de aktuella serviceområdena genom att kläda de två gamla ämbetsverken i en gemensam kejsardräkt och söka övertyga vårt folk om att dessa fått en så utomordentligt vacker dräkt, som ingen kan se men alla ändå säger sig se, därför att ingen vill erkänna att den prisade dräkten är en fiktion.

Jag måste erkänna att jag ännu ej övertygats om att vi är framme vid att sjuk-, hälso- och socialvård skall ges

med hjälp av datamaskin. Jag tror att vi skall vara väldigt tacksamma för att det ännu ej gått så långt.

Jag har också genom mångårigt arbete inom hälso- och sjukvård kunnat övertyga mig om att en princip eller en paragraf inte kan vara viktigare än att snabbt kunna ge hjälp, vård och bot för kroppslig eller social sjukdom hos människor. Vi har ansett att huvuduppgiften för sjukvårdens huvudmän, landstingen, som praktiskt måste utöva aktiv sjukvård, varit och är att hjälpa eller rädda och om möjligt bota människor som behöver hjälp. Hjälp- och vårdorganens inre och yttre funktion måste snabbt och effektivt komma till uttryck på det sätt och i den anda vari sjuk- och socialvårdens huvudmän förutsätts arbeta. Att i dagens läge, när sjuk-, hälso- samt socialvårdens huvudmän står inför stora, svåra och dagsaktuella problem, vilka kräver omedelbara initiativ och framför allt handling, fördröja arbetet endast på grund av att man skall försöka förena två ämbetsverk till en otymplig enhet kan knappast ur de hjälpbehövandes synpunkt vara försvarbart. Inom sjuk-, åldrings- samt ungdomsvården m. fl. områden är varje dröjsmål enligt min mening oförsvarbart. Jag vill också erinra om att landstingen den 1 januari övertog mentalsjukvården i vårt land. Därmed borde landstingen känna ansvar mot denna eftersatta vårdgren där det krävs en helt ny anda både inom och utom sjukhusen. Är det kanske meningen att den nya huvudmannen — landstinget — skall tvingas köra i gamla hjulspår och använda sand som smörjmedel?

Kontakten mellan sjukvårdens och socialvårdens huvudmän och statliga myndigheter får inte heller fördröjas genom en djungel av byråkrati och paragrafrytteri, som ofta hindrar eller omöjliggör för huvudmännen att i tid kunna fullfölja sina ålagda uppgifter. Man måste lära sig att service på sjuk-

Central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården m. m.

och socialvårdens område är någonting helt annat än service och rationalisering på ett varuhus eller i en stor industri. Här måste man komma ihåg att inom hälso-, sjuk- och socialvård måste viljan att ge hjälp och människovård vara den dominerande.

Även om vi i vårt land nu lärt oss att älska köer — man måste säga att det enhälliga utskottsutlåtandet ger uttryck för detta — behöver vi väl därför inte älska dessa så mycket som både statsrådet och statsutskottet gör, när de utan att blinka vill öka köbildningen ytterligare på ett område, där dröjsmål förorsakar både enskilda människor och samhället skador, inte endast genom köbildning utan framför allt när det kan gälla människoliv. Jag hade hoppats att utskottet skulle ha skjutit på denna fråga till framtiden, men en kungl. proposition har en underlig förståelse att hypnotisera till och med ett mäktigt utskott. Nu föreslås riksdagen att svälja och hylla något som är eller kan vara lika till innehåll och syfte som kejsarens nya kläder.

Jag har i det här sammanhanget väckt en motion, II: 922, i vilken jag hemställer att riksdagen måtte besluta avslå Kungl. Maj:ts förslag att slå ihop hälso- och sjukvården samt socialvården till ett centralt verk. Jag yrkar bifall till denna motion.

Nu kan det förefalla ganska meningslöst att yrka bifall till en avstyrkt motion och att begära omröstning i en sådan fråga. Men jag anser ändå att denna fråga är av sådan vikt, att riksdagsledamöternas ställningstagande bör få möjlighet att komma till uttryck i riksdagen. Om propositionen på denna punkt kommer att notera en mycket stor seger, får man självfallet hoppas att ett framtida gnäll om köbildning, byråkrati och paragrafrytteri inte skall komma till uttryck från dem som varit med om att genomföra denna »reform». För egen del får jag väl vänta och se om jag inte om några år kan konsta-

tera att vi på detta område kanske även gjorde ett fel. Skadeverkningarna i dag i den aktuella situation, som hälso- och sjukvården samt även delvis socialvården befinner sig i, är så pass allvarliga för de människor som behöver hjälp, att jag skulle önska att kammaren kunde visa att den känner ett ansvar gentemot denna grupp. Jag kan förstå att departementschefen tycker att det kan vara intressant för tjänstemännen att ha kontakt med varandra i ett stort ämbetsverk. Jag vet inte om man borde skaffa sparkcyklar, så att de kunde förflytta sig mellan de olika avdelningarna. Men vi får ta oss i akt så att vi inte råkar ut för vanföreställningen att de sjuka människorna är till för ämbetsverkets skull!

Ja, herr talman, det skulle vara mycket att tillägga i denna fråga. Jag har den uppfattningen att man verkligen borde tänka sig för inom hälso- och sjukvården. Utskottet har skrivit: »Utskottet delar departementschefens uppfattning om fördelarna med en administrativ samordning på verksnivån. Motionärens farhågor blir inte särskilt tungt vägande vid en jämförelse med fördelarna. Det bör även erinras om att förslaget avser att möjliggöra delegation av beslutsfunktionen i större omfattning än nu, vilket torde bidra till snabb och enkel kontakt mellan myndigheten samt sjukvårdens och socialvårdens huvudmän i enlighet med motionärens syfte.» Visst kan det vara trevligt med principer och tro, men vi möter dagligdags en mängd problem både i tätorterna och i glesbygdsområdena. Jag ber därför att få yrka bifall till motionen 922 som innebär avslag på Kungl. Maj:ts proposition.

Jag har också i motionen 968 velat ge uttryck åt min uppfattning att tandvårdsbyrån bör få en förstärkning så att vi bättre än nu kan komma till rätta med tandvårdsproblemen. Jag vill erinra om att tandkaries och tandlossnandets sjukdomar är mycket besvärliga,

Central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården m. m.

varför vi har anledning att ge tandvårdsbyrån större resurser för att klara dessa problem. Jag vet inte riktigt hur jag skall tolka statsutskottets utlåtande på den punkten, men jag vill gärna tolka det så att tandvårdsbyråns resurser kommer att förstärkas och utbyggas i annat sammanhang så att situationen på tandvårdens område förbättras. Därför kommer jag inte att yrka bifall till denna motion.

Det synes mig, herr talman, som om utskottet varit mera intresserat av namnfrågan än av sjukvårds- och hälsovårdsfrågan. Jag hoppas att de nuvarande två verken kan bli kvar och att vi i stället effektiviserar deras verksamhet, men i valet mellan olika namn måste jag erkänna att medicinalstyrelsen täcker mera av vad hälso- och sjukvård samt socialvård innefattar. I fråga om föreslagna förändringar tycker jag att det endast är beträffande namnförslaget som propositionen har kommit in på rätt spår. I övrigt beklagar jag att vi har fått denna proposition nu, när vi behöver handla i stället för att genomföra en omorganisation som fördröjer arbetet.

Fröken LJUNGBERG (h):

Herr talman! Jag har begärt ordet för att tala för ett par av de reservationer som är knutna till statsutskottets utlåtande nr 105. Efter herr Lundbergs anförande kan jag dock inte underlåta att också komma in litet grand på ett annat resonemang.

Herr Lundbergs stora intresse för sjukvårdsfrågorna känner jag väl till från det lokala planet, och jag tror att alla vi här i kammaren är klart medvetna om att han, när han för talan på detta sätt, är driven av en äkta idealitet. Min uppskattning av den vill jag gärna ge uttryck åt. Då jag ändå kommer att stanna i en annan uppfattning än han i ställningstagandet till propositionen vill jag motivera detta.

För denna nya centrala förvaltnings-

myndighet för hälsovården, sjukvården och socialvården har framför allt två huvudskäl förebragts. Det första är att det finns ett intimt samband mellan medicinsk vård och socialvård av i dag. Det andra är att det är en rationaliserings- och effektiviseringsåtgärd att genom sammanläggning av socialstyrelsen och medicinalstyrelsen eliminera avståndet mellan två verk, som genom sitt samband i arbetsuppgifterna bör bringas till daglig samverkan i fråga om såväl initierande och planerande som uppföljande och kontrollerande m. fl. funktioner.

Visst kan invändningar resas och visst kan kritik riktas mot att denna motivering för sammanläggningen inte är så alldeles stark. Så har också gjorts av åtskilliga remissinstanser. Om jag just nu bortser från olika anmärkningar i detaljfrågor, kan jag konstatera att invändningarna — i vissa fall avslagsyrkandena — från remissinstanserna har byggt på ungefär samma argument som herr Lundbergs plädering, nämligen att man befarar en alltför stor tungroddhet och byråkrati med den nya organisationen. Dessa invändningar skall vi inte vifta bort som betydelselösa.

När vår kungliga svenska regering vill rationalisera tycks detta i regel ske med samma metodik som näringslivet tillämpar: man slår ihop mindre enheter till större enheter. Men gränserna för vad som är optimalt i fråga om storlek är inte lätta att staka ut, och det torde vara ännu svårare i administrationen än det är i produktionen. Det ligger väl åtskilligt i mr Parkinsons iakttagelse att när en administration har nått en viss omfattning måste den byggas ut med flera organ för att administrera administrationen.

Med detta vill jag således erkänna att jag har starka sympatier för herr Lundbergs motiveringar i motion nr 922 i denna kammare. Jag är lika övertygad som han om att man, när man institu-

Central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården m. m.

tionaliserar vårdformerna, löper risk att glömma eller kanske nödgas bortse från människornas, individernas ofta mycket olikartade vårdbehov. Det må sedan gälla i fysiskt-psykiskt eller andligt hänseende. Jag kommer alltså inte till samma slutsats som herr Lundberg trots min allmänna reservation emot just fusionering, som han talade om, på det administrativa området.

Jag yrkar inte avslag på propositionen, utan jag har instämt i både avdelningens och utskottets förslag om tillstyrkan till propositionen. Det har jag gjort bl. a. av den anledningen att svaret för själva vårdfunktionerna, herr Lundberg, nu ligger hos primär- eller landstingskommunala huvudmän. Det är deras sak att kryssa mellan Scylla och Charybdis, d. v. s. att tillgodose effektiviteten och ändå inte försumma de individuella vårdbehoven. Det är en svår uppgift, men det är en huvuduppgift. Det krav, som också herr Lundberg ställt, att kunna få en snabb och ändamålsenlig kontakt mellan den statliga myndigheten och sjukvårdens, hälsovårdens och socialvårdens huvudmän, förefaller mig vara ett mycket berättigat krav att hävda. Det synes mig också vara möjligare att tillgodose detta krav om man har att söka kontakterna från det kommunala planet till det statliga planet inom ett ämbetsverk, naturligtvis under förutsättning att ämbetsverkets inre organisation är ändamålsenligt uppbyggd. Det räknar jag med att den successivt skall kunna bli, även om den inte är det hundra procentigt från början.

Jag vill så, herr talman, övergå till några detaljfrågor. I motionerna I: 777 med herr Kaijser som första namn och II: 970 av fröken Wetterström m. fl. riktas kritik mot att propositionen avser att bibehålla socialdepartementets sjukvårdsdelegation. Den skall, sägs det, följa utbyggnaden av sjukvårdsresurserna i landet av riksplanera inom hela området. Det kan väl inte vara

rationellt att bibehålla detta organ på departemental nivå samtidigt som just samverkande planeringsuppgifter skall åvila den nya medicinalstyrelsen och samtidigt som ett nytt planerings- och rationaliseringsinstitut inrättas.

Hur man skall prioritera de växande behoven för sjukvården i förhållande till tillgången på personella och ekonomiska resurser för alla samhällets behov är dock en fråga som inte kan lösas av enbart en departemental sjukvårdsdelegation. Det verkar som om departementschefen här inte fullföljt rationaliseringstanken utan dröjt kvar vid att varje förvaltningsområde måste ha ett speciellt planeringsorgan i Kanslihuset. Utan att reservera mig i denna fråga har jag ändå velat föra den på tal till den verkan det hava kan. Jag ansluter mig emellertid till utskottets uttalande att det ankommer på Kungl. Maj:t att pröva organisationsformen i detta hänseende. Jag vill gärna också som ett ord på vägen skicka med vad utskottet har skrivit några rader längre ned i förhållande till det jag nyss citerade, nämligen att »alltför många organ kan försvåra effektiva centrala insatser».

Den andra fråga som jag ville ta upp är en ren organisationsfråga. Det gäller tjänsterna i toppen, behörighetskrav som bör ställas eller inte bör ställas på tjänstinnehavarna. Departementschefen vill inte uppställa några behörighetskrav och det är kanske riktigt när det gäller topptjänsten, men han betonar samtidigt, att vissa tjänster kräver viss speciell yrkesutbildning, och det förefaller mig självklart. Av det borde väl också följa att tillgången till sakkunskap måste finnas också i de högsta tjänsterna här. Det torde, såvitt jag förstår, med verkets tänkta uppbyggnad tillgodoses på medicinalsidan.

I en reservation som är betecknad som nr 2 har reservanterna velat med sitt yrkande gardera verkets behov av sakkunskap även på socialvårdsområdet och begär ytterligare en överdirektör.

Central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården m. m.

Utskottets majoritet befarar att integrationen skall motverkas, om man har två överdirektörer under generaldirektören. Så behöver inte alls bli fallet, åtminstone med förnuftiga tjänstnehavare, vilket jag förutsätter att man skall få. Om man får tjänstnehavare som kan lämna personlig prestige åsido, bör tvärtom med den dubbla sakkunskapen i toppen en samverkan — och det är ju ett av sammanläggningens huvudmotiv — kunna på ett verkligt meningsfullt sätt vitaliseras.

Benämningen på det nya verket har blivit en stor fråga; det har herr Lundberg aldeles rätt i. Det finns ingen anledning att ironisera över att det har kommit att bli så. Terminologi, adekvata uttryck för tankar och innehåll är ju som olja i ett fint maskineri. Det finns och det behövs, men det får inte flöda över. Benämningar skulle egentligen vara avpassade så att de utesluter missförstånd och utesluter meningsbrytningar i bagatellfrågor.

Departementschefen föreslår namnet medicinalstyrelsen, utskottets majoritet föreslår socialstyrelsen. Det finns motionsförslag som erbjuder andra varianter; hälso- och socialvårdsstyrelsen är en, social-medicinalstyrelsen en annan. Skall man kunna undvika samman-satta benämningar, vilket flertalet av dem som har haft med frågan att göra tycks vara överens om, skall man antingen hitta på ett aldeles nytt namn, något som ännu ingen kunnat göra, eller också skall man bibehålla ettdera av de sammanslagna verkens namn.

De sociala frågorna, som den nuvarande socialstyrelsen har att handlägga, har ju på så gott som alla socialvårdens områden direkt medicinsk anknytning. Det har blivit så framför allt sedan åtskilligt flyttats över till andra ämbetsverk såsom arbetsmarknadsverket och riks-försäkringsverket, för att nämna ett par exempel. Jag menar alltså att det torde vara svårt att bestrida riktigheten i reservanternas skrivning i reservation

1 a där det står följande. »Det nya verket kommer att till övervägande del ha sina uppgifter inom den nuvarande medicinalstyrelsens verksamhetsområde.» Om man då försöker att bortse från rätt ovidkommande synpunkter på hur olika människor knyter föreställningar till de båda namnen medicinalstyrelsen och socialstyrelsen, bör enligt min mening, just med betoning av verksamhetsområdet, departementschefens förslag bifallas.

Herr talman! Med det sagda vill jag yrka bifall till reservationen 1a med herr Svensson som första namn, till reservationen 2 med herr Kaijser som första namn samt på alla övriga punkter till statsutskottets hemställan i utlåtande nr 105.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan instämma med fröken Ljungberg att det finns ett samband mellan sjuk-, hälso- och socialvård men vill erinra om att det också finns ett mycket bestämt samband med bostaden. Vad hade vi kunnat göra åt tbc om det inte skett en bostadssanering? När det gäller mentalsjukvården kommer möjligheten att utnyttja svensk natur med dess fauna och flora att höra till de viktigaste sjukvårdshjälpmedlen. Beträffande storleken av organisationen kan ju denna bli hur betydande som helst eftersom man alltid kan bevisa ett visst samband mellan olika verksamheter. Varför har vi ålagt landstingen sjukvården? Jo, därför att vi ansett att detta innebär en decentralisering och att människorna därigenom kommer varandra närmare, både huvudmannen och de sjuka, och därför att vi trott oss på ett bättre sätt kunna följa utvecklingen och vidta snabba åtgärder.

Efter att ha decentraliserat på landstingssidan skall man nu centralisera och göra en fusion i toppen, som medför att det kan bli besvärligt att gripa sig an med aktuella problem. Det ligger mycket nära till hands att säga att

Central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården m. m.

ansvaret nu ligger hos landstingen. Visst gör det det men då skall också landstingen ha möjlighet att fullgöra de olika uppgifter som ålagts dem, och det är därför jag menar att vi kan avstå från det här stora ämbetsverket och i stället använda ekonomiska och personella resurser för att komma till rätta med dagens aktuella problem på hälso- och sjukvårdens område liksom på socialområdet.

Hur vi än resonerar, så kräver vi i Socialsverige, att människorna skall ha möjlighet att snabbt och effektivt få hjälp och stöd i en situation av aktuellt vårdbehov. Detta har varit bakgrunden till mitt ställningstagande. Jag har under många år haft möjlighet att följa sjukvårdens utveckling inifrån, och jag har varit med om att försöka bygga upp en så god sjukvård som det över huvud taget är möjligt att åstadkomma.

Herr GOMÉR (cp):

Herr talman! I den fråga vi nu behandlar föreligger det som i de flesta andra frågor många olika uppfattningar, och var och en anser att han funnit det sanna ljuset.

Jag skulle vilja säga några ord om en motion och en därpå grundad reservation, nämligen fyrpartimotionen II: 966 som bygger på det förslag som framlagts av den utredning som föregått denna proposition. Det framläggs ju i regel inga propositioner utan att det dessförinnan företagits en utredning. Den utredning som förberett detta ärende hade föreslagit inrättandet av ett planeringsråd, som skulle svara för sambandet mellan det föreslagna stora verket och sjukvårdsmännen. De ledamöter som står bakom denna fyrpartimotion har ansett att det ligger mycket i detta förslag, som också mycket kraftigt har understötts av Landstingsförbundet.

Innan vi vunnit några erfarenheter är det naturligtvis svårt att säga vad som verkligen är riktigt. Jag håller med

föregående talare om att det föreligger stora risker med ett alltför stort verk. Men utredningen och socialministern har nu kommit fram till att övervägande skäl talar för en sammanläggning av dessa båda verk. Vi får nu bara hoppas att vi inte skall behöva uppleva någon ting av Parkinsons lag i detta nya verk.

Det är uppenbart att det behövs en samordning av de medicinska och sociala åtgärderna både när det gäller nykterhetsvård, åldringsvård och långtidsvård. Det går inte att sätta in bara medicinska eller bara sociala åtgärder i de enskilda vårdfallen, utan det behövs en kombination av dessa åtgärder i så gott som samtliga fall. Vi hoppas nu att sammanläggningen skall bli värdefull och att socialvården skall få tillgång till medicinsk sakkunskap. Vi hoppas också att sammanläggningen skall medföra möjligheter att bättre utnyttja resurserna.

En sammanläggning kan också medföra den fördelen, att konstlade gränser mellan de olika vårdformerna raseras. Det är bakgrunden till propositionens förslag. Avsikten är att ingen av de båda vårdformerna skall få dominera över den andra i det nya verket. De sociala aspekterna måste tillmätas samma värde som de medicinska, läkarens synpunkter skall inte väga tyngre än socialarbetarens. De båda tidigare organen skall ingå som likvärdiga delar i det nya verket och det anser jag vara en stor tillgång.

När det gäller valet av namn hade man i propositionen lagt tyngdpunkten på det medicinska, och namnet »medicinalstyrelsen» föreslogs. I utskottsutlåtandet har man lagt tyngdpunkten på den sociala sidan av verksamheten och föreslagit »socialstyrelsen». Jag har alltid varit en samarbetsmänniska — jag kan väl i likhet med herr Lundberg påstå att jag har sysslat rätt mycket med detta område under 40 år — och därför vill jag betona båda aspekterna; jag tycker att det är riktigt och viktigt att få

Central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården m. m.

fram ett namn som syftar på båda verksamhetsfältten. Vi har därför föreslagit »social-medicinalstyrelsen».

Det kan väl sägas att det är ett tungt namn, men spelar det någon roll? I dagligt tal kommer man ju alltid att använda förkortningen SMS. Vi vet ju hur vanligt och smidigt det är med förkortningar. Är det någon som säger någonting annat än SÖ om skolöverstyrelsen, JO för justitieombudsmannen, KU för konstitutionsutskottet? Ingalunda. Det är vad som i dagligt tal kommer till användning. Därför har vi föreslagit detta namn. Jag har för mig att man här i riksdagen inte brukar vara oemottaglig för kompromissförslag. Namnet »social-medicinalstyrelsen» är ju en verklig kompromiss och täcker väl vad det nya verket skall syssla med. Det är en adekvat benämning — det kan man inte komma ifrån — som ger lika värde åt de medicinska och sociala aspekterna på vårdområdet.

Herr talman! Jag skall inte tala längre om dessa frågor utan bara kort och gott yrka bifall till reservationen 1 b av herr Jacobsson m. fl. vid utskottets utlåtande nr 105.

Herr BERGMAN (s):

Herr talman! Det skulle vara fascinerande att få föra en debatt med herr Lundberg om hur man skall tolka H. C. Andersen. Jag har förälskat mig i sagan om kejsarens nya kläder och blev något illa berörd när herr Lundberg liknade dem som har bedömt denna fråga i utskottet vid folket i sagan. Jag tycker närmast att det är herr Lundberg som ser spöken mitt på ljusa dagen — det gjorde väl de som tyckte att kejsaren hade vackra kläder på sig när de tittade på den i bara skjorta klädde kejsaren; herr Lundberg har ju fått för sig att verket nästan är skapat för att åstadkomma byråkrati på detta förvaltningsområde. Jag kan försäkra herr Lundberg — det gjorde ju även en tidigare talare — att vi i utskottet har bedömt

saken på precis motsatt sätt: just för att kunna effektivisera verksamheten, göra den smidigare och mer ändamålsenlig och för att kunna betjäna dem som skall betjänas genom denna verksamhet har vi velat vidta denna organisatoriska förändring.

Det har talats om mastodontverk, och man har försökt kläda sina värderingar i ord som t. ex. sparkeyklar i förvaltningen och annat, men det verk vi här diskuterar är inte det största. Det finns de som är mycket större. Och de åtgärder som vidtagits för att decentralisera beslutanderätten tror jag skapar ett bättre och smidigare system än vi tidigare haft. Detta är möjligen en trosfråga, men vi har i varje fall haft den uppfattningen i statsutskottets tredje avdelning, där vi haft ett ganska tidsödande arbete att diskutera frågorna och bedöma dem från här angivna utgångspunkter.

Risk för byråkrati föreligger i all förvaltning, herr Lundberg. Men man skall nog vara litet försiktig med att ta så stora ord i munnen och göra så generella värderingar som herr Lundberg gjorde. Om det förhöll sig på det sätt som herr Lundberg försökte förespegla kammaren, så kan jag försäkra att herr Lundberg skulle fått stöd av flertalet ledamöter.

Den förebyggande hälsovården har många inslag även av social karaktär, som gör verksamheten svårhanterlig. Både den slutna och den öppna sjukvården kräver sociala insatser vid sidan av de rent medicinska, och många sociala fall kräver medverkan från medicinsk sakkunskap. Jag tänker här närmast på vården av alkoholister och liknande. Även gränserna inom åldringsvården är besvärliga att dra vid klassificeringen av socialvårds- och sjukvårdsfall. Den samordning man vill åstadkomma ute på fältet — det är för övrigt ett egendomligt uttryck i sammanhanget — främjas ju av att man på det centrala planet försöker åstadkom-

Central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården m. m.

ma en samordning vid bedömningen av frågorna.

Även om jag inte kunnat övertyga herr Lundberg med vad jag nu har sagt kan jag ändå försäkra honom — och då tror jag att han litar på mig — att vi har trots motsatsen till vad herr Lundberg tror. Därför har vi i utskottet gått med på vad som här föreslagits.

Sedan anlade fröken Ljungberg en del synpunkter på denna fråga, och dem instämmer jag gärna i. Men hon formulerade en mening på ett sätt som gjorde mig litet konfunderad. Hon sade ungefär att en institutionalisering av vårdformerna kan medföra besvär vid bedömningen av det individuella vårdbehovet. Vad ville fröken Ljungberg ha sagt med det? Skall vi för att förbättra den individuella bedömningen av vårdbehovet slopa institutionerna, eller vad är meningen? Hur som helst tror jag inte att fröken Ljungberg var ute efter detsamma som herr Lundberg. Och det är väl en effektivisering och förbättring av institutionerna som möjliggör en mera individuell bedömning av vårdbehoven och av den enskildes situation.

Sedan talade fröken Ljungberg också om att man för topptjänsterna — det gällde närmast överdirektörstjänsten — borde kräva att vederbörande har täckning för de två olika huvudområden som det nya verket skall omfatta. Mot detta har utskottet anfört att det är värdefullt att de integrationssträvanden som organisationen byggts upp efter verkligen uppfylles, och då får man inte uppställa behörighetskrav för just topptjänsterna. Att det på andra områden finns specialbefattningar som fordrar en viss utbildning, inte bara medicinsk sådan, av dem som innehar chefsposter är väl inte något som talar för att vi skall ha två olika specialiteter representerade på överdirektörsnivå. Jag tror att man tjänar syftet med samordningen bäst om man för topptjänsterna slopar behörighetskravet, vilket departementschefen har förordat och

utskottet biträder. Att man i ett övergångsskede kan lösa frågor av både praktisk och personlig karaktär är en helt annan sak, men jag tror inte att man skall bygga upp verket med detta som målsättning.

Jag vill sedan säga några ord om vad som har betecknats som en stor fråga och som enligt herr Lundberg har varit en stor fråga i utskottet. Jag vet inte vad man mäter med för mått, men om man mäter i tid tror jag inte att det var den största fråga som avdelningen har diskuterat med anledning av denna proposition. Vi har nog haft mer besvär med andra frågor. Att det inte föreligger reservationer kan vara ett uttryck för att det varit mycket ingående diskussioner inom avdelningen. Att man har stannat vid olika meningar i namnfrågan kan kanske vara ett tecken på att man inte haft tillräckligt mycket diskussioner. Nu tror jag inte att vi hade enat oss i den frågan även om vi haft dagslånga debatter. Frågor om namn är ju så känsloladdade och besvärliga i diskussioner. I publicitetshänseende kan denna sak naturligtvis klassas som en stor fråga. Om man anser att det har någon speciell betydelse om verket skall heta medicinalstyrelsen eller socialstyrelsen, kan det givetvis vara viktigt att ägna frågan mycket stor uppmärksamhet.

Det har funnits många bud. Utredningen föreslog hälso- och socialvårdsstyrelsen, propositionen föreslog medicinalstyrelsen. I motioner har föreslagits socialstyrelsen och social-medicinalstyrelsen. Det har väckts en motion om att man tills vidare skulle kalla verket hälso- och socialvårdsstyrelsen och sedan efter ett halvår göra om namnet. Det finns en reservation som föreslår namnet social-medicinalstyrelsen. Det är ett slags mittenkompromiss, och jag tycker att den påminner om vad som sades på skämt när införande av högertrafik diskuterades. Det sades att man kunde göra en kompromiss och köra

Central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården m. m.

mitt på vägen. Det vill man tydligen göra här genom denna underliga kombination av två namn på prov ett halvår, varefter man eventuellt skulle hitta på något mycket bättre.

De alternativ som är realistiska att diskutera är väl socialstyrelsen och medicinalstyrelsen. Utskottet har stannat för socialstyrelsen av det enkla skälet att det här gäller en integration av alla de verksamheter som skall täckas av det nya verket — både det som sorterar under sjukvården och det som rubriceras som socialvård, även om gränserna kommer att suddas ut. Det har för oss varit mycket enkelt att ta ställning, ty vi anser att namnet medicinalstyrelsen täcker enbart en del av den verksamhet som det nya verket skall syssla med. Däremot är »socialstyrelsen» ett mycket vidare begrepp, som täcker ett mycket större område, t. o. m. större än det som verket skall syssla med, men det är ändå klart till sitt innehåll.

Det skulle väl roa många om vi tog upp tiden i dag med namnfrågan, men för utskottet är detta i och för sig inte någon stor fråga. Det är en praktisk fråga. Om man ger den ett principiellt innehåll, talar allting för att namnet skall vara socialstyrelsen. För oss är det alltså en mycket enkel och klar motivering. Vi tycker att det är självklart att verkets namn skall täcka hela verksamheten och inte enbart en del därav.

Med det anförda, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! När herr Bergman säger att den nya ordningen kanske blir bättre än den gamla, ger han uttryck åt något som inte bör få ligga till grund för en operation. Och eftersom vi sysslar med hälso- och sjukvård vill jag säga att ingen operatör skulle handskas så lättsinnigt med ett material innan han gör en operation.

Här har också talats om gränsproblemen. Det gäller landstingens och kommunernas insatser på åldringsvårdens område — långtidsvården som hör landstingen till och vården av de normalt åldrande som hör kommunerna till. Varför har vi varit så försiktiga med att sammanlägga dessa olika uppgifter? Jo, därför att den normalt åldrande människan gärna vill vara i hembygden, och vi tar hänsyn till människorna. Men inom långtidsvården är det ju fråga om sjukhusvård, och vi önskar i dag inte se inskriptionen »I som här inträden, låten hoppet fara» över sjukhusportarna, utan vi vill försöka ge bot och lindring på sjukhusen.

Jag måste säga att det skulle vara intressant att se den generaldirektör som skall bli chef för detta stora verk. Det kommer att krävas något alldeles extra av den generaldirektören. Han skall kunna sjukvård, han skall kunna administration o. s. v. Man kan ha goda föresatser, men här skapar man ett jätteverk som förutsätter nästan omänskliga arbetsprestationer av chefen, och därvidlag tror jag vi har anledning att se upp.

Herr Bergman säger vidare att detta inte framstår som någon stor fråga, om man bedömer det som presterats av utskottet. Ja, det håller jag med om — det är ett mycket magert utlåtande. Men jag trodde att man inte bedömde sådana här frågor bara efter antalet sidor i ett utskottsutlåtande. Jag får dock erkänna att Kungl. Maj:ts proposition i det avseendet är vida bättre än statsutskottets utlåtande.

Låt mig tillägga, herr talman, att ingen önskar högre än jag att mina bedömningar skall visa sig felaktiga. Men tyvärr säger erfarenheten att man ibland, efter att ha offrat miljoner och miljarder, måste konstatera att det låg något i de varningar som en gång framfördes, och då är det för sent att göra något.

Central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården m. m.

Herr talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Fröken LJUNGBERG (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Bergman frågade vad jag egentligen menar med att man löper risken att vårdformerna institutionaliseras. Men, herr Bergman, det går så bra att fråga t. ex. den som har legat på sjukhus en längre tid och känner sig som ett offer för rutinen — »den nödvändiga rutinen». Rutinen är ett praktiskt-metodiskt uttryck för den effektivitet som man måste ha i institutioner av olika slag.

Vad jag sade i mitt tidigare anförande var, att det förefaller mig vara en viktig uppgift för de huvudmän, som har hand om vårdfunktionerna, att skapa balans mellan å ena sidan det rutinmässiga, som effektiviteten kräver, och å andra sidan hänsynen till de individuella vårdbehoven. Jag tror att detta problem går att lösa åtminstone till dels.

Vidare sade herr Bergman att det inte är önskvärt med sakkunskap hos dem som innehar topptjänsterna. Men det är egentligen ingenting som vi kan diskutera, herr Bergman, ty därvidlag har vi helt enkelt olika uppfattningar.

Jag anser att det vore värdefullt med en differentierad sakkunskap i toppen, därför att på så sätt kommer den samverkan som detta verk kräver att kunna etableras.

Till slut några ord i namnfrågan! Visst är »socialstyrelsen» ett vidare begrepp, herr Bergman. Det är väl ingen tvekan om detta. »Social» betyder ju »samhälls-» eller »samhällelig». Det är klart alltså, att det är ett mycket vidare begrepp, men det namnet säger inte någonting om vad verket skall syssla med.

Herr BERGMAN (s) kort genmäle:

Herr talman! Vad herr Lundberg sade föranleder inte så omfattande uttalanden från min sida. Jag tror att varken

han eller jag bör ge sig på att operera. Vi som sysslar med offentliga ärenden anser kanske alltför ofta att vi är sakkunniga i allt vi beslutar om frånsett detta med operationer, vilka utgör det enda område vi inte direkt lägger oss i.

Vad herr Lundberg sade var i och för sig ingenting som inte tidigare berörts. Jag vill bara korrigera honom på en punkt. Det var inte utskottsutlåtandet och inte frågan som sådan jag karakteriserade som varande en mindre fråga utan att herr Lundberg påstod att namnfrågan var av stor vikt. Jag förnekade att vi från avdelningen sett den som en stor fråga. Det är underbart med missuppfattningar, annars bleve det ingen diskussion.

Herr Lundberg ansåg vidare att vårt utskottsutlåtande är knapert; propositionen var mycket bättre. Vi har numera den regeln — tack och lov! — att inte i utskottsutlåtandena upprepa propositionerna, som vi gjorde tidigare. Är propositionen fyllig räcker det om vi talar om var vi är av annan mening. I övrigt finns ingen anledning att upprepa texterna. Detta är skälet till att våra formuleringar är »knapra».

Så vill jag till fröken Ljungberg säga något om vårdformernas institutionalisering. Som pojke låg jag ofta sjuk hemma, eftersom jag föddes under kriget. Jag har upplevt åtskilliga sjukdomar i hemmet och fått mycket individuell vård av min mor. Jag har flickor som legat på sjukhus nu och som har fått en institutionell behandling, som varit mycket förnämligare än den jag fick. Det vore naturligtvis bra om var och en hade sin egen läkare som var kunnig på alla de sjukdomar vi kan drabbas av, men som det nu är måste vi ha institutioner. Känslan av att ligga på en fabrik — som fröken Ljungberg nästan uttryckte det — har jag aldrig haft när jag nu på senare år legat på sjukhus. Jag tror detta är en felaktig beskrivning av den utveckling som pågått och som vi kommer att driva vidare. Önskar man

Central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården m. m.

effektivisera vården så måste man »institutionalisera» den.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Denna vackra saga om att var och en skall ha sin egen läkare är i varje fall för mig någonting okänt. Samhället skall ha ansvaret för sjukvården och ge en god sådan. Men jag vill erinra om att utskottet delar departementschefens uppfattning om fördelarna med administrativ samordning på verksnivån. Motionärens farhågor blir inte särskilt tungt vägande vid en jämförelse med fördelarna. Men var finns de tungt vägande skälen i utskottets utlåtande?

Nu finns det ingen anledning till någon längre debatt på denna punkt, men jag vill understryka att hälso- och sjukvård för mig ur ekonomisk och sjukvårdssynpunkt är något som samhället måste satsa på. Jag måste, herr Bergman, erkänna att forskningen på detta område måste klaras, och när det gäller tjänster m. m. behöver vi på landstingsidan, om vi skall ha hand om sjukvården, verkligen få möjligheter att förverkliga en utbyggnad som kan anses vara rimlig för att kunna fylla sin uppgift.

Herr BERGMAN (s) kort genmäle:

Herr talman! De tungt vägande skäl som herr Lundberg efterfrågade finns i den av herr Lundberg som förträfflig betecknade propositionen.

Herr MUNDEBO (fp):

Herr talman! Det är bara på några punkter som det råder oenighet inom statsutskottet när det gäller förslaget om att inrätta en ny central förvaltningsmyndighet på hälso-, sjuk- och socialvårdens område. Oenigheten gäller i första hand, vilket redan framgått av debatten, den nya förvaltningsmyndighetens namn, där inte mindre än tre alternativ framförs i utlåtandet; flera namn har framförts i den allmänna debatten.

Jag vill endast säga några ord i denna fråga, eftersom jag delar utskottsmajoritetens uppfattning. Man kan fråga sig om namnet på ämbetsverket spelar någon större roll. Det viktiga är om man över huvud taget skall göra en samordning, om man kan slå ihop social- och medicinalstyrelserna till ett nytt ämbetsverk. Visst är detta huvudfrågan. Om den vill jag bara säga att jag finner det lyckligt att en sådan samordning nu sker. Det kan visserligen sägas att det nya ämbetsverket blir stort och att det finns risker för tungroddhet, men tyngre väger ändå skälen för en samordning mellan socialvård och medicinsk vård. Sådana tendenser har under senare år allt starkare gjort sig gällande och borde få göra det i ännu högre grad. Inom socialvårdens olika fält, exempelvis arbetsvård, nykterhetsvård, åldringsvård, bör medicinska aspekter tillmätas större betydelse liksom de sociala aspekterna bör beaktas mera inom den rena sjukvården. En sammanläggning av de båda nuvarande ämbetsverken kommer att stimulera en sådan utveckling, och jag tror till och med att man kan säga att sammanläggningen är en förutsättning för en fortsatt och fördjupad utveckling i den riktningen.

Men själva namnfrågan är ändå inte av oväsentlig betydelse vare sig från praktisk eller principiell utgångspunkt. Namnet på det nya verket bör spegla den syn som regering och riksdag har på verkets uppgift. Som utskottsmajoriteten framhåller bör stor vikt läggas vid målsättningen att de medicinska och socialvårdande uppgifterna bör integreras och att detta bör komma till uttryck också i namnet. Om man i namnet helt vill täcka in det nya verkets arbetsområde, blir det ett långt namn, exempelvis statens hälso- och sjukvårdsstyrelse, som utredningen ursprungligen föreslog, eller ännu riktigare statens hälso-, sjukvårds- och socialvårdsstyrelse.

Många skäl talar mot sådana långa

Central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården m. m.

namn, liksom sammanställningar av ty-
pen social-medicinalstyrelsen. Om man
då kan stanna för ett namn och und-
vika långa och krångliga sammansätt-
ningar, svåra att uttala, är namnet so-
cialstyrelsen att föredra framför det av
departementschefen föreslagna medici-
nalstyrelsen. Hälso- och sjukvård måste
betraktas som en del av vår socialpo-
litik, som en del av vår sociala omvård-
nad, och då bör valet av namn ske bland
sådana som socialstyrelsen eller even-
tuellt socialvårdsstyrelsen eller kanske
vårdverket. Det förstnämnda, socialsty-
relsen, är kort och lätt att använda och
det markerar utmärkt det nya verkets
ställning inom hela vår socialpolitik
och den vikt vi vill lägga vid social-
politiska tankegångar i det nya verkets
arbete.

Jag vill därför, herr talman, yrka bi-
fall till statsutskottets hemställan.

Herr förste vice talmannen von
FRIESEN (fp):

Herr talman! Det är många gånger
uppriskande att i detta hus få deltaga
i debatten i en fråga, där skiljelinjerna
inte går mellan partierna utan inom
partierna. I denna fråga kommer jag
att mycket helhjärtat stödja socialmi-
nisterns förslag om medicinalstyrelsen
och mycket bestämt avvisa de olika
konstruktioner som mina egna menings-
fränder har föreslagit. Men först några
allmänna ord om det förslag som här
föreligger.

Det är ett mycket gott arbete som
ligger bakom förslaget. Sedan denna
fråga lämnat utredningsplanet, där jag
inte tyckte att resultaten i alla avseen-
den var så lyckade, förefaller det mig
nu som om det föreslagna ämbetsverket
i väsentliga delar kommer att svara mot
de uppgifter som skall åligga verket.
Det är uppenbart att det finns vissa
oklarheter i socialministerns proposi-
tion. Han vill tydligen pröva sig fram
genom erfarenheter, och det kanske
man inte säger så mycket om; det finns

en del frågetecken som man vill sätta
beträffande själva organisationen. Jag
förstår också mycket väl dem som hy-
ser en viss oro för ett så oerhört stort
ämbetsverk som det här ifrågasatta. Det
blir mycket maktpåliggande framför allt
för den nye chefen för detta ämbets-
verk. Han måste vara en person som
åtnjuter allmänt förtroende och har för-
trogenhet med just de frågor som äm-
betsverket skall handlägga samt en inte
obetydlig administrativ skicklighet.

Jag kommer så till den fråga som av
flera talare har framhållits som ganska
oväsentlig och obetydlig, nämligen
namnfrågan. Jag hyser den mycket be-
stämda uppfattningen att det av social-
ministern föreslagna namnet medicinal-
styrelsen är det allra bästa. Visserligen
kan man tänka sig andra namn. Om man
något vill tänka på den historiska pie-
teten — vilket riksdagen inte så ofta
gör — kunde ordet sundhetskollegium
ha förtjänat att lyftas fram i ljuset igen
i dagens samhälle som en påminnelse
om äldre tiders strävan. Men i valet
mellan namn tycker jag att socialmi-
nistern har valt det bästa. Jag kommer
också att yrka att kammaren måtte an-
taga den reservation som i denna punkt
är fogad till utskottets utlåtande. Olika
skäl talar för namnet medicinalstyrel-
sen. Ungefär nio tiondelar av de ären-
den som ämbetsverket har att handlägga
är vad vi kallar medicinalärenden, och
det är bekant att ämbetsverket numera
har mycket starka internationella kon-
takter. Då representanter för verket
kommer ut i världen på internationella
kongresser kommer man att sätta upp
mycket förvånade ansikten och undra
vad det egentligen rör sig om för repre-
sentanter och vilket ämbetsverk som
står bakom.

Jag skall tillåta mig att nämna en på
egen erfarenhet grundad personlig upp-
fattning om namnets lämplighet. Jag har
under en lång följd av år intresserat mig
för de alkoholskadade människorna och
deras problem. Vi har några tio tusen,

Central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården m. m.

för att inte säga ett par hundra tusen, människor som är hemfallna åt alkoholmissbruk och fått skador därav. För dem har det av skäl som jag inte närmare skall gå in på varit mycket angeläget att deras tillstånd erkänts som en sjukdom eller ett sjukdomsliknande tillstånd.

Jag talade häromdagen i Vasaparken vid en stor manifestation av före detta alkoholister, numera länkmedlemmar — deras verksamhet har jag intresserat mig mycket för — och på en av de främsta banderollerna stod det: »Alkoholistvården till medicinalstyrelsen!»

En medlem av denna länkrörelse, den mycket kände författaren Waldemar Hammenhög, som inte gjort någon hemlighet av att han själv har varit hemfallen åt denna sjukdom, skrev en hel samling essäer och slutade var och en av dem med något av en Catos envishet: »För övrigt anser jag att...» alkoholistvårdsärendena bör överföras till medicinalstyrelsen.

Ni som sitter här kan naturligtvis hävda att detta resonemang är mycket irrationellt, men människor är över huvud taget irrationella. Jag talar här för en mycket stor grupp, för vilken saken har betydelse, och jag har velat säga detta därför att dess synpunkter — som givetvis skall tas i beaktande jämte alla andra synpunkter på denna fråga — inte har kommit till uttryck i den offentliga diskussionen.

I den andra reservationen försöker herr Per Jacobsson m. fl. av mina värderade mittenbröder att göra en kompromiss och vill kalla verket socialmedicinalstyrelsen. Vad detta namn beträffar kan jag i viss mån instämma i den ironi som herr Bergman utvecklade. När jag såg det kom jag att tänka på ett jungfrutal, som jag hörde här i kammarerna för många år sedan, på 1920-talet. Det var en mycket konservativ man som hette Otto Järte som absolut inte älskade socialdemokraterna men inte heller liberalerna i någon högre

grad; han var alltså en utpräglad högerman.

Hans ord vid detta tillfälle har fäst sig i mitt minne som ett uttryck för hur det kan bli när man skall göra mittenkompromisser. Han sade att om socialdemokraterna påstår att månen är en grön ost vet naturligtvis alla högermän att månen är en måne, men liberalerna menar: Vad socialdemokraterna säger är naturligtvis inte riktigt; i själva verket är nog månen en halv grön ost.

Det är denna sorts kompromisstänkande som enligt min mening har präglat denna reservation och som jag inte vill godta som riktig mittenpolitik. Det namn som man har valt är en språklig oformlighet, som vi utan vidare bör kunna undvara.

Herr talman! Av vad jag här anfört framgår det väl ganska tydligt var jag har mina sympatier i namnfrågan. Jag ber att få yrka bifall till den reservation som till utskottets utlåtande är fogad av herr Svensson m. fl.

Fröken WETTERSTRÖM (h):

Herr talman! Det mesta som är av värde har väl vid denna tidpunkt redan sagts i debatten och jag lovar därför att fatta mig helt kort och i någon mån försöka undvika upprepningar.

Jag hör till dem som hyser starka betänkligheter mot den tendens i vårt samhälle till allt hårdare centraliseringar och större enheter som bl. a. tar sig uttryck i sammanslagningar av centrala ämbetsverk. Vi är på väg, herr talman, mot att skapa alltför stora mammutverk. Det hänger nära nog på telefonistens kvalifikationer om den uppsökande allmänheten skall hamna rätt i de olika byråernas djungel.

Samtidigt anser jag emellertid att det inte är tillfredsställande som det nu är att två ämbetsverk har tilldelats verksamhetsområden som i många avsnitt ingriper i varandra. Detta kan i än högre grad skapa förvirring hos all-

Central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården m. m.

mänheten. Därvidlag har jag samma uppfattning som utskottets talesman, herr Bergman. Hälso-, sjuk- och socialvård hänger intimt samman. Socialvårdens klientel utgöres i stor utsträckning av sådana personer som också drabbats av sjukdom. Gränsdragningen är med andra ord inte lätt. Därför tror jag, trots de betänkligheter som jag nyss redovisade, att en sammanslagning i detta fall är motiverad.

Som kammarens ledamöter vet har en motion framburits av herr Kaijser m. fl. i första kammaren och av mig i denna kammare. En del av innehållet i motionen har redan relaterats av fröken Ljungberg, bl. a. vår inställning till socialdepartementets sjukvårdsdelegation liksom även vår uppfattning om behörighetsvillkor för de högre tjänsterna. Jag skall alltså inte upprepa detta. Jag vill dock understryka vad som framhållits i motionen och som också tidigare har nämnts här, att det i ett verk så stort som den nya medicinalstyrelsen kan vara svårt att få de särskilda socialvårdssynpunkterna framförda, eftersom de rent medicinska synpunkterna där kommer att bli dominerande.

Av den anledningen har vi motionärer funnit det motiverat att i verkets ledning, utöver administrativ och medicinsk sakkunskap, också sakkunskap på socialvårdens område blir representerad. Vi föreslår därför att verkets ledning bör bestå av en generaldirektör jämte två överdirektörer. Utskottet anser att en sådan anordning skulle kunna innebära att integrationsstanken motverkas. Jag tror inte det och anser skäl tala för ett bifall till motionens yrkande som har följts upp i reservation nr 2. Det är både sakligt och psykologiskt välgrundat.

Vi har full vetskap om att det råder delade meningar beträffande namnfrågan. Det gäller att välja antingen medicinalstyrelsen, socialstyrelsen eller det krångliga social-medicinalstyrelsen. Även om förslaget om en andra tjänst

som överdirektör inte vinner gehör — vilket enligt min mening skulle markera verkets sociala funktion — kommer jag att rösta för namnet medicinalstyrelsen. Det är visserligen beklagligt att den nya medicinalstyrelsens verksamhetsområde inte täcks in av det nya namnet. Jag tycker dock inte att man vill ge det nya verket ett namn som språkligt sett är mindre tilltalande och därtill svårt att uttala och över huvud taget besvärligt att handskas med. Jag delar inte heller herr Gomérs uppfattning att det skulle vara lyckligt att tänka sig en vedertagen förkortning, SMS. Jag hör till dem som tycker att vi redan nu har alldeles för många förkortningar i vårt samhälle, där man nära nog behöver ha en uppslagsbok i fickan för att söka utrona förkortningarnas innebörd.

Herr talman! Jag ber att med vad jag har sagt få yrka bifall till reservationen 1 a och reservationen 2.

Herr ESKELE (s):

Herr talman! Departementschefen har i detta ärende anfört, att det intima sambandet och det därav betingade behovet av samarbete mellan socialvård och medicinsk vård har allmänt erkänts. Utskottet har därav dragit den enligt min mening riktiga slutsatsen, inte bara att det är viktigt med ett gemensamt verk för hela denna vård, som föreslagits också i propositionen, utan även att verket bör få ett namn som på ett tillfredsställande sätt anger omfattningen av det samhällsarbete, som verket närmast skall ha ansvaret för. I denna del har den motion, som jag medverkat till, alltså tillstyrkts.

Men när det sedan gäller att dra konsekvenserna av detta ställningstagande i fråga om cheferna för de olika byråerna, finner sig utskottet icke kunna frångå vad i propositionen föreslagits. Utskottet säger sig visserligen ha förståelse för motionsyrkandet, att samtliga chefer för byråerna bör kallas byrå-

Central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården m. m.

chefer, men tillstyrker likväl departementschefens förslag, att byråchef, som är läkare, tandläkare eller apotekare, skall ha titeln medicinalråd — i ett verk för samordning av socialvård och medicinsk vård. Utskottet påpekar, vilket icke synes ha skett i propositionen, att byråchefstjänst, som uppehålls av person med sådan utbildning, enligt avtal är förenad med avlöningsförstärkning.

Jag beklagar, att jag inte haft tillfälle att närmare tränga in i denna avtalsfråga. Men skulle sådant avtal föreligga — vilket jag i så fall djupt beklagar — kan det i vart fall icke vara önskvärt, att låta en dylik överenskommelse styra tjänstens benämning.

Det föga tillfredsställande i förslaget framstår klart, om exempelvis en fil. doktor, jur. doktor eller motsvarande såsom chef för en byrå skulle kallas byråchef, medan en tandläkare, apotekare eller läkare som chef för en annan byrå skulle benämnas medicinalråd. Skulle inte detta försvåra i stället för att underlätta integrationen inom verket?

Vad har det för övrigt blivit för fel på byråchefstiteln? — Avlöningsförstärkningar kan ju ordnas på lämpligt sätt vid behov.

Hur blir det i ett annat verk, om någon person, som avlagt examen, som ger henne eller honom titeln läkare, tandläkare eller apotekare, söker och får en byråchefstjänst, låt oss som ett exempel säga på arbetsvårdsbyrån i arbetsmarknadsverket, även om jag väl vet, att detta inte är aktuellt nu?

Detta är förvisso inte någon stor fråga, men utskottets motivering kan måhända bli på ett mindre önskvärt sätt normgivande. Jag tror att det vore värdefullt, om kammaren även i denna del följde motionärerna och beslöt att i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna vad i motionerna anförts i denna del.

Jag ber alltså, herr talman, att under

punkt 9 få hemställa om bifall till yrkandet i andra att-satsen i motionen II: 969 av herr Svensson i Kungälv m. fl.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet ASPLING:

Herr talman! Då jag nu haft tillfälle att lyssna på debatten här i andra kammaren liksom före middagspausen till debatten i första kammaren, är det med tillfredsställelse jag noterar, att inte bara statsutskottet i sitt utlåtande över propositionen nr 68 angående en ny central förvaltningsmyndighet för hälso- och sjukvården samt socialvården har ställt sig bakom detta förslag, utan att också alla talare på denna punkt i stort sett — med några undantag skall tilläggas — har anslutit sig till de föreslagna riktlinjerna.

De i propositionen föreslagna lösningarna har med andra ord vunnit utskottets bifall, och jag vill gärna säga att detta är så mycket mera glädjande som utredningsförslaget måst bli föremål för en genomgripande omarbetning i departementet. Utan att trötta kammarens ledamöter för mycket vill jag inledningsvis framhålla, att jag gärna understryker utskottets egen skrivning, att det är ett både humanitärt och samhällsekonomiskt intresse att största möjliga samverkan mellan medicinsk och social omvårdnad kommer till stånd.

Låt mig härtill få föga ett par synpunkter som för mig har varit mycket avgörande vid ställningstagandet. Egentligen finns det två huvudsyften för reformen. Det ena är att uppnå eller i varje fall kraftigt öka möjligheterna till en integration mellan hälso- och sjukvården å ena sidan och socialvården å den andra. Det andra syftet är att förstärka och samordna planerings- och rationaliseringsresurserna på dessa områden.

Jag är övertygad om att sammanslagningen av medicinalstyrelsen och social-

Central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården m. m.

styrelsen snart nog kommer att visa sig medföra ökat samarbete mellan socialvården och sjukvården. Huvudmannaskapet kommer väl visserligen att för överskådlig tid vara delat mellan primärkommunerna och landstingen, men det faktum att de båda vårdområdena inordnats under samma centrala myndighet kommer säkerligen att medföra att åtskilliga mer eller mindre konstlade hinder för en fullständig samverkan dem emellan kan elimineras. Inte minst från dessa synpunkter är det en enligt min mening både angelägen och viktig reform som nu underställs riksdagen. I det framlagda organisationsförslaget har integrationstanken fått konkret uttryck genom att det i samtliga tre fackavdelningar ingår byråer med medicinska och byråer med sociala uppgifter. Varje avdelningschef måste således sysselsätta sig med problem från båda dessa områden.

Det är ytterst angeläget att kontakten mellan det nya verket och huvudmännen blir fullgod och att verkets samarbete med huvudmännen blir det bästa möjliga. För att säkra detta får det nya verket en lekmannastyrelse med kraftigt inslag av huvudmannarepresentanter.

Det har framstått som särskilt angeläget att förstärka planerings- och rationaliseringsresurserna. Här vill jag framhålla, att det nya verket får en särskild planerings- och beredskapsavdelning. Detta kommer att avsevärt öka möjligheterna för den rikspanering som påbörjats och som är nödvändig för att möta dagens och morgondagens anspråk. Jag vill starkt understryka att detta inte innebär någon som helst inskränkning av huvudmännens rätt och skyldighet att var och en inom sitt område göra upp och förverkliga de planer som behövs för deras planerings- och utvecklingsverksamhet.

Ett lika viktigt steg mot en bättreushållning med befintliga resurser är tillkomsten av det nya planerings- och ra-

tionaliseringsorganet, nämligen sjukvårdens och socialvårdens planerings- och rationaliseringsinstitut.

Detta institut, till vars finansiering staten och huvudmännen skall bidra, skall nu inom sig samla resurser som för närvarande är spridda på olika håll. Centrala sjukvårdsberedningens uppgifter övergår till institutet. Dit överförs också Landstingsförbundets organisationsavdelning liksom även Sjura. Institutet skall främja, samordna och medverka vid huvudmännens planerings- och rationaliseringsverksamhet inom hälso- och sjukvården samt socialvården.

Det har vid flera tillfällen i riksdagen uttryckts önskemål om att åstadkomma en samordning och en samling av de för närvarande spridda aktiviteterna på detta område. I och med institutets tillkomst tror jag att denna fråga fått en mer permanent lösning när det gäller att åstadkomma den angelägna samlingen av resurserna det här är fråga om.

I många avseenden är det nya verket ett uttryck för en utveckling som redan är inledd. Det intima sambandet och det därav betingade behovet av samarbete mellan medicinsk vård och socialvård ute på fältet erkänns i dag allmänt av företrädare för såväl sjukvården som socialvården. En sedan länge märkbar tendens till intensifiering av detta samarbete gör sig alltmer gällande i takt med en ökad och mer utbredd insikt att många sjuka eller nödställda människor måste få både medicinsk och social omvårdnad för att effekten av vårdinsatserna skall bli den största möjliga.

Vi befinner oss mitt uppe i en stor utvecklingsperiod inom hälso- och sjukvården. Detta är ett reformarbete av stor omfattning och djupgående karaktär. Det är nödvändigt att vi får till stånd den samordning som utvecklingen i sig själv har framvingat, och det nya verket är ett uttryck härför.

Herr talman! Jag har endast i korthet velat redogöra för en del av huvud-

Central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården m. m.

motiven för det förslag som riksdagen nu behandlar. Jag vill upprepa att det är med glädje jag noterar, att de ställningstaganden vi kommit fram till i denna fråga vunnit utskottets gillande på praktiskt taget varje punkt.

Jag skall härefter, herr talman, göra endast några kommentarer till en del av inläggen i denna debatt.

Fröken Ljungberg ifrågasatte behovet av socialvårdsdepartementets sjukvårdsdelegation efter det att det nya verket med dess ökade planeringsresurser kommit till stånd. Jag vill gärna säga att sjukvårdsdelegationen kommit till stånd för att bl. a. tillgodose ett önskemål från huvudmannahåll och som ett uttryck för en strävan både från huvudmännens och statsmakternas sida att på detta mycket viktiga område åstadkomma en samverkan och en prioritering av uppgifterna. De insatser som sjukvårdsdelegationen hittills gjort har varit av mycket stor betydelse för den svenska sjukvården. Jag skall emellertid inte uppta tiden med en detaljbeskrivning av de insatserna.

Låt mig så, herr talman, gå över till en annan fråga. Såväl inom utskottet som i den mera allmänna tidningsdebatten har ju namnfrågan kommit att bli föremål för ett speciellt intresse. Jag vill gärna deklarerat att jag personligen menar att denna fråga inte får över-skugga det som i detta sammanhang är det väsentliga, nämligen samordningen och integrationen av hälso- och sjukvården och socialvården. Namnfrågans betydelse och dignitet bör inte överdrivas. Den har säkerligen ringa betydelse för genomförandet av integrationen mellan socialvård och hälso- och sjukvård. Därvid måste helt naturligt andra synpunkter vara avgörande och är det också. Jag har emellertid, herr talman, ett behov av att motivera varför jag i mitt ställningstagande kommit fram till att det nya verket bör heta »medicinalstyrelsen».

Jag skall inte fördjupa mig i den tidi-

gare utvecklingen; herr von Friesen berörde Sundhetscollegium som tillkom 1813 men som hade en föregångare, nämligen collegium medicorum, som inrättades 1663 — vi rör oss verkligen på historisk mark. Medicinalstyrelsen tillkom 1877. Men nu står vi inför uppgiften att ge det nya verket ett namn. Jag vill då erinra om att MCA-utredningen framhöll att det var svårt att finna en kort och täckande benämning för det nya verket. Utredningen framlade inte heller något förslag på denna punkt, men man hade i betänkandet som arbetsbeteckning använt »statens hälso- och socialvårdsstyrelse». Under departementsberedningen har — det kan jag försäkra — frågan blivit föremål för ingående överväganden. Härvid föreslogs olika varianter av sammansatta namn, vilka så långt som möjligt skulle täcka det nya verkets båda huvudområden. Motiveringen för ett sammansatt namn var givetvis önskemålet att i det nya verkets namn framhäva tanken bakom sammanslagningen. Alla sammansatta namn befanns emellertid bli så tunga och opraktiska att olägenheterna inte ansågs uppvägas av de eventuella psykologiska fördelarna av att ha båda huvuddelarna av verksamheten antydda i namnet. Det är uppenbart att man i utskottet har stött på samma svårigheter; det har ju de tidigare inläggen här i dag bekräftat.

Om man då lämnar tanken på ett sammansatt namn har man väl närmast att välja mellan »socialstyrelsen» och »medicinalstyrelsen». »Socialstyrelsen» har förordats av utskottet, men tio ledamöter har reserverat sig för det i propositionen förslagna namnet »medicinalstyrelsen». Utskottet har valt »socialstyrelsen» som det icke sammansatta namn som enligt utskottets uppfattning bäst täcker den nya myndighetens nya verksamhetsområde. Utskottet har därvid, som man skriver, fattat prefixet »social» i dess vidare och mer ursprungliga betydelse såsom det fått

Central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården m. m.

ingå i exempelvis namnet »socialdepartementet».

Låt mig, herr talman, på denna punkt få göra ett par kommentarer. Först och främst anser jag att ordet eller prefixet »social» i den betydelse det har i dag är så vittomfattande att ingen central myndighet över huvud taget kan tänkas svara för mer än en mycket begränsad del av det område som ordet täcker. Utan att heller på den punkten fördjupa mig i någon historieskrivning vill jag ändå erinra om att de uppgifter som enligt socialstyrelsens första instruktion 1913 ålåg denna myndighet spände över större delen av den tidens socialpolitik. I den mån ärendena inte ankom på annat ämbetsverk skulle socialstyrelsen handlägga frågor av social natur — och det var sannerligen många! Ärendena gällde arbetsmarknaden, t. ex. arbetsmarknadsläge, arbetsförmedling, arbetslön, arbetslöshet etc.; förhållandet mellan arbetsgivare och arbetare, såsom arbetsavtal, kollektivavtal, arbetstvister, medling och skiljedom i arbetstvister; arbetarskydd, t. ex. skydd mot olycksfall och ohälsa i arbete, minderårigas och kvinnors användande i arbete, vilotid, arbetstidens längd, utlänningsfrågor o. s. v.; åtgärder för social förtänksamhet, såsom sjukkasheväsen och annan social försäkring samt andra frågor av mera väsentlig social innebörd, exempelvis nykterhetsvården, föreningsväsendet, bostadsfrågorna, levnadskostnaderna o. s. v.

Fattigvårds- och barnavårdsärenden behölls tills vidare på departementsnivå men överfördes 1938 till socialstyrelsen.

Som alla vet har utvecklingen medfört att en rad sådana uppgifter som det ursprungligen ankom på socialstyrelsen att handlägga successivt övertagits av andra myndigheter. Även om styrelsen alltjämt är central förvaltningsmyndighet i ärenden av social natur — i den mån det inte ankommer på annan myndighet att handlägga dem — är uppgif-

terna i dag dock klart begränsade till sociala vårdfrågor. Det senaste steget togs i år, när riksdagen beslöt att styrelsens förlikningsmannarexpedition skulle brytas ut. Låt mig säga att om socialstyrelsen nu skulle bli föremål för en separat omorganisation, borde namnet rätteligen ändras till socialvårdsstyrelsen, detta för att få ett namn som till sitt innehåll svarar mot det faktiska verksamhetsområdet.

Det är just det förhållandet att socialstyrelsens verksamhet numera i princip begränsats till social vårdnadsverksamhet som möjliggör och motiverar sammanslagningen med det verk som främst sysslar med medicinsk vårdverksamhet. Även om hälso- och sjukvården givetvis är ett ytterst betydelsefullt led i vår socialpolitik kvarstår dock att inte heller det nya verket kommer att bli mer än ett vårdverk med uppgifterna i huvudsak begränsade till frågor om social och medicinsk omvårdnad.

Enligt min mening kan det inte vara riktigt att kalla ett sådant verk för socialstyrelsen och därmed skapa ett intryck av att verket skulle vara myndighetsplanets centralpunkt för socialfrågor över huvud taget. Den motivering som anförts, att namnet socialstyrelsen mera direkt harmoniserar med socialdepartementet, kan också ge anledning till en kort kommentar.

Även socialdepartementets arbetsuppgifter har skiftat under årens lopp. Vid departementsreformen 1963 fördes arbetsmarknaden och bostadspolitiken över till inrikesdepartementet, medan hälso- och sjukvårdsfrågorna överfördes till socialdepartementet, inom vilket departement i dag ryms frågor med stark anknytning till hälso- sidan. Jag kan nämna arbetarskyddet, arbetstid och semester, nykterhetsvården, barna- och ungdomsvården, åldringsvården, hälso- och sjukvården, handikappfrågor samt den omfattande del av den allmänna försäkringen som rör pensioner, sjukförsäkring etc. Det

Central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården m. m.

finns egentligen motiv för att i dag kalla socialdepartementet för hälsodepartementet.

I motsats till utskottet har jag ansett mig böra fästa stor vikt vid det faktum att den medicinska andelen både av organisationen och verksamheten blir den största i det nya verket. Det är inget tvivel om att medicinalstyrelsen är den största enheten och att hälso- och sjukvården måste bli den del av den nya myndighetens vårdområde som ställer de största anspråken på verkets kapacitet, även om den sociala omvårdnaden självfallet måste ges en med hälso- och sjukvården fullt likvärdig ställning.

Jag skulle tro att för människor i allmänhet framstår hälso- och sjukvården som någonting för sig och inte i första hand som en del av samhällets mångskiftande sociala uppgifter. Om man vill ha ett namn som efter vanligt språkbruk och i allmänhetens ögon täcker så mycket som möjligt av verksamhetsområdet och har att välja mellan socialstyrelsen och medicinalstyrelsen, är därför medicinalstyrelsen enligt min mening att föredra. Det bör vara betydligt lättare att acceptera att en medicinalstyrelse också skall som fackmyndighet svara för medborgarnas sociala omvårdnad, ett område där för övrigt behovet av medicinska insatser alltmer framträder, än att socialstyrelsen skall bära ansvaret för hälso- och sjukvården.

Man kanske också skall komma ihåg att den medicinska centrala myndigheten i vårt land har tillvunnit sig en stor auktoritet, vilket kanske inte är förhållandet på samma sätt i alla länder. Det låter sig naturligtvis sägas att auktoriteten i detta fall inte bör ligga i namnet som sådant. Men detta har ett visst värde, och man skall även komma ihåg att det har betydelse i flera avseenden då det gäller förhållandet till såväl läkarna som allmänheten.

Detta är, herr talman, några av de skäl som har bestämt mitt ställnings-

tagande. Men jag är angelägen att avslutningsvis understryka att även om namnfrågan delar upp riksdagen i några olika läger, bör inte denna fråga få den dimensionen att den överskuggar det som är det väsentliga i den reform vi nu går att besluta, nämligen att åstadkomma en som jag anser viktig och angelägen samordning av hälso- och sjukvården med socialvården. I detta ser jag en betydelsefull reform för den framtida inriktningen av våra strävanden att ge människorna en fullgod vård på både det medicinska och det sociala området.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Som bekant har jag en annan mening än chefen för socialdepartementet i själva namnfrågan, och jag skall be att strax få återkomma till den saken.

Först vill jag säga några ord av uppskattning inför det förslag som vi nu har att ta ställning till. Jag gör det ur en socialarbetares synvinkel, och jag har kanske kommit i kontakt med nykterhetsvården mer än andra grenar av socialvården. De medicinska synpunkterna har under senare år trätt mer och mer i förgrunden inom framför allt nykterhetsvården, även om det givetvis också gäller barna- och åldringsvården. Detta belyses inte minst av ett så enkelt faktum som att antalet polikliniker och läkarexpeditioner på nykterhetsvårdens område har ökat under de tio senaste åren från 20 till 100.

Den utvecklingen är riktig, och jag har från denna talarstol tidigare hävdat att om vi skulle ha kvar både socialstyrelsen och medicinalstyrelsen, så borde egentligen nykterhetsvården, liksom förste vice talmannen sade här, överföras till medicinalstyrelsen, eftersom den egentligen hör hemma där. Men det är klart att man kan fortsätta resonnementet när det gäller barnavården och åldringsvården, där det också finns ganska stora kontaktytor. Därför måste

Central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården m. m.

det vara riktigt att nu sammanslå dessa båda verk och inrätta ett enda övergripande ämbetsverk.

När det gäller namnfrågan är det klart att man kan anföra den synpunkt som statsrådet här och i den kortfattade motiveringen i propositionen gjort sig till talesman för, nämligen att medicinalstyrelsen är det äldsta av de verk, som omfattas av sammanläggningen, och att den nya myndigheten därför bör kallas medicinalstyrelsen. Vidare kommer medicinalstyrelsen så att säga att bli den tunga kroppen i verksamheten, sett från nuvarande utgångspunkter. Lika klart är emellertid att medicinen, läkarvården och hälsovården är underordnade socialvården och socialpolitiken, och detta väger enligt min mening mycket tyngre än att ett verk är störst och äldst. Den underordnade verksamheten bör därför inte göras till huvudsak när det gäller namnfrågan, och jag hemställer om bifall till utskottets förslag på denna punkt.

Vidare vill jag instämma med min medmotionär herr Eskel när han säger att cheferna för de olika byråerna samtliga bör kallas byråchefer, oberoende av vad de har för examina innan de kommer till verket. Jag tycker att man i viss mån känner det gamla klassamhällets vindar blåsa när ett förslag av annan innebörd framförs. Jag kan förstå den sistnämnda ståndpunkten mot bakgrund av att man vill tillfredsställa en viss grupp genom att tilldela vederbörande en viss titel. Men jag tycker att vi bör komma ifrån en dylik inställning och ge cheferna för de olika byråerna en och samma titel. Jag yrkar därför bifall till andra att-satsen i de likalydande motionerna I: 775 och II: 969.

Herr NILSSON i Tvärålund (cp):

Herr talman! Det stora diskussionsämnet vid den omfattande organisationsförändring som sker genom sammanslagningen av socialstyrelsen och

medicinalstyrelsen har ju i dag varit namnet på det nya verket. Om huvudfrågan — alltså själva sammanslagningen — råder enighet i utskottet. Ett väsentligt motiv för sammanslagningen är att de medicinska och socialvårdande funktionerna skall integreras. Målsättningen är att det nya verket skall inom hela sitt verksamhetsområde stå i nära kontakt med utvecklingen och ha tillräckliga resurser och tillräcklig auktoritet att utöva en allmän ledning och ta erforderliga initiativ.

Det är glädjande att det råder enighet beträffande målsättningen. Några motioner har väckts i syfte att anpassa organisationen till de kommande uppgifterna. Motionärernas förslag har i vissa avseenden vunnit gehör i utskottet. Det är inte bara namnfrågan jag här tänker på utan även andra saker. Men jag skall inte uppta tiden med att redovisa dessa, utan vill endast med några ord motivera mitt ställningstagande i namnfrågan.

Jag har liksom många andra talare fäst mig främst vid att de socialvårdande och medicinska uppgifterna skall integreras. Också statsrådet underströk kraftigt detta. Den avsedda integrationen bör enligt min mening komma till uttryck även i namnet. Om jag inte missförstod statsrådet skulle även han gärna ha sett att detta varit möjligt.

Enbart ur den synpunkten är kanske namnet social-medicinalstyrelsen mest adekvat. Man kan dock inte komma ifrån att detta namn är mycket tungt och svåruttalat — herr förste vice talmannen von Friesen tyckte ju att konstruktionen närmast var en språklig oformlighet. Man bör söka finna ett namn som är någorlunda lättuttalat och som täcker det nya verkets hela verksamhetsområde. Jag har kommit fram till att namnet »socialstyrelsen» på ett rimligt sätt fyller dessa krav. Att namnet »medicinalstyrelsen» är äldre kan jag inte betrakta som något vägande motiv i sammanhanget. Kanske just dess ålder och hävd leder tanken till medi-

Central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården m. m.

cinsk vetenskap och begränsat medicinska frågor som mera framhäver skillnaderna än sambandet mellan medicinsk och social verksamhet. Namnet »medicinalstyrelsen» täcker naturligtvis en stor del av det nya organets verksamhet, men inte på långa vägar hela området, och det ger inte uttryck för den integration mellan de sociala och medicinska verksamheterna som är uppställd som målsättning för det nya verkets arbetsområde.

Det nya verket sorterar under socialdepartementet. Statsrådet framhöll nyss att socialdepartementets ämnesområde i varje fall i större utsträckning än tidigare har renodlats till att omfatta vårdfrågor och social omvårdnad. Därigenom kan ett visst samband också finnas till namnet »socialstyrelsen». Jag tror, herr statsråd, att de frågor som socialdepartementet nu har inom sitt område är så vidsträckta och stora, att de mer än väl räcker till för ett statsråd. Jag förutsätter därför att ämnesfördelningen mellan statsråden kommer att i åtminstone i detta fall bli ganska oförändrad under någon tid.

Namnet »socialstyrelsen» täcker — vad jag kan förstå — hela det område det här är fråga om. Hälso- och sjukvård och medicinsk behandling är tungt vägande inslag i socialvården inom vårt samhälle. Motivet för medicinsk forskning kan också sägas höra hit. Givetvis finns sociala inslag i vår allmänna politik som inte kommer att handläggas av det nya verket även om dettas verksamhetsfält blir vidsträckt. Sådana inslag förekommer i skatte- och bostadspolitiken och — som statsrådet Aspling nyss berörde — på många andra områden. Men det är mig veterligt ingen som hittills reagerat mot namnet »socialstyrelsen» på det gamla verket, trots att dess verksamhet inte haft det omfång på det sociala området som det nya verket kommer att få. Prefixet »social» har i det sammanhang det här förekommer i namnet »socialstyrelsen»,

enligt min mening, uppfattats i en bemärkelse som väl överensstämmer med den verksamhet det nya verket skall bedriva.

Jag ber därmed, herr talman, att på alla punkter få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. 1

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionen II: 922; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Lundberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 1) i utskottets utlåtande nr 105, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit motionen II: 922.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Lundberg begärde emellertid röst-räkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 197 ja och 2 nej, varjämte 12 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 2

Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan;

Central administration för hälso- och sjukvården samt socialvården m. m.

2:o) bifall till reservationen 1 a) av herr Svensson m. fl.; samt 3:o) bifall till reservationen 1 b) av herr Per Jacobsson m. fl.; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fröken Ljungberg begärde likväl votering, i anledning varav och sedan till kontraproposition antagits den under 2:o) angivna propositionen följande voteringsproposition efter given varsel upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 2) i utskottets utlåtande nr 105, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 1 a) av herr Svensson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 124 ja och 78 nej, varjämte 12 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 3—7

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. 8

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 2); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fröken Ljungberg begärde emellertid votering, i anledning varav

efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 8) i utskottets utlåtande nr 105, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 2) av herr Kaijser m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Fröken Ljungberg begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 179 ja och 33 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 9

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 775 och II: 969 i motsvarande del; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Eskel begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 9) i utskottets utlåtande nr 105, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit motionerna I: 775 och II: 969 i motsvarande del.

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 146 ja och 47 nej, varjämte 20 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 10—15

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 2

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 106, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag till psykiatrisk sjukvård m. m.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 3

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

Herr TALMANNEN yttrade:

Överläggningen beträffande jordbruksutskottets utlåtande nr 18 må omfatta jämväl jordbruksutskottets utlåtande nr 19 och bevillningsutskottets betänkande nr 39 samt tredje lagutskottets utlåtande nr 35, men yrkanden rörande sistnämnda tre utlåtanden framställes först sedan desamma föredragits.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande nr 18, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående de nya lantbruksnämndernas organisation, m. m., jämte i ämnet väckta motioner, såvitt propositionen och motionerna hänvisats till jordbruksutskottet.

I årets statsverksproposition hade Kungl. Maj:t under nionde huvudtiteln

(p. B 1—2, C 1—5) föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1967/68 beräkna vissa anslag till lantbruksnämnderna m. m.

Sedermera hade Kungl. Maj:t i en den 17 mars 1967 dagtecknad proposition, nr 74, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen bl. a. att

b) godkänna de grunder för omorganisationen av lantbruksnämnderna, som förordats i propositionen,

c) godkänna vad i propositionen förordats i fråga om lantbruksstyrelsens organisation,

d) bemyndiga Kungl. Maj:t att från personalförteckningen för lantbruksstyrelsen avföra en tjänst som överdirektör och souschef i lönegrad Cp 3,

e) godkänna vad i propositionen anförts i fråga om hushållningssällskapens verksamhet,

f) bemyndiga Kungl. Maj:t att vidta de ändringar i statens allmänna tjänstepensionsreglemente den 28 maj 1959 (nr 287), som föranleddes av förslaget om hushållningssällskapen,

g) inrätta ett samarbetsorgan för informationsverksamhet på jordbrukets och trädgårdsnäringens områden i stället för jordbrukets upplysningsnämnd i överensstämmelse med vad som förordats i propositionen,

h) godkänna vad i propositionen förordats om att upphäva hushållningssällskapens s. k. delcredereansvar för låneunderstöd från fiskerilånefonden,

k) på riksstaten för budgetåret 1967/68 under nionde huvudtiteln anvisa under 1—7 angivna anslag till lantbruksnämnderna m. m.,

l) på kapitalbudgeten under fonden för låneunderstöd till Lån till driften av veterinärbakteriologiskt laboratorium m. m. för budgetåret 1967/68 anvisa ett investeringsanslag av 100 000 kr.

Propositionen hade, såvitt avsåge för-

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

fattningsförslag (a), hänvisats till lagutskott och bevillningsutskottet samt i övrigt till jordbruksutskottet.

Av den till jordbruksutskottet remitterade delen av propositionen behandlade utskottet i förevarande utlåtande de ovan återgivna förslagen. Övriga förslag i propositionen (i, j, k 8 och m) som hänvisats till jordbruksutskottet rörde lantbrukshögskolan och behandlades i ett särskilt utlåtande, nr 19.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat följande inom riksdagen väckta, till utskottet hänvisade motioner, nämligen

A. i samband med statsverkspropositionen:

1) I: 647 av herrar *Eskilsson* och *Harald Pettersson*, samt II: 816 av herr *Grebäck m. fl.*, vari hemställdts, att riksdagen måtte uttala sig för att den allmänna trädgårdsrådgivningen även efter förestående omorganisation av rationaliseringsverksamheten på jordbrukets och trädgårdsskötselns område finge ett fortsatt statligt stöd;

2) I: 653 av herr *Yngve Nilsson m. fl.* och II: 830 av fröken *Wetterström m. fl.*;

B. i anledning av propositionen nr 74:

1) I: 735 av herr *Ernulf*, likalydande med II: 917 av herr *Gustafsson* i Borås, vari hemställdts, att riksdagen måtte dels som sin mening uttala att i avvaktan på beslut om ändrad länsindelning två lantbruksnämnder fortfarande borde finnas i Älvsborgs län med bibehållande av nuvarande förläggningssorter, dels anvisa de medel som i anledning härav måtte erfordras utöver vad Kungl. Maj:t begärt;

2) I: 758 av herr *Isacson m. fl.* och II: 947 av herr *Rimås m. fl.*;

3) I: 759 av herr *Sveningsson m. fl.*, likalydande med II: 977 av herrar *Magnusson* i Borås och *Eliasson* i Moholm, vari hemställdts, att riksdagen måtte besluta att de två lantbruksnämnderna i Älvsborgs län i avvaktan på ny länsin-

delning skulle bibehålla sin nuvarande geografiska indelning;

4) I: 780 av herr *Eskilsson m. fl.*, likalydande med II: 975 av herr *Hansson* i Skegrie *m. fl.*, vari såvitt nu var i fråga hemställdts, att riksdagen måtte

a) uttala att hushållningssällskapsframtida upptagande av ny verksamhet skulle — därest sällskapets stadgar vore officiellt fastställda — ske i samråd med lantbruksstyrelsen eller, efter styrelsens bestämmande, med vederbörande lantbruksnämnd,

b) uttala att hushållningssällskapens chefstjänsteman skulle äga deltaga i lantbruksnämnds sammanträden på samma sätt som föreslagits för nämndens chefstjänsteman i sällskapets sammanträden,

c) i avvaktan på resultatet av utredning rörande erforderlig kompensation m. m., besluta att föreslagna förändringar i sällskapens rätt till SPV-pensionering och i tjänstebrevsrätt ej genomfördes,

d) besluta att staten avstode från eventuella krav på delaktighet i sällskapens tillgångar,

e) i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att sådana åtgärder vidtoges, att kostnaderna för den allmännyttiga delen av verksamheten vid hushållningssällskapens veterinärlaboratorier efter omorganisation ej längre belastade sällskapen,

f) besluta att kostnaderna för de extra sammanträden med hushållningssällskapen, som föranleddes av omorganisationen, och för härav föranledda extra sammanträden för förvaltningsutskott och nämnder skulle bestridas av statsmedel,

i) besluta om fortsatt stöd till den allmänna trädgårdsrådgivningen på sätt i motionerna angivits;

5) I: 781 av herr *Fälldin* och II: 974 av herr *Grebäck m. fl.*;

6) I: 783 av herr *Per Jacobsson*, likalydande med II: 976 av herrar *Larsson* i Umeå och *Gustafsson* i Skellefteå;

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

7) I: 784 av herrar *Erik Filip Petersson* och *Hilding*, likalydande med II: 981 av herrar *Öhvall* och *Hamrin* i Kalmar, vari hemställdes, att riksdagen måtte besluta att även i fortsättningen statligt stöd skulle kunna utgå i syfte att främja allmän trädgårdsrådgivning enligt i motionerna angivna riktlinjer;

8) I: 785 av herr *Åkesson m. fl.* och II: 979 av herr *Persson i Heden m. fl.*;

9) II: 918 av herr *Persson i Heden*, vari hemställdes, att riksdagen på i motionen anförda grunder måtte besluta att Älvsborgs län skulle bestå av två lantbruksnämnder;

10) II: 920 av herr *Lindström m. fl.*;

11) II: 972 av herr *Björk*;

12) II: 973 av herrar *Grebäck* och *Josefson i Arrie*;

13) II: 978 av herr *Nilsson i Tvärålund m. fl.*;

14) II: 980 av herr *Sundkvist m. fl.*, vari hemställdes, att riksdagen måtte besluta dels att antalet lekmanaledamöter i lantbruksnämndens strukturdelegation skulle vara fyra, dels att landshövdingen ej finge ingå som ordförande eller ledamot i lantbruksnämndens delegationer.

Utskottet hemställde att riksdagen måtte

a) lämna motionen II: 978 utan åtgärd,

b) i anledning av motionerna I: 780 och II: 975, I: 647 och II: 816 samt I: 784 och II: 981, förstnämnda motionspar såvitt nu var i fråga, i enlighet med vad utskottet anført besluta att visst statsstöd till allmän trädgårdsrådgivning alltjämt borde utgå,

c) bifalla motionerna I: 780 och II: 975, såvitt avsåge deltagande av hushållningssällskapets chefstjänsteman i lantbruksnämnds sammanträden,

d) anse motionen II: 972, såvitt avsåge trädgårdsdelegationer vid lantbruksnämnderna, samt motionen II: 920 besvarade med vad utskottet anført,

e) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag på motionerna

I: 735 och II: 917, II: 918 samt I: 759 och II: 977, förstnämnda motionspar såvitt nu var i fråga, godkänna att endast en lantbruksnämnd inrättades i Älvsborgs län,

f) i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionen II: 980 ävensom med avslag på motionerna I: 653 och II: 830, I: 783 och II: 976 samt II: 973 godkänna de grunder i övrigt för omorganisationen av lantbruksnämnderna som förordats i utlåtandet,

g) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionen II: 972, såvitt nu var i fråga, godkänna vad i utlåtandet förordats i fråga om lantbruksstyrelsens organisation,

h) bemyndiga Kungl. Maj:t att från personalförteckningen för lantbruksstyrelsen avföra en tjänst som överdirektör och souschef i lönegrad Cp 3,

i) anse motionerna I: 780 och II: 975, såvitt avsåge veterinärlaboratorierna, besvarade med vad utskottet anført,

j) i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt motionerna I: 780 och II: 975, såvitt avsåge upptagande av ny verksamhet vid hushållningssällskapen, godkänna vad utskottet anført i fråga om hushållningssällskapens verksamhet,

k) i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt motionerna I: 780 och II: 975, såvitt nu var i fråga, godkänna vad utskottet anført rörande hushållningssällskapens tjänstebrevs rätt,

l) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag på motionerna I: 780 och II: 975, såvitt nu var i fråga, bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de ändringar i statens allmänna tjänstepensionsreglemente den 28 maj 1959 (nr 287), som föranleddes av förslaget om hushållningssällskapen,

m) i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 780 och II: 975, såvitt nu var i fråga, godkänna vad utskottet anført rörande hushållningssällskapens tillgångar,

n) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag på motionerna

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

I: 781 och II: 974 inrätta ett samarbetsorgan för informationsverksamhet på jordbrukets och trädgårdsnäringens områden i stället för jordbrukets upplysningsnämnd i överensstämmelse med vad som förordats i utlåtandet,

o) godkänna vad i utlåtandet förordats om att upphäva hushållningssällskapens s. k. delcredereansvar för låneunderstöd från fiskerilånefonden,

p) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag på motionerna I: 735 och II: 917, såvitt de ej behandlats i det föregående, på riksstaten för budgetåret 1967/68 under nionde huvudtiteln anvisa

1) till Lantbruksstyrelsen: Avlöningar ett förslagsanslag av 5 957 000 kr.,

2) till Lantbruksstyrelsen: Omkostnader ett förslagsanslag av 1 205 000 kr.,

3) till Lantbruksnämnderna: Avlöningar ett förslagsanslag av 44 700 000 kr.,

4) till Lantbruksnämnderna: Omkostnader ett förslagsanslag av 10 900 000 kr.,

5) till Lantbruksnämnderna: Utrustning ett reservationsanslag av 1 000 000 kr.,

6) till Utbildningskurser för viss personal vid lantbruksorganisationen ett reservationsanslag av 150 000 kr.,

7) till Kursverksamhet för jordbrukets rationalisering m. m. ett förslagsanslag av 2 875 000 kr.,

q) på kapitalbudgeten under fonden för låneunderstöd till Lån till driften av veterinärbakteriologiskt laboratorium m. m. för budgetåret 1967/68 anvisa ett investeringsanslag av 100 000 kr.,

r) lämna motionerna I: 758 och II: 947 utan åtgärd,

s) lämna utan åtgärd motionerna I: 780 och II: 975, såvitt de avsåge kostnader för hushållningssällskapen i samband med omorganisationen, samt

t) avslå motionerna I: 785 och II: 979.

I motiveringen anförde utskottet bl. a. följande.

Vid bifall till utskottets förslag synes jämväl erforderligt rådrum föreligga för överväganden rörande en eventuell kompensation till hushållningssällskapen för den mistade tjänstebrevsrätten.

Reservationer och särskilda yttranden hade avgivits enligt följande.

Reservationer

1) av herrar *Mossberger, Hedström, Magnusson, Augustsson* och *Lindström*, fru *Lindskog* samt herrar *Arweson, Johanson* i Västervik och *Persson* i Skänninge, vilka ansett att utskottet under b) bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 780 och II: 975, I: 647 och II: 816 samt I: 784 och II: 981, förstnämnda motionspar såvitt nu var i fråga, i enlighet med vad reservanterna anført besluta att statsstöd till allmän trädgårdsrådgivning ej skulle utgå;

2) av herrar *Mossberger, Lage Svedberg, Hedström, Magnusson, Augustsson* och *Lindström*, fru *Lindskog* samt herr *Johanson* i Västervik, vilka ansett att utskottet under c) bort hemställa,

att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 780 och II: 975, såvitt avsåge deltagande av hushållningssällskapets chefstjänsteman i lantbruksnämndens sammanträden, godkänna vad dessa reservanter anført;

3) av herrar *Skärman, Sveningsson, Axel Kristiansson, Hansson* i Skegrie, *Nilsson* i Lönsboda, *Persson* i Heden och *Berndtsson*, vilka ansett att utskottet under e) bort hemställa,

att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 735 och II: 917, II: 918 samt I: 759 och II: 977, förstnämnda motionspar såvitt nu var i fråga, uttala att två lantbruksnämnder borde inrättas i Älvsborgs län;

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

4) av herrar *Carl Eskilsson, Nils Hansson, Isacson, Skårman, Harald Petersson, Hansson* i Skegrie och *Nilsson* i Lönsboda, fru *Sundberg* samt herrar *Berndtsson* och *Sundkvist*, vilka ansett att utskottet under l) bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 780 och II: 975, såvitt nu var i fråga, lämna utan bifall Kungl. Maj:ts förslag om bemyndigande för Kungl. Maj:t att vidta vissa ändringar i statens allmänna tjänstepensionsreglemente den 28 maj 1959 (nr 287);

5) av herrar *Mossberger, Lage Svedberg, Hedström, Magnusson, Augustsson* och *Lindström*, fru *Lindskog* samt herrar *Arweson, Johanson* i Västervik och *Persson* i Skänninge, vilka ansett, att ovan intagna stycke i utskottets utlåtande bort lyda sålunda:

»I nu ifrågavarande motioner har upptagits frågan om en eventuell kompensation till hushållningssällskapen för den mistade tjänstebrevsrätten. I anledning härav vill utskottet principiellt frambålla att — vilket även torde framgå av vad utskottet i det föregående anfört — skäl i och för sig saknas att, då den bidragsgivning som tjänstebrevsrätt innebär upphör, kompensera denna förmån. Utskottet kan inte finna att i motionerna anförts några bärande skäl för ett avsteg från denna princip.»;

6) av herrar *Mossberger, Lage Svedberg, Hedström, Magnusson, Augustsson* och *Lindström*, fru *Lindskog* samt herrar *Arweson, Johanson* i Västervik och *Johansson* i Simrishamn, vilka ansett att utskottet under m) bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag på motionerna I: 780 och II: 975, såvitt nu var i fråga, godkänna vad reservanternas anfört rörande hushållningssällskapens tillgångar;

7) av herrar *Carl Eskilsson, Nils Hansson, Isacson, Skårman, Harald Petersson, Hansson* i Skegrie och *Nilsson* i Lönsboda, fru *Sundberg* samt herrar

Berndtsson och *Sundkvist*, vilka ansett att utskottet under s) bort hemställa,

att riksdagen måtte bifalla motionerna I: 780 och II: 975, såvitt de avsåge kostnader för hushållningssällskapen i samband med omorganisationen.

Särskilda yttranden

1) av herr *Lage Svedberg*;

2) av herrar *Nils Hansson, Isacson, Skårman, Sveningsson, Axel Kristiansson, Hansson* i Skegrie, *Nilsson* i Lönsboda och *Berndtsson*, fru *Sundberg* samt herr *Sundkvist*.

Vad utskottet hemställt föredrogs; och anförde därvid:

Herr HANSSON i Skegrie (cp):

Herr talman! I den fråga som nu skall behandlas fattade riksdagen principbeslut år 1965. Då avvisades ett enhälligt utredningsförslag, enligt vilket man skulle ha samlat all den verksamhet som bedrivs inom lantbruksnämnd, hushållningssällskap och skogsvårdsstyrelse i ett enda organ. Detta skulle ha stått under statens inflytande men också jordbrukarsidan skulle få ett relativt stort inflytande.

Emellertid har detta beslut i dag inte i och för sig någon aktualitet. Det är klart och kan i princip inte diskuteras. Vad som däremot kan och skall diskuteras är fullföljandet av detta beslut med organisationsformerna. Jag nämnde att det i det organ, som en gång föreslogs av en enhällig jordbruksutredning, skulle ha förelegat ett ganska omfattande jordbrukarinflytande, i varje fall betydligt större än i den organisation som i dag föreslås. Frågan är, om inte jordbrukarnas inflytande i denna kommer att inskränkas till minsta möjliga.

Vi ser nu ett länsorgan som har större personaluppsättning, som är betydligt dyrare och som har ett mindre verksamhetsfält än de båda vi nu har, lantbruksnämnder och hushållningssällskap, men som troligen inte kommer att kun-

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

na vinna det förtroende hos jordbrukets folk som i varje fall hushållningssällskapen har haft under den tid de har verkat.

När vi får ett organ som är större och dyrare men har ett mindre verksamhetsområde än de bägge tidigare kan vi fråga oss: Vad är det för någonting vi har vunnit genom att sätta dessa gamla hushållningssällskap åt sidan? Jo, svarar man, strukturrationaliseringen skall effektiviseras, och detta göres bäst inom ett rent statligt organ. I en annan proposition, nr 95, angående de framtida riktlinjerna för jordbrukspolitiken, ställer man emellertid inte de medel till förfogande för detta organ som jordbruksutredningen ansåg nödvändiga. Hur blir det då med denna ökade effektivitet, som vi skulle vinna genom att sätta sällskapen åt sidan och skapa ett enhetligt organ?

Man flyttar en del av hushållningssällskapens tjänstemän, t. ex. jordbruks-, husdjurs- och maskinkonsulenterna, till ett organ som inte förfogar över en enda egen försöksgård. Det har tidigare varit en styrka i hushållningssällskapens rådgivningsverksamhet att de har kunnat använda sina försöksgårdar såsom ett fält för forskning, försök och experiment. Rådgivarna har kunnat kombinera teori och praktik, och därigenom har de vunnit jordbrukarnas förtroende. Jag tror att våra jordbrukare i dag helt enkelt kräver att de som skall uppträda som deras rådgivare inte bara skall ha en naken teoretisk examen utan också en praktisk verksamhet att repliera på. Tyvärr får väl konsulenterna — rådgivarna — i det nya organet försöka komma till tals med jordbrukare för att få utnyttja deras gårdar såsom experiment- och försöksfält. Själva har de inga.

När det gäller att införa denna organisationsform har man enligt vår mening haft bråttom. Den har forcerats fram till den 1 juli i år. Många problem hinner inte bli nöjaktigt lösta till den

dagen. Jag tror att man under en tid framöver måste lita till hushållningssällskapens välvilja, om det hela över huvud taget skall gå i lås. Jag behöver bara nämna lokalfrågan. Jag skulle tro att det är ytterst få lantbruksnämnder som den 1 juli har lokaler att tillgå utan att behöva be hushållningssällskapen vara vänliga att överlåta sina lokaler under en övergångstid. Det lär efter vad jag har hört vara ett ganska omfattande bekymmer. Man saknar lokaler, möbler, telefoner etc. för en stor del av dessa tjänstemän efter den 1 juli.

Ett annat problem, som inte är löst och som sannolikt inte heller hinner bli det i tid, är frågan om den allmännyttiga delen av veterinärlaboratorierna. Finansieringsfrågan från denna del av verksamheten är inte löst. Möjligen hinner detta klaras till den 1 januari 1968. Dessa anstalter ägs av hushållningssällskapen, men en del av verksamheten är av rent samhällelig och allmännyttig karaktär. Det gäller t. ex. att bistå hälsovårdsmyndigheterna i beredskapen mot salmonellainfektioner, vattenföroreningar, matförgiftningar etc.

Tidigare har dessa laboratorier och den allmännyttiga verksamheten bekostats genom hushållningssällskapens omkostnadsanslag. Dessa anslag bortfaller den 1 juli. Det finns knappast möjlighet för sällskapen att själva bestrida kostnaderna för denna allmännyttiga verksamhet så lång tid framöver. Frågan är, om hushållningssällskapen har någon anledning att göra det heller. Finansieringsfrågan efter den 1 juli är alltså inte klar. Därför hade det varit klokt att vänta med ikraftträdandet till den 1 januari 1968.

En motion om detta togs upp till behandling i utskottet i början av vårsessionen, alltså vid en tidpunkt när det hade varit realistiskt att överväga ett annat datum för ikraftträdandet. Utskottet bordlade tyvärr den motionen. När den i samband med behandlingen av propositionen på nytt togs upp, var

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

det icke realistiskt att behandla frågan om en annan tidpunkt för genomförandet av reformen. Motionens realbehandling omöjliggjordes genom uppskovet, och det kan ifrågasättas, om detta stämmer riktigt överens med god parlamentarism. Det hade varit riktigt att låta riksdagen behandla frågan om ett eventuellt uppskov vid en tidpunkt när behandlingen av motionen hade varit realistisk.

På vissa punkter har utskottet avvikit från förslagen i propositionen. Det gäller exempelvis den allmänna trädgårdsrådgivning som bedrivs i hushållningssällskapens regi. Den verksamheten har stor betydelse ur allmänhetens synpunkt. Man har för en billig avgift kunnat få trädgårdsrådgivning av många olika slag. Det har varit villabyggare och många andra som har kunnat få rådgivning och hjälp i trädgårdsfrågor; de har kunnat få hjälp till att projektera sina trädgårdar. Kommuner och landsting och andra officiella institutioner har också använt hushållningssällskapens trädgårdskonsulenter för att projektera parker och liknande anläggningar. Man har genom kurser och föredrag givit informationer åt flera tusental personer, och det har varit en både nyttig och uppskattad verksamhet. Därför finns det all anledning att låta denna få fortsatt statlig stöd. Jag tror att det här rör sig om relativt små belopp, därför att denna verksamhet har kunnat och kan delvis ersättas med avgifter bestämda enligt taxa, och jag skulle tro, att de influtna ersättningarna kommer att täcka en betydande del av kostnaderna för denna verksamhet. Emellertid måste det nog finnas en garanti för att sällskapen med de tillgångar och resurser de kommer att få skall våga sig på att anställa en trädgårdskonsulent i framtiden.

Det heter i propositionen att hushållningssällskapen skall vara kontaktorgan mellan lantbruksnämnderna och jordbrukarna. I utskottsutlåtandet 1965 het-

te det också bl. a. att goda kontakter mellan lantbruksorganet och jordbrukarna är av stor vikt för framgången i rationaliseringsarbetet. Om denna kontaktverksamhet skall bli fruktbringande måste det naturligtvis bli en kontinuerlig kontakt mellan lantbruksnämnd och hushållningssällskap. Enligt propositionen skall lantbruksnämndens chefs-tjänsteman kunna delta i hushållningssällskapets förvaltningsutskotts sammanträden, men därmed skapar man ju inte någon förutsättning för kontakt vidare utåt. Det är först när hushållningssällskapets chefstjänsteman får motsvarande rätt att närvara vid lantbruksnämndens sammanträden som denna kontaktverksamhet kan bli fullödig och kan ge en samlad bild av hela fältet. Jag tror också för min del att det skulle öka förtroendet för det nya organet — och det behövs nog — att man sörjer för ett sådant förtroende genom att hushållningssällskapets chefstjänsteman får en likaberättigad plats vid lantbruksnämndens sammanträden. Men jag tror att om sällskapets chefstjänsteman mer eller mindre utestängs ifrån kontakt med lantbruksnämnden, kommer det i stället att verka negativt på förtroendet och kontakten mellan jordbrukarna och lantbruksnämnden.

Utskottet föreslår en sådan kontakt som jag här talat om, d. v. s. en likaberättigad kontakt mellan dessa organ. Tyvärr vill några reservanter inte detta. Åtta av regeringssidans tio ledamöter önskar inte gå med härpå. Jag tror att herr Persson i Skänninge och herr Arweson hade en annan mening och följde majoriteten. Reservanterna föreslår en form som jag tror skulle bli föga attraktiv. Sannolikt kommer sällskapets chefstjänsteman att betacka sig för att på nåd få lov att bli kallad till lantbruksnämndens sammanträde och där få lov att vara inne endast när sådana ärenden behandlas som rör hushållningssällskapet. Sedan får han gå ut igen. Jag tror att han kan använda sin

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

tid bättre än att sitta och vänta på dessa tillfällen.

För en stor del av sällskapets personal kommer det att bli försämrade förhållanden, framför allt i fråga om pensioneringen. Bara den personal som flyttas över till lantbruksnämnden får behålla samma pensionsförmåner som nu, medan de som eventuellt stannar kvar i hushållningssällskapen kommer att vidkännas väsentligt högre kostnader för sin fortsatta pensionering. En chefsveterinärs premiebelopp stiger t. ex. från 5 750 kronor till 11 500 kronor och för ett biträde i lönegraden A 11 stiger premien från 2 150 kronor till 4 300 kronor. Jag tror att det blir mer än vad sällskapen i allmänhet har råd att betala, och därför borde pensionsanslutningsrätten till SPV bibehållas även för den personal som stannar kvar. Jag vill erinra om att 1965 års jordbruksutskott förutsatte att Kungl. Maj:t på allt sätt skulle tillvarata personalens intressen och jag tror att utskottet 1965 även avsåg den personal som eventuellt inte kunde få plats i det nya organet.

Det görs gällande i propositionen att staten i vissa fall kan få göra anspråk på sällskapens tillgångar därest dessa väljer en annan form för sin fortsatta verksamhet än den s. k. officiella formen. Utskottet har emellertid den uppfattningen att det här rör sig om ganska obetydliga belopp, som det inte är mödan värt att försöka komma över genom långvariga förhandlingar — kanske också processer om det vill sig illa. Utskottet menar därför att staten bör avskrivna eventuella fordringar oavsett vilken form verksamheten i ett hushållningssällskap i framtiden kan få.

I en reservation förordas emellertid propositionens förslag och detta med en mycket märklig motivering, en motivering som inte blir bättre därför att den hämtats från utredningsmannen. Man vill nämligen i reservationen göra gällande att donatorerna en gång kan ha påverkats av sällskapens officiella sta-

tus och att donatorerna skulle ha betraktat detta som en garanti för donationens riktiga förvaltning i framtiden. Jag tror att man tar sig vatten över huvudet när man på det sättet försöker tolka för flera årtionden sedan avlidna donatorers tankar och bevekelsegrunder. Dessa donatorers vilja var nog i stället den, att hushållningssällskapen, vilken form de än finge, skulle få disponera dessa medel för framtiden. Jag tror att donatorerna minst av allt skulle ha kunnat tänka sig att deras donation en gång i framtiden skulle övergå i statens ägo samtidigt som detta deras omhuldade sällskap skulle hotas till sin existens av samma statsmakter som övertog donationsfonden. Det skulle för dem ha varit fullkomligt främmande att tänka sig något sådant. Om de hade kunnat förutse den situationen skulle de nog ha omgärdat sina donationer med sådana bestämmelser, att det hade blivit omöjligt att beröva sällskapet dessa fonder.

Huvudsaken är att fonden används för ett ändamål som ligger i jordbrukets intresse. Jag tror inte att det behöver råda något som helst tvivel om att därest fonderna stannar kvar i sällskapens förvaltning, så kommer de att användas för jordbrukets bästa.

Jag tycker att det verkar något närstående och knappast värdigt att försöka leta efter arv när man själv har medverkat till den presumtive arvlåtarens bortgång. Det hade varit värdigare för staten att stryka ett streck över detta, ty det rör sig, som jag sade, icke om några betydande belopp. Det hade varit generösare, och det hade kanske också varit en detalj som bidragit till att göra jordbrukarnas mottagande av det nya lantbruksorganet positivt.

Jag vill inte på något sätt ifrågasätta detta nya organs framtid. Vi har redan en gång beslutat om organet i en kompromiss, låt vara en dålig sådan. Jag hoppas endast att det nya lantbruksorganet, som ändå skall vara ett organ

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

i jordbruksrationaliseringens tjänst, skall växa in i jordbrukarnas medvetande såsom ett organ vilket syftar till deras bästa. Men om vi skall få den utvecklingen beror väldigt mycket på den utformning som organet en gång kommer att få. Om man i kanslihuset tillsätter lantbruksnämnder som av jordbrukarna uppfattas som en utmaning mot dem, är jag rädd för att det blir väldigt svårt att återställa förtroendet. Man bör åtminstone fordra att de som skall sitta i dessa nämnder vet vad som är fram och bak på en ko, vad en växtföljd är för någonting och hur den skall se ut etc.

Är det så, att man vid tillsättningen av jordbruksnämndernas ledamöter inte tar hänsyn till att de bör vara folk som kan vinna jordbrukarnas förtroende så får man nog finna sig i att samarbetet i början kommer att gå trögt. Det är ett organ som skall stå i ett rationellt jordbruks tjänst. Det önskar alla att det skall kunna bli. Men då fordras fullt förtroende mellan parterna, d. v. s. det statliga organet och jordbrukarna.

Jag vill med detta yrka bifall till reservationen 3 av herr Skärman m. fl. och till reservationerna 4 och 7 av herr Carl Eskilsson m. fl. i jordbruksutskottets utlåtande nr 18. I övrigt ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan i detta utlåtande.

I jordbruksutskottets utlåtande nr 19 finns också en reservation, som gäller ett ökat anslag till försöksverksamheten. Den av lantbrukshögskolan ledda försöksverksamheten har en mycket stor betydelse; inte minst gäller detta vad vi kallar för länsförsöksverksamheten. Antalet sådana försök per år är inte mindre än cirka 2 200, och kostnaden för dessa uppgår till mellan 900 och 1 000 kronor per försök. Det betyder att dessa försök sammanlagt kostar 2 miljoner kronor. Kungl. Maj:t föreslår att kostnaden för länsförsöken i fortsättningen skall täckas av lantbrukshögskolans försöksverksamhetsanslag. Detta räknar man då upp med 2 mil-

joner. Men detta anslag skall täcka också annan verksamhet vid högskolan. Efter en preliminär beräkning har man kommit fram till att det bara blir 500 000 kronor disponibla för försöksverksamheten. Det betyder en nedskärning av antalet försök till en fjärdedel.

Jag sade att det hade behövts 2 miljoner kronor. Utredningsmannen föreslog 1 miljon, men anslaget kommer inte att räcka till mer än en halv miljon för detta ändamål. Detta innebär en avsevärd försämring av möjligheterna att i det praktiska jordbruket omsätta forsknings- och försöksresultat. Denna försvagning skall ses mot bakgrunden av kravet på den effektivisering av jordbruket som vi ju jämt och ständigt får höra är så nödvändig, och det är den för all del också. Det är lätt att konstatera att man inte åstadkommer någon effektivisering av jordbruket genom att riskera att försöksverksamheten minskas till en fjärdedel. Vi bör väl ändå inte bara tala om att vi vill rationalisera och effektivisera jordbruket; vi bör nog handla i enlighet med det talet också. Jag kommer därför, herr talman, senare att yrka bifall till reservationen i jordbruksutskottets utlåtande nr 19.

Herr andre vice talmannen övertog ånyo ledningen av förhandlingarna.

Herr PERSSON i Skänninge (s):

Herr talman! Denna diskussion är väl en förövning till den debatt vi kommer att få under de sista dagarna av vår-sessionen, och jag har svårt för att nu gripas av samma extas som herr Hansson i Skegrie. Kammarens ledamöter håller mig säkert också räkning för att jag försöker hålla mig lugn till måndagen den 29 eller tisdagen den 30 maj, då vi skall diskutera hela frågan om jordbrukets framtida målsättning.

En enhällig riksdag beslöt 1965 att hushållningssällskapens verksamhet skulle övertagas av de nya lantbruks-

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

nämnderna. Samtidigt beslöt riksdagen att låta en utredning undersöka vilka uppgifter som skulle föras över från sällskapen till nämnderna. På grundval av den utredningens resultat har det sedan framlagts den proposition som vi nu behandlar och som utskottet — herr Hansson i Skegrie inräknad — i allt väsentligt har anslutit sig till.

Herr Hansson i Skegrie sade att de nya lantbruksnämnderna inte kommer att få jordbrukarnas förtroende på samma sätt som hushållningssällskapen haft, men det beror ju helt och hållet på hur man agerar i lantbruksnämnderna. Jag ger de gamla hushållningssällskapen en stor del av äran för vad som åstadkommits inom den svenska jordbruksnäringsringen under år som gått, men jag tror inte att vi ger jordbrukarna en sämre service i och med att man ändrar organisationsformen på föreslaget sätt. Jag kan ta mitt eget län, Östergötland, som exempel. Där tillhör ungefär 40 procent av jordbrukarna hushållningssällskapet, medan 60 procent står utanför sällskapets verksamhet. Framdeles skall lantbruksnämnderna tillgodose alla jordbrukarnas behov av råd och upplysning inom varje län.

Herr Hansson i Skegrie tror inte på denna omorganisation därför att lantbruksnämnderna inte har en enda försöksgård att arbeta med. Av den anledningen är herr Hansson tveksam om vad resultatet kan bli. Men om man inte har den förutfattade mening som herr Hansson har — han anser ju att vi kommer att förlora på den föreslagna omorganisationen — så tror jag att omläggningen kommer att bli till gagn både för jordbrukarna och för staten.

Det är föreslaget att omorganisationen skall träda i kraft den 1 juli 1967, och herr Hansson i Skegrie erinrade om att man i en motion begärt att vi skall vänta med ikraftträdandet till den 1 januari 1968. Men, herr Hansson i Skegrie, hur agerades det i jordbruksutskottet när den motionen föredrogs? Ett enigt

utskott sade: Vi bordlägger motionen tills vi får propositionen om hushållningssällskapen och lantbruksnämnderna. När propositionen kom, sade herr Hansson i Skegrie: Det är nu omöjligt att låta ikraftträdandet ske den 1 januari 1968; det måste ske den 1 juli 1967. Det är litet egendomligt att herr Hansson nu från denna talarstol vill anklaga — såvitt jag förstår — den socialdemokratiska delen av utskottet för att ha förhindrat att denna diskussion om ikraftträdandet skulle komma tidigare. Det var ju ett enigt utskott som bordlade frågan.

Herr Hansson sade att vi inte är klara med alla frågor, och han tog som exempel veterinärlaboratorierna. Det är riktigt att den saken inte är klar. Man ger hushållningssällskapen ett lån på 200 000 kronor och låter veterinärstyrelsen se över taxesättningen för att försöka att i möjligaste mån klara verksamheten med avgifterna.

Det skulle vara mycket intressant att diskutera trädgårdsfrågan, men det är litet synd att förlänga debatten i kväll. Det vore bättre att gå ut på Djurgården och titta på vackra trädgårdar än att tala om dem i kammarens talarstol. Det är väl ingen skillnad mellan herr Hanssons och hans reservanters uppfattning och de socialdemokratiska ledamöternas uppfattning. Alla har vi sagt att det är roligt att ha vackra trädgårdar. Jag var nästan rörd till tårar när herr Hansson i Skegrie i utskottet talade om hur vackert det var i Danmark och hur tråkigt det är i Sverige för att vi inte har de fina blomrabatter som man har t. ex. i Danmark. Visst är det estetiskt värdefullt med sådana rabatter, det medger jag gärna. Men, herr Hansson, jag har en trädgård där hemma. Jag har glömt kartan, som jag hade tänkt ta med i dag för att visa herr Hansson. Jag tycker att jag har gjort en snygg och ordentlig trädgård. Jag har inte anlitat hushållningssällskapet utan ett annat företag som sysslar med dylika frågor.

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

Vad reservanterna menar är att i ett organ som skall syssla med jordbrukets och den yrkesmässiga trädgårdsnäringsens rationalisering bör man bara syssla med de frågorna. Beträffande de vackra trädgårdar herr Hansson i Skegrie har på sin näthinna menar vi att andra organ får lösa problemen. Bl. a. lantbruksförbundet har i varje län avdelningar som kan sköta sådant.

Herr Hansson beskriver fonderna så, att en donator har givit en gåva till hushållningssällskapet, och aldrig har väl donatorn menat att staten skall få pengarna. Nej, det har han säkert inte gjort i den mån han har varit borgerlig. Men jag tar ett exempel. Vi exporterade under första världskriget rätt mycket hästar och fick på det sättet in en hel del pengar. Kristianstads län har en fond på 450 000 kronor och i Östergötland har vi en fond på 400 000. Dessa fonder har kommit till genom statlig medverkan, och det är klart att man kan diskutera hur de skall användas i fortsättningen. Den donator som givit en gåva till Malmöhus läns hushållningssällskap har inte menat att staten skall få den — det tror jag att herr Hansson har rätt i.

När det gäller hushållningssällskapets chefstjänstemän är ju herr Hansson i Skegrie och jag överens. Jag tror det är viktigt att ha ett gott samarbete mellan dessa båda organ från början — jag säger från början. Men, herr Hansson, dra inte upp några skiljelinjer redan nu utan låt dessa organ få arbeta! Jag är klart medveten om att det är nödvändigt att det under övergångsperioden råder ett gott förhållande mellan de gamla hushållningssällskapen och de nya lantbruksnämnderna, och därför har jag biträtt herr Hanssons tankegång att låta ifrågakommande chefstjänstemän få vara med. Jag har alltså gått emot propositionen på denna punkt.

Gör dock inte frågan större än vad den är, herr Hansson! Jag tror att vi alla är ambitiösa härvidlag och vill göra det

bästa möjliga för Sveriges jordbrukare för att ge möjlighet för dem att rationalisera sitt jordbruk och få önskad medverkan från de statliga organen.

Herr talman! När jag nu skall framställa yrkande måste jag faktiskt ta fram en lista, ty vi har ju lottat i utskottet. Jag yrkar bifall till utskottets hemställen med undantag för punkterna b, k och m, där jag yrkar bifall till reservationerna 1, 5 och 6 med herr Mossberger som första man.

Herr HANSSON i Skegrie (cp) kort genmäle:

Herr talman! När herr Persson i Skänninge vill göra gällande att det var ett enhälligt utskott som hade bordlagt den aktuella motionen ber jag att få friska upp hans minne genom att nämna att bordläggningen skedde efter en votering med tio röster mot tio, där lotten gav utslag för regeringsidan.

Vi har samma mening i trädgårdsfrågan, säger herr Persson i Skänninge. Varför har ni då reserverat er, om vi har samma uppfattning?

Sedan rör herr Persson i Skänninge samman hästavelsfonder och andra fonder. Så vitt jag vet står det inte någon donator bakom en hästavelsfond, men reservanterna vill ju göra gällande att de stackars donatorerna blir lurade, om man försöker föra över donationerna i annan form än den officiella. Herr Persson i Skänninge får försöka hålla litet ordning på detta — herr Persson är inte bara rörd utan även rörig.

Jag vill gärna stryka under vad herr Persson i Skänninge sade om att det behövs ett gott förhållande under övergångstiden. Som jag sade förfogar lantbruksnämnderna inte ens över lokaler så att de kan börja verksamheten den 1 juli. Det behövs alltså ett gott förhållande under övergångstiden och för övrigt, enligt min mening, allt framgent.

Herr PERSSON i Skänninge (s) kort genmäle:

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

Herr talman! När jag säger att vi har samma uppfattning om att det är roligt att ha vackra trädgårdar, så innebär det inte att jag menar att staten skall betala för att alla skall få vackra trädgårdar. Jag menar i stället att det finns många organ — t. ex. LBF genom sina byråer — som sköter trädgårdsanläggningar, parkanläggning, kyrkogårdar, idrottsplatser o. s. v. Att syssla med sådana frågor ligger alltså, anser jag, utanför det statliga rationaliseringsorganets uppgifter.

Beträffande fondmedlen vet jag att jag inte kan övertyga herr Hansson i Skegrie. Men det är väl ändå så, herr Hansson, att om vi under en period exporterar exempelvis hästar och tar in en avgift för detta, så lämnas pengarna över till hushållningssällskapen. Man säger att vi skall använda detta för att stödja hästaveln inom respektive hushållningssällskap. Det är ju medel som tillkommit genom statlig medverkan.

Jag tog detta som exempel. Detta är ingenting annat än vad utredningsmannen sagt. Sådana medel som har tillkommit genom statlig medverkan skall här kunna diskuteras. Herr Hansson i Skegrie skakar på huvudet. Han tillhör ett rikt hushållningssällskap. Dessa kommer nog alltid att klara sig. Jag har inte tänkt mig att donatorer — t. ex. den som donerat Harvestad till sällskapet i Östergötland — vill att staten skall sköta detta.

Herr NILSSON i Lönsboda (fp):

Herr talman! Jag kan först till alla delar instämma i vad utskottets värderade ordförande, herr Hansson i Skegrie, har anfört, och jag skall bara göra några understrykningar. Först kan jag beriktiga hans utsago att utskottet stannade vid 10—10 då vi behandlade ett motionspar i början av februari månad om uppskov med genomförandet av den nya organisationen. Denna organisation är av så omfattande art att det behövs

betydligt längre tid för att genomföra densamma. Det återstår nu inte mycket mer än en månad tills den nya organisationen skall träda i verksamhet, och att under denna tid lösa hela det frågekomplex som reformen för med sig är en omöjlighet. Enbart lokalfrågan kan bli svårlöst på många håll. Dessa motioner bordlades då de behandlades — jag tror det var den 7 februari — och vid den tidpunkt då själva propositionen behandlades var det omöjligt att ta en ställning till motionernas favör.

Jag skall endast beröra ett par avsnitt i utlåtandet. Talarlistan är lång och många andra talare kommer att här redogöra för olika ståndpunkter. En av de frågor jag något skall beröra är servicen på trädgårdsområdet, då det gäller rådgivning och projektering av villaträdgårdar och parkanläggningar. Departementschefen har visserligen sagt att detta även i fortsättningen kan omhändrhas av hushållningssällskapen, men han är däremot ej beredd att förorda något statsbidrag till dylikt.

Denna trädgårdsrådgivning har fått stor utbredning och omfattats med stort intresse ute i bygderna. I och med glesbygdernas avfolkning har tätorterna byggts ut och här har både egnahemsbyggare, HSB och andra bostadsstiftelser fått råd av trädgårdskonsulenten eller dennes medhjälpare beträffande planläggning av trädgårdar, växtval och dylikt. Även kommuner och andra föreningar har utnyttjat denna tillgång till sakkunskap. Verksamheten har i stort varit självbärande, men då denna självfinansiering kan bli otillräcklig för verksamhetens bedrivande, anser utskottets majoritet att de hushållningssällskap som även i fortsättningen finner sådan verksamhet behövlig och upprätthåller dylikt, bör kunna erhålla statsbidrag till densamma.

Bakom utskottsutlåtandet på denna punkt står samtliga borgerliga representanter i utskottet jämte herr Lage Svedberg i första kammaren, som till

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

utlåtandet fogat ett särskilt yttrande vari han motiverar sitt ställningstagande. Jag vill fästa kammarledamöternas uppmärksamhet på detta särskilda yttrande.

Det talas mycket om rekreation och miljövärd, och det är viktigt att tätorterna göres till trivselpunkter bl. a. genom väl planlagda och rätt skötta trädgårdar och parker. Jag vill här in-skjuta ett genmäle till herr Persson i Skänninge. Han sade att det inte var meningen att de nya lantbruksnämnderna, d. v. s. rationaliseringsorganen, skulle ha hand om denna verksamhet. Men det har inte heller varit vare sig utskottsmajoritetens eller departementschefens mening, ty det talas om att hushållningssällskapen i fortsättningen kan bedriva denna verksamhet. Det är fråga om ett eventuellt statsbidrag till dessa.

I fem motioner har från Älvsborgs län framställts förslag om att en sammanslagning av lantbruksnämnderna i detta län skulle anstå tills vidare. Då jag delar motionärernas uppfattning om att denna sammanslagning borde anstå till dess att länsutredningen framlagt förslag om ny länsindelning, ett förslag som vad gäller göteborgsregionen snart kan bli aktuellt att prövas, har jag stött detta yrkande.

I propositionen föreslås bl. a. att kvarblivande anställningar vid hushållningssällskapen och närstående institutioner inte längre bör vara inordnade under det statliga personalpensionsreglementet. Detta är en uppenbar orättvisa mot sällskapens frökontrollanstalter, lantbrukskemiska stationer och veterinärlaboratorier, som härigenom kan åsamkas ekonomiska svårigheter.

För att undvika detta borde statlig kompensation garanteras. Då personalen vid skogsvårdsstyrelserna enligt proposition nr 72 skall anslutas till den statliga pensioneringen, är det ej riktigt att denna hos sällskapen kvarvarande verksamhet skall undandras från

det statliga pensionssystemet, alldenstund omorganisationen i stort sett ej berör denna verksamhet utan skall fortgå som förut. I varje fall bör en begränsning ej genomföras innan de ekonomiska konsekvenserna för anstalterna blir kända.

Slutligen har i ett motionspar, I: 780 och II: 975, framhållits nödvändigheten av större anslag än vad propositionen föreslår till bestridandet av kostnaderna för de extra sammanträden som sällskapen måste hålla med anledning av omorganisationen. Dessa medför en del oförutsedda utgifter som borde bestridas av statsmedel.

Till sist vill jag endast framhålla att då nu hushållningssällskapens egentliga verksamhet skall avvecklas och överförs till det nya rationaliseringsorganet lantbruksnämnderna, måste man ge hushållningssällskapen det erkännandet, att de utfört ett mycket gott och betydelsefullt arbete, som varit särskilt jordbruks- och trädgårdsnäringen till stort gagn. Deras verksamhet har omfattats med stort intresse och har varit högt skattat ute i bygderna.

Det är min förhoppning att den välvilja och uppskattning, som kommit sällskapen till del, skall överföras på de nya lantbruksnämnderna i deras utökade verksamhet. Då hushållningssällskapen i fortsättningen enligt propositionen skall verka som kontaktorgan mellan den nya organisationen och näringsutövarna och därutöver få uppgifter med sådan rådgivning och serviceverksamhet, som inte täckes av den statliga organisationen, får det förmodas att man kan finna en ny form för sin verksamhet till gemensamt gagn för dem det berör.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationerna 3, 4 och 7 och i övrigt till utskottets hemställan.

Herr förste vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

Herr PERSSON i Skänninge (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag sade i mitt första anförande att jag anser att hushållningssällskapen under de gångna åren betytt mycket för jordbrukets utveckling. Jag tar inte tillbaka något av detta yttrande. De har undan för undan skaffat sig nya verksamhetsområden.

Nu tar herr Nilsson i Lönsboda upp möjligheten för sällskapen att få ersättning för att de så att säga projekterar villaträdgårdar, kyrkogårdar, idrottsplatser o. s. v.

Den fråga som vi i dag diskuterar gäller jordbrukets och den yrkesmässiga trädgårdsnäringsens rationalisering. Vi har ansett att det knappast finns någon anledning att i detta sammanhang dra in någon annan verksamhet i resonemanget. Vi vet att hushållningssällskapen sysslar med dessa frågor. Det är en verksamhet som så att säga har varit självbärande. Låt dem gärna fortsätta med den, men man skall inte säga att staten bör ge bidrag till verksamheten utan den enskilde får naturligtvis betala vad det kostar. Det går inte att komma ifrån det om man vill renodla begreppen.

Herr Nilsson i Lönsboda nämnde veterinärlaboratorierna, frökontrollanstalten m. m. Den veterinära verksamheten inom hushållningssällskapen kommer inte att föras över till lantbruksnämnderna — den kommer att ligga vid sidan om. Men departementschefen har — vilket utskottet understrukt — uppdragit åt veterinärstyrelsen att överse taxan så att ny taxa kan tillämpas från och med den 1 juli 1967. Den verksamhet som man kan bedöma vara av allmän karaktär skall staten betala; den övriga verksamheten får sedan taxebeläggas i vanlig ordning. Det är fullkomligt orimligt att påstå att motionernas syfte inte har tillgodosetts.

Hushållningssällskapen blir alltså privaträttsliga organ. Om de vill fortsätta sin verksamhet så visst får de göra det,

och vill de anställa vissa tjänstemän så visst får de det. Men då får de också finna sig i att betala pensioneringskostnaderna för dessa tjänstemän, och jag finner ingen anledning att låta staten betala dessa avgifter.

Herr NILSSON i Lönsboda (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Persson i Skänninge talar fortfarande om den yrkesmässiga trädgårdsskötseln. I propositionen talas emellertid om att sådan verksamhet som projektering av villaträdgårdar o. d. eventuellt fortfarande kan bedrivas av hushållningssällskapen. I min egen hembygd i Kristianstads län har hushållningssällskapet betytt oerhört mycket och deras trädgårdskonsulenter har utträttat ett utomordentligt gott arbete. Där har denna fasta organisation stått till förfogande för alla i länet. En ganska billig taxa har tillämpats. Om denna verksamhet nu skall avvecklas är det inte säkert att det kommer att finnas trädgårdsarkitekter att tillgå. Arbetet kommer inte heller att kunna planläggas så, att en trädgårdskonsulent besöker flera villaägare under samma resa, varför omkostnaderna kunna komma att bli mycket högre. Det är därför en stor fördel om denna verksamhet kan bedrivas även i fortsättningen genom sällskapens försorg.

Det är väl en uppenbar orättvisa, herr Persson i Skänninge, att det för de anställda vid bl. a. kemiska anstalter och andra kontrollanstalter blir inskränkta pensionsförmåner, fastän det i övrigt inte blir någon ändring; verksamheten där skall fortsätta som hittills. Omorganisationen berör inte dem. Beträffande veterinärerna vet vi att herr Persson i Skänninge gör en utredning. I sinom tid kommer han väl att framlägga förslag som löser dessa frågor.

Herr PERSSON i Skänninge (s) kort genmäle:

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

Herr talman! Jag tror inte att herr Nilsson i Lönsboda och jag är oense på denna punkt och jag tror inte heller att herr Hansson i Skegrie, som nu har begärt replik, är oense med oss.

Jag har däremot sagt att projektering och planläggning av trädgårdar samt idrottsparker och andra kommunala anläggningar inte faller inom jordbrukets rationalisering; sådan verksamhet bör hushållningssällskapen kunna få behålla. Vill de inte göra det, finns det andra företag. Jag nämnde att jag har anlitat LBF för att göra min trädgård i ordning.

Om man skapar fram ett organ som skall syssla med jordbrukets och den yrkesmässiga trädgårdsodlingens rationalisering, skall man inte, herr Nilsson i Lönsboda, låta det ta hand om dessa andra uppgifter. Låt hushållningssällskapen hålla på med dem; det är en verksamhet som har gått ihop. De får gärna fortsätta med detta, men det skall inte läggas in i det statliga organet; det har såvitt jag vet en enig utredning uttalat.

Vi kommer säkert att få vackra blommor i Kristianstad och överallt, även om inte denna verksamhet föres in under det nya organet.

Herr HANSSON i Skegrie (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag ber först att få tacka herr Persson i Skänninge för meddelandet att Lantbruksförbundet bedriver trädgårdsupplysning och projekterar trädgårdar. Jag har tillhört dess styrelse några år, men har faktiskt aldrig nåtts av denna uppgift. Tack så mycket!

Jag vill nämna några siffror som visar vad det här rör sig om; de är hämtade från sju hushållningssällskap. Inom dessa har ordnats 135 trädgårdskurser och hållits 143 föredrag. Inte mindre än 7 655 elever har undervisats. Där har projekterats 606 villaträdgårdar och 72 parker.

Dessa siffror säger oss att det är en ganska omfattande verksamhet som har

gått ut till allmänheten och som jag tror att man har värdesatt. Dessutom har man, som jag tidigare framhöll, fått den för en relativt billig penning.

Herr NILSSON i Lönsboda (fp) kort genmäle:

Herr talman! Vi är ense, herr Persson i Skänninge och jag, om att rationaliseringsorganet — alltså de nya lantbruksnämnderna — icke skall handha denna verksamhet. Reservanterna har inte talat om något annat. Däremot skulle möjlighet ges för hushållningssällskapen att fortsätta med sådan verksamhet och få visst statsbidrag till densamma.

Ordet lämnades på begäran till

Herr PERSSON i Skänninge (s), som yttrade:

Herr talman! På grund av kammarens ordningsregler har jag icke möjlighet att bemöta herr Hansson i Skegrie, men jag lovar att i nästa vecka ta med en kartskiss över min trädgård som Lantbruksförbundet har gjort.

Vidare anförde:

Fru SUNDBERG (h):

Herr talman! I proposition nr 74 redovisas huvuddragen av den nya lantbruksorganisationens verksamhet, i första hand byggande på förslag från lantbruksorganisationsutredningen. Den centrala uppgiften har varit att försöka samordna lantbruksorganisationerna till ett organ, lantbruksnämnderna.

Naturligtvis hade problemet varit lättare att lösa, om hushållningssällskapen varit enhetliga såväl till utformning som till funktion. Då sällskapen är fristående institutioner har emellertid detta inte varit fallet, vilket säkert haft utomordentlig betydelse för deras hittillsvarande verksamhet. Jordbruksproblem, odlingsbetingelser och företagsstrukturer varierar i hög grad mellan olika län. Hushållningssällskapen har i sitt arbete smidigt anpassat sig till detta faktum.

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

Det torde inte vara någon överdrift att påstå att även i de fall där de centrala funktionerna hos olika sällskap varit likartade har den praktiska verkställigheten likväl varierat i utformning och omfattning.

Dessa olika organisationers verksamhet skall nu enligt jordbruksministrernas förslag till stora delar övertagas av de nya lantbruksnämnderna. Detta skall ske snabbt; redan den 1 juli i år skall omorganisationen vara verkställd.

Herr talman! Nu är inte tiden att utlägga alla för- och nackdelar med den föreslagna sammanläggningen. Såväl inom lantbruksnämnderna som inom sällskapen har redan ett intensivt samarbete ägt rum för att åstadkomma en omorganisation som verkligen kan bli funktionsduglig redan från början.

De borgerliga ledamöterna har i en reservation, fogad till utskottets utlåtande nr 18, reserverat sig för att medel från den halva miljön som jordbruksministern anslagit till övergångskostnader också skall få användas för bestridande av sådana sammanträdeskostnader som varit nödvändiga för sammanläggningen. Detta kan tyckas vara en bagatell, men jag vill ta upp den just ur principiell synpunkt. Hushållningssällskapen har inte begärt att — för att uttrycka det drastiskt — bli bortrationaliserade. När detta nu sker borde staten kunna visa någon form av generositet. Som en del av denna generositet skulle vi ha velat se, att inte bara de direkta kostnaderna för den föreslagna omorganisationen bestrids av staten, utan också den form av generositet som skulle tyda på ett erkännande av de insatser som gjorts av sällskapen hittills, men kanske alldeles särskilt för de insatser som sällskapen kommer att göra även i framtiden.

Grundprincipen inför omorganisationen har varit att staten i första hand hör medverka i sådan rådgivningsverksamhet som är av särskild betydelse för rationaliseringen. Såsom påpekas i pro-

positionen kommer kommersiellt betoad rådgivning även i fortsättningen att skötas av näringsutövarnas egna organisationer. Åtskilliga sådana uppgifter är i högsta grad av allmännyttig karaktär. Det gäller, som här förut framförts, frökontroll, kemisk analysverksamhet och veterinära arbetsuppgifter, liksom den här redan diskuterade trädgårdsrådgivningen. Jag vill i det sammanhanget erinra om att i min landsända är hushållningssällskapet huvudman för djursjukhuset utanför Häl-singborg.

Med ett större verksamhetsområde ställer sig de administrativa kostnaderna relativt sett lägre. Den föreslagna omorganisationen kommer emellertid att för sällskapen innebära att administrationskostnaderna ökar kraftigt, beroende bl. a. på ökade kostnader genom tjänstebrevsrättens upphörande i enlighet med departementschefens förslag, liksom på det faktum att sällskapen får vidkännas betydande kostnadsökningar för pensionsavgifter i sådana fall då de anställda tidigare varit anslutna till den statliga pensioneringen.

När det gäller tjänstebrevsrätten har emellertid utskottet föreslagit att ändringen i denna uppskjuts till den 1 januari 1968. Överföringen till lantbruksnämnderna kan inte i alla län ske exakt den 1 juli. Rent praktiskt måste det bli så att vissa uppgifter inte hinner klaras före omläggningen, och det måste organisatoriskt ställa sig nästan omöjligt att konstatera i vilka fall tjänstebrevsrätten skall fungera och i vilka fall inte. En viss grad av smidighet måste få finnas, åtminstone under en övergångstid.

När det gäller anslutningen till den statliga pensioneringen har reservanterna velat framhäva värdet av den allmännyttiga verksamhet som även i fortsättningen kommer att åvila hushållningssällskapen. Visserligen förutsätts verksamheten i framtiden bli ekonomiskt självbärande, men det hindrar

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

inte att man inom varje sällskap kommer att vilja hålla kostnaderna på så låg nivå som möjligt för att därigenom resultaten och verksamheten skall få en vidare spridning. Vi anser, att staten borde erkänna värdet av just den allmännyttiga verksamheten genom ett fortsatt åtagande för de anställdas pensionering.

Herr talman! Vi får inte se omorganisationen som något slag av rov. Först skall lantbruksnämnderna ta allt det bästa, sedan skall resterna lämnas att klara sig bäst de kan. Litet av det tänkandet kan man nämligen ana inför propositionens förslag att frågan om sällskapens tillgångar skall bedömas utifrån den organisationsform sällskapen väljer.

Departementschefen ställer klara villkor. Om sällskapen behåller funktionen som offentliga organ med av Kungl. Maj:t fastställda stadgar får de behålla förmögenhetstillgångarna; i annat fall skall förhandlingar komma till stånd för att utvärdera i vad mån tillgångarna uppkommit genom statens försorg. Att förhandlingarna — i den mån det över huvud taget är möjligt att utvärdera om en tillgång uppkommit av särskilda medel — kommer att resultera i att staten kräver tillbaka sin del är givetvis inte utsagt, men det är väl inte troligt att förhandlingar upptas enbart för förhandlingarnas egen skull. Utskottet har emellertid föreslagit att hushållnings-sällskapens tillgångar även i framtiden får disponeras av sällskapen, även om man gör undantag för vissa inventarier.

Tillgångarnas storlek varierar högst avsevärt mellan de olika hushållnings-sällskapen. I praktiken kommer just tillgångarna att få en avgörande betydelse för den fortsatta verksamheten. Kostnadsökningen kommer att bli så avsevärd, att det i många fall kommer att vara svårt att driva en tillfredsställande verksamhet utan en stark ekonomisk förankring. I mitt län har vi en sådan, och samtidigt som jag gläder

mig åt att verksamheten där kommer att fortsätta i någon form måste jag ändå uttrycka vissa farhågor. Dessa rör alldeles speciellt försöksverksamheten. Herr Hansson i Skegrie betonade här förut vikten av denna. Den s. k. rationalisering som kommer att bli en följd av att hushållningssällskapen upphör med verksamheten kommer att få svåra följder. Jag vill därvid erinra om att det i mitt län finns 1 200 lantbrukare som regelbundet betalar avgifter för försöksverksamheten i länet. De har gjort det i förtroende för hushållningssällskapens försöksverksamhet, och det är stor sannolikhet att de, när lantbruks-högskolan övertar denna verksamhet, inte kommer att fortsätta att betala in dessa kontanta bidrag till försöksverksamheten, vilket kan innebära en ytterligare inskränkning, större än den av herr Hansson i Skegrie här förebådade 75-procentiga nedskärningen.

Det finns dessutom andra problem som ännu inte lösts och beträffande vilka jag inte kan finna att jordbruksministern över huvud taget tagit ställning. Jag syftar bl. a. på maskinlänefonden. Dess upphörande behandlas nu av jordbruksutskottet i anslutning till propositionen nr 95. Men faktum kvarstår att enbart i mitt län finns 2,5 å 3 miljoner kronor utlånade ur denna fond. Hushållningssällskapet har fått pengarna från statskontoret och där-efter beviljat lånen. Amorteringar och räntebetalningar har skett till hushållningssällskapen som sedan inbetalat dem till staten. Jag skulle vilja fråga jordbruksministern vem som i fortsättningen skall svara för denna verksamhet?

Därtill kommer de rent praktiska problemen. I Malmöhus län flyttar de nya lantbruksnämnderna in i helt nya lokaler på 2 000 kvadratmeter, vartill kommer förråd och arkiv på cirka 400 kvadratmeter. De nuvarande lokalerna är på ungefär 700 kvadratmeter. Enbart inredning och utrustning för utökning- en kommer att kosta oerhört mycket

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

pengar. En tjugofjärdedel av en miljon kronor, som är den anslagna summan för omorganisationen i detta avseende, torde komma att täcka enbart en liten del av kostnaderna.

Jag skulle också slutligen vilja erinra om ett förslag som jordbruksministern lägger fram i propositionen, ett förslag som jag helt vanvördigt skulle kunna tyda som ett tecken på rädsla. Jag syftar här på förslaget att sällskap med fastställda stadgar inte får ta upp ny verksamhet utan medgivande av lantbruksstyrelsen. Vilka verksamheter skall sällskapen ta upp? Har inte den hittillsvarande verksamheten haft en enda uppgift, nämligen att i alla avseenden gagna jordbruket som näring och bistå dess utövare med råd och hjälp?

Herr Persson i Skänninge tillskrev ju också nyss hushållningssällskapen mycket av äran för jordbrukets hittillsvarande rationalisering. Jag vill därför understryka utskottets förordande, att i de fall de ovannämnda hushållningssällskapen vill ta upp en ny verksamhet, detta må ske efter överenskommelse med lantbruksstyrelsen eller, om denna så bestämmer, med länets lantbruksnämnd. Jag tror inte att jordbruksministern behöver frukta något från hushållningssällskapen i framtiden, men däremot är jag inte säker på att inte hushållningssällskapen har en del att frukta av jordbruksministern. Låt oss hoppas att så inte blir fallet!

Herr talman! Jag vill yrka bifall till reservationerna 4 och 7 i jordbruksutskottets utlåtande nr 18, liksom till reservationen i utlåtandet nr 19.

Herr PERSSON i Skänninge (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag medger att den här talarstolen är litet magisk, ty jag vill gärna tillstå att fru Sundberg vanligen är mycket lugn och saklig, åtminstone i utskottet.

När det gäller den verksamhet som hushållningssällskapen skall ta upp

framdeles finns det ju ingen anledning att säga någonting eftersom vi frångått Kungl. Maj:ts förslag. Efter överläggning med lantbruksstyrelsen skall hushållningssällskapet kunna ta upp ny verksamhet, och det finns således ingen mening att ta upp denna fråga, men det går ju att enskilt fråga jordbruksministern, jag tror inte att han tar illa upp.

Beträffande tjänstebrevsrätten förhåller det sig, fru Sundberg, på följande sätt. 1965 beslutades av en enhällig riksdag och en enhällig utredning att den verksamhet som hushållningssällskapen bedrev skulle överföras till de nya lantbruksnämnderna. Sedan framlade en organisationsutredning förslag om att lantbruksnämnderna skulle ägna sig åt vissa verksamhetsgrenar, och ville hushållningssällskapen syssla med någonting så à la bonne heure! Hur skall man då kunna behålla tjänstebrevsrätten för en privat verksamhet? Detta är ju alldeles omöjligt. Jag tror att fru Sundberg vid litet närmare eftertanke kommer underfund med den här saken.

Sedan tog fru Sundberg upp frågan om maskinlånefonden som vi får tillfälle att diskutera när proposition 95 behandlas. Annars förhåller det sig ju så att Kungl. Maj:t här anslagit 7 miljoner kronor till sådana lån. Det är möjligt att denna summa är för liten, men i så fall kan vi diskutera den saken senare eftersom spörsmålet inte ingår i den här propositionen.

Fru SUNDBERG (h) kort genmäle:

Herr talman! Beträffande maskinlånefonden är jag helt medveten om att det inte är den vi diskuterar.

Vad jag ville föra fram var problemet med de lån som redan är beviljade. Hur vi än behandlar propositionen 95 kvarstår att staten har rätt att kräva in räntor och amorteringar på redan beviljade lån ur maskinlånefonden. Dessa uppgifter har hittills skötts av hushåll-

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

ningssällskapen, och min fråga var i detta fall helt enkelt vem som i framtiden skall ha hand om saken. Detta är helt och hållet ett organisatoriskt problem, och jag frågar mig om det är en av de uppgifter som skall övertas av lantbruksnämnderna eller om den tills vidare skall åligga hushållningssällskapen? I det senare fallet är det ytterligare ett tecken på att hushållningssällskapen kommer att fylla en allmännyttig funktion, och det är denna allmännyttiga funktion som jag tycker utgör en grund för vårt krav på generositet från statens sida.

Herr PERSSON i Skänninge (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan försäkra fru Sundberg att jag inte skall ta upp frågan om maskinlånefonden mera.

Men så länge det sitter en socialdemokratisk regering, så kommer dessa människor inte att behandlas hårdhänt. Jag kan bara nämna, att vi på förslag av lantbruksstyrelsen kommer att skriva av rätt många småbrukarlån. De som köpt en traktor och inte kan betala den behöver säkerligen inte frukta, att vi, så länge det sitter en socialdemokratisk regering, inte skall kunna diskutera detta i de mänskliga perspektiv, i vilka vi ser hela denna fråga.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Jag har begärt ordet för att säga några ord om jordbruksutskottets utlåtande nr 19. Anledningen härtill är att utskottet i detta utlåtande behandlar en av mig väckt motion, där jag försökt fullfölja arbetet på att komma till rätta med föreningarna av våra vattendrag. Jag har i motionen föreslagit inrättandet av en tjänst som förste konsulent för ensileringsforskning vid lantbrukshögskolan. Anledningen till mitt förslag är att våra silos av äldre typ är en av de största orsakerna till föreningarna av våra vattendrag. Ut-

släppet från en silo kan förstöra lika mycket vatten som ungefär 18 000 människor i en tätort. Jag vill erinra om att man för närvarande på Bollerups lantbruksinstitut håller på med ett försök att lägga 600 ton i silos enligt en ny metod. Med den gamla metoden skulle denna mängd ha förorenat lika stora vattenområden som 36 000 människor. Enligt den metod som nu provas kan man undvika att göra utsläpp, och pressaften kan i stället användas till kreatursfoder.

En utbyggnad av forskningen på detta område i den omfattning, som förutsattes i början av detta årtionde och som skulle kunna leda till en utveckling av denna metod, skulle dessutom skapa möjligheter att för u-ländernas räkning tillvarata fisk och andra produkter. Med denna metod kan man nämligen konservera fisk och även kött under en längre tid. När man inom mikrobiologin har möjligheter att utföra en forskning på detta område, som skulle kunna leda till ett mycket värdefullt komplement till den naturvårdslag vi antog i förra veckan, ställer jag mig undrande inför utskottets kallsinniga och — höll jag nästan på att säga — lättsinniga behandling av denna fråga. Efter det anförande som herr Hansson i Skegrie nyss höll kan jag delvis förstå hur utskottet resonerat. Herr Hansson i Skegrie ville nämligen, om jag inte helt missförstod honom, göra gällande att forskningsarbete och det praktiska arbetet kan utföras av en och samma person. Vi bör emellertid komma ihåg, att The Svedberg redan 1918 i ett arbete om forskning och industri sade: »Man måste utrota villfarelsen att forskning är ett tidsfördriv på lediga stunder. Nu framstår det snart sagt för varje dag allt klarare för alla och envar, att forskningen är en mäktig produktionsfaktor, vars betydelse knappast kan överskattas, men inte endast en produktionsfaktor utan också ett instrument att åstadkomma en harmonisk balans för

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

den enskilda människan, för samhället och för världen.»

Jordbruksutskottet har sagt att det inte kan tillstyrka min motion om inrättandet av en tjänst vid institutionen för mikrobiologi. Utskottet säger: »Utskottet, som vill framhålla att högskolan i sina anslagsäskanden icke upptagit denna tjänst, får i förevarande sammanhang erinra om att högskolan på grundval av beslut av 1966 års riksdag tillfördes en tjänst som försöksledare för foderkonservering vid högskolans institution för husdjurens utfodring och vård.»

Denna tjänst hänger i luften om vi inte har möjligheter att vid sidan av den bedriva forskning på detta område. Jag tycker verkligen att herr Hansson i Skegrie som dels är gammal jordbrukare och dels väl har erfarenhet av vattenföreningensproblem borde förstå, att om man skall uppnå bättre resultat måste forskningen kunna omsättas i praktiskt arbete. Men att förena forskning och praktiskt arbete i en och samma person är inte möjligt, om man vill åstadkomma en ordentlig forskning.

Det hade varit önskvärt att denna tjänst, som har varit utlovad i flera år, kunna tillsättas. Därigenom hade man kunnat göra jordbruket en stor tjänst och kunnat tillföra jordbruket väsentliga värden. För närvarande läggs drygt 2 procent in i silos, och man siktar för framtiden på 50 procent. I en sådan situation är det angeläget att nya metoder för ensilering och nya silosanläggningar prövas. När den forskning som bl. a. bedrivs av professor Ragnar Nilsson på Ultuna kommit så långt att den nu praktiskt prövas på Bollersups lantbruksinstitut i Skåne, så borde väl jordbruksutskottet ändå kunnat tillstyrka förslaget om en tjänst och därigenom gjort det möjligt att fullfölja detta viktiga arbete. Jag ber att få yrka bifall till motion nr 103.

Eftersom så få av kammarens ledamöter är närvarande nu skulle jag kanske ännu hellre rikta en vädjan till herr

statsrådet att försöka få denna tjänst tillsatt fortast möjligt. Om riksdagen inte bifaller motionen hoppas jag innerligt att departementschefen nästa år föreslår inrättandet av denna tjänst och att man under tiden fram till dess försöker skapa möjligheter att snabbt fullfölja denna för vårt land liksom för u-länderna så viktiga forskning som just tar sikte på att lösa försörjningsproblemen för åtminstone en del av u-ländernas befolkning, som i dag svälter.

Herr HANSSON i Skegrie (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag ifrågasätter inte alls värdet av den forskning som herr Lundberg talade om. Men om jag är rätt informerad begärde lantbrukshögskolan 57 nya tjänster, och bland dem fanns inte den tjänst med som herr Lundberg talade för. Det är knappast möjligt för riksdagen att tillsätta den tjänsten bara därför att herr Lundberg tycker att den bör inrättas. Hur skulle det se ut i vår förvaltning om riksdagen tillsatte tjänster här och där, som departementschefer inte begärt och inte heller vederbörande verk har tagit upp i sina petita?

Jag har sett litet närmare på de tjänster som lantbrukshögskolan begärt, och om jag är riktigt underrättad har skolan bara fått 7 av de 57 begärda tjänsterna. Det finns många andra tjänster som är minst lika behjärtansvärda som den herr Lundberg talat för och som man skulle kunna hålla lika varmhjärtade lovtal över som han gjorde. Men vi får väl låta tjänstetillsättningarna gå den ordinarie vägen över vederbörande verk och departement.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag är medveten om att man begär tillsättande av många tjänster, och jag vet också att den tjänst jag talat för inte har tagits upp i lantbrukshögskolans petita. Men vetenskapsmän-

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

nen påstår att situationen vad gäller vattenföreningarna nu är sådan, att åtminstone alla vatten söder om Gästrikland är så förenade att de är »pensionsfärdiga». Och vattenföreningarna är väl ändå ur landets synpunkt av sådan betydelse och storleksordning att vi måste aktualisera frågan på det sätt som jag har gjort. Jag är också säker på att statsrådet kommer att följa denna fråga med uppmärksamhet.

Det är omöjligt att nu reparera skadorna på våra vatten, men vi kanske åtminstone kan undgå att förstöra vattendragen ytterligare. Och efter vad jag förstår kan vi åstadkomma det med den metod jag talat för och som jag ganska noga har gått igenom.

Herr PERSSON i Heden (cp):

Herr talman! Vi lever i ett föränderligt samhälle. Säkerligen har ingen generation på mycket lång tid upplevt en sådan förändring av samhället som vår generation fått göra. Att dessa förändringar på många områden har varit av stor betydelse och till stor nytta för utvecklingen samt möjliggjort många förbättringar kan inte bestridas.

Tyvärre har man dock en känsla av att vi ibland har varit alltför ambitiösa när det gäller att driva fram en nyordning, som inte alltid varit välbetänt. Herr Persson i Skänninge sade för en stund sedan att så länge vi har en socialdemokratisk regering här i landet föreligger ingen risk för att sådant som kan vara till skada för medborgarna inträffar. Speciellt gäller detta den fråga vi nu diskuterar. Detta sätter jag i tvivelsmål. Det händer ju ofta att våra och övriga borgerliga motioner avslås av den socialdemokratiska majoriteten med motiveringen, att en utredning arbetar med frågorna och att det därför inte föreligger anledning att ändra på rådande förhållanden. Ett exempel härpå är Kungl. Maj:ts proposition angående de nya lantbruksnämndernas organisation. Det är alltså ett exempel på mot-

satsen till vad herr Persson i Skänninge påstår.

Visserligen har man i princip vid 1965 års riksdag fattat beslut om denna omorganisation, men det var endast ett principbeslut. Detaljerna skall i dag fastställas, knappast mer än en månad innan denna organisation skall träda i funktion. Det behöver inte ordas mycket om vilka svårigheter som uppstår när det gäller att få organisationen att fungera på ett riktigt sätt.

Vi hade i utskottet att behandla en motion som herr Hansson i Skegrie berörde och som gällde uppskov med ikraftträdandet av beslutet om lantbruksnämndernas verksamhet till den 1 januari för att dessa problem lättare skulle kunna lösas. Men utskottsmajoriteten med lottens hjälp beslöt att denna motion inte skulle tas upp före behandlingen av detta ärende — och det dröjer som bekant bara en månad innan det beslut, som vi skall fatta om en liten stund, träder i kraft. Det är väl ändå inte riktigt, och det kommer att medföra oerhörda problem.

Det är inte meningen att allt skall vara färdigorganiserat innan riksdagen har fattat beslut i frågan, men i verkligheten har åtminstone de landstingsvalda ledamöterna i varje fall i de flesta län — jag vet inte hur statsrådet har gjort beträffande de ledamöter som regeringen skall utse — valts redan innan riksdagen fattat beslut i detta ärende. Det måste väl betraktas som en felaktig ordning. Såvitt jag förstår är den enda riktiga ordningen att riksdagen fattar definitivt beslut i ärendet och att de underlydande myndigheterna sedan fattar sina beslut.

Herr talman! Att jag tar kammarens tid i anspråk några minuter i detta ärende beror egentligen på att i förslaget också innefattas beslut om ett sammanförande av de båda lantbruksnämnderna i Älvsborgs län med Vänersborg som stationsort. I princip har jag ingenting att erinra mot detta, men jag menar att

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

man bör avvakta, herr Persson i Skänninge, den utredning som pågår beträffande länsindelningen. Det kan inte vara riktigt att först sammanslå de båda lantbruksnämnderna till en och sedan, när utredningen är klar och man skall ta ställning till frågan, återigen besluta en förändring av lantbruksnämnderna på det här berörda området. Att döma av vad man hittills har sett i utredningen kommer icke Vänersborg att bli residensstad, och då kommer återigen, som sagt, en omorganisation av lantbruksnämnderna att äga rum inom området. Vore det inte mera praktiskt och ändamålsenligt att låta de båda lantbruksnämnderna i Älvsborgs län fungera intill dess denna länsindelning är klar?

Den pågående strukturomvandlingen av jordbruket i vårt land är av mycket påtaglig karaktär och berör inte minst Älvsborgs län. I synnerhet dess södra del som är en utpräglad småbrukarbygd med jord- och skogsbruk i kombination.

Här äger en påtaglig rationaliseringsprocess rum som sannerligen inte kommer att minska i intensitet. Denna strukturomvandling kräver ett synnerligen omfattande arbete inom lantbruksnämnderna. Detta är också ett bärande argument för bibehållande av dessa två lantbruksnämnder. Det är utan tvivel en vinst att avvakta i varje fall länsutredningen. Om resultatet av dess arbete vet vi ännu ingenting, och en ny lantbruksnämnd skulle komma att arbeta i ovisshet om hur de framtida länsgränserna skall gestalta sig. Jag vågar hävda att jordbruksrationaliseringen inte vinner på ett sådant tillvägagångssätt, och det kan inte heller medföra någon nämnvärd ekonomisk vinst att genomföra denna process nu.

I propositionen föreslås också att i Borås skall inrättas en arbetsenhet lydande under lantbruksnämndens huvudort i Vänersborg. Det är i och för sig glädjande i händelse av om riksdagen beslutar om sammanslagning av lantbruksnämnderna, och jag hoppas

innerligt att arbetsenheten i så fall organiseras på sådant sätt att den kan bli ett verksamt led i lokaliseringsarbetet. Men i första hand skulle saken — helt naturligt — vinna på att reservationen 3 i jordbruksutskottets utlåtande nr 18 följdes. Ett bifall till den reservationen innebär att två lantbruksnämnder bibehålls i Älvsborgs län till dess att den nya länsindelningen inom berörda områden är klar.

Jag yrkar alltså, herr talman, bifall till reservationen 3 i jordbruksutskottets utlåtande nr 18.

Herr PERSSON i Skänninge (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skulle endast vilja påminna, herr Persson i Heden, om att riksdagen 1965 beslöt att man skulle slå samman hushållningssällskapens och lantbruksnämndernas verksamhet i nya lantbruksnämnder. På grundval av detta beslut har både landstingen och Kungl. Maj:t såvitt jag förstår möjlighet att utse ledamöter i de nämnder det här är fråga om. Vad vi i dag diskuterar är de arbetsuppgifter dessa nya lantbruksnämnder skall ha, ingenting annat.

I Älvsborgs län skall finnas en lantbruksnämnd mot för närvarande två. Det fanns förut två i Kalmar län. Det har sagts i utskottet av framstående ledamöter att det har gått bra med en nämnd och, herr Persson i Heden, det finns ändå vissa borgerliga ledamöter som anslutit sig till utskottets förslag på denna punkt, vilket alltså innebär att en lantbruksnämnd skall inrättas i Älvsborgs län.

Jag kan väl förstå att man är något bunden till den trakt som man arbetar i. Jag hoppas emellertid att den nya lantbruksnämnden skall kunna arbeta på ett effektivt sätt. Detta har gått bra i Kalmar län, det finns de som kan intyga att så är fallet, och jag gissar att det kommer att gå bra även i Älvsborgs län.

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

Herr PERSSON i Heden (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag är medveten om att den nya lantbruksorganisationen i princip beslöts 1965 men, herr Persson i Skänninge, det var bara i princip och inga detaljer var anförda. I det utlåtandet nämndes också lantbruksnämnderna i Älvsborgs län, men det har under de två år som gått sedan detta beslut fattades hänt en hel del.

Vi vet att ett förslag om ny länsindelning kommer att framläggas i vår. När det gällde sammanslagningen i Kalmar län var det inte tal om någon ny länsindelning. Vi förutsätter och hoppas att den nya länsindelningen skall kunna genomföras inom en mycket nära framtid. Det är med denna bevekelsegrund vi har motionerat om att de två lantbruksnämnderna i Älvsborgs län skall bestå i avvaktan på hur den nya länsindelningen kommer att gestalta sig.

Ponera nu att det blir ett s. k. västgötalän med Borås som residensstad, vilket inte är otroligt, där det finns lokaler för lantbruksnämnder o. s. v. Om en sådan operation görs nu, måste det innebära ett slöseri med medel samtidigt som det innebär ett eliminerande av möjligheterna att få till stånd en snabb och effektiv rationalisering. Utan tvivel kommer det att innebära ett visst handikapp för lantbruksnämnderna att göra denna flyttning mitt under en pågående rationaliseringsprocess av mycket omfattande slag.

Herr PERSSON i Skänninge (s):

Herr talman! Den nya länsindelningen kommer naturligtvis inte bara att drabba Älvsborgs län utan den kommer att gälla hela landet. Jag gissar att det kommer att bli många landshövdingeuppvaktningar hos statsrådet Lundkvist. Men låt det vara deras bekymmer!

Det var vår förhoppning från början i utskottet att de nya nämnderna skall kunna klara de arbetsuppgifter som kommer att åläggas dem. Jag tror inte,

herr Persson i Heden, att vi om några år skall behöva konstatera att detta var ett felaktigt beslut. Jag tror tvärtom att det kommer att bli till gagn också för det län som herr Persson i Heden nu så varmt talar för.

Herr PERSSON i Heden (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag är självfallet medveten om att en ny länsindelning skall genomföras över hela landet. Men, herr Persson i Skänninge, är det säkert att denna kommer att göras i hela landet på en gång? Vi har ju i dagarna fattat beslut om enbart Stockholms stad och Stockholms län.

De nya indelningarna kommer säkerligen att ske etappvis även i fortsättningen och kan komma att gälla även beträffande Älvsborgs län. Det verkar som om herr Persson i Skänninge är pessimistisk inför möjligheterna att inom en nära framtid fullfölja en ny länsindelning. Jag hoppas innerligt att länsutredningens arbete inte kommer att fördröjas på samma sätt som författningsutredningens, så att det kommer att taga 12—14 år innan det framläggs ett positivt förslag till en så viktig reform som en ny länsindelning utgör.

Herr LINDSTRÖM (s):

Herr talman! För omkring tjuugo år sedan diskuterade man här i riksdagen ungefär samma problem som vi i dag behandlar. Man behövde inte vara utrustad med klärvoajanta egenskaper för att förstå att det resultat som den gången uppnåddes var en utpräglad kompromiss. Det var inte möjligt att fullfölja den tanke, som en del av dem som då var verksamma hyste, nämligen att på en gång genomföra en rejäl reform.

Lantbruksnämnderna i sin nuvarande form har under dessa tjuugo år befunnit sig på något av ett fosterstadium, och statsrådets försök att med ett kejsarsnitt få fram en produkt, som är något mera att ta på, torde hälsas med den största

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

tillfredsställelse åtminstone av de progressiva jordbrukarna i vårt land.

Det måste vara orimligt att begära att det för en yrkesgrupp, som snart inte omfattar mer än 6 procent av de yrkesverksamma i vårt land, skall upprätthållas två stora administrativa apparater, både centralt och regionalt. Det bör väl stå klart för alla att ett sammanförande av de verkliga rationaliseringsuppgifterna i ett organ måste ge en vida större effekt.

Statsrådets föreliggande förslag har väckt mycken irritation på en del håll. I all synnerhet tänker jag här på en artikel i det senaste numret av Hushållningssällskapens Tidskrift. I detta hade en ledare skrivits av en prominent hushållningssällsksman ute i landet. Jag vet inte om den ansvarige utgivaren av tidningen ville stå för artikeln, vars rubrik var »Vad har hushållningssällskapet gjort för illa?». Ingen har väl påstått att hushållningssällskapet har gjort något illa, men allt mänskligt är förgängligt liksom även människorna själva. Det är alldeles uppenbart att utvecklingen gått förbi hushållningssällskapet, som varit verksamma under 150—200 år och att det nu krävs något helt annat av dem än de tidigare kunnat prestera.

Jag instämmer med herr Perssons i Skänninge yttrande att hushållningssällskapet betydligt mycket för landets jordbrukare under de tider som gått, men här har starka ekonomiska organisationer växt fram och dessa har övertagit en mycket stor del av de uppgifter som tidigare åvilat hushållningssällskapet.

Herr Persson i Skänninge nämnde att det i Östergötland endast var 40 procent av länets jordbrukare som var medlemmar i hushållningssällskapet. Det finns ett norrlandslän som nätt och jämnt har 30 procent av sina jordbrukare anslutna. Det visar, synes det mig, att det är de ekonomiska organisationerna och lantbruksnämnderna som nu betyder mest för jordbrukarna. Herr Hanssons

i Skegrie farhågor för att jordbrukarna inte skulle ha förtroende för lantbruksnämnderna är därför enligt min uppfattning helt ogrundade. Jag vet av erfarenhet att jordbrukarna i mitt hemlän har ett grundmurat förtroende för lantbruksnämnden och dess verksamhet.

Vad skall det då bli av hushållningssällskapen i fortsättningen? Som fru Sundberg sade skiftar det från det ena länet till det andra. En prominent representant för det politiska mellanskikt som vi har här i landet frågade mig om inte också jag trodde att vi måste ordna med någon form av stiftelse för att lösa de uppgifter som blev kvar sedan det mesta överförts till de nya lantbruksnämnderna. Vad är det då som blir kvar? I mitt hemlän är det de fiskevårdande uppgifterna, trädgårdar och parker, och vidare har hushållningssällskapet en mycket förnämlig plantskola — handelsträdgårdar har vi i mycket ringa utsträckning. Detta är väl ingenting som hör till jordbrukets rationalisering; det rör länets hela befolkning. Det är inte enbart sötmjölksfarmarna ute i bygderna som sitter med metspön i tjärnar och år under helgerna, utan det är folk i största allmänhet som gör det. Därför synes det mig som om uppslaget att bilda en stiftelse, liksom vi har för de kulturminnesvårdande uppgifterna ute i länet, som har stöd från landstingets sida, är gott. Stiftelsen borde också få hjälp för att klara de kamerala uppgifterna. Jag är medveten om att landstingen har fått många nya uppgifter under de senaste åren, men det bör inte vara omöjligt för dem att ta hand om också denna uppgift.

Herr Hansson i Skegrie var mycket bekymrad för hur det skulle bli med de tillgångar som hushållningssällskapet har. Med den kännedom jag har om förhållandet mellan staten och olika enheter inom staten har jag inte anledning tro att dessa uppgörelser inte skulle bli fullt tillfredsställande för de lokala hushållningssällskapen.

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

Jag var för något år sedan med i en utredning i herr Hanssons i Skegrie hemprovins och hade då tillfälle att titta på flera jordagods, som hade donerats för länge sedan på villkor att mottagarna skulle läsa själamässor över donatorerna under all framtid. Det är flera hundra år sedan ägarna slutade med det, men de som fick dessa värdefulla jordagods har dem alltjämt kvar i sin ägo. Tiderna förändras inte bara på detta område utan även på andra områden. Om det har skänkts tillgångar för att befrämja jordbruksnäringen och om staten sedan övertagit ansvaret härför, är det väl ingenting orimligt att motsvarande tillgångar överföres till staten som har åtagit sig uppgifterna.

Jag är ense med herr Persson i Skänninge utom på en enda punkt, där jag har velat vara litet strängare än han när det gäller att säga fritt fram för hushållningssällskapens cheftjänstemän i de nya lantbruksnämnderna. Jag tror inte att det är någon fara att släppa in dem i vårt hemlän, men det har förspotts att det på vissa håll finns anledning att hålla åtminstone en vakt vid dörren vid vissa tillfällen. På denna punkt har jag stött herr Mossbergers reservation.

Till sist, herr talman, var herr Lundberg inne på ett problem som jag inte på något sätt vill förringa. Men jag vill säga ett tröstens ord till honom: Även de nuvarande lantbruksnämnderna bedriver en mycket omfattande upplysningsverksamhet. Deras tekniker hjälper till att lösa det nämnda problemet och det är mycket rationellt löst. De släpper nämligen pressvattnet från ensilagesilona in i det rum dit husdjurens träck och urin går, och sedan körs blandningen ut på fältet igen. Så är cirkusen i gång som ett evigt kretslopp. Jag tror inte att jordbruket har någon större andel i vattenförstöringen inom en överskådlig framtid.

Herr talman! Jag skall inte hålla på längre. Jag skall be att få yrka bifall till reservationerna 1, 2, 5 och 6 och i övrigt till vad utskottet har anfört.

Herr talmannen återtog ledningen av förhandlingarna.

Herr HANSSON i Skegrie (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag lyssnade på debatten i första kammaren, och där ville man beskylla herr statsrådet för att vara ett slags skilsmäsojurist. Nu har herr Lindström tillvitvat honom att ha gjort ett kejsarsnitt och alltså även vara kirurg. Jag vet inte vad statsrådet sätter mest värde på.

Herr Lindström menade att 6 procent av befolkningen inte kan begära att ha två länsorgan. Det är väl inte fråga om befolkningens antal utan om det värde den näringsgren har som skall betjänas av organen, och den har nog större värde i dag ur samhällsekonomisk synpunkt än för hundra år sedan.

Jag begärde emellertid ordet därför att herr Lindström yttrade: När staten övertar verksamheten från sällskapen är det väl ganska naturligt att den också övertar tillgångarna. Skall man tolka propositionen och reservationen på det sättet? I så fall är det ett mycket klart besked.

Herr LINDSTRÖM (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill fråga herr Hansson i Skegrie: Vilken annan yrkesgrupp som omfattar 6 procent av de yrkesverksamma i detta land har två statsstödda administrativa organ både regionalt och centralt?

Jag sade att om en donation har gjorts för en speciell uppgift inom jordbruket och staten övertar denna uppgift, ligger det väl ingenting orimligt i att statsmakterna vid uppgörelsen med hushållningssällskapen gör anspråk på en del av dessa medel.

Herr GREBÄCK (cp):

Herr talman! Riksdagens principbeslut år 1965 om att sammanföra lantbruksnämndernas och hushållningssällskapens uppgifter i ett regionalt organ är ett faktum. Jag skall därför inte slö-

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

sa någon energi på att gräva i det förflutna utan i stället göra några reflexioner om den situation som kommer att uppstå efter den 1 juli i år då den nya organisationen träder i funktion.

Det är ett faktum att tidpunkten för en omorganisation, med tanke på den verksamhet som under växtodlingsåret pågår inom jordbruket, är illa vald. Svårigheterna blir inte heller mindre genom de omflyttningar av personal som blir ofrånkomliga, om hushållningssällskapens befattningshavare skall kunna beredas anställningar i den omfattning som propositionen ställer i utsikt. Också de svårigheterna — även om de i viss utsträckning varit onödiga — måste givetvis bemästras och jag skall inte heller uppehålla mig vid den saken.

Jag vill gärna erkänna att det finns en hel del som är bra i det föreliggande omorganisationsförslaget. Det betonas att jordbruket och andra samhällssektorer är beroende av varandra för sin utveckling. Särskilt gäller detta lokaliseringen av näringslivet med tanke på efterfrågan av arbetskraft. Detta resonemang instämmer jag helt i. Jag delar också den uppfattningen att planeringsverksamheten inom jordbruket, såväl centralt som regionalt, måste inordnas i den allmänna ramen för samhällsplaneringen, inte minst då det gäller markanvändning och omställning av arbetskraft.

Om jag nu är positivt inställd till den allmänna målsättningen för rationaliseringsverksamheten inom lantbruksnäringen, ställer jag mig mera kritisk till uppläggningsdelen av den andra viktiga delen av programmet, nämligen hur denna målsättning skall kunna uppnås. Härvidlag kommer rådgivningsverksamheten att spela en avgörande roll. Jag finner departementschefens uppläggning av denna verksamhet vara motsägelsefull i många avseenden.

Jordbruksministern säger att staten i första hand bör medverka i sådan råd-

givningsverksamhet som är av särskild betydelse för rationaliseringen inom jordbruket men att kommersiellt betoad produktionsrådgivning i princip bör skötas av näringsutövarnas egna organisationer. Mot den uppfattningen vill jag invända, att jordbruket är ett ekonomiskt företag och att all verksamhet inom denna näringsgren som följd därav måste ha en kommersiell inriktning. Staten måste ha ett omedelbart intresse av att så är förhållandet, eftersom stat och kommun skall vara med och dela lät oss säga 30—50 procent av den ekonomiska behållningen. I princip föreligger enligt mitt sätt att se ingen anledning för staten att bara intressera sig för den rådgivningsverksamhet, som är av betydelse för rationaliseringen inom jordbruket, utan staten bör intressera sig för all rådgivning som syftar till ett bättre ekonomiskt resultat i lantbruksnäringen.

I propositionen sägs, att rådgivningen bör anpassas till ändrade förhållanden inom jordbruket — och det är så rätt som det är sagt. Vidare sägs att den förskjutning som ägt rum från en huvudsakligen produktionsteknisk rådgivning mot en mer företagsekonomisk inriktad verksamhet bör fortsätta. Det är väl en sanning med modifikation. I den mån detta hittills har skett, har så varit fallet i mycket begränsad omfattning. Men det är givetvis önskvärt att en företagsekonomisk rådgivning blir så allmän som möjligt. Först bör man dock försöka klara upp begreppen så att man vet vad man talar om.

Den mening jag skulle vilja lägga in i begreppet produktionsteknisk rådgivning är att det här gäller en rådgivning, som icke riktar sig mot någon bestämd företagare utan som har till syfte att genom allmän upplysningsverksamhet göra jordbrukarna mottagliga för rön och erfarenheter, som med ekonomisk fördel kan omsättas i deras företag. En företagsekonomisk inriktad rådgivning däremot måste inrikta

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

sig på den enskilde företagaren och utifrån såväl hans personliga som hans företags förutsättningar lämna honom de data han behöver för att maximalt kunna utnyttja dessa sina möjligheter.

Genom det forsknings- och försöksarbete som bedrivs vid lantbrukshögskolan och genom utbyggnaden av den specialrådgivning, som är knuten till högskolan, borde det vara möjligt att föra ut den produktionstekniska rådgivningen praktiskt taget till alla, såväl rådgivare som praktiska utövare inom jordbruket. Detta vore möjligt om man — såsom jag och några medmotionärer i motion nr 974 i denna kammarföreslagit — byggt ut den publikationsverksamhet, som den föreslagna konsulentavdelningen vid lantbrukshögskolan under alla förhållanden skall svara för, till en lantbrukshögskolans informationstjänst med uppgift att även handha den centrala rådgivningsverksamhet man avsett med inrättandet vid lantbruksstyrelsen av det nya samarbetsorganet för informations- och upplysningsverksamhet på jordbrukets och trädgårdsnäringsområdena.

Då det gäller det enskilda näringslivet talar vi i alla sammanhang om det nödvändiga i att rationalisera, men då vi kommer över till den statliga sektorn, förefaller det ofta som om man helt glömt bort begreppet. Vad hade varit naturligare än att man samlat alla resurser då det gäller rådgivnings- och upplysningsverksamheten till den plats, där forskningsrön och försöksresultat produceras och sammanställs och varifrån de i alla händelser måste föras vidare, om det sedan är till jordbruksdepartementet, lantbruksstyrelsen eller den enskilde bonden. Nu plottas i stället resurserna bort på två informationsorgan, där lantbrukshögskolan skall begränsa sin verksamhet i fråga om rådgivning genom att endast vända sig till lantbruksnämndernas personal, lärare och andra som är sysselsatta med undervisning, rådgivning och rationalise-

ring inom jordbruks- och trädgårdsnäringsområdena.

Det till lantbruksstyrelsen knutna samarbetsorganet däremot skall lämna information direkt till näringsutövarna. Hör och häpna — det centrala ämbetsverket, lantbruksstyrelsen, vars huvuduppgift väl måste vara att administrera och inte vara rådgivare till den enskilde bonden, tilldelas denna uppgift, medan lantbrukshögskolan, vars huvuduppgift väl ändå ytterst är att ge den enskilde företagaren de data han behöver för att driva sitt företag så ekonomiskt som möjligt, inte tilldelas några resurser härför.

Problemet om hur rådgivningen skall gå till har man enligt min mening löst på ett förträffligt sätt i USA, där kontakten mellan universitetet och de enskilda näringsutövarna på rådgivningsområdet är fullt genomförd. Det förvånar mig att jordbruksutskottet inte har reagerat på denna punkt. Föregående års besök i USA borde väl ha avsatt några spår i utskottets tankeverksamhet, åtminstone när det gäller hur man skall ordna en rationell upplysningstjänst inom jordbruket.

Jag skall inte yrka bifall till vår motion, då den inte föranlett någon reservation i utskottet, men jag är övertygad om att denna fråga kommer att återupptas, när det blir tydligt hur icke rationellt upplysningstjänsten inom jordbruket för närvarande är upplagd.

Vidare vill jag säga några ord om den företagsekonomiska rådgivningen. Ambitionerna då det gäller de nya lantbruksnämnderna är på samma gång både stora och begränsade. Å ena sidan bör de nya lantbruksnämnderna överta från hushållningssällskapen sådana produktionsteknisk service som markkartering och planer för växtodling, husdjursavel och utfodring, mekaniseringsfrågor samt rationaliseringsarbete inomgårds jämte liksom för närvarande bedriva beställningsverksamhet inom projektering av dikning och

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

ekonomibyggnader. Å andra sidan sägs det att endast sådan service bör tillhandahållas som inte blir tillräckligt tillgodosedd utan de statliga insatserna. Det vare mig fjärran att klandra departementschefen för att ambitionerna då det gäller att lämna jordbrukarna en så fullständig rådgivningsservice som möjligt är för högt uppdrivna, jag höll nästan på att säga överdrivna. Det är emellertid i alla fall på denna punkt jag vill anföra mina tvivelsmål. Jag tror att det ganska snart kommer att visa sig, att tillgången på företagsekonomiskt väl utbildad personal är helt otillräcklig för att tillgodose särskilt de behov av ekonomisk kalkylering för olika driftsalternativ som blir nödvändigt i framtidens kapitalkrävande jordbruksföretag.

Jag medger emellertid att det kanske är för tidigt att redan nu försöka dra säkra slutsatser om hur och när lokala produktionsföreningar för jordbrukare med liknande driftsinriktning på grund av utvecklingens eget tryck eller med eller utan statens medverkan mera allmänt än nu är fallet kommer att behöva organiseras. Lantbruksnämnderna i sin nya form måste först under några år få tillfälle att utveckla och stabilisera sig innan några säkra slutsatser kan dras om vilka luckor i den nya rådgivningsorganisationen som ytterligare behöver fyllas.

Till sist vill jag helt kort beröra hushållningssällskapens framtida uppgifter men först vore det kanske på sin plats att säga några erkänn samma ord om den verksamhet som hushållningssällskapen bedrivit under en tidrymd av mer än hundra år. Utan överdrift kan man våga påstå att hushållningssällskapens historia under denna tid i betydande omfattning också är jordbrukets historia. Dessförinnan rådde ett i det närmaste statistiskt tillstånd inom jordbruket. Förändringarna i fråga om utveckling hade under århundradenas lopp varit nästan obefintliga.

Jag har roat mig med att inför dagens debatt titta i den bok som utgavs med anledning av mitt hushållningssällskaps, Stockholms läns, 100-årsjubileum. Starten var mycket blygsam. Några intresserade och behjärtade män slog sig samman och började en verksamhet praktiskt taget utan medel och personal. Verksamheten växte dock undan för undan och erhöll så småningom stöd av det allmänna. Man började med att försöka intressera jordbrukarna för att använda järnplogar i stället för träplogar. Man anordnade plöjningstävlingar och propagerade för odling av rödklöver, man införde premiering av nötkreatur och hästar, man tog ständigt nya initiativ och startade ny verksamhet med egna medel till dess den nya verksamheten vann de statliga myndigheternas uppskattnings och staten övertog det ekonomiska ansvaret för de nya verksamhetsgrenarna.

Jag tror att styrkan hos hushållningssällskapsorganisationen främst låg i denna initiativverksamhet och att den var det mest fruktbärande. På så sätt banades väg för den utveckling, som lett fram till våra dagars högproduktiva jordbruksföretag, som gör att vi i fråga om kreatursavel och mjölkproduktion toppar världsstatistiken och när det gäller marknadsföringen av jordbrukets produkter intar en ledande ställning. Till denna utveckling har hushållningssällskapens verksamhet i hög grad bidragit, och för den insatsen är hushållningssällskapen värda ett ärligt tack både från samhällets och jordbrukarnas sida.

Hushållningssällskapen befinner sig nu i ungefär samma utgångsläge som de gjorde vid starten, nämligen utan nämnvärt ekonomiskt stöd från statens sida. Kvar står dock det faktum att hushållningssällskapen sammanlagt förfogar över ganska ansevärd ekonomiska tillgångar, som under alla förhållanden måste förvaltas och administreras. Det går med andra ord inte att tänka bort hushållningssällskapen från den fort-

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

satta utvecklingen inom lantbrukshållningen.

Det bör i sanningens intresse sägas att detta har inte statsmakterna helt gjort. En fortsatt om än blygsam roll som ett kontaktorgan mellan lantbruksnämnderna och näringsutövarna har tilldelats dem. Utöver den funktionen bör sällskapen enligt propositionen tillåtas att ta upp sådan rådgivnings- och serviceverksamhet som inte täckes av de statliga organen. Liksom nu bör hushållningssällskapen vara oförhindrade att driva särskilda inrättningar på affärsmässig grund.

Hur rimmar detta med den taxebelagda service i konkurrens på lika villkor som lantbruksnämnderna också skall bedriva, om hushållningssällskapen skall vara förhindrade att ta upp sådan verksamhet, som icke täckes av de statliga organen? Vart tar då principen om konkurrens på lika villkor vägen?

Ett klarläggande på denna punkt är nödvändigt. Bäst klaras frågan upp, tror jag, om myndigheterna förtroendefullt överlämnar till de lokala organen att själva ordna upp arbetsfördelningen. Förmodligen kommer arbetsuppgifterna att räckas till för bägge parter utan att de centrala organen alltför mycket behöver lägga sig i den saken.

Herr talman! Detta var några synpunkter i anslutning till denna med tanke på jordbrukets framtid så viktiga och betydelsefulla proposition. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till de vid utlåtagandet fogade reservationerna nr 3, 4 och 7 samt i övrigt till utskottets hemställan.

Fröken WETTERSTRÖM (h):

Herr talman! Det skulle vara frestande att vid detta tillfälle här i riksdagen söka ge en någorlunda fyllig historik över hushållningssällskapens skiftesrika mer än 150-åriga tillvaro — göra det den dag eller kanske rättare sagt den natt då riksdagen efter förslag av Kungl. Maj:t står inför att fatta beslut som i

hög grad berövar sällskapen möjligheterna att existera vidare. Det låter visserligen bra att säga att deras verksamhet, sedan de undan för undan fråntagits den ena arbetsuppgiften efter den andra, kan i reducerad form bestå utan att man liksom bekymrar sig om på vilket sätt och hur det hela skall finansieras. Men den ovisshet som råder och den brådskan med vilken omorganisationen skall genomföras samt inte minst ovissheten om rätten att behålla sina tillgångar gör det nära nog omöjligt för hushållningssällskapen att planera för framtiden.

I all korthet, herr talman — jag lovar bestämt att jag inte skall ge en sådan historik — må det ändå vara mig tilllåtet att göra en återblick.

Redan år 1791 hade några länstjänstemän på Gotland bildat Gotlands ekonomiska sällskap, vilket år 1801 erhöll kunglig stadfästelse och ombildades till Gotlands läns hushållningssällskap. Därmed var det första egentliga hushållningssällskapet i vårt land bildat. Från 1800-talets första år tillkom på enskilda personliga initiativ några hushållningssällskap, och övriga sällskap bildades efter officiellt direktiv sedan lantbruksakademien instiftats år 1811. 1813 fick hushållningssällskapen sina första grundstadgar fastställda.

Sällskapens inkomster utgjordes i början uteslutande av medlemmarnas årsavgifter. Det första statsunderstödet finner man att Kronobergs läns hushållningssällskap erhöll år 1813 med ett odlingsunderstöd på 10 000 riksdaler banco. Fr. o. m. 1815 kunde sällskapen erhålla mindre understöd av staten, men understöden från Kungl. Maj:t upphörde efter hand, och sällskapens enda inkomstkälla var därefter åter endast ledamotsavgifterna. Helt naturligt innebär detta en nedgångsperiod. Men det ljusnade ånyo, och sällskapens verksamhet uppblomstrade och de blev under senare delen av 1800-talet inom sina områden verkliga representanter för lant-

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

mannaintresset. Anledningen härtill var att det år 1855 stadgades att av avgifterna för minuthandeln och utskänkning av brännvin en femtedel skulle tilldelas hushållningssällskapen att av dem »förvaltas och användas till ändamål som för länet nyttiga voro».

Tänk om dagens finansminister och hans regeringskolleger visade sig ha en tillnärmelsevis så generös och positiv inställning till sällskapen!

Under de närmaste åren efter 1910 framfördes upprepade gånger genom motioner i riksdagen förslag rörande omorganisation av sällskapen. Man önskade bl. a. enhetliga, mot tidens krav fullt svarande organisationsformer, så att statsmakterna framdeles skulle kunna med fullt förtroende anförtro hushållningssällskapen de allt större statsmedel som visat sig erforderliga för att sällskapen skulle kunna fylla sina betydande uppgifter. År 1915 avlöstes brännvinsmedlen med direkta statsanslag.

Det är faktiskt intressant att konstatera det förändrade synsätt som under åren inträtt. Den gången när statsanslagen till hushållningssällskapen kom till fann man det lämpligare att för uppgifter som staten ville ha utförda, anlita en fri organisation som redan fanns, dels för att sänka kostnaderna, dels för att utnyttja arbetskraft som redan var förtrogen med uppgifterna.

Under de gångna decennierna av 1900-talet har en del av sällskapens verksamhetsgrenar nedlagts, samtidigt som verksamheten i hög grad utvecklats och kommit att omspänna allt vidare områden. Ett exempel härpå gäller mejeriskötsel, som överflyttades till mejeriorganisationerna. 1940 kom turen till egnahemsverksamheten och bostadsförbättringsverksamheten, som övergick till särskilda statliga egnahemsnämnder. 1948 tillkom så lantbruksnämnderna, vilka övertog en väsentlig del av hushållningssällskapens verksamhet. Och nu skall alltså de nya lantbruksnäm-

nderna bildas för att uppsluka landets hushållningssällskap.

Herr talman! Med risk för att beskyllas för att anlägga känslomässiga synpunkter och kritiseras för oförmåga att vara i takt med tiden vill jag säga att jag efter mina 40 år i ett hushållningssällskaps tjänst — ehuru ej i fältarbete — tror mig kunna bedöma vad som utträttats. Jag finner det beklagligt och knappast sakligt grundat att regeringen funnit sig böra framlägga så drastiska förslag. Framtiden får utvisa, om de nya nämnderna för jordbrukets del kommer att ge de vinster ur rationaliseringssynpunkt som jordbruksministern väntar sig. Jag tillåter mig betvivla det. Jag tycker, herr Lindström, att man mycket väl kan fråga sig, såsom skribenten i hushållningssällskapens tidskrift gjorde: Vad ont har sällskapen egentligen gjort?

Från mitt begränsade arbetsfält men i ett stort jordbrukslän vågar jag vitsorda att ingen eftersläpning rått då det gällt att följa med utvecklingen, att ge den rådgivning, undervisning och service som bidragit till att främja jordbrukets utveckling. Utvecklingen har, herr Lindström, inte gått hushållningssällskapen förbi, men herr Lindström tycks inte ha ändrat sin inställning sedan 1965. Jag erinrar mig att han då gav uttryck för den uppfattningen att hushållningssällskapen alltjämt tillämpade uråldriga metoder och nära nog rådde jordbrukarna att arbeta med spade och hacka och med plogar dragna av oxar.

Jag tror mig också kunna vitsorda att hushållningssällskapet i mitt län — liksom väl förhållandet är i andra län — åtnjuter ett grundmurat förtroende hos den jordbrukande befolkningen, ett förtroende som tyvärr inte i lika hög grad tycks finnas hos landets regering. Den negativa attityd man visar och de åtgärder som vidtas kan knappast vara annat än uttryck för ett underkännande av den verksamhet som sällskapen be-

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

drivit och som jag tycker borde förtjäna ett bättre betyg. Personligen anser jag att det faktiskt hade varit mera renhårigt att på en gång säga farväl och tack för 150-årig tjänst än att i vaga formuleringar ställa i utsikt uppgifter, vilkas förverkligande till följd av diffusa uttalanden ingen egentligen vet något om, i all synnerhet som möjligheterna till enskilda initiativ från sällskapens sida begränsas och dessutom de ekonomiska förutsättningarna för en framtida verksamhet för sällskapen med få undantag saknas.

Herr talman! Jag har endast velat göra dessa allmänna reflexioner i en stund då riksdagen står inför ett beslut som i stort sett innebär att hushållningssällskapen förvisas tillbaka till den utgångspunkt som de en gång hade för 150 år sedan. Det är inte ägnat att förvåna, om det väcker förstämning hos alla dem som åtnjutit sällskapens tjänster och hos var och en som haft en arbetsuppgift att fylla på det rika arbetsfält som hittills har varit hushållningssällskapens.

Jag ämnar inte, herr talman, nagelfara propositionen och utskottets utlåtande; det har sakkunnigt utförts av en lång rad talare före mig, och jag vet att det också kommer att ske i fortsättningen. Jag vill avsluta mitt anförande med att säga, att jag givetvis kommer att stödja de yrkanden — antingen i utskottets eller reservanternas skrivning — som syftar till att tillvarata hushållningssällskapens intressen.

Herr LINDSTRÖM (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag kände inte riktigt igen mitt talesätt från förra året, men det kan väl hända att fröken Wetterström har rätt. Jag vill emellertid göra den ändringen, att vi i mina landamärens aldrig har kört med oxar utan alltid haft åtminstone något slag av hästar.

Nu är det så, fröken Wetterström, att vi måste försöka leva i vår egen tid och inte bara göra känslomässiga tillbaka-

blickar. Den tid som är gången må ha varit hur värdefull som helst, men det är den tid som ligger framför oss som vi skall planera för. Den tid som har gått kan vi aldrig leva om igen.

Jag har själv kommit till den åldern då jag väl framför allt skulle vara fallen för tillbakablickar, men jag har väldigt svårt för att göra sådana. Den utveckling som har skett i mitt hemlän sedan lantbruksnämnden fick några verkliga arbetsuppgifter är så pass lovande, att jag inte på något sätt misströstar. Jag tror att jordbruket redan i dag har ett större stöd från lantbruksnämnderna än det någonsin haft från de gamla hushållningssällskapen.

Det är nog ändå så, fröken Wetterström, som Thorvald Gahlin skrev här-omdagen, att två ting skall man se i ögonen, nämligen sanningen och djupt uringade kvinnor. Det senare objektet är förstås inte aktuellt för fröken Wetterström, utan ankommer väl närmast mig att tänka på. Men det förra tycker jag att fröken Wetterström skall ta hänsyn till.

Fröken WETTERSTRÖM (h) kort genmäle:

Herr talman! Tyvärr uppfattade jag inte riktigt det sista som herr Lindström sade, men av kammarledamöternas leenden förstod jag att det som vanligt var en kvickhet från herr Lindström, och dem uppskattar jag oftast också själv.

Herr Lindström sade att det är fruktlöst att stå här i talarstolen och skåda 150 år tillbaka i tiden — som jag gjorde i all korthet. Men jag är inte ensam om att göra det. Jag erinrar mig att jag under mina riksdagsår har hört många av kammarens ledamöter ta betydligt längre tid i anspråk för långa historiker.

Sedan framhöll herr Lindström att det gäller för oss att leva i vår egen tid. Ja, det är jag fullt medveten om, och det hoppas jag också att jag själv gör. Men

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

vad jag opponerar mig emot var det som herr Lindström sade om att utvecklingen har gått hushållningssällskapen förbi. Det var något som jag inte kunde låta stå oemotsagt, ty så är ingalunda förhållandet.

Herr HAMRIN i Kalmar (fp):

Herr talman! Under denna debatt har många talare påpekat att principbeslutet i den fråga vi nu diskuterar fattades 1965. När jag lyssnade till fröken Wetterströms anförande gjorde jag den reflexionen att det kanske lämpligen borde ha hållits för två år sedan i stället för i dag. Vad det här gäller är endast detaljer i den organisation som departementet har utrett. I många fall är det inte oviktiga detaljer, men det är ändå inte fråga om principerna, ty de är redan klara.

När herr Persson i Skänninge för en och en halv timme sedan var inbegripen i ett av sina livliga replikskiften, beklagade han att riksdagens arbetsformer var sådana att han inte kunde fortsätta replikväxlingen. Jag måste också beklaga att riksdagens arbetsformer inte är sådana att jag då kunde ha hållit det anförande jag nu tänker hålla, eftersom jag återkommer till den fråga som i det sammanhanget diskuterades, nämligen villaträdgårdsägarnas bekymmer.

För närvarande har hushållningssällskapen en tvåfaldig uppgift då det gäller villaträdgårdarna. Dels lämnar de allmän service och rådgivning åt trädgårdsägarna, dels utför de den projektering som villaträdgårdsägarna behöver. Man kan fråga sig vad som inträffar när vi gör denna omorganisation och hushållningssällskapen mister en hel del av sina tjänstemän. Det blir trädgårdskonsulenterna och andra tjänstemän, ibland givetvis också chefstjänstemännen, som försvinner och övergår i den nya organisationen. Denna nya organisation tar med sig en del av uppgifterna, nämligen den yrkesmässiga

trädgårdsnäringens problem, men inte de uppgifter beträffande villaträdgårdarna och liknande trädgårdar som tidigare har handhåfts av trädgårdskonsulenterna.

Det är klart att man kan säga att hushållningssällskapen får fortsätta med den verksamhet som den nya organisationen inte tar över. Men det är inte så enkelt att göra detta när sällskapen mister dels tjänstemännen och dels i många fall kanske står inför betydande svårigheter att fortsätta verksamheten över huvud taget. I det läget borde man något mer fundera över hur man skall lösa dessa frågor. Därtill kommer att det för närvarande endast utbildas 20—22 hortonomer per år här i landet. Det råder redan nu brist på sådana experter, medan angelägenheten av uppgifterna ökar undan för undan.

Jag behöver inte närmare redogöra för vad detta innebär beträffande miljövärd och service åt villaägare på olika sätt. Det är visserligen många gånger en hobby, men det är en allmännyttig sådan som hjälper oss att få ett samhälle att både fungera och se ut som vi önskar. Jag tror att i varje fall jordbruksministern borde ta sig en funderrare över hur man skall lösa dessa frågor i fortsättningen. Vi behöver en ökad utbildning av hortonomer — det skulle nog ha varit fallet denna omorganisation förutan. Jag tror också att den allmänna rådgivning som tidigare utförts för sådana ändamål av hushållningssällskapen med statsunderstöd på ett eller annat sätt borde kunna fortsätta, ty den är mycket viktig. Därmed har jag ingalunda sagt att man med skattemedel skall subventionera den projektering som förekommer men som bör göras till självkostnadspris. Skall denna projektering övertas av enbart firmor som arbetar enligt affärsmässiga principer, blir den ganska dyrbar för villaägarna jämfört med hittills. Jag ser därför med tillfredsställelse att utskottsmajoriteten accepterat det reso-

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

nemang jag själv varit med om att föra fram i motion II: 981.

Utöver dessa reflexioner skall jag bara säga några ord om de båda hushållningssällskapen i Älvsborgs län. Jag hade för övrigt tillfälle att för fjorton dagar sedan diskutera dessa problem med jordbruksministern, men jag vill nu framhålla att jag kommer att stödja utskottsmajoriteten i frågan.

Jag har den erfarenheten från Kalmar län att delade regionala organ — lantbruksnämnd, hushållningssällskap eller skogsvårdsstyrelse och för övrigt även landsting — icke är bra. Jag tror det är bättre med enhetliga organ i det fallet. Det skäl som i reservationen anförs för att beslut om en sammanläggning inte skall fattas nu — att vi står inför en ny länsindelning och bör avvakta den arbetande utredningens förslag — accepterar jag inte av den anledningen att jag tror att denna nya länsindelning kommer att ligga långt fram i tiden. Även om utredningens förslag presenteras relativt snart får vi nog vänta på att länsindelningen genomförs. Därför anser jag att det är lämpligast att nu slå samman hushållningssällskapen i Älvsborgs län.

Herr PERSSON i Skänninge (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är för närvarande så, herr Hamrin i Kalmar, att hushållningssällskapet bedriver projekteringen av trädgårdar. Hushållningssällskapet har möjlighet att göra det även i fortsättningen, ty verksamheten betalar sig själv. Varför skulle hushållningssällskapet då inte kunna fortsätta med den?

Vi skall inte ta in denna verksamhet i det statliga rationaliseringsorganet — det måste väl herr Hamrin erkänna — och under sådana förhållanden kan ju hushållningssällskapen syssla med dessa frågor.

Herr HAMRIN i Kalmar (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vet inte om herr Persson i Skänninge var inne i kammaren under mitt anförande. Om så var fallet borde han hört att jag ingalunda har pläderat för att uppgifterna på villaträdgårdsområdet skall övergå till den nya organisationen. Jag konstaterade bara att det inte är säkert att de hushållningssällskap som blir kvar efter omorganisationen på alla håll kommer att kunna fortsätta sin verksamhet. Och det är ännu osäkrare att de skall kunna fortsätta den verksamhet, som vi här talar om, av den anledningen att de mister åtskilliga av sina tjänstemän. Vidare finns det för närvarande inte tillräckligt med utbildade hortonomer för att sällskapen skall kunna nyanställa sådana.

Herr BJÖRK (s):

Herr talman! Den proposition som vi nu behandlar är i huvudsak uppbyggd med tanke på jordbrukets behov. De bestämmelser som utformats skall dock även gälla för den merkantila trädgårdsnäringsens rådgivnings- och rationaliseringsverksamhet. Det är då av stor betydelse att man även beaktar denna närings speciella behov och problem.

Jordbruksutredningen, ur vars betänkande riksdagens principbeslut härstammar, framhöll på sin tid att de nya rationaliseringsorganen skulle ha karaktären av allmänna institutioner, i vilka näringsutövarnas inflytande skulle vara tryggt genom lämpligt avvägd representation. Om denna viktiga målsättning skall kunna förverkligas i praktiken, måste de instanser som utser ledamöter i lantbruksnämnderna ha möjlighet att beakta att skälig yrkesrepresentation inte bara skall ges åt jordbruket och dess organisationer utan även åt andra näringsgrenar på området.

Landstingen har vid sitt val av ledamöter i nämnderna icke alltför påtagligt medverkat till att representanter för trädgårdsnäringsen skall ingå i den nya lantbruksorganisationen. Jag vill uttryc-

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

ka den förhoppningen, att departementschefen skall få möjligheter att på ett mera påtagligt sätt bidra till detta.

Då man alltså kan hysa oro för att trädgårdsnäringen kan bli underrepresenterad i lantbruksnämnderna, har jag i motion II:972 framfört tanken att Kungl. Maj:t, samtidigt som man överväger inom vilka län som trädgårdsdelegationer skall inrättas, också skulle utreda och utforma vissa principer för trädgårdsdelegationernas sammansättning.

Om dessa delegationer uteslutande skall sammansättas av ledamöter, som samtidigt ingår i lantbruksnämnden, torde man nämligen starkt kunna ifrågasätta om flertalet ledamöter kommer att ha tillräckliga erfarenheter och insikter i trädgårdsfrågor. Enligt det framlagda förslaget skall antalet ledamöter i delegationen vara fem. Självskrivna ledamöter skall vara nämndens chef samt chefen för produktionsavdelningen. De tre övriga ledamöterna skall utses av nämnden.

Man kan dock i detta fall starkt ifrågasätta både nödvändigheten och lämpligheten av att uteslutande utse de tre icke självskrivna personerna bland nämndens ledamöter. Om en av nämndens ledamöter samt chefstjänstemannen och dessutom en honom underställd avdelningschef ingår i trädgårdsdelegationen, borde det vara tillräcklig garanti för att den principiella målsättningen inte rubbas, därest t. ex. två representanter för den yrkesmässiga trädgårdsodlingen valdes utanför nämndens ledamöter, detta i all synnerhet som det dessutom finns en allmän bestämmelse om att varje i delegationen ingående nämndledamot äger påfordra, att ärendet skall hänskjutas till nämnden för avgörande. I detta sammanhang kan också erinras om att överlantmätaren och länsjagmästaren skall ingå i strukturdelegationen för att denna skall tillföras erforderlig sakkunskap.

I proposition nr 100 år 1965 behand-

lades strukturdelegationens sammansättning utförligt, och där anfördes följande:

»Den närmare utformningen av övriga delegationer bör kunna anpassas efter förhållandena inom olika verksamhetsområden.» För trädgårdsnäringens del anser jag att detta bäst borde ske genom att ett par företrädare för näringen kan inväljas i trädgårdsdelegationen, även om de inte ingår i nämnden.

Utskottet har tydligen menat, att det syfte jag eftersträvar bör kunna uppnås, om lämpliga personer kan adjungeras i delegationen. Tydligt är att utskottet då utgått från 1965 års riksdagsbeslut, som säger att berörda näringar såvitt möjligt bör vara allsidigt företrädade i nämnden. Ja, under förutsättning att det verkligen blir så, att trädgårdsnäringen i tillräcklig utsträckning får representation i nämnden kan adjungeringsvägen vara en acceptabel form för komplettering. Jag hoppas emellertid att både jordbruksministern och lantbruksnämnderna här kommer att beakta dessa frågor och göra vad som göras kan för att lantbruksnämnderna och trädgårdsdelegationerna skall erhålla en sammansättning, som ger dem möjlighet att beakta även trädgårdsnäringens intressen.

I fråga om den centrala administrationen föreslog 1965 års lantbruksorganisationsutredning, att en viss personalförstärkning skulle tillföras den arbetsenhet, som inom lantbruksstyrelsen handhar uppgifterna på trädgårdsnäringens område. Utredningen framhöll också, att trädgårdsnäringens betydelse och arten av arbetsuppgifterna inom lantbruksstyrelsen utgjorde motiv för att arbetsenheten fick en relativt fristående ställning med en avdelningsdirektör som chef.

Med det sagda vill jag avslutningsvis understryka, att trädgårdsnäringen i framtiden måste få en mera utbyggd organisation inom det centrala organet. Trädgårdsnäringen arbetar inom en sek-

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

tor, som kännetecknas av växande betydelse och ökad konsumtion men samtidigt också av ökad konkurrens med andra länder. För att ett centralt organ på ett för trädgårdsodlarna betryggande sätt skall kunna följa och analysera utvecklingen är det viktigt att man erhåller de förstärkningar jag här efterlyst. Jag förutskickar att Kungl. Maj:t har sin uppmärksamhet riktad på förevarande spörsmål och att detta kommer att innebära att ytterligare åtgärder vidtas för trädgårdsnäringens vidare utveckling.

I detta anförande instämde herr *Nilsson* i Bästekille (h).

Herr ARWESON (s):

Herr talman! När riksdagen i dag har att ta ställning till lantbruksnämndernas organisation kommer det beslut som skall fattas att innebära en ganska genomgripande förändring för jordbruket, trädgårdsnäringen och fisket. Hittills har den statliga verksamheten varit fördelad på dels lantbruksnämnderna, dels hushållningssällskapen. De flesta uppgifterna kommer nu att överföras till lantbruksnämnderna, medan hushållningssällskapens uppgifter inom den statliga verksamheten blir mycket begränsade. Lantbruksnämnderna får också en väsentlig förstärkning av sin personal, och man räknar därför med att det inte skall bli någon störning i verksamheten.

För jordbruket måste det betyda en förbättring att hela verksamheten sålunda överflyttas till ett enda organ. Det samma blir förhållandet för den yrkesbetonade trädgårdsnäringen. Enligt departementschefen bör det företas en bestämd gränsdragning mellan den yrkesbetonade verksamheten och rådgivningen beträffande villaträdgårdarna. Jag tror att det är riktigt att göra på det sättet och ansluter mig därför till reservation nr 1.

När det sedan gäller fiskefrågorna anser departementschefen att i avvaktan på

de resultat som fritidsfiskeutredningen kan komma fram till skall de nya lantbruksnämnderna handlägga fiskefrågorna. Det gäller förmedling av lån från fiskerilånefonden liksom förvaltning av de lån som beviljats av hushållningssällskapen före den 1 juli i år. Även fiskerikonsulenten överföres till lantbruksnämnderna. Fiskodlingsverksamheten får ligga kvar vid hushållningssällskapen, men fiskerikonsulenten skall tills vidare kunna medverka i denna verksamhet. Han skall också fullgöra uppgifter i fråga om fisketillsynen. Den statsunderstödda utbildningsverksamhet på fiskerinäringens område som nu anordnas av hushållningssällskapen i form av kurser skall enligt departementschefens mening även i fortsättningen kunna bedrivas på samma sätt som nu. Insamling av uppgifter till fiskeristatistik beträffande saltsjöfisket göres nu av hushållningssällskapen. Denna verksamhet skall tills vidare föras över på lantbruksnämnderna.

Såsom framgår av vad jag här sagt beträffande fiskefrågorna kommer en del uppgifter att överföras på lantbruksnämnderna och en del att bli kvar hos hushållningssällskapen. Fiskerikonsulenten bör medverka i alla uppgifterna. Det måste därför bli ett mycket intimt samarbete mellan de nya lantbruksnämnderna och hushållningssällskapen, om verksamheten skall fungera.

Liknande förhållanden kan framhållas beträffande flera andra arbetsuppgifter, där lantbruksnämndernas och hushållningssällskapens verksamhet skall komplettera varandra. Blir det inte ett gott samarbete mellan de båda organen, kommer arbetsresultatet att vara sämre. Jag anser att ansvaret för ett gott förhållande måste ligga hos ledningen för dessa organ. Det är i första hand chefstjänstemännen som skall hålla den rätta kontakten med varandra. Chefstjänstemännen i det ena organet bör vara väl underrättade om vad som pågår och vad som planeras i det andra

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

organet. Det bästa sättet för dem att få denna information är att de besöker varandras sammanträden.

Jag kan därför inte biträda reservation nr 2, utan på den punkten yrkar jag bifall till utskottets förslag.

Likaså biträder jag förslaget att hushållningssällskapens tjänstbrevsrätt får gälla oförändrat fram till den 1 januari 1968. Däremot är det inte nödvändigt att nu uttala sig för någon kompensations för denna förmån när den faller bort.

Vad sedan gäller hushållningssällskapens tillgångar är det väl riktigt som departementschefen säger, att om sällskapet behåller karaktären av offentligt organ och således har fastställda stadgar, bör deras förmögenhetstillgångar kunna hållas intakta. Skulle sällskapet däremot övergå till annan organisationsform, bör förhandlingar komma till stånd om dispositionen av deras tillgångar.

I övrigt vill jag yrka bifall till reservationerna nr 1, 5 och 6.

Herr GUSTAFSSON i Borås (fp):

Herr talman! Som motionär vill jag säga några få ord i anknytning till reservationen 3 i utskottets utlåtande.

Reservationen redovisar vad vi anfört i motionerna, och någon rekapitulation av innehållet behöver jag därför inte göra. Både herr Nilsson i Lönsboda och herr Persson i Heden har för övrigt redogjort för våra synpunkter. Ovissheten angående den framtida länsindelningen gör, som vi ser det, lämpligast att i avvaktan på beslut om denna indelning behålla de båda lantbruksnämnderna i Älvsborgs län.

Det måste vara riktigt att den till Borås förlagda nämnden kan fortsätta sitt arbete i hittillsvarande former. Jag kan inte se att skäl nu föreligger för en omorganisation i Älvsborgs län enligt propositionens förslag.

Jag yrkar därför bifall till reservationen 3.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Jag skall endast beröra en detalj, men den är kontroversiell, nämligen antalet lantbruksnämnder i Älvsborgs län. Det är egentligen ett ganska naturligt tema för en del av oss här i kväll.

Jag förstår mycket väl den oro man kan känna över omorganisationen. Till en del har den redan skingrats av herr Persson i Heden, och kanske får jag fortsätta att göra det.

Om omorganisationen genomföres betyder det inte att lantbruksnämndens tjänster kommer att försvinna för någon del av länet. Liksom nu kommer tjänstemän att resa ut; för så vitt jag kan förstå sker det ingen reduktion av dessa resor. I Borås kommer det även om propositionen bifalles att finnas en arbetsenhet som blir stor och kvalificerad och på det hela taget kommer att fungera ungefär som lantbruksnämndens expedition i Borås nu gör. Endast i något enda undantagsfall måste den enskilde lantbrukaren fara till Vänersborg.

Man kommer även att få en representation för hela länet. Kanske jag i detta sammanhang skall påpeka för herr Persson i Heden att Älvsborgs läns landsting ännu inte har utsett representanter. Saken har uppdragits åt förvaltningsutskottet och vi har arbetat med den. Jag kan försäkra herr Persson i Heden, herr Gustafsson i Borås och andra att det kommer att finnas företrädare för olika delar av länet bland dem som landstingets förvaltningsutskott kommer att utse, även för den södra delen. Jag är säker på att jordbruksministern kommer att ta samma hänsyn vid utnämningen av de representanter som staten tillsätter i lantbruksnämnden.

Sedan återstår den hänvisning man har gjort till en eventuell ny länsindelning. Det är ett svagt argument. Om man skulle dra konklusionerna av denna argumentering, skulle man komma dithän att icke några som helst förändringar på

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

detta område skulle genomföras någonstans i landet. Det har talats länge om en ny länsindelning. Ingen vet när den kommer att genomföras. Mot varandra står den åsikt som herr Persson i Heden utvecklade i början av denna debatt och den som herr Hamrin i Kalmar förde fram på ett senare stadium i debatten. Ingen har i riksdagen motionerat om att hela frågan skall skjutas på framtiden. Ingen har heller yrkat på något sådant inom utskottet. Det kan nämligen tänkas att man kommer att ha lantbruksnämnder i städer som fortsättningsvis inte kommer att vara residensstäder. Ingen har föreslagit att lantbruksnämnder inte skall inrättas i dessa städer.

I detta fall gäller det inte att skapa en lantbruksnämnd. Herr Persson i Heden argumenterar precis som om det inte funnes någon lantbruksnämnd i Vänersborg. Herr Persson vet lika väl som jag att det existerar en sådan. Den nyinrättas sålunda inte utan byggs ut.

I reservation 3 finns en sats som jag gärna skulle vilja läsa upp. Den lyder: »I samband med en ändrad länsindelning kommer givetvis lantbruksnämndernas områden att få anpassas till de nya länen.» Det är en sanning som ingen kan förneka.

Vad herr Persson i Heden och herr Gustafsson i Borås och andra önskar är att man skall anpassa den lantbruksnämndsorganisation, som vi nu skall besluta om, till endast ryktesvis bekanta förslag eller möjligen till ledamöters önskingar på denna punkt. Det rätta torde vara det som står i reservationen, men de som stöder den går på en helt annan linje.

Man utgår ifrån att Älvsborgs län inte kommer att bestå utan att det kommer att delas upp. Däröfver vet vi ingenting. Länsutredningen är ännu inte offentliggjord. För min del måste jag bygga på beslut som riksdagen har fattat på denna punkt, d. v. s. på den nuvarande länsindelningen. De som nu har opponerat

sig mot att det bara skall finnas en lantbruksnämnd i Älvsborgs län har i princip anslutit sig till denna tanke. Jag vill fullfölja den principen genom att rösta för jordbruksutskottets utlåtande på denna punkt och till det foga en vädjan till jordbruksministern att den arbetsenhet som, om utskottets hemställan bifalles, kommer att upprättas i Borås skall bli verkligt stark och arbetsduglig och få en mycket kvalificerad personal.

Herr GUSTAFSSON i Borås (fp) kort genmäle:

Herr talman! Enligt min mening gör ovissheten angående den framtida länsindelningen det mest lämpligt att, i avbidan på beslut om denna indelning, bibehålla de båda lantbruksnämnderna i Älvsborgs län. Om den hittillsvarande servicen i den södra länsdelen skall förbli i stort sett oförändrad till vidare — och det är väl meningen med den i propositionen föreslagna arbetsenheten i Borås — torde en sammanslagning av de båda nämnderna inte ge någon större vinst vare sig i form av ökad effektivitet eller i lägre kostnader. Däremot torde det vara av värde, för den händelse Borås skulle bli residensstad, att den till staden förlagda nämnden kan fortsätta sitt arbete under nuvarande former. Så har jag och de som biträder min mening sett på saken, och vi anser att vår uppfattning har skäl för sig.

Herr PERSSON i Heden (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Johansson i Trollhättan, det är väl ingen som här i debatten har påstått att lantbruksnämnderna skall anpassas efter ryktesvis framförda antydningar om hur den nya länsindelningen skall ske. Jag har liksom herr Gustafsson i Borås sagt att vi bör avvakta resultatet av länsutredningen, innan vi kan ta ställning till lantbruksnämndernas organisation. Det är detta jag har sagt. Jag har inte sagt att lantbruksnämnderna skall anpassas ef-

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

ter gjorda antydningar om länsindelningen.

Det råder inte något tvivel om — det har också framgått av utskottsutlåtandet — att det kommer att inrättas tjänster och att tjänstemän kommer att tillsättas i den nya lantbruksnämnden i Älvsborgs län. Men jag tvivlar givetvis på att antalet tjänster blir lika stort som nu är fallet när det finns två lantbruksnämnder. Om det bara blir en lantbruksnämnd kommer självfallet också en minskning att ske i fråga om lantbruksnämndens representation och inte minst en minskning av lekmannainflytandet i lantbruksnämnden. Och med en sådan representation i lantbruksnämnden i Älvsborgs län — det långsträckta län, som herr Johansson i Trollhättan säkerligen känner till — kommer det väl att bli ganska svårt att få den personkännedom — om jag så får uttrycka mig — som är så värdefull vid behandlingen av de stora frågor som föreligger med tanke på den nuvarande och kommande jordbruksrationaliseringen. En enda lantbruksnämnd i hela länet betyder utan tvekan en kraftig minskning av lekmannainflytandet — det är en självklar sak.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill endast beröra två frågor. Den första gäller lekmannainflytandet i lantbruksnämnderna. Låt mig få erinra herr Persson i Heden om att i övrigt finns inte denna uppdelning i Älvsborgs län. Vi har inte två länsskolnämnder, två länsbostadsnämnder eller två länsarbetsnämnder utan en enda av var och en av dessa olika slags nämnder. Ingen har klagat över förtroendemannainflytandet i dessa nämnder. Här kommer nu att sitta en rad förtroendemän i den enda lantbruksnämnd som troligen kommer att inrättas i länet. De kommer att företräda skilda delar av området, och jag är säker på att de kommer att väl hävda olika intressen i detta

sammanhang och även ha den lokalkännedom som erfordras.

Den andra frågan gäller anpassningen till länsindelningen. Varför skall man inte vara konsekvent på denna punkt? Om man anser att man bör tänka på att det kanske blir en ändring härvidlag om några år, så skall man lägga hela saken åt sidan, men det gör man inte. I stället vill man att detta skall gälla bara för Älvsborgs län. Herr Persson antydde i ett tidigare inlägg, kanske var det i en replik, att han för sin del trodde att det här skulle bli en separat reform för Älvsborgs län. Hur vet herr Persson det? Vi vet ingenting på denna punkt. Vi får utgå från den länsindelning som nu finns och inom dess ram åstadkomma en så bra organisation som möjligt.

Herr PERSSON i Heden (cp) kort genmäle:

Herr talman! Det finns ju, herr Johansson i Trollhättan, två lantbruksnämnder i Älvsborgs län, och det är inte fråga om något separat beslut för något annat län än Älvsborgs län. Vi har bara sagt att man bör avvakta tills en ny länsindelning blir färdig. Det är alltså här bara frågan om Älvsborgs län. Det är inte fråga om något separat beslut för övriga lantbruksnämnder, ty beträffande landet i övrigt är det ju bara en lantbruksnämnd i varje län. I Älvsborgs län har det emellertid ända sedan lantbruksnämndsorganisationens tillkomst funnits två lantbruksnämnder, och när vi vet att en förändring på länsplanet ändå är nära förestående frågar jag mig varför denna förändring skall behöva göras nu. Vi vet ju att det skulle innebära kostnader för flyttning m. m. I Borås finns lokalerna klara, och vi tror i alla fall att det förslag som i viss mån skymtat i pressen om ett s. k. Vätgötälän innebär att Vänersborg kommer att bli avskilt från Älvsborgs län, och då får lantbruksnämnden återigen flytta till Borås eller möjligen Skövde.

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

Vi får inte handla i blindo så att den vänstra handen inte vet vart den högra för.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! Visar inte det sista som herr Persson i Heden anförde, att han i hela sin argumentering utgår ifrån vad som stått i tidningarna om ett förslag som kanske läggs fram om ny länsindelning och ifrån de önskemål om ny länsindelning som herr Persson går omkring och har. Min uppfattning är helt enkelt den att jag vill studera förslagen innan jag tar ställning, och följaktligen måste jag utgå från den nuvarande organisationen.

Herr JOHANSON i Västervik (s):

Herr talman! Jag tror att jag gör mig själv och även kammarens ledamöter den största tjänsten om jag i denna sena timme inskränker mig till att yrka bifall till jordbruksutskottets hemställan utom i de punkter där det föreligger reservation med herr Mossberger som första namn. Det gäller reservationerna 1, 2, 5 och 6.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. a

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. b

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 1); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Johanson i Västervik begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i mom. b) i utskottets utlåtande nr 18, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 1) av herr Mossberger m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 101 ja och 107 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit reservationen 1) av herr Mossberger m. fl.

Mom. c

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 2); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Johanson i Västervik begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i mom. c) i utskottets utlåtande nr 18, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 2) av herr Mossberger m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 105 ja och 103 nej, varjämte 3 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. d

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. e

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 3); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Persson i Heden begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i mom. e) i utskottets utlåtande nr 18, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 3) av herr Skårman m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Persson i Heden begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 124 ja och 72 nej, varjämte 15 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. f—j

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. k

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring i motiveringen, som föreslagits i reservationen 5); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Johanson i Västervik begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i mom. k) i utskottets utlåtande nr 18, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets hemställan med den ändring i motiveringen, som föreslagits i reservationen 5) av herr Mossberger m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för nej-propositionen. Herr Hansson i Skegrie begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 97 ja och 111 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan med den ändring i motiveringen, som föreslagits i reservationen 5) av herr Mossberger m. fl.

Mom. l

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan,

De nya lantbruksnämndernas organisation, m. m.

dels ock på bifall till reservationen 4); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hansson i Skegrie begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i mom. l) i utskottets utlåtande nr 18, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 4) av herr Carl Eskilsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Hansson i Skegrie begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 102 ja och 107 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit reservationen 4) av herr Carl Eskilsson m. fl.

Mom. m

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 6); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Johanson i Västervik begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i mom. m) i utskottets utlåtande nr 18, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 6) av herr Mossberger m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 101 ja och 108 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit reservationen 6) av herr Mossberger m. fl.

Mom. n—r

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. s

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 7); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hansson i Skegrie begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i mom. s) i utskottets utlåtande nr 18, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 7) av herr Carl Eskilsson m. fl.

Anslag till lantbrukshögskolan, m. m.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 108 ja och 101 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. t

Utskottets hemställan bifölls.

§ 4

Anslag till lantbrukshögskolan, m. m.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande nr 19, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen och i proposition angående de nya lantbruksnämndernas organisation gjorda framställningar angående anslag till lantbrukshögskolan, m. m., jämte i ämnet väckta motioner.

I årets statsverksproposition hade Kungl. Maj:t under nionde huvudtiteln (p. F 1—6) föreslagit riksdagen att för budgetåret 1967/68 anvisa, till Lantbrukshögskolan: Avlöningar och Omkostnader, förslagsanslag av 17 537 000 kr. respektive 1 565 000 kr., till Lantbrukshögskolan: Materiel m. m. och Bokinköp m. m. reservationsanslag av 3 518 000 kr. respektive 443 000 kr. samt till Lantbrukshögskolan: Lantbruksdriften vid försöksstationerna m. m. ett förslagsanslag av 1 000 kr. ävensom, i avbidan på särskild proposition i ämnet, beräknat dels på driftbudgeten till Lantbrukshögskolan: Försöksverksamheten ett reservationsanslag av 6 745 000 kr., dels på kapitalbudgeten under Fonden för förslag till statsverket till Förskott för inköp av inventarier för lant-

brukshögskolans försöksverksamhet (p. VII: 1) ett investeringsanslag av 1 200 000 kr.

Sedermera hade Kungl. Maj:t i en den 17 mars 1967 dagtecknad proposition, nr 74, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, såvitt nu var i fråga, föreslagit riksdagen bl. a. att

i) besluta om vad i propositionen förordats angående organisationen för den särskilda rådgivningen vid lantbrukshögskolan,

j) bemyndiga Kungl. Maj:t att på personalförteckningen för lantbrukshögskolan föra upp en tjänst som förste statskonsulent i Ce 1,

k 8) på riksstaten för budgetåret 1967/68 under nionde huvudtiteln anvisa till Lantbrukshögskolan: Försöksverksamheten ett reservationsanslag av 6 745 000 kr., samt

m) på kapitalbudgeten under fonden för förslag till statsverket till Förskott för inköp av inventarier för lantbrukshögskolans försöksverksamhet för budgetåret 1967/68 anvisa ett investeringsanslag av 1 200 000 kr.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat följande inom riksdagen väckta, till utskottet hänvisade motioner, nämligen

1) den vid riksdagens början väckta motionen II: 103 av herr *Lundberg*, vari hemställdes att riksdagen måtte besluta att vid lantbrukshögskolan, mikrobiologiska institutionen, från den 1 juli 1967 inrätta en tjänst som förste konsulent för ensileringsforskning, samt

2) den i anledning av propositionen nr 74 väckta, under nästföregående paragraf omförmälda motionen I: 780 av herr *Eskilsson m. fl.*, likalydande med motionen II: 975 av herr *Hansson i Skegrie m. fl.*, vari, såvitt nu var i fråga, hemställdes att riksdagen måtte uppräknat anslaget till lantbrukshögskolans försöksverksamhet med 500 000 kr.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte

1) godkänna vad i utlåtandet förordats angående organisationen för den särskilda rådgivningen vid lantbrukshögskolan,

2) bemyndiga Kungl. Maj:t att på personalförteckningen för lantbrukshögskolan föra upp en tjänst som förste statskonsulent i Ce 1,

3) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionen II: 103 å riksstaten för budgetåret 1967/68 under nionde huvudtiteln anvisa till Lantbrukshögskolan: Avlöningar ett förslagsanslag av 17 537 000 kr.,

4) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 780 och II: 975, såvitt nu var i fråga, å riksstaten för budgetåret 1967/68 under nionde huvudtiteln anvisa till Lantbrukshögskolan: Försöksverksamheten ett reservationsanslag av 6 745 000 kr.,

5) å riksstaten för budgetåret 1967/68 under nionde huvudtiteln anvisa

a) till Lantbrukshögskolan: Omkostnader ett förslagsanslag av 1 565 000 kr.,

b) till Lantbrukshögskolan: Materiel m. m. ett reservationsanslag av 3 518 000 kr.,

c) till Lantbrukshögskolan: Lantbruksdriften vid försöksstationerna m. m. ett förslagsanslag av 1 000 kr.,

6) på kapitalbudgeten under fonden för förslag till statsverket till Förskott för inköp av inventarier för lantbrukshögskolans försöksverksamhet för budgetåret 1967/68 anvisa ett investeringsanslag av 1 200 000 kr.

Reservation hade avgivits av herrar *Carl Eskilsson, Nils Hansson, Isacson, Skårman, Harald Pettersson, Hansson* i Skegrie, *Nilsson* i Lönsboda och *Berndtsson*, fru *Sundberg* samt herr *Sundkvist*, vilka ansett att utskottet under 4) bort hemställa,

att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts framställning samt med bifall till motionerna I: 780 och II: 975,

Anslag till lantbrukshögskolan, m. m.

såvitt nu var i fråga, å riksstaten för budgetåret 1967/68 under nionde huvudtiteln anvisa till Lantbrukshögskolan: Försöksverksamheten ett reservationsanslag av 7 245 000 kr.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr HANSSON i Skegrie (cp):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motion II: 103.

Herr PERSSON i Skänninge (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1 och 2

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. 3

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till motionen II: 103; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Mom. 4

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hansson i Skegrie begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i mom. 4) i utskottets utlåtande nr 19, röstar

Ja;

Bistånd åt befrielseerörelsen i Moçambique

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej; har kammaren bifallit reservationen av herr Carl Eskilsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 108 ja och 101 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 5 och 6

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 5

Föredrogs vart för sig bevillningsutskottets betänkande nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående de nya lantbruksnämndernas organisation, m. m., jämte i ämnet väckta motioner, såvitt propositionen och motionerna hänvisats till bevillningsutskottet; samt

tredje lagutskottets utlåtande nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående de nya lantbruksnämndernas organisation, m. m., i vad propositionen hänvisats till lagutskott och behandlats av tredje lagutskottet, jämte i ämnet väckt motion.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda betänkande och utlåtande hemställt.

§ 6

Bistånd åt befrielseerörelsen i Moçambique

Föredrogs utrikesutskottets utlåtande nr 4, i anledning av motioner om

bistånd åt befrielseerörelsen i Moçambique.

I en i första kammaren av herr *Werner* väckt motion, nr 466, samt en i andra kammaren av herr *Hector m. fl.* väckt motion, nr 590, vilka såvitt angående medelsanvisningar hänvisats till statsutskottet och i övrigt till utrikesutskottet, föreslogs att riksdagen i skrivelse till regeringen hemställde om effektiva påtryckningar och åtgärder mot Portugal inom FN, EFTA och andra internationella organisationer; att riksdagen måtte anslå 500 000 kronor i ekonomiskt stöd till Moçambique Institute; samt att riksdagen i skrivelse till regeringen hemställde om förslag angående ekonomiskt och materiellt stöd åt befrielseerörelsen i Moçambique.

Utskottet hemställde, att motionerna I: 466 och II: 590 i de av utskottet behandlade delarna måtte anses besvarade med vad utskottet anfört.

Ett särskilt yttrande hade avgivits av herrar *Axel Andersson, Lundström, Ohlin* och *Wedén*.

Herr TALMANNEN yttrade:

Överläggningen rörande utrikesutskottets utlåtande nr 4 må omfatta jämväl statsutskottets utlåtande nr 104, men yrkanden avseende sistnämnda utlåtande framställes först sedan detsamma föredragits.

Utrikesutskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr HECTOR (k):

Herr talman! I de likalydande motionerna I: 466 och II: 590 hemställes om effektiva påtryckningar och åtgärder mot Portugal inom FN, EFTA och andra internationella organisationer i anledning av företeelser i landets kolonialpolitik, om ett anslag på 500 000 kronor i ekonomiskt stöd till Moçambique Institute samt om ekonomiskt och materiellt stöd åt befrielseerörelsen i Moçambique.

Bistånd åt befrielseörelsen i Moçambique

Motionerna är bara en liten detalj i ett stort och avgörande skeende, inför vilket vi på senare tid gång efter annan blivit ställda i vårt land och även här i kammaren. Jag syftar främst på det förhållandet, att det nu mer och mer blivit allvar och innehåll i frasen om att vi hör samman med världen omkring oss. Hittills har det räckt med allmänna deklARATIONER härom i högtidstal och riksdagsdebatter, men nu tränger sig verkligheten på oss så att det inte längre går att komma undan. Vi sitter inte längre på åskådarplats. Vår u-landsdebatt nyligen gav väl i alla fall en liten aning härom.

Och samma debatt, liksom vad som nyligen hänt t. ex. i Grekland, ger oss i varje fall föreningen om vad saken egentligen gäller i världen i dag liksom hos oss: att det innerst inne och till syvende og sist rör sig om motsättningen och kampen mellan förtryckare och förtryckta. Det gäller alltså inte bara mat och preventivmedel utan framför allt friheten, folkens självbestämmanderätt politiskt — men inte minst också ekonomiskt.

Nu kan förtryckarna framträda öppet eller fördolt och inlindat. Vi har i vår allmänna naiva omisstänksamhet inte ännu blivit mogna att genomskåda de mera raffinerade formerna av detta förtryck, men åtminstone där de framträder så öppet och brutalt som i de fall som motionen pekar på — Portugals förtryck i Moçambique och Angola — borde vi kunna se och förstå.

Nu har vi länge kunnat värja oss mot ett avgörande ställningstagande och freda våra samveten genom att hänvisa till vår neutralitet och genom att haka upp oss på en del formella hinder och paragrafer. Utskottsutlåtandet är i sina grunddrag bara en ny provkarta härpå. Samtidigt är det intressant att iakttaga, hur verkligheten trots allt tränger sig på i åtminstone några bisatser i utskottsutlåtandet, för att inte tala om det särskilda yttrande som är bifogat.

6 — *Andra kammarens protokoll 1967. Nr 27*

Sålunda erkänner t. ex. utskottet med berömvärd ärlighet att Internationella valutafondens stadga i sitt förhållande till FN:s kolonialdeklaration icke är så preciserad i fråga om möjligheterna till ekonomiska påtryckningar och därför måste tolkas, varvid vi naturligtvis tolkat den så att inga åtgärder kan vidtagas. Varför kan vi då inte försöka att nästa gång tolka den så, att vi verkligen kan komma på de förtrycktas sida?

Och slutligen: Även om det kan anföras att EFTA bara är en handelspolitisk organisation bör det dock, för att citera det särskilda yttrandet, »vara möjligt att i någon lämplig form» ta upp frågan även där. En annan möjlighet hade väl varit att sluta upp bakom den resolution i FN som krävde sanktioner mot Portugal, även om man kunde peka på vissa formella hinder.

I varje fall på en punkt skulle det väl vara möjligt att för vår del handla verkligt självständigt. Vi bör väl kunna sköta våra egna affärer, eller hur? Då dessa affärer i förhållande till Portugal bevisligen innebär att svenska företag i allt större utsträckning investerar i just detta land — några med stora intressen i företag som producerar material som direkt eller indirekt stöder det portugisiska förtrycket i Afrika — skulle det väl finnas *några* möjligheter för oss att hindra ett sådant uppenbart stöd åt förtryckarna.

Det rör sig alltså om ett antingen-eller; antingen helhjärtat stöd åt de förtryckta eller direkt eller indirekt sabotage av deras kamp.

Jag ber med detta, herr talman, att få yrka bifall till motionen II: 590.

Herr ALEMYR (s):

Herr talman! Kammarens ledamöter är självfallet alla medvetna om de tragedier som utspelas i de delar av det svarta Afrika, över vilka den portugisiska kononialmakten svingar sitt svärd. Denna fråga är emellertid alldeles för stor

Ekonomiskt stöd åt Moçambique Institute

och alldeles för allvarlig för att bli föremål för någon ingående överläggning klockan halv två på natten. Jag kommer därför att nöja mig med en mycket kortfattad hänvisning till utrikesutskottets utlåtande.

Jag vill därför endast erinra om att Sverige i olika sammanhang har givit uttryck åt avståndstagande och avsky för den portugisiska kolonialpolitiken. Detta har skett inom Förenta Nationerna och här i riksdagen, senast i utrikesdebatten den 8 mars.

EFTA är en ekonomisk organisation med begränsade handelspolitiska uppgifter, och vårt land kan inte inom denna organisation vidta politiska påtryckningsåtgärder mot någon annan medlemsstat. Däremot finns det i EFTA-avtalet stadganden, som möjliggör lojalitet med FN-stadgan. Enligt detta avtal har medlemsstat rätt att fullfölja förpliktelser som staten ålägges av Förenta Nationernas säkerhetsråd i syfte att upprätthålla internationell fred och säkerhet. Detta innebär att vårt land, om säkerhetsrådet skulle fatta beslut om sanktioner mot Portugal, är förpliktat att lojalt tillämpa beslutet.

Detsamma gäller den fråga som herr Hector i sitt anförande alldeles särskilt tog upp, nämligen svenska företags investeringar i Portugal. GATT-avtalet är så utformat att vi saknar möjligheter att förhindra sådana investeringar, om inte Förenta Nationernas säkerhetsråd beslutar att vidta sanktioner av denna typ mot den portugisiska regeringen.

Utskottet, som anser att Sverige inom FN:s ram och i samverkan med de andra nordiska länderna skall verka i syfte att förmå Portugal att uppe sin nuvarande kolonialpolitik, hemställer att motionerna härmed skall anses besvarade.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utrikesutskottets enhälliga utlåtande.

Herr WEDÉN (fp):

Herr talman! Jag skall inte i nuva-

rande läge framställa något eget yrkande utan vill bara i korthet motivera det särskilda yttrandet.

Alldeles oavsett vad som står i EFTA-stadgan, herr Alemyr, är det klart att om Förenta Nationernas säkerhetsråd fattar beslut om sanktioner är vi förpliktade att följa det beslutet.

Vad som föranlett det särskilda yttrandet är att även om det rätt enighet om att vi i det läge, som för närvarande råder, först och främst skall försöka verka genom Förenta Nationerna, så finns det ingen anledning, varken formell eller praktisk, att som skett i motiveringen för utskottets utlåtande under alla förhållanden *utesluta* att det kan vara en framkomlig väg att agera även inom EFTA.

Det är på den punkten som vi har haft en annan inställning än utskottsmajoriteten, och detta är anledningen till det särskilda yttrandet.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 466 och II: 590 i motsvarande del; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 7**Ekonomiskt stöd åt Moçambique Institute**

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 104, i anledning av väckta motioner om ekonomiskt stöd åt Moçambique Institute.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Werner* (I: 466) och den andra inom andra kammaren av herr *Hector m. fl.* (II: 590), hade — såsom framgår av redovisningen under nästföregående paragraf — hemställts bl. a. att riksdagen måtte anslå 500 000 kr. i ekonomiskt stöd till Moçambique Institute.

Utskottet hemställde, att motionerna I: 466 och II: 590, i vad de avsåg eko-

Ändrad lydelse av 28 § 1 och 2 mom. kommunallagen m. m., innehållande ändrade ersättningsregler

nomiskt stöd åt Moçambique Institute, icke måtte av riksdagen bifallas.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr HECTOR (k):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motion II: 590.

Herr MELLQVIST (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 466 och II: 590 i motsvarande del; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 8

Föredrogs vart efter annat konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 54 § 2, 5 och 7 mom. lagen om val till riksdagen,

nr 31, i anledning av framställning från riksdagens förvaltningskontor angående grupplivförsäkringen för riksdagens ledamöter jämte motion, samt

nr 32, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunallagen m. m. innehållande ändrade delegationsregler, jämte motioner.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 9

Ändrad lydelse av 28 § 1 och 2 mom. kommunallagen m. m., innehållande ändrade ersättningsregler

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 33, i anledning av Kungl.

Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 28 § 1 och 2 mom. kommunallagen m. m., innehållande ändrade ersättningsregler, jämte motioner.

Sedan utskottets hemställan föredragits anförde

Herr NORRBY (fp):

Herr talman! I och med att den kommunala verksamheten blir mer och mer omfattande och kommunerna större ökar arbetsbelastningen på de ledande förtroendemännen. Det blir då självklart allt vanligare att kommunerna engagerar en eller flera förtroendemän på heltid eller näst intill heltid. Det förekommer också att förtroendemännen delar sin tid mellan primärkommunala uppdrag och landstingsuppdrag, så att de sammantaget ägnar hela sin arbetstid åt kommunala uppdrag.

När man nu runt om i primärkommuner och landsting förbereder förtroendemannaorganisationen inför den mandatperiod för kommunstyrelserna, som börjar vid nästa årsskifte, fäster man naturligtvis stor vikt vid de arvoden och andra förmåner som kan erbjudas de ledande förtroendemännen. De spelar ju en allt större roll när det gäller att vidmakthålla och vidareutveckla den kommunala självstyrelsen. Självklart vill kommunerna kunna erbjuda konkurrenskraftiga förmåner.

Kan de göra det med den ändring av kommunallagen som föreslås i proposition nr 114? För heltidsengagerade förtroendemän blir svaret »ja», för deltidengagerade blir svaret »nej».

Detta förhållande leder till klara begränsningar i kommunernas frihet att utforma en optimal förtroendemannaorganisation och återfaller på en uppenbar brist i kommunalrättskommitténs delbetänkande, SOU 1966: 72, och i propositionen — de deltidengagerade förtroendemännens ersättningsfråga har inte beaktats.

Ändrad lydelse av 28 § 1 och 2 mom. kommunallagen m. m., innebärande ändrade ersättningsregler

I motionsparet I: 834 och II: 1038 har problemet påtalats. Motionens hemställan lyder, att riksdagen vid sin behandling av proposition nr 114 måtte besluta att i de tre aktuella lagarna den i propositionen föreslagna formuleringen »hela sin arbetstid» utbytes mot »hela eller huvuddelen av sin arbetstid».

Konstitutionsutskottet har inte behandlat motionerna negativt, men trots detta har jag i ett särskilt yttrande kompletterat utskottets något knapphändiga skrivning.

Det här är också en trygghetsfråga. Varför skall bara heltidsengagerade förtroendemän kunna få semester och generösare pension, speciellt då s. k. visstidspension? Varför skall ett halvtidsengagerat kommunalråd behöva arbeta 15—20 år för att få samma pensionsförmåner som det heltidsengagerade kommunalrådet kan få under hela uppdragstiden?

Jag medger att det inte är någon stor trygghetsfråga; den berör ju inte så många. Men jag påstår också att frågan inte är så komplicerad som utskottet vill göra gällande. Självklart behöver den ändå utredas liksom andra trygghetsfrågor. Det måste vara något fel när man i någon kommun ibland anser sig tvingad att föra resonemang av typen »vi beslutar som vi vill i arvodesfrågorna och hoppas att ingen överklagar». Frågan kan kanske lösas så enkelt som genom en ändring av praxis.

Problemet är närmast att det är bråttom. Man skall ju mycket snart besluta i kommunerna om hur förtroendemannaorganisationen skall se ut och vilka förmåner man skall erbjuda de ledande förtroendemännen inför den nya mandatperioden.

Jag har, herr talman, inget yrkande, utan har med det anförda velat fästa kammarens uppmärksamhet på frågan och kanske också den Kungl. Maj:ts

uppmärksamhet som utskottet sätter sin tillit till.

Vidare yttrades ej.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Som tiden nu var långt framskriden beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta behandlingen av återstående på föredragningslistan upptagna ärenden till ett kommande sammanträde.

§ 10

Herr TALMANNEN yttrade:

Jag hemställer, att bankoutskottets utlåtande nr 33, statsutskottets utlåtande nr 111, bankoutskottets utlåtande nr 30, statsutskottets utlåtande nr 112, bevillningsutskottets betänkande nr 48 och statsutskottets utlåtande nr 113 i nu angiven ordning måtte uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden på morgondagens föredragningslista.

Denna hemställan bifölls.

§ 11

Till bordläggning anmäldes statsutskottets utlåtanden:

nr 114, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring, m. m., i vad propositionen avser medelsanvisning till folkpensioner,

nr 115, i anledning av väckta motioner om pension åt änkefru Anna Nordqvist, och

nr 116, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad organisation av televerket jämte i ämnet väckta motioner;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 43, i anledning av väckta motioner angående skyldigheten att anordna enskilda skyddsrum, och

nr 47, i anledning av väckta motio-

ner om ersättning till arbetsgivare för anmälan till allmän försäkringskassa;

tredje lagutskottets utlåtanden:

nr 38, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 56 § 4 mom. vägtrafikförordningen den 28 september 1951 (nr 648) jämte i ämnet väckta motioner, dels väckta motioner om försök med differentierad permanent hastighetsbegränsning,

nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vattenlagen m. m. jämte i ämnet väckta motioner,

nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 7 § byggnadslagen den 30 juni 1947 (nr 385),

nr 45, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 81 § konkurslagen,

nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 30 maj 1916 (nr 156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag, m. m., och

nr 47, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 86 och 88 §§ lagen den 8 april 1927 (nr 77) om försäkringsavtal, m. m.; samt

allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 34, i anledning av väckta motioner om utbildning av borgerliga medlare.

§ 12

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från bevillningsutskottet:

nr 238, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående eftergift av arvsskatt m. m.; och

nr 239, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i tulltaxan den 12 september 1958 (nr 475), m. m.; samt

från allmänna beredningsutskottet:

nr 219, i anledning av väckta motioner om obligatorisk läkarundersökning av invandrade utländska arbetstagare och deras familjemedlemmar och obligatorisk hälsokontroll av viss utländsk arbetskraft.

Vidare anmäldes och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelse till Konungen, nr 215, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen och i proposition angående de nya lantbruksnämndernas organisation gjorda framställningar angående anslag till lantbrukshögskolan, m. m., jämte i ämnet väckta motioner.

§ 13

Meddelande om enkel fråga

Meddelades, att herr talmannen tillställts en enkel fråga av herr *Westberg* till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet angående åtgärder för att åstadkomma en jämnare vattenavrinning i älvarna.

§ 14

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 1.41 på natten.

In fidem

Sune K. Johansson